

**Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Hittudományi Kar**

**A papi spiritualitás elsajátítása a Pécsi Papnevelő
Intézet képzési rendszerében 1917 és 1951 között**

Dissertatio ad Doctoratum

Készítette: Fekete Zoltán

Konzulens: Dr. Kajtár Edvárd

Budapest, 2023

TARTALOM

TARTALOM.....	2
BIBLIOGRÁFIA	5
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE.....	14
BEVEZETÉS.....	18
1. KUTATÁSUNK TÁRGYÁNAK MEGKÖZELÍTÉSE	26
1.1. Értelmezéstani keretünk felvázolása.....	29
1.2. Szemináriumi papképzés	38
1.3. Tanítóhivatali megnyilatkozások	45
1.4. A papnevelés sajátos feladatai a Pécsi Szemináriumban.....	51
1.5. Kánonjogi szabályozás.....	59
1.5.1. A <i>Codex Iuris Canonici</i> és a szemináriumi élet szabályozása általánosságban	60
1.5.2. <i>Titulus XXI</i>	63
1.5.3. A klerikusokra vonatkozó szakaszok a korabeli egyházjogász szemével....	69
1.5.4. <i>Synodus Quinqueecclesiensis</i>	74
1.5.5. <i>Circulares Littaræ</i> – a növendékek jelentkezése, felvétele és felszentelése	80
2. A SZENT PÁL TÁRSULAT TÖRTÉNETE	85
2.1. Korszakoló bemutatás	88
2.1.1. Az I. kor (1851-1861): Alapítások korszaka.....	89
2.1.2. A II. kor (1861-1865): A társulat megalakulásának korszaka	89
2.1.3. A III. kor (1865-1880): A virágzás korszaka	90
2.1.4. A IV. kor (1880-1886): A hanyatlás korszaka	91
2.1.5. Az V. kor (1886-1893): A holt társulat feltámadása.....	92
2.1.6. A VI. kor (1893-1898): A szépirodalom művelésének korszaka.....	93
2.1.7. A VII. kor (1898-1909): A működés teológiai irányzatának kialakulása	94
2.1.8. A VIII. kor (1909-1919): A szakosztályok működésének korszaka	95
2.1.9. A IX. kor (1919-1923): A föllendülés (...) korszaka.....	96
2.2. Sajtótörténeti ismertetés és az egyes sajtótermékek bemutatása	96
2.2.1. Az <i>Értesítő</i> keletkezéstörténete	96
2.2.2. <i>Hangok Hazulról</i> , 1917-1918.....	98
2.2.3. <i>Évi Jelentések</i> , 1917-1920.....	117

2.2.4. <i>Visszahangok, 1920-1921</i>	120
3. A SZEMINÁRIUM ÉLET	122
3.1. Általános ismertetés	122
3.2. A kiadvány rovatainak áttekinthető bemutatása	125
3.2.1. A <i>Beköszöntő</i> rovat	125
3.2.2. A <i>Szent Pál Társulat tagjainak névsora</i> rovat.....	126
3.2.3. A <i>Jelentés</i> rovat.....	128
3.2.3.1. <i>Pénztári és a Könyvtári beszámoló</i>	129
3.2.3.2. <i>Gyűlések és évközi munkák</i>	131
3.2.3.3. <i>Vakációi pályatételek</i>	132
3.2.3.4. <i>Folyóiratok</i>	133
3.2.4. A <i>Halottaink</i> rovat.....	135
3.2.5. A <i>Kalendárium</i> rovat.....	135
3.2.6. A <i>Szaksztályok</i> beszámolóinak rovata.....	138
3.2.6.1. A <i>Missziós szakosztály</i> rovata	138
3.2.6.2. A <i>Szociális szakosztály</i> rovata.....	140
3.2.6.3. A <i>Szónoklati szakosztály</i> rovata	143
3.2.7. <i>Cserkészlet</i>	146
3.2.8. A <i>Társulat üzenetei</i> rovat	149
3.2.9. A <i>Színpad élete</i> rovat	150
3.3. A kiadvány további részeinek bemutatása	152
3.3.1. Az időszakos rovatokon kívüli írások	152
3.3.2. Borító és reklámok	155
3.4. Összegzés az <i>Értesítő</i> ről.....	157
4. LELKISÉGTÖRTÉNET	158
4.1. Kitekintés: hitbuzgalmi megnyilvánulások és a Szeminárium	158
4.2. Az 1922-es Pécs városi népmisszió	159
4.2.1. A pécsi misszió felépítése és lebonyolítása	159
4.2.1.1. Pécs-Székesegyház.....	162
4.2.1.2. Pécs-Belváros	163
4.2.1.3. Pécs-Budai Külváros	166
4.2.1.4. Pécs-Szigeti Külváros	167
4.2.2. „Magvetés” a Szeminárium életében	169

4.2.2.1. „Íme, a magvető kiméne vetni” (Mt 13, 3)	169
4.2.2.2. A „Jöjjön el a Te országod” címet viselő cikk.....	174
4.2.3. A szemináriumi előljárók szerepe	176
4.3. Az 1938-as Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus	180
4.3.1. A <i>Vinculum caritatis</i> -eszme hatása	182
4.3.2. Az Eucharisztia és a király-eszme összefonódása	190
4.4. A Boldogasszony Éve (1947-1948) és Mária-napok a Pécsi Egyházmegyében ..	204
4.4.1. Világ Királynője	204
4.4.2. A Boldogasszony Éve és Isten országának szolgálói	211
BEFEJEZÉS	222
SUMMARY	225
MELLÉKLETEK	228

BIBLIOGRÁFIA

Szentíráskiadások:

Biblia, Szent István Társulat, Budapest 2008.

Biblia Sacra Vulgatæ Editionis Sixti V pontificis maximi iussu recognita et Clementis VIII auctoritate edita, Italica editio: Edizioni San Paolo, Cinisello Balsamo 1995.

Szentírás, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest 2008.

Tanítóhivatali megnyilatkozások:

XIII. LEÓ, *Depuis le Jour Encyclical of Pope Leo XIII on the Education of the Clergy* (September 8, 1899),

https://www.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_08091899_depuis-le-jour.html (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

XI. PIUSZ, *Divini Redemptoris* encyclical (19 March 1937),

https://www.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19370319_divini-redemptoris.html (angol) (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

XII. PIUSZ,

- *Preghiera per la Consacrazione della Chiesa e del genere umano al Cuore Immacolato di Maria* (31 ottobre 1942),
https://www.vatican.va/content/pius-xii/it/speeches/1942/documents/hf_p-xii_spe_19421031_immacolata.html (olasz) (a kutatás ideje: 2023. április 5.)
- *Preghiera per la consacrazione della Chiesa e del genere umano al Cuore Immacolato di Maria* (8 dicembre 1942),
https://www.vatican.va/content/pius-xii/it/prayers/documents/hf_p-xii_19421208_prayer-cuore-maria.html (olasz) (a kutatás ideje: 2023. április 5.)
- *Deiparæ Virginis Mariæ* encyclical (May 1, 1946),
https://www.vatican.va/content/pius-xii/en/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_01051946_deiparae-virginis-mariae.html (angol) (a kutatás ideje: 2023. április 5.)
- *Humani Generis kezdetű apostoli körlevél* (1950. augusztus 12.), Kapisztrán Szent János Kiadó, Budapest 2016.

- *Menti Nostræ esortazione al clero del mondo cattolico sulla santità della vita sacerdotale* (23 settembre 1950),

https://www.vatican.va/content/pius-xii/it/apost_exhortations/documents/hf_p-xii_exh_19500923_menti-nostrae.html (olasz) (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

VI. PÁL, *Visita de Paolo VI alla Pontifica Università Gregoriana* (12 marzo 1964),

https://www.vatican.va/content/paul-vi/la/speeches/1964/documents/hf_p-vi_spe_19640312_gregoriana.html (latin) (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

II. JÁNOS PÁL, *Pastores Dabo Vobis*, Szent István Társulat, Budapest 1995.

XVI. BENEDEK,

- *Address of His Holiness Benedict XVI to the Roman Curia offering them his Christmas greetings* (22 December 2005),

https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2005/december/documents/hf_ben_xvi_spe_20051222_roman-curia.html (angol) (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

- *General Audience of 10 March 2010: Saint Bonaventure (2)*,

https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/audiences/2010/documents/hf_ben-xvi_aud_20100310.pdf (angol) (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai, Szent István Társulat, Budapest 2000.

A II. Vatikáni Zsinat Optatam Totius kezdetű dekrétuma a papképzésről,

http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651028_optatam-totius_hu.html#J36 (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

Az Egyházi Törvénykönyv, Szent István Társulat, Budapest 2015.

Codex Iuris Canonici, Pii X pontificis maximi iussu digestus, Benedicti papæ XV auctoritate promulgatus, P. J. Kenedy & Sons 1918.

EGYHÁZI HIVATÁSOK PÁPAI TANÁCSA, *Új hivatásokat egy új Európa számára*, Magyar Katolikus Hivatásgondozó Intézet, Budapest 1998.

LYNCH, J. S. M., *Ritus Ordinationum juxta Pontificale Romanum*, Impensis Bibliothecæ Cathedralis, Neo-Eboraci (NYC) 1892.

Statuta Quinque-Ecclesiensis de anno 1863, Taizs Nyomda, Pécs 1894.

Statuta Synodalia – Pécs egyházmegyei zsinati határozatok, Dunántúl Kiadó, Pécs 1936.

SZUNYOGH, X. F. (ford.), *Magyar-latin misszálé*, Szent István Társulat, Budapest 1944.

Lexikonok, szótárak:

A Pallas Nagy Lexikona VI, Arcanum-FolioNET Kft., Budapest 1998.

BÁRCZI, G. – ORSZÁGH, L. (szerk.), *A magyar nyelv értelmező szótára*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1959-1962.

CZUCZOR, I. – FOGARASI, J. (szerk.), *A magyar nyelv szótára VI.*, Athenaeum Kiadó, Budapest 1874.

DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, Szent István Társulat, Budapest 1993-2008.

FINÁLY, H., *A latin nyelv szótára*, Franklin Társulat, Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, 1884.

Monográfiák, kézikönyvek:

BEKE, M. (szerk.), *Egyházam és hazám – Mindszenty József hercegprímás szentbeszédei II.*, Cerberus Kiadó, Esztergom 1994.

DAMÁSDI, Z., *Az 1936. évi pécsi egyházmegyei zsinat*, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont / Történettudományi Intézet, Budapest 2017.

DOMBI, M. (ford.), *Liguori Szent Alfonz – Megegyezés Isten akaratával*, Jel Kiadó 2011.

ERDŐ, P., *Az egyházjog forrásai*, Szent István Társulat, Budapest 1998.

ERDŐ, P., *Egyházjog*, Szent István Társulat, Budapest 2014.

F. DÁRDAI, Á. (szerk.), *Per Aspera ad Astra II* (2015/1), Pécsi Tudományegyetem, Pécs 2015.

FASCIE, B., *Don Bosco nevelési módszeréről – Források és magyarázatok*, Szalézi Művek, 1948.

FEDELES, T. – KOVÁCS, Z. – SÜMEGI, J. (szerk.), *Egyházi arcélek a Pécsi Egyházmegyéből*, Fény Kft., Pécs 2009.

FEKETE, Z., *A papi személyiség és spirituális fejlesztése*, licenciátusi szakdolgozat, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi kar (nem publikált), Budapest 2019.

FEKETE, Z., *Jézus gyógyításra vonatkozó küldetés-parancsa a papi karakter gyakorlatában a II. Vatikáni Zsinattól napjainkig*, diplomamunka, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar (nem publikált), Budapest 2016.

FOERSTER, F. W., *Az élet művészete* (ford. ALMÁSY, D. – FARKAS, E. – GLATTFELDER, O.), Szociális Missziótársulat Irodalmi Bizottsága Kiadó, Budapest 1912.

- FOERSTER, F. W., *Élet és jellem* (ford. SCHÜTZ, A.), Szociális Missziótársulat Irodalmi Bizottsága Kiadó, Budapest 1914.
- FOGAS, A. (szerk.), *Natalia nővér III.*, Szent József Kiadó, Budapest 2014.
- FRICSY, Á. (szerk.), *Egyháztörténeti tanulmányok I.* (Tanulmányok a Pécsi Egyházmegye történetéből I), Pécsi Egyházmegye, Pécs 1993.
- GÁRDONYI, M., *A papi élet reformja a Trienti Zsinat korában* (Studia Theologica Budapestinensia 27), Budapest 2001.
- GEFFROY, C., *XVI. Benedek és „a liturgikus béke”*, Sarutlan Karmelita Nővérek és Jel Kiadó, 2011.
- HORVÁTH, I. – KIKINDAI, A. (szerk.), *Emlékkötet Zichy Gyula tiszteletére – Egyháztörténeti Tanulmányok II.*, Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány és Pécsi Püspökség, Budapest-Pécs 2007.
- HUGHES, G. W., *A meglepetések Istene*, Korda Kiadó, Kecskemét 2001.
- ILLMING, T. – ORTNER, M. C. – REST, S. (szerk.), *Des Kaisers Rock im 1. Weltkrieg – Uniformierung und Ausrüstung der österreichisch-ungarischen Armee von 1914 bis 1918*, Verlag Militaria, Bécs, 2002.
- KAJTÁR, E., „*In immolationis hora per vocem sacerdotis coelos aperti sunt*” – *A pap és az eucharisztia kapcsolata a misében a IX. század legjelentősebb misekommentárjai szerint*, doktori disszertáció, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi kar (nem publikált), Budapest 2010.
- Kalocsai Főegyházmegyei hivatalos közlemények az 1934. évről*, Árpád Kiadó, Kalocsa 1934.
- KONDOR, L. – RUTTMAYER, I. – DIÓS, I. (ford.), *Fatimáról beszél Lúcia nővér – Lúcia nővér emlékezései I.*, Secretariado dos Pastinhos, Fatima 2006.
- Kongresszusi Énekrend – A XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus és a Szent István-jubileumi ünnepségek népénekei*, Korda Kiadó, Budapest 1937.
- KUMINETZ, G., *Egy tomista jog- és állambölcselet vázлата I.*, Szent István Társulat, Budapest 2013.
- KUMINETZ, G., *Klerikusok Kézikönyve I-II.*, Szent István Társulat, Budapest 2012.
- MESCHLER, M., *A lelki élet három alaptétele* (ford. FEJES, K.), Korda Kiadó, Budapest 1944.
- MESCHLER, M., *Aszese und Mystik*, Herder Verlag, Freiburg 1919.
- MESCHLER, M., *Gesitesleben*, Herder Verlag, Freiburg 1919.

- METTEPENNINGEN, J., *Nouvelle théologie – Új teológia*, Szent István Társulat, Budapest 2018.
- MIHÁLYFI, Á., *Az emberek megszentelése*, Szent István Társulat, Budapest 1921.
- ROMAISZ, F., *A népmissiók kézikönyve – A világi papság által vezetett missiók számára*, Püspöki Lyceumi Könyvnyomda, Pécs 1899.
- ROMAISZ, F., *A Pécs-egyházmegyei Világi Papok Missiós Egyletének története és tanulságai 1899–1906*, Taizs József Könyvnyomdája, Pécs 1906.
- SIPOS, I., *A celibátus (papi nőtlenség) története és védelme*, Dunántúl Nyomda, Pécs 1913.
- SIPOS, I., *A pécs-egyházmegyei határozmányok és rendeletek tára*, Dunántúl Nyomda, Pécs 1912.
- SIPOS, I., *A szemináriumból a frontig – a fronttól a szemináriumig. A katona-kispapokhoz*, Dunántúl Nyomda, Pécs 1917.
- SIPOS, I., *Az új egyházi törvénykönyv főbb vonásai és újításai*, Dunántúl Nyomda, Pécs 1918.
- SIPOS, I., *Kath. egyházjog*, Haladás Nyomda, Pécs 1928.
- SURJÁN, M. (szerk.), *Baranya megye sajtóbibliográfiája, 1832–1984*, Pécs 1992.
- SZÜCS, F., *Teológiai etika*, Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya, Budapest 1993.
- TÓTH, T., *Dohányzol? – Levelek diákjaimhoz*, Kapisztrán Szent János Kiadó, Budapest 2016.
- TOUSSAINT, I.P., *Mentsd meg lelkedet! – Ötven missiós sz. beszéd* (ford. és szerk. ROMAISZ, F.), Dunántúl Nyomda, Pécs 1911.
- VÁRNAGY, A., *Liturgika*, Lámpás Kiadó, Abaliget 1999.
- VICZIÁN, J., *A magyar egyetemi és főiskolai diáklapok bibliográfiája, 1857–1972 (Felsőoktatástörténeti kiadványok 5.)*, Budapest 1978.

Levéltári források:

A Pécsi Egyházmegyei Levéltár következő jelzetű anyagai:

Püspöki Levéltár:

- PEL I.1.fasc.1. *A Pécsi Egyházmegye körlevelei 1828-tól 1950-ig*
- PEL I.1.fasc.2. *A Pécsi Egyházmegye sematizmusai 1801-től 1963-ig*

Székeskáptalani Levéltár:

- PEL II.4.fasc.321. (Szemináriumi Levéltár) – *A Kiszeminárium tanulóinak névsora az alapszabályokkal* című anyag

- PEL II.4.fasc.322. (Szemináriumi Levéltár) – *A Szeminárium története* című anyag
- PEL II.4.fasc.538. (Szemináriumi Levéltár) – *A Szent Pál Társulat levéltára* című anyag
- PEL II.4.fasc.541. (Szemináriumi Levéltár) – *A Szent Pál Társulat (gyűléseinek) jegyzőkönyve* című anyag
- PEL II.4.fasc.543. (Szemináriumi Levéltár) – *A Szent Pál Társulatban beadott munkálatok évenkénti kötetekben (29 kötet)* című anyag
- PEL II.4.fasc.544. (Szemináriumi Levéltár) – *A Szent Pál Társulat alapszabályai (1870, 1896, 1911, 1913, 1939)* című anyag
- PEL II.4.fasc.552. (Szemináriumi Levéltár) – *Szemináriumi Élet. A pécsi papnövendékek Szent Pál Társulatának értesítője (1921–1951)*, in Pécsi Egyházmegyei Könyvtár.

<https://konyvtar.pecsiegyhazmegye.hu/digitalis-konyvtar/nyomtatott-kiadvanyok>

(a kutatás ideje: 2023. április 5.)

- SzÉ 1-10. szám,

https://konyvtar.pecsiegyhazmegye.hu/images/kiadvany/PEL_e-konyvtar_Szeminariumi_Elet_1-10_2000x.pdf

(a kutatás ideje: 2023. április 5.)

- SzÉ 12, 14-20. szám,

https://konyvtar.pecsiegyhazmegye.hu/images/kiadvany/PEL_e-konyvtar_Szeminariumi_Elet_12_14-20_2000x.pdf

(a kutatás ideje: 2023. április 5.)

- SzÉ 22-27. szám,

https://konyvtar.pecsiegyhazmegye.hu/images/kiadvany/PEL_e-konyvtar_Szeminariumi_Elet_22-27_2000x.pdf

(a kutatás ideje: 2023. április 5.)

Plébániai Levéltárak:

- PEL III.102. Pécs-Belváros Plébánia (historia parochiæ)
- PEL III.103. Pécs-Budai Külváros Plébánia (historia parochiæ)
- PEL III.107. Pécs-Székesegyház Plébánia (historia parochiæ)
- PEL III.108. Pécs-Szigeti Külváros Plébánia (historia parochiæ)

Hagyatékok, letétek:

- PEL V.A. 01-07. Püspökök hagyatécai című fondalcsoport

Folyóiratok, napilapok:

A 8 Órai Újság, Budapesti Hírlap, Dunántúl, Dunántúli Népszava, Esti Kurír, Esti Újság, Kis Újság, Magyar Kultúra, Nemzeti Újság, Pesti Hírlap, Új Magyarország, Új Nemzedék című folyóirat különböző évfolyamai, in Arcanum Digitális Tudománytár

KOLTAY, A. (szerk.), *Iustum Aequum Salutare* IV (2008/2), Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara, Budapest 2008.

MAGYAR, I. – FALUDI, F. (szerk.), *Hangok hazulról (a pécsi szeminárium katona-kisapjainak)*, Dunántúl Nyomda, Pécs 1917-1918.

Internetes források:

A papnevelés története, küldetése és a papi eszmény változása c. országos konferencia, Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola, 2018. május 24-25.,

<https://pecsiegyhazmegye.hu/hirarchivum/2448-a-papneveles-tortenete-kuldetese-es-a-papi-eszmeny-valtozasa> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

A püspöki kar körlevele a békéről (1946. Karácsony),

<https://mindszentalapitvany.hu/alapitvany/alapitonk/szovegtar/valogatott-korlevelek/puspoki-kar-korlevele-bekerol> (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

A Short History of the Permanent Diaconate, Archdiocese of Newark,

<https://www.rcan.org/short-history-permanent-diaconate> (angol) (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

Cardinals – Biographical Notes – ARINZE Card. Francis,

https://press.vatican.va/content/salastampa/en/documentation/cardinali_biografie/cardinali_bio_arinze_f.html (angol) (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

Férfitalálkozók programja a Pécsi Egyházmegyében,

<https://pecsiegyhazmegye.hu/hirarchivum/4567-ferfitalalkozok-programja-a-pecsi-egyhazmegyeben> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

Jezsuita névtár,

<http://jezsuita.hu/nevtar/marias-1946-ig-gologi-lajos/> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

Lexiq Online Lexikon

<https://lexiq.hu/szeminarium> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

Løvejagten (1907) Lion Hunting (Nordisk Film Kompagni),

<https://www.youtube.com/watch?v=kKeERQ8qtN0> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

PATAKY, L. (szerk.), *Betegségek régi neveinek listája* (2022. november 10.), Magyar Családtörténet-kutató Egyesület,

<https://macse.hu/society/betegsegek.php#> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

PEL *Online kutatható anyagok*,

<https://archivum.pecsiegyhazmegye.hu/online-kutathato-anyagok> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

Pécsi Katolikus Tudósító II (1922/3), in Pécsi Egyházmegyei Könyvtár,

https://konyvtar.pecsiegyhazmegye.hu/images/kiadvany/PEL_e-konyvtar_Pecsi_Katolikus_Tudosito_1922_1_3.pdf (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

Pécsi Katolikus Tudósító XVI (1938/7), in Pécsi Egyházmegyei Könyvtár,

https://konyvtar.pecsiegyhazmegye.hu/images/kiadvany/PEL_e-konyvtar_Pecsi_Katolikus_Tudosito_1938_1_2_3_4_5_6_7_8_9_10.pdf (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola – Történtünk,

<https://pphf.hu/intezmeny/tortenetunk/> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

Püspöki arcképcsarnok, in *A Pécsi Egyházmegye története*,

<https://pecsiegyhazmegye.hu/egyhazmegye/tortenet/puspoki-arckepcsarnok> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

SCHMELZER-POHÁNKA, É., *120 éve alapították a Dóm Kötőházat*, in *Pécsi Egyházmegyei Könyvtár hírchívuma* (2019),

<https://pecsiegyhazmegye.hu/hirarchivum/3147-120-eve-alapitottak-a-dom-kotarar?fbclid=IwAR14Z4rTuen8dKD51Mdm55qj-ovZm5c0bxE3g1IXwW2K0g2NNaQPfc9rQ-A> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

SCHMELZER-POHÁNKA, É., *Évforduló – „Isten népének szolgálatában” – Dr. Cserháti József megyéspüspök portréja*, in *Pécsi Egyházmegyei Könyvtár hírchívuma* (2021. február 24.),

<https://pecsiegyhazmegye.hu/hirarchivum/4266-evfordulo-isten-nepenek-szolgalataban-dr-cserhati-jozsef-megyespuspok-portreja> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

SCHMELZER-POHÁNKA, É., *Hallgatói periodikák a pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemen (A Maurinum, melléklapja, a Móric(zka) és a Pécsi Jogász)*, in *Magyar Könyvszemle* vol. 132 (2016/2) (szerk. MONOK, I. – ÁCS, P. – TERBE, E.), Argumentum Kiadó, Budapest 2016.,

https://epa.oszk.hu/00000/00021/00413/pdf/EPA00021_magyar_konyvszemle_2016_02.pdf (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

SCHMELZER-POHÁNKA, É., *Ötven éve nevezték ki cserhádi józsef egykori pécsi megyéspüspököt*, in *Magyar Kurír* (2019. január 10.)

<https://www.magyarkurir.hu/hirek/otven-eve-neveztek-ki-cserhati-jozsef-egykori-pecsi-megyespuspokot> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

SCHMELZER-POHÁNKA, É., *Pro memoria – Dr. Sipos István pécsi nagyprépost és kánonjogász emlékezete*, in *Pécsi Egyházmegyei Könyvtár hirarchívuma*,

<https://pecsiegyhazmegye.hu/de/hirarchivum/80-pecsi-egyhazmegyei-konyvtar/3292-pro-memoria-dr-sipos-istvan-pecsi-nagyprepost-es-kanonjogasz-emlekezete> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

Segédletek az adatbázis használatához, in Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár

<https://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/latin-kifejezesek-es-roeviditesek-gyujtemeny> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

SZABÓ, F., *Eucharisztia: A szeretet szentsége – I. rész: Előkészület a 2020-as Eucharisztikus Világkongresszusra*,

http://www.archivioradiovaticana.va/storico/2017/07/13/eucharisztia_a_szeretet_szents%C3%A9ge_%E2%80%93_i_r%C3%A9sz_el%C5%91k%C3%A9sz%C3%BClet_a_2020-as/hu-1324850 (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

The Holy See – A Vatikán hivatalos oldala,

<https://www.vatican.va/content/vatican/en.html> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

Wolters Kluwer Hungary Kft. – net.jogtar.hu Jogszabálykereső,

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=91200030.tv&searchurl> (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

<i>I-o</i>	primo
<i>AAS</i>	Acta Apostolicæ Sedis
<i>a.</i>	academicus
<i>a.c.</i>	anni currentis
<i>art.</i>	artikulus
<i>b.</i>	bíboros
<i>c.</i>	című
<i>c. n.</i>	cím nélkül
<i>can.</i>	kánon
<i>cap.</i>	caput
<i>CIC</i>	Egyházi Törvénykönyv
<i>Circ.</i>	Circulares
<i>cl.</i>	class
<i>const.</i>	constitutio
<i>d.e.</i>	délelőtt
<i>decr.</i>	decretum
<i>EK</i>	Egyházi Közlöny
<i>Ep.</i>	episcopus
<i>EPA</i>	Elektronikus Periodika Archívum
<i>f.</i>	folió
<i>fasc.</i>	fasciculus
<i>i. e.</i>	id est
<i>i.m.</i>	idézett mű
<i>in</i>	a jelzett könyvben található
<i>instr.</i>	instrumentum
<i>k.</i>	kánon
<i>köv.</i>	következő

<i>Kath.</i>	katolikus
<i>ld.</i>	lásd még
<i>litt.</i>	littera
<i>LG</i>	Lumen Gentium dogmatikus konstitúció
<i>mart.</i>	Martius
<i>min.</i>	minimum
<i>mpp.</i>	megyéspüspök
<i>MTA</i>	Magyar Tudományos Akadémia
<i>n.</i>	(lap)szám, numerus
<i>N/A</i>	nincs adat
<i>N.B.</i>	jól jegyezd meg
<i>nm.</i>	nagyméltóságú
<i>oct.</i>	October
<i>OT</i>	Optatam Totius dekrétum
<i>PDV</i>	Pastores Dabo Vobis apostoli exhortáció
<i>PEL</i>	Pécsi Egyházmegyei Levéltár
<i>PPKE-HTK</i>	Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar
<i>r.</i>	rendelet
<i>s.</i>	sanctus
<i>S. C. C.</i>	Sacra Congregatio Concilii
<i>S. C. Ep. et Reg.</i>	Sacra Congregatione Episcoporum et Regularium
<i>sess.</i>	sessio
<i>SS</i>	Statuta Synodalia
<i>SzÉ</i>	Szemináriumi Élet
<i>SZIT</i>	Szent István Társulat
<i>sz. n.</i>	szerző nélkül
<i>theol.</i>	theologia
<i>tkp.</i>	tulajdonképpen

u.

utca

uo.

ugyanott

vö.

vesd össze

„*Quodcumque dixerit vobis, facite.*”
(Jn 2, 5)

BEVEZETÉS

Jelen introdukció megírásánál egy, a PPKE-HTK könyvtárában fellelt doktori disszertáció¹ metodológiáját tartottam szem előtt, annak megközelítéseit követtem az alábbiakban, ideértve az alfejezetekre történő beosztást. Utóbbiak esetében az ott adott címeket változatlanul megőriztem.

I. A disszertáció origója és status-quo-ja

A vallásos neveltetéséből származó hitbéli alapismereteimmel, illetve egy eltévelyedéssekkel teli időszakot követően, immár felnőtt fejjel, autodidakta módon elsajátított, így azonban hiányos háttérismereteimmel léptem be 2012-ben a budapesti Központi Papnevelő Intézet ajtáján.

A Szemináriumban lehetőségem adódott elmélyedni a teológiában, azon belül is szívesen olvastam a misztikát, illetve a lelkeségi irodalmat, még szabadidőmben is. A figyelmemet különösen is lekötötte maguknak a szenteknek saját kezű írásai, sokkal inkább, mint a róluk szóló kommentárok, összefoglaló művek tanulmányozása. E szeretetem máig megmaradt, napi szinten, szabadidőmben is szívesen foglalkozok ilyen jellegű teológiai művekkel, illetve elsősorban angol nyelvű kortárs teológiával.

Volt megyésfőpásztorom, Dr. Udvardy György óhajára válaszolva, 2013. március 13-án² délelőtt, egy napi gondolkodás után igent mondtam tanulmányaim Rómában történő folytatására. Fél évet töltöttem a *Pontificia Università Gregoriana* hallgatójaként, mint a *Pontificio Seminario Romano Maggiore* növendéke. Itt rengeteg hasznos tapasztalatot, valamint nyelvi jártasságot is szereztem, azonban – bizonyos okok miatt – teológiai képzésem nem ott fejeződött be. Meglehet, ha külföldön folytatom tanulmányaimat, akkor most lelkeségteológiai doktorátus megszerzésére törekednék. Jelen lehetőségeim miatt azonban az általános teológiai doktorátus megszerzését tűztem ki célul.

¹ Vö. KAJTÁR, E., „*In immolationis hora per vocem sacerdotis coelos aperti sunt*” – *A pap és az eucharisztia kapcsolata a misében a IX. század legjelentősebb misekommentárjai szerint*, doktori disszertáció, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi kar (nem publikált), Budapest 2010, 20-23., https://www.htk.ppke.hu/phd_dissertations (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

² Ferenc pápa megválasztása napján.

Említett ordináriusom rendelkezése szerint³ és kitartó biztatásának is hála, a teológiai diploma megszerzése után hazámban, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Doktori Iskolájában végeztem el a magasabb fokú hittudományi tanulmányokat. A Teológiai Program keretén belül az „*Az Egyház misztériuma és élete*” nevű 3. irányzatot választottam, eközben érlelődött meg bennem a lelkiségteológia iránti, immár tudományos jellegű érdeklődés. Doktoranduszi tanulmányaimat ez a disszertáció zárja le: azonban – főleg lelkipásztori okokból – nem volt lehetőségem ezzel párhuzamosan nagyobb kutatási tevékenységet lefolytatni. Ez az oka a publikációim jelenlegi hiányának.

Jelenleg a Pécsi Egyházmegyében látok el lelkipásztori feladatokat, kápláni beosztásban. Első diszpozícióm Szekszárdra, második, legutóbbi pedig Mohácsra szolt. E szolgálat végzése mellett elsődleges állapotbeli kötelességemnek tartottam a doktorátus megszerzése érdekében elvégzendő feladataim sikeres és mielőbbi teljesítését.

Az engem elsősorban érdeklő főiskolai vagy egyetemi szintű tanítás mellett azonban bizonyára lesz lehetőségem elmélyedni – az oktatás mellett és közben – fő kutatási irányom, a lelkiségteológia (és részben a spiritualitástörténet, lelkipásztorkodástan) témakörében. Itt jegyzem meg, hogy diplomamunkámat és licenciátusi dolgozatomat is hasonló témakörben írtam.⁴ A Doktori Iskola képzési rendszerében, a tudományos kutatómunkát is tartalmazó „kutatási és disszertációs szakaszban” (5-8. félév) is leginkább a magyar, illetve angol nyelvű oktatást élveztem a legjobban.

Bár a hivatalos tudományos kutatásnak ez nem része, itt jegyzem meg, hogy magánkutatás szintjén 2021-2022-ben kapcsolatot tartottam Dr. Hegedűs Andrással, az Esztergomi Prímási Levéltár igazgatójával, illetve folyamatos kapcsolatban álltam a 2022-es év második felében Siptár Dániellel, a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya Levéltárának igazgatójával, kutatva az 1930-40-es évek magyarországi hitbuzgalmi megnyilvánulásait, papi lelkiségét, misztikus irodalmának egy szeletét, későbbi publikálás céljából. Ez irányban a Pécsi Egyházmegyei Levéltár és az Arcanum Digitális Tudománytár archívumában is kutatásokat végeztem.

³ Utódja, Felföldi László megyéspüspök atya e rendelkezést szóban megerősítette.

⁴ Ezek a munkákat inkább „szárnypróbálgatásként” értékelem, illetve a magam részéről értékelem bennük a máig tartó folyamatos fejlődést, színvonal-emelkedést. Vö. FEKETE, Z., *Jézus gyógyításra vonatkozó küldetés-parancsa a papi karakter gyakorlatában a II. Vatikáni Zsinattól napjainkig*, diplomamunka, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar (nem publikált), Budapest 2016. és FEKETE, Z., *A papi személyiség és spirituális fejlesztése*, licenciátusi szakdolgozat, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi kar (nem publikált), Budapest 2019.

Disszertációm tárgya a XX. század első fele, így a II. Vatikáni Zsinat előtti kort kutattam. Témaválasztásom kapcsán olyan negatív élű megjegyzések is értek, hogy mi értelme van kutatni a Zsinat előtti kort, ráadásul az említett század kezdetét, hiszen „az a világ már elmúlt, hála Istennek” – tették hozzá. „Mire akarom felhasználni, mit tud nekünk az a kor még tanítani korunkban, mondhatni 100 év távlatából?”

Konzulensem disszertációbeli önvallomásához hasonlóan engem is zavart ez a negatív sztereotípa, ami egykori papnövendék-társaim és paptestvéreim jelentős részétől e közvetlenül Zsinat előtti – talán pusztán egy átmeneti kornak tekintett – időszakot, illetve annak filozófiai-teológiai irányzatát, liturgiáját érintette. Ennek kapcsán igyekeztem kutatni e probléma feloldása után.

Ekkor találtam rá XVI. Benedek pápának a „folytonosság hermeneutikája” névvel fémjelzett gondolatára, illetve ismerkedtem meg egy „*kincseiből újat és régít*” (Mt 13,52) is előhozó egyházas gondolkodás képével, többek között a *Summorum Pontificum* kezdetű *motu proprio*-ja által. Nagy örömmre szolgált, hogy ugyanez a gondolat indította el konzulens atyámat, korábbi szemináriumi lelkipályát vezetőmet-spirituálisomat is – mindezzel (disszertációját olvasva) dolgozatom megírásának utolsó szakaszában szembesültem.

Ezek után már bátrabban merem egy úgymond „zsinatelőtti” témához nyúlni, nem mintha bennem úgy élne a II. Vatikáni Zsinat, mint ami *tabula rasa*-módra végleg lezárt egy kort az Egyház életében, és valami teljesen új kezdődött volna el benne. Dolgozatom írásához a fent említett benedeki gondolat fényében kezdtem, remélve, hogy maradandó értékeket magában foglaló anyagokra lelek e téren, jelen korunk számára is aktuális tartalommal, tanulságokkal.

Disszertációm mégis megpróbál részt venni az Anyaszentegyház spirituális és liturgikus megújulási törekvéseiben, talán fogalmazhatok így – útkeresésében. Annál is inkább, hisz XVI. Benedek pápa utódja, Ferenc pápa is lépéseket tett az említett *motu proprio*-val kapcsolatban.

Az a megállapításom tehát, hogy a téma ilyen értelemben aktualitással bír 2022/2023-ban is, e sorok írásakor, a teológusok körében úgyszintén folyamatos megnyilatkozások tárgya, konferenciák és rendezvények témája.

Dolgozatom témájának a papi spiritualitás elsajátítását választottam, méghozzá a Pécsi Papnevelő Intézet képzési rendszerében 1917 és 1951 között és olyan témaként, ami a XXI. század papnevelése számára is sok értéket rejt magában – a „folytonosság hermeneutikájának” szellemében.

II. E dolgozat céljai

A disszertáció-írás elsődleges célja a papi spiritualitás kialakításának, a papképzés rendszerének bemutatása, főbb kihívásainak ismertetése a XX. század első felének nehézségeivel, legkülönbözőbb próbatételekkel terhelt korában – ezzel is bátorítást nyújtva mindannyiunk számára korunk spirituális(-gazdasági-politikai-társadalmi) kihívásai közepette. A kutatásom elsődleges célja ezen belül a papi lelkiség kialakításának kérdésköre a Pécsi Papnevelő Intézet képzési rendszerében, a disszertációm címének megfelelően.

E spiritualitástörténeti jellegű feldolgozáshoz szükségesnek mutatkozik a Szemináriummal kapcsolatos forrásanyagok átnézése, szisztematikus rendezése. Ehhez szándékomban áll központi témám, a pécsi papnövendékek Szent Pál Egyházirodalmi Társulata kiadványaként megjelentetett „Szemináriumi Élet” című lapnak fenti szempontjaink szerinti megvizsgálása és keletkezéstörténeti bemutatása mellett, az ehhez kötődő előljárói anyag rendszerezett közlése. Értve itt a spirituális pontok, rektori exhortációk, lelkigyakorlatos anyagok módszeres bemutatását, értékelését. Ezen kívül átfogó jelleggel közölni kívánom mindazt, ami a kiadvány kapcsán értékelhető lelkiségi, pasztorális szempontból.

További célom, hogy a vizsgált részterületen a kor papnövendékeinek önképzési kezdeményezéseit, másrészt a közösségépítésnek, mint feladatának központi mivoltát bemutassam. Emellett ismertetni kívánom a különböző áhítatgyakorlatokat, hitbuzgalmi kezdeményezéseket, illetve feltárni a kutatási területben rejlő maradandó, időtálló értékeket.

III. Módszertani megjegyzések

A korabeli szövegekből vett, szószerinti idézések, mivel a XX. század első feléből származnak, sok esetben nehézkes megfogalmazásúnak hatnak a mai olvasó számára, így néhány helyen, ahol zavaró lett volna a régies nyelvezet, minimális változtatással javítani kellett a szöveget, hozzáigazítva a mai nyelvhasználathoz, ahol azonban ez nem zavarta az értelmezést, megtartottam az eredeti fogalmazást.

Bár helyenként – ahogy konzulensem említett dolgozatában a kifejezést használja – „idéz-antológia” kinézete lehet jelenlegi munkámnak, mindenesetre igen lényegesnek tartottam az eredeti és igen jellegzetes szófordulatokat felmutató szövegalkotások, illetve már-már költői képalkotásokat bemutatását, mely sokat átad a növendékek lelkiségéből. Lehetséges lett volna e szövegeket átfogalmazni, és jóval kevesebb idézettel közölni, de akkor az archaikusnak mondható nyelvezet és kifejezésmód eltűnésével lényeges rész veszett volna el ezen írásból.

Az idézeteket dőlt betűvel, sorral való elválasztás és behúzás által emeltem ki, ezzel is folyamatos olvasást biztosítva annak, aki csak az idézett részt, vagy csak az elemző részt kívánja vizsgálni. Dőlt betűt használtam az idegen kifejezések, említett forrásanyag megemlézése esetében is.

A szentírási idézetek esetében a magyar katolikus bibliafordításban használatos könyvrövidítési jegyzék standard-jét használom, csakúgy, mint a latin nyelvű versek idézése esetében.

Az általunk vizsgált anyagok szerzői a kor hivatalos latin szentíráskiadásának szövegét, a *Vulgata*-t vették alapul. (Tehát elemzett korunkhoz képest később létrejött Neovulgata szövegeit nem tartottam megfelelőnek használni, az eredeti idézeteket esetleg emiatt átírni.) Idézetek esetében, ha latin nyelvű Vulgata-idézet szerepel a szövegben, a szövegűség kedvéért azt az eredeti rövidítéssel közlöm. A korabeli magyar bibliafordításokból való idézetek esetében azonban nem kutattam fel a forrást, hanem meghagytam azt eredeti szöveggörnyezetében, pusztán idézetként.

Mivel munkám nagy része helyi levéltári kutatásra épül, így igen lényeges kérdésnek tartottam, hogy az ott fellelhető és ehhez hasonló – archívumi rendszerből, más levéltári-jellegű adatbázisból származó – anyagokat miként rövidítsem, milyen jelzetrendszert használjak.

Dolgozatomban a Pécsi Egyházmegyei Levéltár hivatkozási ajánlásait vettem alapul a vonatkozó források használatánál (az adott helyen erre dolgozatomban külön is utalok), egyébként a PPKE HTK szokványos hivatkozási rendszerét, módszertani megközelítését használtam. A lábjegyzet-részben részletesebben közlöm a fellelhetőséget a bibliográfiai utalásokhoz képest, ez különösen is igaz a levéltári és ilyen jellegű anyagokra.

Itt jegyzem meg, hogy a munkám során elsődleges kutatási tárgykörömmé előlépő *Semináriumi Élet* című folyóirat a PEL kutatható anyagai közül időközben a Pécsi Egyházmegyei Könyvtárba került át, látszólag a korábbi levéltári iktatószám feltüntetése nélkül. Ennek ellenére az adott iktatószám alatt az anyag továbbra is elérhető és hivatkozható. Noha hosszas helyszíni levéltári kutatást is folytattam az internetes hozzáférhetőséget is szükségesnek tartottam megjeleníteni dolgozatom elején, a bibliográfiában, mivel így érhető el a legegyszerűbb formában ez a dolgozatom számára központi jelentőségűvé vált forrásanyag.

Amennyiben létezik online elérhetősége az anyagoknak, a jobb hatásfokú ellenőrizhetőség kedvéért hozom azt a honlapcímet, ahol azok (helyenként térítés ellenében) fellelhetők, ezt azonban, az egyszerűsítés kedvéért a szövegközi lábjegyzetben és a hivatkozás legelső alkalmával szerepeltetem csak, amennyiben nem kizárólagos internetes elérhetőségről van szó.

A tanítóhivatali megnyilatkozások, a lexikonok felhasznált köteteinek részletes felsorolása, a monográfiák, kutatott levéltári anyagok és folyóiratok számának teljes közlése felesleges módon feszítette volna szét a *Bibliográfia* szakaszt, ezért abban rövidített hivatkozási móddal éltem, illetve a pápai megnyilatkozásokat is összevonva, kronológiai sorrendben szerepeltetem. A jogi források esetében is jelzem a lábjegyzetben a rövidítés, egyszerűsítés módját.

Végezetül fontosnak tartom megjegyezni, hogy minden idézetet legjobb tehetségem szerint és szakszerű módon igyekeztem hivatkozni, a plagizálás veszélyét elkerülendő. Ha ez valahol mégsem sikerült, az nem tudatosan történt.

IV. A disszertáció felépítése

A disszertáció két, megközelítőleg egyenlő részre osztható. Az első fél előkészíti és felvezeti a második, fő rész témáját, a „Semináriumi Élet” című kiadvány mélyreható elemzését.

1. fejezet:

Az első fejezetben annak az értelmezéstani keretnek a bemutatása történik, amelyben a dolgozat létrejött, vagyis a XVI. Benedek pápa által előszeretettel használt „folytonosság hermeneutikája” kifejezés ismertetése. Ez a megközelítés tagadja azt, miszerint a II. Vatikáni Zsinat után minden újszerű immár az Egyházban, mindaz pedig, ami előtte volt (akár a liturgia végzésének, akár a hitátadásnak a módja) befejeződött. A szenthagyományban keletkező ilyen jellegű törés helyett a szerves fejlődést állítja, miközben nem veti el a régit sem. Ezután a Trentói Zsinattól az itt vizsgált korszakig, illetve napjainktól visszafelé haladva a II. Vatikáni Zsinatig mutatom be a papnevelés alakulását, az intézményesített papképzés kialakulását, különös tekintettel a pécsi példára. Végül pedig a – véleményem szerint igen lényeges – kánonjogi szabályozásra tekintek rá. Ez utóbbi esetében nem csak az 1917-es Egyházi Törvénykönyv rendelkezéseit, de a korszak egyházmegyei zsinatjának határozatait is elemzem.

2. fejezet:

A második fejezetben a Szent Pál Társulat történetét vetem vizsgálat alá korszakoló bemutatásban, amellyel rávilágítok a folyamatos fejlődésre a növendékek társulati munkáján belül, kirajzolva azokat a körvonalakat, melyek később megerősödvé a semináriumi tevékenységek munkáját határolják majd körül. Ez a fejezet – a maga számos alfejezetével – hasznos segítség a „Semináriumi Élet” hivatkozásainak, utalásainak pontosabb megértéséhez,

valamint ahhoz, hogy az egyes szakosztályok munkásságára jobban ráláthassunk. (Az alfejezetekre való felbontást éppen ezért érdemesnek tartottam – esetleges későbbi kutatások miatt – megtartani, nem pedig összevonva közölni a tárgyanyagot). A fejezethez tartoznak az Értesítő [SzÉ] sajtótörténeti előzményei is, különösen az erősen spirituális beállítottságú „Hangok Hazulról” című periodika, a maga gazdag tartalmával, mely egy különálló dolgozat önálló témája is lehetne, mélyrehatóbban elemezve akár lelki- és/vagy pszichológiai szempontból a frontról írt és a spirituális, illetve a szemináriumi társak által a papnöveldekből megválaszolt leveleket. Személyes megjegyzésként álljon itt, hogy dolgozatom legkedvesebb fejezete volt ez, mély lelki töltete miatt.

3. fejezet:

A harmadik fejezet már a disszertáció második, fő részének egyik alkotóeleme, egy hosszas előkészítés után. A „Szemináriumi Élet” általános ismertetése után azt immár rovatok szerint ismertetem, noha az egyes rovatokat nehéz feladat volt minden esetben megkülönböztetni egymástól, mivel számos közülük idővel új nevet kapott, egy másikkal összeolvadt, időközben megszűnt vagy helyette/helyébe lépve egy újabb rovat jött létre. Itt térek ki az egyes szakosztályok termékeny munkásságára is. Az ilyen szakosztályi munkából később új fejezetrész is született (ld. a IV. Lelkiégtörténet c. fejezetet).

4. fejezet:

Miután az egyes fejezetek szisztematikus áttekintése által megismerkedtünk a lapban megjelenő lelkiességi vonatkozású írásokkal és a pasztorációs-jellegű kezdeményezésekkel, a „Lelkiégtörténet” címet viselő negyedik fejezet tematikusan mutat be egy-egy témát, szigorúan kitekintés-jelleggel, azaz a Szeminárium falain kívül történt eseményekkel való kapcsolatukban. Három nagy témát választottam ki, évtizedenként egyet. Mindegyik nagy jelentőségű esemény, figyelemreméltó hatástörténettel. Az 1920-as években a pécsi városmisszió feldolgozását (a helyi plébánia-szintű megnyilvánulásokkal); az 1930-as évek eseményei közül a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus kihatását – pécsi vonatkozásban; az 1940-es évek esetében pedig – mintegy a „Boldogasszony Éve” előkészítéseként – a pécsi Mária-napok vonatkozó eseményeit vizsgáltam. Mivel levéltári forrásokat tekintve a városmisszió kihatása a korabeli négy fő plébánia életére külön-külön is jobban adatolt, ezért

ezt a részt alfejezetekkel láttam el. A másik két esemény alapján ilyen felosztással nem tudtam élni, mivel vagy nem létezett ilyen vonatkozás, vagy nem volt fellelhető hozzá semmi érdemleges adat.

V. A disszertáció karaktere

A Szent Pál Társulatot is bemutatva rátekintek az „értésítő”-jellegű kiadvány előzményeire, azok papi lelkeséggel kapcsolatos vonatkozásaira, és befejezésként megállapítom az előjárói buzdítások, exhortációk, lelkigyakorlatok kutatásának további irányát. A tematika a pasztorációs jelleg mellett alapvetően lelkeségtörténeti, ezért az egyháztörténelem diszciplínájának tárgyköre is megjelenik a dolgozatban.

1. KUTATÁSUNK TÁRGYÁNAK MEGKÖZELÍTÉSE

Dolgozatunkban központi gondolatként jelenik meg a hivatás fogalma. Kiindulásként megállapíthatjuk, hogy Istennek minden megfogant emberi étellel terve van.

Bár az emberi lélek a keresztény teológia általános meggyőződése szerint időbeli kezdettel rendelkezik, mégis Isten öröktől fogva elgondolta az – általa adott időben teremtett – lélek optimális életútját, betöltendő hivatását, emellett azonban csodálatosan indítja is a személy értelmi, érzelmi és erkölcsi képességeit, illetve érdeklődését afelé, amit ő örökkévaló gondolataiban eltervezett vele kapcsolatban. Az Isten már kezdettől fogva alakítja a körülményeket, indításokat ad, az ember segítségére siet, hogy az mindinkább felismerje hivatását. Ez utóbbi befolyásolója azonban még a személy alkata, életmódja, de a környezete is. A személy aztán – az isteni kegyelemmel együttműködve – üdvös módon ki tudja bontakoztatni képességeit. Itt jegyezzük meg, hogy

„...a magyar hivatás szó találóan mutatja, hogy életutunk alakulását nem csak magunknak kell tulajdonítanunk, hanem annak az embernek, eszmének, tevékenységnek, aki hívásának, ami vonzásának engedve, más utakat életünkől kizártunk, s teljesen a vágyott útra léptünk. A hivatás tehát (állandó és hűséges) engedelmeskedés a belső vágynak, egy embernek, egy mindent ígérő eszmének, vagy az élő Istennek.”⁵

Jézus Krisztus Egyházat alapított, az Atyával együtt elküldve a Szentlelket, hogy azt megszentje, tanítsa és kormányozza, illetve az Egyház, Isten újszövetségi választott népe élére előljárókat rendelt, hierarchikus felépítésben – az apostolokat és utódjaikat, a pápát és a vele egységben lévő püspökök testületét, a papokat és diakónusokat –, hogy ki-ki feladatának megfelelően segítsen építeni Isten országát.

⁵ EGYHÁZI HIVATÁSOK PÁPAI TANÁCSA, *Új hivatásokat egy új Európa számára*, Magyar Katolikus Hivatásgondozó Intézet, Budapest 1998, 18-19.

Isten nyilvánvalóan a világiakból hívja szolgálattevőit, ám a hivatások felismerését, az Istentől jövő meghívások hitelességét az Egyházra, annak előjáróira bízta. Számos alkalommal az által rendelt előjárókon keresztül ismerteti meg az Úr az egyes emberrel, pontosan mely területre szól a meghívása az Egyház közösségén belül. E hivatástisztázással összefüggő tevékenység *„célja [tehát] a személy szolgálata azért, hogy az egyes ember megismerhesse, hogy Istennek milyen terve van vele.”*⁶

A hivatások rendjében – teológiai értelemben – a papi (és szerzetesi) életet tekinthetnénk a legértékesebbnek, ha elgondoljuk, hogy speciálisan és egyedi módon Istennek lefoglalt személyekről van szó, akik a legfőbb Lény – *„akitől minden van, s akiért vagyunk”* (1Kor 8, 6a) – közvetlen szolgálatában állnak az emberek között.⁷ Ez az odaszentelt mivolt hivatásuk lényegi eleméhez tartozik. Azonban árnyalni kell ezt a képet – mondja a keresztény (tomista megközelítésű) életpálya modell, amely

*„...minden tisztességes munkát Isten- és emberszolgálatnak, vagyis értékes tevékenységnek minősít. s ha azt az ember valóban hivatásszerűen tudja végezni, akkor az kibontakoztatja a személyiségét, vagyis boldogít, méltóvá teszi az embert arra, hogy gondos kertésze legyen nemcsak önmagának, de a teremtésnek magának is.”*⁸

Más szóval, hogy eljusson a neki megfelelő szintű életszentségre és szolgálja a közjót, illetve más lelkek megszentelődését.

Az emberi hivatások rendjében is különleges helyet foglal el a szolgálati papságra szóló meghívás. Ezek gondozására, a papi hivatás képzésére az Egyház speciális nevelési helyszínt, intézményt is létesített történelme folyamán, az ún. szemináriumokat, papneveldéket.

⁶ KUMINETZ, G., *Egy tomista jog- és állambölcselet vázlata I.*, SZIT, Budapest 2013, 358.

⁷ A hivatások osztályozásáról és ennek megerősítéséről vö. KUMINETZ, G., *i.m.*, 367. Természetesen többféle szempont lehetséges az osztályozásra. A korábban említett beosztás és sorrendiségi megállapítás transzcendentális megközelítésű, melynek esetében a legnagyobb értéket Istennek, mint Abszolútumnak hivatásszerű szolgálata jelenti.

⁸ KUMINETZ, G., *i.m.*, 368.

Dolgozatunkban a Pécs városában létesített Papnevelő Intézet 1917-től 1951-ig terjedő történetét vizsgáljuk, azon belül is a lelkeségi írásokban gazdag *Szemináriumi Élet*⁹ címet viselő, növendékek által szerkesztett lapot vesszük szemügyre, hogy általa képet kapjunk a papnevelés egy szegmenséről, egy időben és térben szűkre szabott, azonban szellemiekben mégis számunkra feltételezhetően maradandó értéket nyújtani képes tárgykört tekintve.

A téma megközelítésében Kuminetz Géza módszertanát használtuk. A két világháború közötti papi eszmény megközelítésében számos meglátását alkalmaztuk: egyházi megalapozású metodológiáját, illetve a hivatások fent említett rendjét, továbbá a papi személyiségjegyek¹⁰ témakörét, amelyekre a már említett licenciátusi dolgozatunkban¹¹ kitértünk, ám a jelen disszertációban csak érintőlegesen említjük. Továbbá, amint a dolgozat bevezetőben már szó volt róla, nagy figyelmet szentelünk a II. Vatikáni Zsinat XVI. Benedek pápa általi értelmezési kulcsának, melyet a „folytonosság hermeneutikájának” lehet nevezni. Ezekre térünk ki immár részletesen is az alábbiakban.

⁹ Az egyházmegyei levéltárban a Pécsi Papnevelő Intézet és uradalmának levéltári anyagain belül PEL II.4.fasc. 552. jelzet alatt található meg vizsgált anyagunk „*Szemináriumi élet c. folyóirat*” tárgynevvel, de az anyag 2022. október 1-jétől a Pécsi Egyházmegyei Könyvtár nemrég útnak indult honlapján is elérhető, a Digitális Könyvtár/Nyomtatott kiadványok menüpont alatt, amint azt a PEL honlapján jelzik. A háromfelé (1921-1930, 1935-1943, 1945-1951) bontott, digitalizált kiadvány teljes terjedelemben hozzáférhető tehát online is, https://konyvtar.pecsiegyhazmegye.hu/images/kiadvany/PEL_e-konyvtar_Szeminariumi_Elet_1-10_2000x.pdf, valamint https://konyvtar.pecsiegyhazmegye.hu/images/kiadvany/PEL_e-konyvtar_Szeminariumi_Elet_12_14-20_2000x.pdf, ill. az 1945-ben kiadott számtól, https://konyvtar.pecsiegyhazmegye.hu/images/kiadvany/PEL_e-konyvtar_Szeminariumi_Elet_22-27_2000x.pdf (a kutatás ideje: 2023. április 5.) (A kiadvány két száma nem fellelhető.)

Dolgozatunkban mégsem a kiadvány interneten elérhető változatára hivatkozunk, hanem a levéltár által ajánlott hivatkozásból kiindulva a következő formulát használjuk, amennyiben az egyes adatok ismertek: SZERZŐ, *Cikk címe*, in *Szemináriumi Élet* évfolyam száma (megjelenés dátuma), oldalszám. A Pécsi Szent Pál Társulat e kéziratként megjelent kiadványának lehatározásával kapcsolatban *Vértesi Lázár* is megemlíti cikkében az egységes visszakereshetőség problematikáját. Ekképp fogalmaz: „*A tanulmány tárgyából, illetve a folyóirat szövegközléseinek formátumából fakadóan a „Szemináriumi Élet” [SzÉ] különböző írásaira való hivatkozások esetén valamennyi lényeges bibliográfiai adatot (...) a jegyzetapparátus közli, a hivatkozott forráshelyek listáját az irodalomjegyzékbe külön nem vettük fel. – a szerk.*”, in VÉRTESI, L., „*Szemináriumi Élet*” A pécsi növendékpapság Szent Pál Társulatának egyházirodalmi kiadványa (1921–1951), in F. DÁRDAI, Á. (szerk.), *Per Aspera ad Astra II* (2015/1), Pécsi Tudományegyetem, Pécs 2015, 77. Ezt a módszert követjük mi is dolgozatunkban.

¹⁰ A papságra készülők személyes, hivatásbeli, vallási előmenetelére is gondja van az említett képzési rendszernek. A humán, spirituális, vagy akár a pasztorális képzés szervesen hozzá tartozik mindehhez. Vö. KUMINETZ, G., *Klerikusok kézikönyve II.*, SZIT, Budapest 2012., 133-140., 146-150. A klerikus-növendékek fokozatosan részesednek Krisztus papságából, ennek kapcsán beszélhetünk sajátos és nem-sajátos személyiségjegyekről. Vö. KUMINETZ, G., *Klerikusok kézikönyve I.*, SZIT, Budapest 2012, 92-98. Sajátos személyiségjegyek azok, melyek egyedi módon a papságra készülők sajátosságai, úgy mint a lelkipásztori jámborság, buzgóság, okosság. A nem-sajátos személyiségjegyek elnevezés magyarázatra szorul. Példának lássuk a „jó keresztény élet” megközelítését: „*Ez minden krisztushívó sajátja kell, hogy legyen, de kíváltképp a papnak, mivel neki kell a jó példával elől járnia, azaz ki kell tennie.*”, in uo. 92.

¹¹ Vö. FEKETE, Z., *A papi személyiség és spirituális fejlesztése*, licenciátusi szakdolgozat, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi kar (nem publikált), Budapest 2019.

1.1. Értelmezéstani keretünk felvázolása

A XX. század első felében a pap legfőbb feladata továbbra is az volt, hogy hirdesse a korszellem változékonyságával szemben a változhatatlan egyházi tanítást, az erkölcsi és hitigazságokat. A szemináriumi képzés hangsúlya ekkor nem a világgal való párbeszéd, illetve az immár „közösségcentrikus” egyházi gondolkodásból kiinduló gyakorlati cselekvésen van (amint erre később a II. Vatikáni Zsinat papneveléssel foglalkozó dokumentumában felhívja a figyelmet¹²), hanem inkább a szakrális és a profán szétválasztásáról, a szekuláris gondolkodás kiszorításáról, a papnövelde falain kívülre. Mindennek előkészítője a kisszeminárium, amely épp a kamaszkor kihívásainak idején vezetné a fiatalot, akár a papság irányába, de mindenképpen a keresztényi elköteleződés felé.

A szemináriumi lelkeségi képzés a *doctor angelicus* és *princeps scolasticorum* címet is viselő Szent Tamásnak az eszmeiségére kell, hogy épüljön, aki annak a *doctor seraficus*-nak, vagyis Szent Bonaventúrának a kortársa volt („égi születésnapjukat” is ugyanazon évben ünnepelheték), aki *Itinerarium mentis in Deum* címet viselő (misztikus és legolvasottabb) művének előszavában buzdítja a növendékeket és minden klerikust. Az imént említettekre hívja fel a figyelmet VI. Pál pápa 1964-ben, amikor Gregoriana Pápai Egyetemen tartott beszédében mindkét egyházdoktort említi, lelkesítve az egyetemistákat műveik tanulmányozására, amikor az Egyház oktatási-nevelési küldetése kapcsán megjegyzi:

„Azonban, hogy a legértékesebb gyümölcsöket teremje, az egyházi nevelésnek gondoskodnia kell arról, hogy tanítványai a föld sója, a világ világossága, valamint a keresztény nép alkalmas vezetői és tanítói legyenek. Ezért mindig találják meg a tanbéli tanításokban, amelyeket az egész út során kapnak, jámborságuk és lelki hasznuk táplálását. Ne történhessen meg az, hogy a teológiai tanulmányok ugyan megvilágítják az elmét, de nem szítják fel a szeretetet. Ezért örömmel tárjuk elétek Szent Bonaventúra néhány kiváló tanácsát.”¹³

¹² Vö. „VI. A szoros értelemben vett lelképásztori képzés”, in *Optatam Totius* 19-21, in *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest 2000, 362-363.

¹³ Vö. „*Verum, ut pretiosis fructibus haec ecclesiastica educatio cumuletur, eo semper spectare debet, ut iuvenes instituendi aliquando evadant sal terrae, lux mundi, idoneique christiani populi duces ac magistri. Quare iudem ex doctrinae haustibus, quos studiorum cursus emetientes excipiunt, id semper habeant, quo pietatem alant et ad spiritualem profectum moveantur. Absit, ut theologica studia mentem illustrent, caritatem autem non accendant. Quam ad rem Nobis perplacet nonnulla Sancti Bonaventurae praeclara monita vobis proponere: «(Nemo) credat*

Ugyanitt a Szentatya az *szeráfi doktort*, Szent Bonaventúrát idézve a továbbiakban arról elmélkedik, mennyire szükséges lelkiséggel is megtölteni a tanulmányokat, milyen fontos a spirituális tartalom és a kegyelmi töltet:

„Ne higgye senki, hogy elég neki, ha kenet nélkül olvas, odaadás nélkül elmélkedik, csodálat nélkül kutat, öröm nélkül vizsgál, jámborság nélkül tanul, szeretet nélkül jut tudományhoz, alázat nélkül értelemhez, erőfeszítés nélkül isteni kegyelemhez, tükröz, Isten által belénk lehelt bölcsesség nélkül. (...) Gyakoroldasd tehát magad, Isten embere, a lelkiismeret bűnbánati igájával, mielőtt szemeidet a tükörben felragyogó bölcsesség sugaraira emelnéd, nehogy megtörténjék, hogy sugarai által elhomályosítva a sötétség még nagyobb vermébe ess.”¹⁴

Ezért tehát semmiképp sem lehet mellékes a szemináriumi képzésen belül a lelkiségi képzés, amelyet jelen dolgozatunkban vizsgálat tárgyává teszünk. Ezek a fent említett gondolatok valóban, mint egy „útikönyv” részei, elkísérik a növendéket formációja során.

A különböző áhítat-gyakorlatok, a *devotio* szeminárium falain belüli megnyilvánulásaira is rátekintünk dolgozatunkban. Olyan, többnyire népi ájtatosságról lesz itt szó, melyek jelenléte igen fontos a spiritualitásban, és amelyek mértékéből és megnyilvánulási formáiból lényeges következtetések tudunk majd levonni. Ezek az áhítat-gyakorlatok, bár nem tartoznak szoros értelemben az Egyház liturgikus szertartásaihoz, azonban a papnövendék lelki életére nagy hatással lehetnek (pl. elsöpénteki Jézus Szíve-tisztelet, fatimai elsőszombatok, az ereklyék tisztelete, litániák végzése, a szentolvasó és a keresztút mondása).

Ez azért is hangsúlyos, mert a liturgiai szolgálatba való fokozatos beavatásnak, az e téren végzett egyre szélesebb körű szolgálatnak – a rubrikák precíz előírásait tanulmányozva – lelkiség nélkül könnyen lehetett olyan kihatása, hogy a növendékben egyfajta lélektelenség alakul ki, és immár pusztán csak az *industria*-t (megteendő tevékenységet) látja, már csak az önmagáért való *actio*-t (előírt cselekvéseket) végzi.

*quod sibi sufficiat lectio sine unctione, speculatio sine devotione, investigatio sine admiratione, circumspectio sine exultatione, industria sine pietate, scientia sine charitate, intelligentia sine humilitate, studium absque divina gratia, speculum absque sapientia divinitus inspirata... Exerce igitur te, homo Dei, prius ad stimulum conscientiae remordentem, antequam oculos elevas ad radios sapientiae, in eius speculo relucentes, ne forte, ex ipsa speculatione radiorum in graviorem incidas foveam tenebrarum» (Itinerarium mentis in Deum, n. 4)”, in VI. PÁL, *Visita de Paolo VI alla Pontificia Università Gregoriana* (12 marzo 1964),*

https://www.vatican.va/content/paul-vi/la/speeches/1964/documents/hf_p-vi_spe_19640312_gregoriana.html

(latin) (a kutatás ideje: 2023. április 5.) (Fordítás tölem – F.Z.)

¹⁴ Uo.

Másrészt – az imént idézett szakasz konkrét értelméhez visszatérve – már csak szövegeket magol és mond fel, s az a tévképzete támad, hogy a pontos fogalmat megtanulása és a tartalmuk hitbéli elfogadása elegendő az üdvösséghez, üdvözítéshez, de elfelejti élni, amit hirdet.

A *Pontificale Romanum* XIII. Leó által ismételtén átvizsgált és javított kiadása, amelyet e korban is használtak, így figyelmezteti a növendéket: „*Amit pedig a szájjatokkal olvastok, higgyétek a szívetekben és végezzétek cselekedeteitek által; hogy képesek legyetek hallgatóitokat mind szóval, mind példával tanítani.*”¹⁵

A II. Vatikáni Zsinat papképzési gyakorlata és papságról alkotott képe azonban nem mondhat ellent a Trentói Zsinatnak e tekintetben, mintha ez utóbbi elavult, régimódi, félreértelmezett, alkalmazása közben idővel „elfajzott” lett volna. A XX. századi, nagy pasztorális zsinat *Optatam Totius* dekrétumának befejező szakasza e szavakkal kezdődik: „*E Szent Zsinat Atyái, folytatván a Trentói zsinat által megkezdett munkát...*”¹⁶, tehát már ez alapján is megfelelőbbnek látszik a „folytonosság hermeneutikájában” szemlélni a mindenkori papképzést a katolicizmuson belül. Így tesz a zsinat is a – bár terjedelmében nem, de témáját tekintve nagyon is jelentős – papképzésről szóló dokumentumának összefoglaló, mintegy értelmező részében, amikor az említett megfogalmazást használja.

A II. Vatikáni Zsinatot tehát munkánkban úgy igyekszünk értékelni, mint amely a trentói és azt megelőző zsinatokból nő ki, és elismeri az öt megelőző évtizedek spirituális értékeit, továbbá amely korának pasztorális kérdéseire igyekszik válaszolni, a tanítást, hitet és erkölcsöket megváltoztatni nem akarván, sőt, azokkal egységben, belső folytonosságban van.

Ezt az irányzatot látszik képviselni XVI. Benedek pápa. Az immár emeritus pápa még szolgálatának hatodik évében, 2010. március 10-én emelte ki a következőket, épp Bonaventúrát méltatva, a szentről szóló általános audiencián:

¹⁵ „*Quod autem ore légitis, corde credátis, atque ópere compleátis; quátenus auditóres vestros, verbo páriter et exémplo vestro, docére possítis.*” in LYNCH, J.S.M., *Ritus Ordinationum juxta Pontificale Romanum*, Impensis Bibliothecæ Cathedralis, Neo-Eboraci (NYC) 1892, 17.,

<https://archive.org/details/ritusordinationu00cath/page/n47/mode/2up?ref=ol&view=theater> (angol-latin) (a kutatás ideje: 2023. április 5.) (*Fordítás tőlem – F.Z.*)

¹⁶ *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest 2000, 364.

„Ezen a ponton hasznos lehet elmondani, hogy ma olyan nézetek is vannak, amelyek a második évezred egész egyháztörténetét fokozatos hanyatlásnak vélik. Egyesek úgy látják, hogy ez a hanyatlás már közvetlenül az Újszövetség [keletkezése] után elkezdődött. Valójában azonban »Krisztus művei nem hanyatlanak, hanem előre haladnak.«¹⁷

Idéztünk a fentiekben olyan pápai megnyilatkozást, mely a *Summa Theologiae* tanulmányozásának ajánlását ajánlja a papnövendékek figyelmébe, vagy óva int attól az ítélező magatartástól, mely a „liturgikus hanyatlás” vádjával illeti és ítéli el az általa vizsgált korokat,¹⁸ legyen az akár liturgikus, akár lelkeségi tárgyú elemzés. E megközelítés szerint bizonyára a jelen kor a „megvilágosodás” kora a fentiek tekintetében. A Szentatya óvatosságra int e tekintetben és egy új szemléletmódot vezet be – amire munkánkban csak röviden utalunk.

XVI. Benedek a nagy rendalapítók példáját kiemelve folytatja megkezdett gondolatait a pápai audiencián – elmélkedve azok irodalmi munkásságáról és a doktrínáról, a kialakított tudományos szabályrendszerrel:

„Mivé válna az Egyház a ciszterciek, ferencesek és domonkosok, Avilai Szent Terézia és Keresztes Szent János új lelkesége nélkül és így tovább? Ez az állítás [tehát] ma is érvényes: »Opera Christi non deficiunt, sed proficiunt«, előrefele haladnak. Szent Bonaventúra megtanít bennünket a teljes, sőt szigorú különbségtétel szükségességére, józan realizmusra és az újdonságra való nyitottságra, amelyet Krisztus ad Egyházának a Szentlélek által.»¹⁹

¹⁷ „At this point it might be useful to say that today too there are views that see the entire history of the Church in the second millennium as a gradual decline. Some see this decline as having already begun immediately after the New Testament. In fact, »Opera Christi non deficiunt, sed proficiunt.«” in XVI. BENEDEK, *General Audience of 10 March 2010: Saint Bonaventure (2)*,

https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/audiences/2010/documents/hf_ben-xvi_aud_20100310.pdf

(angol) (a kutatás ideje: 2023. április 5.) (Fordítás tőlem – F.Z.)

¹⁸ A Trentói Zsinat előtti kor is érte ez a fajta megközelítés, benne az Aquinói Szent Tamás által csodált liturgiával és az általa írt *Summa*-val. Vö. „A liturgia hanyatlásának tünetei a középkorban. Egyoldalúságok, túlzások, elburjánzások, visszaélések – VII. Szent Gergelytől a Tridentinumig (1073-1545)” című fejezetet in VÁRNAGY, A., *Liturgika*, Lämpás Kiadó, Abaliget 1999, 494-502. Az e fejezet által sugallt kérdéskörre a továbbiakban még visszatérünk.

¹⁹ „What would the Church be without the new spirituality of the Cistercians, the Franciscans and the Dominicans, the spirituality of St Teresa of Avila and St John of the Cross and so forth? This affirmation applies today too: »Opera Christi non deficiunt, sed proficiunt«, they move forward. St Bonaventure teaches us the need for overall, even strict discernment, sober realism and openness to the newness, which Christ gives his Church through the Holy Spirit.” in XVI. BENEDEK, *General Audience of 10 March 2010: Saint Bonaventure (2)*,

https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/audiences/2010/documents/hf_ben-xvi_aud_20100310.pdf

(angol) (a kutatás ideje: 2023. április 5.) (Fordítás tőlem – F.Z.)

A „folytonosság hermeneutikája” kifejezés tehát egy olyan elvre, vagy szemléletmódra kívánja helyezni a hangsúlyt, amely organikus fejlődést lát az Egyház liturgikus hagyományán belül, vagy a teológiai iskolák különböző megközelítései között.

A liturgia kérdéskörénél maradva – példának okáért, témánkhoz kapcsolódóan – Várnagy Antal (1923-2001) liturgiátörténeti megközelítése alapján azt mondhatnánk, hogy komoly hanyatlás is kimutatható az évszázadok folyamán (igaz, még a Trentói Zsinatot megelőzően). A pécsi szeminárium ’40-es éveinek egykori növendéke, később, a ’90-es években az intézet liturgika tanára elemezi az 1073-tól 1545-ig tartó korszakot. Az „*egyoldalúságok, túlzások, elburjánzások, visszaélések*” korának nevezi ezt az időszakot.

„A gótikus kor (amely nemcsak képzőművészeti stílust, hanem korstílust, szellemet is jelent) már a liturgia hanyatlásának időszakát hozta el. Az előbbi korszak beérésének, sőt túlérésének ideje ez. Egyoldalúságok és visszaélések keletkeznek, majd túlzások és elburjánzások. Úgy, hogy ez a növekedés már inkább hervadás. Általános lesz most a törekvés: rendszerezni, összegyűjteni, Summákba foglalni.”²⁰

A liturgikus mozgalom és a II. Vatikáni Zsinat liturgikus rendelkezései kapcsán Várnagy a liturgikus szakember *Balthasar Fischer* szavait idézi, aki a *Sacrosanctum Concilium* konstitúció kihirdetése napján a dokumentum jelentőségét egy hasonlattal jellemezi: „*a katolikus egyház liturgiája 400 éven át gipszkötést hordott, a mai napon vették le róla*”, de rendszerezve felsorolja a reform értékei mellett a hátrányokat is.²¹ Íme, tehát már a Trentói Zsinat sem hozta helyre az „*egyoldalúságok, túlzások, elburjánzások, visszaélések*” korának majd’ öt évszázadon át tartó tévedéseit?

A trentói megújulás után tehát szintén hanyatlást látunk, egészen a XX. század nagy megújulásáig – Várnagy szerint. Illetve egy új szemléletmódot és az egyházi liturgikus Szent hagyomány alakulásának újszerű felfogását: a radikális, előre mutató (folyamatos megújulásra képes) liturgikus gyakorlat kialakulását.

²⁰ VÁRNAGY, A., *Liturgika*, Lämpás Kiadó, Abaliget 1999, 494.

²¹ Uo., 525-526.

Ez azért érdekes, mert XVI. Benedeknél első olvasatra inkább a belső kapcsolat hangsúlyos a különböző korok liturgiájában, nem a különbségtétel. Benedek tévedett, vagy rosszul értelmezzük őt? Immár kritikusabb szemmel nézve, de folytatjuk Benedek gondolatmenetét a „folytonosság hermeneutikájáról”:

„Valójában tudjuk, hogy a II. Vatikáni Zsinat után egyesek meg voltak győződve arról, hogy minden új, hogy létrejött egy másik Egyház, a zsinat előtti Egyház pedig befejeződött, és hogy immár egy másik, teljesen »más« Egyházunk van: ami egy anarchikus utópizmus. Hála Istennek azonban, hogy Szent Péter bárkájának bölcs kormányosai, VI. Pál és II. János Pál egyrészt megvédték a zsinat újszerűségét, másrészt pedig védelmezték az Egyház egységét és folytonosságát, amely mindig a bűnösök Egyháza és mindig a kegyelem helye.”²²

Ez az irány mértéktartó és az egységet keresi a folytonosság irányában azokkal szemben, akik ki nem mondottan a „törés hermeneutikájának” elvét vallanák, illetve azokkal szemben is szól a Szentatya, akik épp az előbbiekkal ellentétesen, a II. Vatikáni Zsinatot (és annak „szellemiségét”) vádolnák a papi hivatások számának drasztikus csökkenésével, továbbá egyes egyházpolitikai, erkölcsi és hitbeli kérdésekben zavart okozó döntésekre, tanításokra hívnák fel a figyelmet. Azt már korábban megállapítottuk, hogy ez a benedeki gondolat nem aktuálisan élő emberek személyes viselkedésétől függően teszi elfogadhatóvá, vagy elítélhetővé a II. Vatikáni Zsinat előtti szertartásrendet.

Az imént említett teológusok meglátásaival azért kell foglalkoznunk e helyen azért foglalkozunk, mert szemléletmódunkban mi is a benedeki megközelítést alkalmazzuk, ám immár fenntartásokkal, hiszen az nem vált uralkodóvá, esetleg hibát tartalmaz.

A korábbi liturgikus gyakorlat és (neo)skolasztikus teológiai rendszerezés kritikájára csak azért hoztunk példát, mert témánkat tekintve egy olyan egyháztörténeti korszakot elemzünk, amely átmenetinek is nevezhető. Elemzett időszakunkban a liturgikus megújulási mozgalom

²² „Indeed, we know that after the Second Vatican Council some were convinced that everything was new, that there was a different Church, that the pre-Conciliar Church was finished and that we had another, totally »other« Church an anarchic utopianism! And thanks be to God the wise helmsmen of the Barque of St Peter, Pope Paul VI and Pope John Paul II, on the one hand defended the newness of the Council, and on the other, defended the oneness and continuity of the Church, which is always a Church of sinners and always a place of grace.” in XVI. BENEDEK, *General Audience of 10 March 2010: Saint Bonaventure (2)*, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/audiences/2010/documents/hf_ben-xvi_aud_20100310.pdf (angol) (a kutatás ideje: 2023. április 5.) (Fordítás tőlem – F.Z.)

egyre inkább érezteti hatását. Időben egyre közelebb kerülünk a II. Vatikáni Zsinathoz, így oda vezető útnak átmenetinek is nevezhetnénk az 1917 és 1951 közötti periódust, nem mint önálló értékkel bíró korszakot, egy letűnt egyháztörténeti kor végső liturgikus vagy lelkeségi megnyilvánulásai. Vizsgálódásunk fő tárgya azonban nem a szertartástan, illetve a liturgiátörténet, hanem a lelkeségteológia, de a benedeki elmélkedés összefüggést lát az imént említett témák között is.

A Trentói és II. Vatikáni Zsinat hangneme a papsággal, annak képzésével és az egyházi rend szentségéhez szorosan kötődő liturgiával kapcsolatban nagyon fennkölt, és – alapjaiban véve – nagy egységet mutat egymással. A papképzést vizsgáló megközelítésünkben tehát végsősoron nem a „törés hermeneutikája” vezet minket e dolgozat szellemiségét tekintve (noha a II. Vatikáni Zsinatot csak előtörténetében érintjük, de mint korunk teológusa, nem függetleníthetjük magunkat korunk szemléletmódjának befolyásától).

Visszatérve XVI. Benedekre, e zsinatokkal kapcsolatos recepciója nem volt új keletű nála, mint ami pápaságának egy bizonyos szakaszára jellemző csupán, hanem szolgálatát végig kísérte. Ilyen értelemben nem beszélhetünk „korai” és „késői” Benedekről. Vissza-visszatérően hangsúlyozza a „liturgikus békét”, a tanítás változatlanságát, amelyet mi is irányadónak tartunk lelkeségteológiai egyházképünkben, katolikus „világlátásunkban”.

Megválasztásának évében így beszél: *„Az idei év utolsó eseménye, amelyen elmélkedni szeretnék, a II. Vatikáni Zsinat 40 évvel ezelőtti lezárásának ünneplése. Ez az emlékezés felveti a kérdést: mit eredményezett a Zsinat? Jól fogadták? A Zsinat elfogadottságát tekintve, mi volt jó és mi nem volt megfelelő vagy téves? Milyen tennivaló maradt még hátra? (...) Felmerül a kérdés: Miért volt eddig oly nehéz a Zsinat [rendekezéseinek] végrehajtása az Egyház nagy részében?”²³*

²³ „The last event of this year on which I wish to reflect here is the celebration of the conclusion of the Second Vatican Council 40 years ago. This memory prompts the question: What has been the result of the Council? Was it well received? What, in the acceptance of the Council, was good and what was inadequate or mistaken? What still remains to be done? (...) The question arises: Why has the implementation of the Council, in large parts of the Church, thus far been so difficult?” in XVI. BENEDEK, *Address of His Holiness Benedict XVI to the Roman Curia offering them his Christmas greetings* (22 December 2005), https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2005/december/documents/hf_ben_xvi_spe_20051222_roman-curia.html (angol) (a kutatás ideje: 2023. április 5.) (Fordítás és kiemelés tőlem – F.Z.)

Ezután Benedek rátér értelmezéstanai problémafelvetésére: *„Nos, minden a Zsinat helyes interpretációján múlik avagy – ahogy ma mondanánk – a megfelelő hermeneutikáján, értelmezésének és alkalmazásának helyes megoldásán. Megvalósításának nehézségei abból adódnak, hogy két ellentétes hermeneutika került szemtől szembe és civakodott egymással. Az egyik zavart keltett, a másik hangtalanul, bár egyre láthatóbb módon, meghozta és [ma is] megtermi gyümölcsét. Egyrészt létezik egy értelmezés, amit a »törés és szakítás hermeneutikájának« hívnék; amely gyakorta hasznát vette a tömegtájékoztatás szimpátiájának, s amely a modern teológia egy új irányzata. Másrészt ott van a „reform hermeneutikája”, a megújulásé az egyetlen szubjektum, az Egyház folytonosságában, melyet az Úr adott nekünk. Egy olyan szubjektum ő, amely időben növekszik és fejlődik, de mindig ugyanaz marad, Isten vándorló népének egyetlen szubjektuma.”²⁴*

Benedek ezután óv minket a szakadás veszélyétől, mint valós problémától: *„A diszkontinuitás hermeneutikájának az a kockázata, hogy végül szakadás keletkezik a zsinat előtti és zsinat utáni Egyház között.”²⁵* Ehhez kapcsolódóan érdekesség, hogy az egyházi év egy kiemelt, ünnepélyes napján hangzott el ez a – műfaját tekintve – pápai beszéd, épp Karácsonykor (átvitt értelemben: a „szeretet” és „megbékélés” ünnepén). A Szentatyára egyébként jellemző volt a nagy egyházi béke megteremtésének szándéka, a liturgikus egységtörekvések.²⁶ Ezzel kapcsolatban értekezés is napvilágot látott.²⁷

A beszédből szándékosan kihagytuk azt a részt, melyben a Szentatya Nagy Szent Vazulra hivatkozik. Benedek ugyanis példaként hozza a kappadókiai atyát, aki feltárja egyháza belső ellentmondásait, s korholja az egymásra kiabálókat, a hit és tanítás felforgatóit. Ebben a

²⁴ „Well, it all depends on the correct interpretation of the Council or - as we would say today - on its proper hermeneutics, the correct key to its interpretation and application. The problems in its implementation arose from the fact that two contrary hermeneutics came face to face and quarrelled with each other. One caused confusion, the other, silently but more and more visibly, bore and is bearing fruit. On the one hand, there is an interpretation that I would call »a hermeneutic of discontinuity and rupture«; it has frequently availed itself of the sympathies of the mass media, and also one trend of modern theology. On the other, there is the »hermeneutic of reform«, of renewal in the continuity of the one subject-Church which the Lord has given to us. She is a subject which increases in time and develops, yet always remaining the same, the one subject of the journeying People of God.” in uo. (Fordítás és abban való kiemelések tőlem – F.Z.)

²⁵ „The hermeneutic of discontinuity risks ending in a split between the pre-conciliar Church and the post-conciliar Church.” in uo. (Fordítás tőlem – F.Z.)

²⁶ Vö. a már említett *Summorum Pontificum* motu proprio példájával, illetve a II. Vatikáni Zsinat méltatásával, illetve az ő általa közbeszédbe és pápai dokumentumba behozott olyan kifejezésekkel, mint a mise „rendes” és „rendkívüli formája”.

²⁷ Vö. GEFFROY, C., *XVI. Benedek és „a liturgikus béke”*, Sarutlan Karmelita Nővérek és Jel Kiadó, 2011.

beszédben a pápa – a félreértelmezett, de amúgy senkit megsérteni nem akaró 2006-os regensburgi beszédhez hasonlóan – idéz egy régebbi iratból, megjegyezve, hogy „*ezt a mai korra azért mégsem akarjuk alkalmazni.*”²⁸

Sajnos az említett helyeken megtapasztalható benedeki stílus – erőteljes kijelentések idézése, majd annak helyes megmagyarázása –, támadhatóvá tette a Szentatyát. Konzervatívnak, vagy talán ultrakonzervatívnak tűnhetett kritikussai körében. A következőket is megjegyzi:

„A diszkontinuitás hermeneutikájával szemben a reform hermeneutikája helyezkedik el, ahogy arra első alkalommal XXIII. János pápa rámutat a Zsinatot megnyitó beszédében 1962. október 11-én, majd VI. Pál pápa 1965. december 7-én, a Zsinat lezárásával kapcsolatos beszédében.”

Mindhárom pápai megnyilatkozás műfaját tekintve „beszéd”. Az utóbbi idézet azért érdekes, mert az magának a Zsinatnak a megnyitó és a záróbeszéde. Összességében tehát elmondható, hogy XVI. Benedek „régit és újat” is előhoz, konzervatív és haladó együtt (hisz az újat sem veti el), szintézisre törekszik.

Ezt a benedeki látásmódot fontosnak tartottuk feltárni, mert a papnevelés pécsi megvalósulását vizsgálva mi is ezen a szemüvegen keresztül vizsgáljuk mai szemmel (hisz nem tudunk „kibújni” a bőrünkéből) a „Zsinat előtti egyház” papnevelési képzési rendszerét. De mégsem gondoljuk, hogy létezhet „Zsinat előtti” és „Zsinat utáni” egyház. A vizsgált időszakunk tehát mégsem lehet pusztán egy „átmeneti” kor végső hírmondója, a „nagy változások” előtti papnevelési mód egy utolsó hírnöke. Úgy gondoljuk, hogy korunk papnevelési módja számára is fontos tanulságokat tudunk majd leszűrni vizsgálatunk végén, számos hasznos meglátással tudunk szolgálni.

²⁸ „*We do not want to apply precisely this dramatic description to the situation of the post-conciliar period*” in XVI. BENEDEK, *Address of His Holiness Benedict XVI to the Roman Curia offering them his Christmas greetings* (22 December 2005), https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/speeches/2005/december/documents/hf_ben_xvi_spe_20051222_roman-curia.html (angol) (a kutatás ideje: 2023. április 5.) (Fordítás tőlem – F.Z.)

1.2. Szemináriumi papképzés

Jézus Krisztus szentségeket rendelt, köztük az egyházi rend szentségét, hogy minden időben legyenek olyanok, akik kiszolgáltadják a szentségeket az Egyházban, annak rendje és megengedett módja szerint. E szentségnek három fokozatát különböztetjük meg, amely szenteléssel nyerhető el, illetve létrejöttek még – korabeli, ám ma már nem használatos megfogalmazással élve – az ún. „kisebb rendek”, amelynek kialakulása, egymástól való egyre világosabb elkülönülése a kereszténység első évszázadaira megy vissza. Ezzel kapcsolatban kell megjegyeznünk, hogy dolgozatunk keretei nem engedik meg számunkra a papnevelés alakulásának teljes történeti feltárását és a kisebb rendek kialakulási folyamatának bemutatását századokra visszamenőleg, jelen fejezetben így csak a lényegesebb pontokat érintjük, illetve az alapfogalmak tisztázzuk.

A nagyszeminárium (*seminarium maius*) olyan felsőoktatási intézmény, melyben a papságra készülők nevelése is történik, általánosságban ezt nevezik szemináriumnak. Ettől különbözik a kisszeminárium (*seminarium minus*), mely középfokú oktatási intézmény, reál és humán tárgyakkal, vallásos neveléssel, ám mégsem pusztán a nagyszemináriumi papképzésre előkészítő intézmény, noha általános értelemben hivatásgondozással is foglalkozik.²⁹

A késő középkor és az újkor papképzését, a megújult és rendszerezett kánonjog alapjait a Trentói Zsinat rendeletei határozták meg. Ugyanígy a klerikusi formáció még 1917 és 1951 között is létező módja szintén a Zsinathoz kötődik.

Az egyházi rendről szólt *concilium* 3. ülészakán került sor az egyházi rend szentségével kapcsolatos határozat elfogadására, 1563-ban.³⁰ A zsinat hatásaként kell megemlíteni, a témánkat tekintve is oly nagy jelentőséggel bíró *Catechismus Romanus*-t, melyet V. Piusz promulgált. Ez a plébánosoknak címzett egységes római katolikus katekizmus kérdés-felelet formában tárgyal az egyházi rendről, benne a kisebb rendekről. A tanácskozás folyamatával és

²⁹ Vö. ERDŐ, P., art. *nagyszeminárium*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon IX. Meszr-Olt*, SZIT, Budapest 2004, 533-535. és DIÓS, I., art. *kisszeminárium*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon VI. Kaán-kiz*, SZIT, Budapest 2001, 912.

³⁰ Vö. GÁRDONYI, M., *A papi élet reformja a Trienti Zsinat korában* (Studia Theologica Budapestinensia 27), Budapest 2001, 86-104.

a zsinati hatástörténet kapcsolatban feltétlenül meg kell említeni Borommeo Szent Károlyt, akinek nevéhez kötődnek az addig főleg plébániai kereteken belül történő papképzés kis- és nagyszemináriumi képzésre történő folyamatos áttevése.

Seminarium maius-ként, még kisszeminárium nélkül indult meg a pécsi papképzés a XVIII század közepén, a Trentói Zsinat által kezdeményezett és kívánt módon, intézményes keretek között. Jog szerint a rektor, lelkiigazgató, illetve prefektus, vicerektor és gondnok, továbbá teológiai tanárok segítségével.

A teológiai iskolák kibékítőjeként ismert XII. Kelemen rendelte el 1732-ben Thurn Antal Kázmér pécsi megyéspüspöktől (pécsi püspök: 1733-1734) ilyen nagyszeminárium létesítését. Ám utódjának egyházmegyéjétől való távolmaradása miatt csak „második” utódja, Berényi Zsigmond rakja le az alapkövét az épületnek (1742). E főpásztor kezdett az építkezésbe, s ő is szentelhette fel 1746. szeptember 4-én, és Szent Pál apostol oltalmába ajánlott, „*a Kálvária hegynek a várfalon belül lévő délnyugati lejtőjén épült emeletes, kelet-nyugat irányba húzódó épületet.*”³¹ A pozsonyi Emericum mintájára ugyanő ad szabályzatot papnöveldejének, két éves kurzust indít, győri, kalocsai, nagyszombati paptanárokat hív. A tanulmányi időt immár négy évre, a tanszékek számát hárommal többre Klimó György (1751-1777)³² bővíti majd. Jelentősebb változások a szeminárium életében még Eszterházy Pál László OSPPE (1787-1799) (új alapszabályzat, II. József rendelete alapján Pozsonyba áthelyezett képzés); Szepesy Ignác (1828-1838 / jogi és bölcséleti kart magába foglaló líceum létesítése³³); Girk György (1853-1868 / kisszeminárium létrehozása³⁴); Dulánszky Nándor (1877-1896 / bővítések) idején történtek.³⁵

³¹ BODA, M., *A pécsi szeminárium múltjából*, in *Egyháztörténeti tanulmányok V.*, in FEDELES, T. – KOVÁCS, Z. – SÜMEGI, J. (szerk.), *Egyházi arcélek a Pécsi Egyházmegyéből*, Fény Kft., Pécs 2009, 87.

³² Zárójelben ettől kezdve az adott tisztségben betöltött hivatali időt jelezzük.

³³ Ld. RAJCSI, P., *A pécsi püspöki líceum (jogakadémia) története*, in FRICSY, Á. (szerk.), *Egyháztörténeti tanulmányok I.* (Tanulmányok a Pécsi Egyházmegye történetéből I), Pécsi Egyházmegye, Pécs 1993, 317-326.

³⁴ Ld. PEL II.4.fasc. 321.

³⁵ Vö. BODA, M., *A pécsi szeminárium múltjából*, in *Egyháztörténeti tanulmányok V.*, in FEDELES, T. – KOVÁCS, Z. – SÜMEGI, J. (szerk.), *Egyházi arcélek a Pécsi Egyházmegyéből*, Fény Kft., Pécs, 88-92. A püspökök hagyatéki anyagát a XVII. századtól egészen a vizsgált korunk végéig ld. PEL V.A.01-07.

Itt kell megjegyeznünk, hogy a dualizmus korának az 1867 és 1918 közötti időszakot nevezzük hazánkban: e korszak vége tehát megközelítőleg egybeesik vizsgált periódusunk kezdetével, vagyis az 1917-es esztendővel. Történelmi szempontból vizsgált időintervallumunk elején az első világháború és annak következményei állnak, többek közt a növendékek besorozása és a katona-kislapok életének viszontagságai, a Monarchia létének megszűnése és területek elszakadása, a nemzetiségi mozgalmak felerősödött követelése (ld. témánkat tekintve a Baranyai-bajai Szerb-Magyar Köztársaság megalakulását). Tehát az 1917/1918-as tanév történelmi fordulópontot is jelent.

Zichy Gyula (1905-1926) és Virág Ferenc (1926-1958) megyésfőpásztorok szolgálata idején (az I. és II. világháborúban) óvóhely lesz a szeminárium épülete, majd katonai kórház. Az ő szemináriummal kapcsolatos főpásztori tevékenységüket is vizsgálat alá helyezzük dolgozatunkban, s főként azt a lelki értelemben véve vett befolyásukat, mely lehetővé tette a kor komoly, embert próbáló kihívásainak (kommunizmus és terjedő ateizmus, modernizmus, fasizmus, világháború, szekularizmus) megfelelő képzés biztosítását, a formáció menetének felügyeletét.³⁶

A II. világháború következményeit tekintve, az orosz katonai parancsnokság csak 1945-ben engedélyezte az oktatás folytatását, azonban 1950-re a papnövendékek már a püspökségre kényszerültek, hogy aztán 1951-ben az előljáróság átadja az épületet³⁷ állami iskolai célokra.

Innentől kezdve a Győri Római Katolikus Hittudományi Főiskolán volt lehetőségül papképzésben részesülni.³⁸ A Szemináriumnak e további története ugyan nem tartozik vizsgálatunk tárgyához, itt mégis rögzítjük az alábbiakat.

Mayer Mihály pécsi megyéspüspök az 1991/1992-es tanévben indítja újra el a pécsi papképzést a Pécsi Hittudományi Főiskola elindításával. A papképzés helyszíne először a Püspökség épülete volt, a második félévben azonban már a Hunyadi út 11. szám alatt folyt a nevelés. Ez utóbbi korábban egy bizonyos ideig a Dunántúli Napló főszerkesztőségének adott otthont, de ez által visszakerült egyházmegyei tulajdonba. A főiskola és a szeminárium ezek után helyszíniileg különvált egymástól. Előbbi átköltözik a szeminárium régi épületébe, vagyis

³⁶ A *Hangok Hazulról* című kiadványról szóló fejezetünkben később elemezzük a nehézségekben való kitartást az első világháború idején, de szót ejtünk a II. világháború kihívásairól, sőt, az egyre fokozódó kommunista üldöztetésről is. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy utóbbi esetében még az előljárók is elismerően szóltak a szeminaristák helytállásáról az első pécsi „Kispapszülőnap” kapcsán (1949. január 30.). Két elsőéves párbeszédéből származó idézet következik: „*Tudod Pista, engem nagyon meghatott és nem is tudom elfeledni, amit egyik alkalommal Rector Urunk mondott, hogy ők az előljárók milyen nagy szeretettel és szinte tisztelettel tekintenek ránk, akik a mai időkben merjük vállalni a papi hivatást. Ők – mint mondotta –, most már nem választhatnak mást, nekik vállalniuk kell a papsággal járó minden következményt, viszont mi még szabadok vagyunk, nekünk nem kellene itt lennünk és mégis itt vagyunk, ezért tekintenek ránk nagy szeretettel s tisztelettel.*”, in 1949. január 30: *Kispapszülőnap*, in *Szemináriumi Élet* 26. szám (1949. Karácsony), 19.

³⁷ Az egykori szeminárium épületében ma a pécsi Szent Mór Iskolaközpont működik, a Papnövelde utca 1-3. szám alatt. Az iskolaközpont barokk szobordíszes bejárata tetjén még látható Szent Pál szobra, kezében könyvvel, és a következő idézettel (Vulgata): „*Ego plantavi, Apollo rigavit: sed Deus incrementum dedit*”, mely azt jelenti: „*Én ültettem, Apolló öntözte, de a növekedést az Isten adta.*” (1Kor 3, 6)

³⁸ Ld. BODA, M., *A pécsi szeminárium múltjából*, in *Egyháztörténeti tanulmányok V.*, in FEDELES, T. – KOVÁCS, Z. – SÜMEGI, J. (szerk.), *Egyházi arcélek a Pécsi Egyházmegyéből*, Fény Kft., Pécs, 87-96.

a Papnövelde utca 1-be, míg utóbbi a fent említett helyén marad egészen 2002-ig, amikor a Magyarországra átköltözött Sarutlan Karmelita Rend korábbi pécsi kolostorépületébe költözött a Szeminárium.³⁹

Erről az időszakról még megjegyezzük, hogy a Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola rektora 2000-től Horváth István lett, akinek

„rektorsága alatt készült el az időközben visszakapott eredeti szeminárium impozáns épületének felújítása. Ennek nyugati szárnyába azonban már csak a főiskola költözött át, a papi szeminárium az egykori karmelita kolostor épületében került elhelyezésre, működésének 2007-es felfüggesztéséig itt készültek hivatásukra az egyházmegye papnövendékei.”⁴⁰

Kutatásunk kezdetének a Codex Iuris Canonici megjelenési évét jelöltük meg, vagyis az 1917-es esztendőt – vizsgálódásunk végpontja pedig az 1951-es esztendő, amely tehát a pécsi helyszínű papképzés (ideiglenes) megszűnését hozta magával.

Kutatásunk záróévét követően tíz évvel, az időközben megválasztott XXIII. János, *Humanae salutis* határozatával zsinatot hív össze, annak az I. Vatikáni Zsinatnak a felújítására, amely Róma megszállása következtében félbeszakadt. Az Egyház új helyzettel találta szembe magát az újonnan nyilvánvalóvá vált állam- és egyházpolitikai változások miatt, világi befolyásának elvesztése miatt. Változások indultak be a világgal történő párbeszéd, viszony, sőt, szembenállás területén, de nem a hit- és erkölcstani kérdésekben. Változások, reformfolyamatok indultak el a *liturgikus mozgalom*, illetve *megújulás* által, XI. és XII. Piusz előkészületeivel. A későbbiekben a II. Vatikáni Zsinat *Optatam Totius* dekrétumával a papképzés kérdését is tárgyalja, újra gondolja, pontosabban „régit és újat” is hoz elő. Azonban dolgozatunkban ennek csak előkészítő reformtörekvéseinek lecsapódásával találkozhatunk, amennyiben az a papnevelést érinti. Tagadhatatlan, hogy a liturgikus reform éreztette hatását Pécsen, már a század első felében.

³⁹ BODA, M., *A pécsi szeminárium múltjából*, in Egyháztörténeti tanulmányok V., in FEDELES, T. – KOVÁCS, Z. – SÜMEGI, J. (szerk.), *Egyházi arcélek a Pécsi Egyházmegyéből*, Fény Kft., Pécs 2009, 94-95.

⁴⁰ *Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola – Történetünk*, <https://pphf.hu/intezmeny/tortenetunk/> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

Magát a 21. – egyébként éppen *pasztorális* – zsinatot megelőző időben járva azonban, még hetes felosztásról beszélünk a klerikusi nevelést tekintve, vagyis a papképzés keretein belül még hét szent rendben részesítették a növendéket, magával a papszenteléssel bezárólag. Érdeemes megvizsgálni tehát ennek az említett „hetességnek” a felépítését is, hogy betekintést nyerjünk abba az atmoszférába, ahol képződtek az Isten és emberek szolgálatára rendelt szolgálattelvők, és amely körülvette és napirendi szinten befolyásolta a pécsi seminaristák életét ebben az időszakban

A tonzúra feladása jelentette a klerikusi állapotba való felvételt, inentől kezdve beszélünk a növendék formálódását tekintve a *kisebb rendekről*, valamint az utóbbiakra épülő szubdiakonátusról, diakonátusról, végül magáról a papságról, amelynek elérésére, a szükséges követelmények teljesítésével, a képzés irányul. A tonzúra felvétele után a klerikus *ostiarius*, *lektor*, *exorcista*, *akolitus*, *szubdiakónus*, *diakónus*, s végül *áldozópap* lett.⁴¹ A tonzúrát kapott klerikus még nem tartozik a szent rendekhez, de mintegy kapu szerepét tölti be irányukban. A klerikusi mivolt itt a tonzúra és a beöltözés miatt már nyilvánvaló. Akárhol mutatkozik, meglátni rajta, hogy Kinek a követésére vállalkozott. Ez a nyilvános tanúságtétel kezdete, ha eddig rejtetten, szíve közepében fontolgatta, s a szentségek gyakori vételével mutatta is ki vallásosságát.⁴²

Dr. Sipos István egyházjogász, szemináriumi előljáró 1928-ban az egyházi rend szentségének nyolc fokozatát ismerteti megemlítve végül a püspökséget is, mint a rendi hatalom teljességét. A szenteléshez vezető lépcsőfokok bemutatásánál tehát a következőket írja:

„A hierarchia ordinis egyes fokait rendnek (ordo), azt a szertartást, mellyel az egyes rendek feladatnak, szentelésnek (ordinatio) nevezzük. A hierarchia ordinis-ben összesen 8 fokozat, azaz rend van, melyek mintegy lépcsőkön vezetnek fel a rendi hatalom teljéhez, a püspökséghez. E nyolc rend közül 3, t.i. az episcopatus, presbyteratus és diaconatus isteni eredetűek (és szentségi jellegűek) (...), a többi 5, vagyis a subdiaconatus, acolythatus, exorcistatus, lectoratus, ostiariatus emberi eredetűek (nem szentségi jellegűek). A négy elsőt (a subdiakonátustól fölfelé) nagyobb rendeknek mondjuk, mert nagyobb kötelezettséggel vannak egybekötve: az egyház szolgálatában való visszavonhatatlan

⁴¹ A szertartások menetének olvasmányos leírása (a püspök konszekrációjával együtt), in MIHÁLYFI, Á., *Az emberek megszentelése*, SZIT, Budapest 1921, 328-345.

⁴² Vö. SÍPOS, I., *Kath. egyházjog*, Haladás Nyomda, Pécs 1928, 26-27.

*megmaradás, a celibátus és a papi zsolozsma kötelezettségével, az alábbi négy kisebb rend. A rendek feladását megelőzi a hajkorona. Ennek feladási szertartását is ordinationak, a hajkoronát ordónak mondja a jog, de mégsem igazi ordó; egyházi hatalommal nem jár, hanem az a szertartás, mely a laikust a laikusok közül kiemelve a klérusba sorozza és a rendek felvételére előkészíti.*⁴³

A kormányzati joghatósági hatalmat a *canonica missio*-val szerezte meg a klerikus.

Lelkiségi értelemben ezeknek a fokozatoknak attribútumait is meghatározhatjuk az imént lábjegyzetben hivatkozott ábránk segítségével. Az ajtónálló ilyen értelemben jelentheti az oltárhoz – távolabbról – közeledő, liturgiára becsengető seminarista-ministránst, az ifjút, aki a pappal együtt oda akar lépni Isten oltárához.

A lektor, aki már filozófiai tanulmányokkal rendelkezik, s a Biblikumban, a Szentírás ismeretében is jártas, könyvet tarthatna a kezében. Ma is, mint minden ezt megelőző korban az Egyház Szent Jeromost állítja példaként minden hívő – és betöltött szolgálata miatt különösképpen is a felolvasói szolgálatot vállaló papnövendék elé –, amikor annak buzgó és elmélyült tanulmányozására buzdít. „*Mert aki nem ismeri a Szentírást, nem ismeri Krisztust.*”⁴⁴

A növendék – az Egyház mindenkori buzdításának engedelmeskedve, minden hívőhöz hasonlóan, igaz, betöltött szolgálata miatt különösképpen is – Szent Jeromos híres mondását kell, hogy forgassa ez időben:

Az exorcista rendben részesült seminarista megfontolja, hogy nem elég a betű szerinti tudás, a törvény külső ismerete: elmélyíteni, belsővé szükséges azt tenni. S ha ezt nem teszi, akkor azon gonosz lelkek kezébe kerül, akiknek e klerikusi beavatási szinten – Isten erejéből – épp hogy a legyőzésére rendeltetett. Nem végezhet ünnepélyes ördögűzést, de – mintegy kezében tartva az 1913-ban, később 1952-ben pedig már az 1917-es kódex előírásaihoz illesztett *Rituale Romanum*-ot –, ahonnan a XIII. Leó által szövegezett Szent Mihály-imát olvassa, s lelki fejlődése során haszonnal, buzgón ismételteti magában azt.

⁴³ SIPOS, I., *Kath. egyházjog*, Haladás Nyomda, Pécs 1928, 26-27.

A papszenteléshez vezető fokozatok képi ábrázolását (leszámítva a püspököt) ld. dolgozatunk végén: 1. ábra. *Hierarchia ordinis*, <https://www.rcan.org/short-history-permanent-diaconate> (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

⁴⁴ Vö. Szent Jeromos: *Commentarius in Isaiam. Prologus: CCL 73, 1 (PL 24, 17)* említése és „*Az ige hirdetése, a Szentírás terjesztése*” című alfejezet, in *Dei Verbum 25, in A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest 2000, 440.

Az akolitus már a tömjénezőt nyújtja a papnak, ki a felajánlott adományok incenzálásába kezd: ekkor már figyelme a kisebb rendek felől nagyobb rendek felé fordul a képzés folyamán fokozottabban, ha eddig nem is ily mértékben. Másrészt ő az, aki gyertyával a kezében vonul, s az Evangélium felolvasását a lehető legközelebről hallgatja.

A tunikát öltött szubdiakónus – más feladatai mellett – ünnepi nagymisében felolvassa az *Epistola*-t (apostoli levelet a Szentírásból), s immár a Legszentebb Áldozatban papi karakterhez illő, méltó öltözékben az *Epistolarium*-ot (az *epistola*-kat tartalmazó liturgikus olvasmányoskönyv) szorítja. Ettől kezdve zsolozsmakötelezettség terheli, s – házassági akadályként is jelentkező módon – immár részesült a „nagyobb rendek” első fokozatában.

A dalmatikát öltött diakónus az *Evangelarium*-ot fogja a kezében, mint aki az említett misetípus folyamán énekeli az Evangéliumot. A liturgiában ő a püspök mellé van rendelve. Ezen a szinten a felszentelt növendékben megerősödik főpásztorával való kapcsolata, a képzés keretén belül is.

S végül következik az áldozópapság fokozata, amely a seminarista életében a célt, s a szőlőmunkás életében a kiindulási pontot jelenti: paténa, kehely, kenyér és bor az attribútumai. Verejtékes munkájukhoz a nagyobb rendek – hasonlóan az éttermi pincérekhez – vászonkendőt hordanak, lelkipásztori szolgálatuk miatt keletkezett izzadtságuk letörléséhez: a pap az ún. *manipulus*-t viseli bal karhajlatában. E felszentelt szolgálattelvők feladata elsősorban Istent, és az Ő népe felé irányul.

A növendék egyre több funkcionális feladatot ellátva kerül közelebb tehát a papsághoz. Ezek a fokozatok a képzésben megfelelően elosztva jelennek meg, időt hagyva a szolgálat megéléséhez, adott fokozat feladatainak elmélyítéséhez; s a formáció módja ezekhez kellett igazodjék.

Mellékesen itt jegyezzük meg, hogy a pap képződése, önképzése természetesen a szentelés után sem szűnt meg, hisz „a jó pap holtig tanul”. A klerikus részesülhet a papság teljességében is, a püspökszentelés kegyelmében, ám nyilvánvalóan a papi formáció felépítésében ezt a lehetőséget már nem veszi súlyozottan számba, így „a hét szent rend” kifejezés ezt a fokozatot már nem tartalmazza. Mint majd látjuk, a pécsi papképzés keretein belül társulati-egyházirodalmi életben fontos kap majd az önképzésre nevelés.

A papképzés jogi szabályozásával is – nyilvánvalóan – foglalkozó *Codex Iuris Canonici* kihirdetésének 1917-es évét jelöltük meg vizsgálódásunk kezdetének. Ez az az esztendő, mely egyebek mellett a papság lelkületére később oly nagy mértékben ható (és 1930-ban immár pápai jóváhagyással is bíró) fatimai jelenés éve, valamint a később oly sok lelki-fizikai-szellemi kárt

okozó bolsevik forradalom esztendeje is. Ez az eszmeiség bontakozik ki majd hazánkban is, és hozzá magával épp ugyanezen kommunista ideológiájának térhódítása következtében az 1950/51-ben történő intenzív egyházüldözést, a pécsi papnevelde bezárását.

A századközepe változásokig tart ez a színesnek és örömtelnek egyáltalán nem mondható, de kihívásokkal és nehézségekkel annál inkább telített időszak. Leterheltség, kábulat, vagy esetleg pozitív jövőkép van-e ekkor a papnövendék lelkében? A korábban felsorolt ideológiák és a fent említett politikai befolyás, térnyerés vajon milyen módon érezte a hatását a pécsi szemináriumi lelki képzésben? Ezt is megvizsgáljuk dolgozatunkban.

1.3. Tanítóhivatali megnyilatkozások

A kánonjogi szabályozás tanulmányozása előtt röviden tekintsünk rá a papnevelés történetére, a papi eszmény alakulására, majd pedig a papnevelés Pécssett megvalósult formájára.

Ennek kapcsán feltehetjük a kérdést, jelen korunkat tekintve miben változott meg a papnevelés módja? A II. János Pál pápa által 1992-ben kiadott *Pastores Dabo Vobis* kezdetű apostoli buzdítás papképzési modellje mennyiben más felfogást tükröz, mint a XX. század első felében, vizsgálódásunk idején uralkodó irány? Visszafelé haladva az időben, rátekintünk a II. Vatikáni Zsinat *Optatam Totius* papnevelésről szóló határozatára, ami feltételezésünk szerint, a Zsinat egészéhez hasonlóan, fordulópont volt témánkat, a papképzést tekintve. Végül pedig a Zsinattól az 1917-es kódexig tartó időszakot vesszük szemügyre, illetve ezzel kapcsolatban az ún. „trentói papi ideált” vizsgáljuk meg fejezetünkben.

A seminarium maius, mint már említettük, olyan „felsőfokú oktatási és nevelési intézmény mely a papságra készülőköt képezi hivatásukra; a papnevelés kötelező színhelye (vö. 234.k. 2.§, 254.k. 2.§).”⁴⁵

Negyed évszázaddal a Zsinat befejezését követően, *Pastores Dabo Vobis* kezdetű dokumentumában II. János Pál – a papképzés dimenzióira tekintve – négy szintjét különbözteti meg ennek a „nevelő egyházi közösségként” meghatározott szemináriumi képzésnek: az alapvető jelentőséggel bíró humán képzést, továbbá a spirituális, az intellektuális, végül a

⁴⁵ ERDŐ, P., art. *nagyszeminárium*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon IX. Meszr-Olt, SZIT*, Budapest 2004, 533.

pasztorális képzést.⁴⁶ Ez a modell, amelyet 1992-ben a pápa felállít, létezhett-e – ha nem is ebben a formában megfogalmazva, de szisztémáját tekintve – az 1917-es kódexben és az arra ráépülő pécsi papnevelésben?

A *Lumen Gentium* dogmatikus konstitúció papságról szóló teológiai tanításából (vö. LG 28) kiindulva a Szentatya célja a papnevelés kérdésével a kor elvárásainak és körülményeinek megfelelően foglalkozni. Amint az ezredforduló előtti évtizedről megjegyzi:

„Az utóbbi években sokfelől merült fel az igény, hogy – a mai egyházi és kulturális körülmények által megkívánt módon – újra vegyünk vizsgálat alá a papság kérdését. A figyelem ugyanis időközben másfelé terelődött: már nem az identitás, hanem a papságra nevelés és a papi élet alapvető kérdései állnak a középpontban. Korunk papságra készülődő új nemzedéke jelentősen megváltozott és gyorsan alakuló világból jön, ezért a korábbi nemzedékekkel összevetve nem kis különbségeket mutat. E körülményt nyilvánvalóan figyelembe kell venni a papságra nevelés megtervezésénél és megvalósításában.”⁴⁷

A Szentatya propedeutikus periódus bevezetését ajánlja a nagyszemináriumi képzést megelőzően. Ennek kapcsán arra utal, hogy korábban a növendékek nagy része a küsszemináriumokból érkezett, valamint a hitbéli háttérismereteik is elegendőek voltak, melyeket egyházközségi életükből merítettek, azonban mindez már nem jelenik meg evidenciaként.

Mind a történeti személyeket, mind a megváltozott társadalmi és kulturális körülményeket tekintve megállapítja, hogy korunkban *„a nevelés állandó megújításra szorul”*, hozzáigazítva az intézmény képzési rendszerét az aktuális kihívásokhoz, bölcsen és szelíden vezeti a növendékeket, ám *„erkölcsi kérdésekben és a lelkiismeret dolgaiban nem hajlandó kompromisszumokra.”⁴⁸* Emellett a szeminárium intézményét a zsinathoz hasonlóan ő is megerősíti.

⁴⁶ Vö. II. János Pál, *Pastores Dabo Vobis*, Szent István Társulat, Budapest 1995, 115.

(Következőkben így rövidítve: PDV fejezet, oldalszám. Hasonlóan az *Optatam Totius* [OT] kezdetű határozat esetében is.)

⁴⁷ PDV 3, 9.

⁴⁸ Uo. 61, 116.

II. János Pál a humán képzés alapvető fontosságát hangsúlyozva kiemeli, hogy a papságra jelentkezőnek emberi tulajdonságait tekintve erényes, szilárd jellemnek, érzelmileg érettnek (itt a cölibátust a „test teológiájával” összefüggésbe hozva, a jegyesmiszтика fényében szemléli), valamint dialógusra képesnek kell lennie, és „híd-szerepet” kell betöltenie, nehogy a vele való kapcsolatban az emberek akadályt lássanak az Isten felé vezető úton.⁴⁹

Az antropológiai nevelés a spirituális neveléssel kiteljesedve alapvető módon járul majd hozzá a növendékek lelkipásztori képzéséhez. Itt az Istennel való belsőleges kapcsolaton és a keresztek (nehézségek) húsvét misztériumában való megtapasztalásának fontosságáról esik szó. A Jézussal való kapcsolata a növendéknek nem a szolgálalkúségen, hanem a barátságon alapul. A bensőleg megélt lelkiéletből következik, hogy másokban is vágyat ébresszenek az Istennel egyesült életre. Isten Igéjének buzgó és rendszeres olvasásából indul ki az imádságos, elmélkedő élet, a csönd szeretete, a lelki élet központjával, az Oltáriszentségben jelenlévő Úrral való napi kapcsolat, hiszen a szentségek, sőt a zsolozsma (mely a szentmise istentiszteletének folytatása) forrásaként és csúcaként jelenik meg előttünk. A liturgikus szolgálatban elmélyedve mindennapi erőforrásokra lelnek a növendékek, belőle megtanulva a „radikális önátadást”, a Jézussal egyesült életet, hogy aztán másokban is őt lássák és őt szolgálják. A lelki képzésből kiindulva jelenik meg itt hangsúlyozottan a cölibátusra, a szegénység szellemére és az engedelmességre való felkészítés. A pszichés és szexuális érettséget, egészséges imaéletet említve a lelkiatya vezetését emeli ki, továbbá, hogy az segítsen – többek közt – a cölibátus melletti érett és felelősségteljes döntés meghozatala mellett.⁵⁰

Az előbbiekhöz szorosan kapcsolódik a növendékek intellektuális nevelése, mely a hit megértéséhez vezet el őket. E helyen szól a Szentatya az új évezred küszöbéhez érkezett Anyaszentegyház nagy feladatáról, az „új evangelizációról”. Ismét említve korunk papnevelésének megváltozott körülményeit – melyről a korábbi, Zsinat előtti rendelkezések értelemszerűen nem szólhattak –, megemlíti korunk adottságait is.

„A mai körülmények – tudniillik a nagy vallási közömbösség, az értelem objektív és egyetemes igazságot megismerő képességébe vetett bizalom megingása, továbbá a tudományos és technikai felfedezések által fölvetett új és bonyolult problémák – fokozottan

⁴⁹ Vö. PDV 43-44, 83-86.

⁵⁰ Vö. uo. 45-50, 86-99.

igénylik a mélyebb értelmű képzést, melynek révén a papok is alkalmasabbakká válnak arra, hogy Krisztus változatlan Evangéliumát e körülmények között is hirdetni tudják és az emberi értelem jogos követelményeinek megfelelően hihetővé tudják tenni.”⁵¹

A „pasztorális” oldallal szintén rendelkező értelmi képzés keretein belül (hiszen az önképzés a közösség értelmi nevelésére is irányul) és a filozófiai képzés első helyen való megemlítése mellett a Szentatya felhívja a figyelmet az „embertudományok” területén való jártasságra is (pszichológia, szociológia, közgazdaságtan, politika, médiatudomány). A „szent tudományt” tárgyalva, Aquinói Szent Tamást nagy teológiai munkásságát emeli ki. Az itt is hangsúlyozott pasztorális megközelítés mellett a teológia krisztológiai és ekkleziológiai vonásai kerülnek megemlítésre. Ezt követően a különböző teológiai tárgyak növendékekben megjelenő szintézisét emeli ki II. János Pál, továbbá a lelki élet és a teológia összeegyeztethetőségét, korunk problémáját, mely a teológiai kutatásokkal kapcsolatban megjegyzi, hogy azoknak a Tanítóhivatal döntéseivel összhangban kell legyenek, hangsúlyozza az ökumenikus szemléletet, missziológiát, a vallások közötti párbeszédet, az inkultúráció fogalmát, az Egyház szociális tanítását. Összegezve, a kor problémáinak felismerésére, és az arra való korszerű válasz keresésére buzdít, a pasztorális szemléletet mindvégig szem előtt tartva.⁵²

A pasztorális képzést tekintve a „tekintélyi” küldetést a „szolgálatra” szóló küldetés váltja fel. A növendéket fokozatosan be kell vezetni a lekipásztori tevékenységbe a lektorra, akolitussá avatás évében, a megkezdett diakónusi szolgálat idején. Mindez azonban nem hátráltathatja a tanulást, hanem az igehirdetésre, liturgiára és kormányzásra készít fel – a hangsúly tehát immár a „szolgálaton” és nem a „tekintélyen” van. Ekkleziológiai alpra helyezi a pasztorális képzést, vagyis a Zsinat tanítását kibontva nagy hangsúlyt helyez a közösségi dimenzióra, a laikusokkal, a „világiakkal” való együttműködésre, gondjaik megértésére és arra, hogy a növendék már képzése idején szert tegyen arra a képességre, hogy a Jó Pásztor szeretetével feladatuk betöltésére nevelje, kísérje őket.⁵³

⁵¹ PDV 51, 100.

⁵² Vö. uo. 51-56, 99-108.

⁵³ Vö. uo. 57-59, 108-113.

A Zsinatnak a papnevelésről szóló (*Optatam Totius*) határozatát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy bár a dokumentum nem a jelentősebb iratok közé tartozik, mégis a papság képzéséről szóló iránymutatása nagy jelentőséggel bír, hiszen Isten népének megszentelése, az Egyház megújulása tekintetében a papok szolgálata nagy jelentőséggel bír. Gyorsan változó körunk dolgozatunkban korábban említett és II. János Pál pápa által már egyre tisztábban látszó körvonalait e dokumentum még nem homályosabban szemlélhette, mégis irányadó megfogalmazásokat tartalmaz a jövő papjának ideálját tekintve.

A Trentói Zsinat papi ideálját értékelte a XX. századi zsinat, amely addig meghatározta a szemináriumi nevelési célokat, elveket és részben módszereit is meghatározta, és amelyre nagy behatást gyakorolt a reformáció hatása:

„Világosan látták, hogy a reformáció térhódítását csak akkor lehet megállítani, ha sikerül a tudományokban jártas, egyházhű és jámbor lelkipásztorokat kinevelni. (...) Mivel a megőrzés, a rend megtartása a főcél, igen nagy hangsúlyt kap mindaz, ami a hierarchikus státusra, a pap méltóságára és kiváltságos helyzetére vonatkozik.”⁵⁴

Egyrészt itt láthatjuk, hogy az engedelmesség kérdésére nagy hangsúlyt fektetett ez a képzés, kevésbé engedve teret a kor eszmeáramlatainak hatalomra jutásához, sokkal inkább egy zárt rendszerű világot akart kialakítani. Dolgozatunkban rálátást engedünk arra is: Mennyire zárt rendszerként jelenik meg ez a világ a XX. század elején? Milyen mértékben engedett teret a növendékeknek, hogy a kor ideológiai áramlataira reflektáljanak? Növendéki oldalról megengedhető volt-e különböző kreatív kezdeményezésekkel élni az elméleti és gyakorlati teológia terén ez irányban? XII. Piusz pápa 1950-ben kiadott *Menti nostræ* kezdetű apostoli buzdításában ugyanis már arra biztat, a papnevelés keretein belül törekedni kell arra, hogy a növendékek ne legyenek teljesen elzárva a világtól, inkább felelősségteljes, önálló döntéseket is meghozni bíró gondolkodásmódra neveljék a növendékeket, akik megismerhetik a világot, annak eseményeit is.⁵⁵

⁵⁴ GOJÁK, J., *A papi eszmény fejlődése a Trentói Zsinattól napjainkig* in *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest 2000, 338.

⁵⁵ Vö. GOJÁK, J., *i.m.*, 338-339. Ehhez ld. a papi életszentségről szóló apostoli buzdítását, in XII. PIUSZ, *Menti Nostræ esortazione al clero del mondo cattolico sulla santità della vita sacerdotale* (23 settembre 1950), https://www.vatican.va/content/pius-xii/it/apost_exhortations/documents/hf_p-xii_exh_19500923_menti-nostrae.html (olasz) (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

Másrészt, itt kell visszautalnunk a *Pastores Dabo Vobis*-ban jelzett, a papképzést tekintve elkerülni kívánt tekintélyelvű megközelítésre, melytől II. János Pál óva int, és amelynek orvoslására a lelkipásztori képzésről szóló fejezetben Jézus Krisztusnak, mint a Jó Pásztornak szeretetében való részesedést ajánlja. Így fogalmaz:

„A lelkipásztori tevékenység lassan ráneveli a leendő papnövendéket arra, hogy a »tekintélyi« küldetését a közösségben »szolgálatként« élje meg, távol tartva magától minden felsőbbrendűséget és a hatalom olyan gyakorlását, amit nem igazol a pásztori szeretet.»⁵⁶

A II. Vatikáni Zsinat, *Optatam Totius* kezdetű határozatával a szemináriumi képzésnek a helyi körülményekhez igazított, a kor kívánalmainak megfelelően kidolgozott rendjét a helyi püspöki karokra bízta, így decentralizál rendelkezésében és az egyes szemináriumok kialakítását tekintve az uniformizálásra sem törekszik (egyforma életkörülmények, szabályok, elhelyezkedéstől, körülményektől függetlenül), továbbá a dinamikus szemlélettel él, szemben a különböző történelmi korszakoktól független nevelési renddel kapcsolatban.⁵⁷

A szövegezés krisztológiai megközelítéséről, illetve a szolgálat szelleméről, a papi lelkiség alakításáról korábban már írtunk. A papságra való érettség, alkalmasság megvizsgálását az egyes ordináriusokra bízta a Zsinat, itt is tehát inkább a decentralizáló álláspont érvényesül.

A tanulmányokat tekintve a skolasztikus gondolkodás elsajátításának előtérbe helyezése helyett inkább abban látják a zsinati atyák a filozófiai oktatás célját, hogy az segítse elő, művelje ki a növendékekben

„a kritikus látás képességét, hogy tudjanak helyesen megkülönböztetni és világos fogalmakban gondolkodni (...) az antik és modern szellemáramlatokról, különböző gondolkodásmódokról.»⁵⁸

A teológiai gondolkodást tekintve a Zsinat a Szentírást állítja előtérbe. Külön hangsúlyozza az eredeti források tanulmányozását, továbbá Aquinói Szent Tamás munkásságát, végezetül egyebek mellett javasolja az oktatási módszer felülvizsgálását, hogy azok ne pusztán

⁵⁶ PDV 58, 111.

⁵⁷ Vö. GOJÁK, J., *Az új és a régi a határozatban* in *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest 2000, 341-342.

⁵⁸ Uo., 346.

ismeretközlésre, de az elmélyült formálásra, az egyéni mellett a csoportos tanulásra is adjanak lehetőséget – olvassuk az *Optatam Totius* kezdetű, a papnevelésről szóló dekrétum egyházi tanulmányok felülvizsgálatáról szóló fejezetében.⁵⁹

A határozat a papi szolgálatra való felkészülés kapcsán így kezdi rendelkezését: „*A lelkipásztori törődés, melynek a növendékek egész nevelését, meg kell határoznia...*”⁶⁰ Az emberekkel és a világgal szemben is nyitott, párbeszédre képes növendék szemlélete mélyen krisztológiai meghatározottságú kell, hogy legyen, vagyis „*a krisztusi üzenetet személyesség, konkrétan aktuálissá kell tenni mindenki előtt, ahogy azt maga Jézus Krisztus is tette.*”⁶¹

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumait áttekintve azonban nem szabad aláértékelnünk, tévesnek tekintenünk a Trentói Zsinat papképét és szemináriumi képzési rendszerét. Hiszen utóbbi jelentősége a következőkben áll:

*„[A]kkor alakult ki a szemináriumi nevelésnek az a kerete, amely a mai papnevelés alapját képezi. Ez az időszak kritikus volt a katolikus egyház életében, a 16. századi szakadások miatt újjá kellett szerveznie magát az egyháznak, s érdekes, hogy egyik pillére ennek a katolikus konfesszionalizációnak éppen a papképzés megújítása volt. Ebből lehet következtetéseket levonni a mi korunk számára, mert ha ma is kritikusnak látjuk az egyház helyzetét, akkor hasonló hangsúlyt kell fektetnünk a teológiai oktatásra és a papnevelésre.”*⁶²

1.4. A papnevelés sajátos feladatai a Pécsi Szemináriumban

Tekintsük át most röviden a papnevelés tanulmányi rendjét, egyre közelítve kutatásunkban a Pécsi Papnevelő Intézet sajátos helyzetére. A II. Vatikáni Zsinatot megelőzően, a Trentói Zsinat papi ideálját szem előtt tartva, vizsgált korszakunk elején ott találjuk az 1917-es Egyházi

⁵⁹ Vö. OT 15-17, 359-361.

⁶⁰ Uo. 19, 362.

⁶¹ GOJÁK, J., *Az új és a régi a határozatban* in *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest, 347.

⁶² *A papnevelés története, küldetése és a papi eszmény változása* című országos konferencia, Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola, 2018. május 24-25., <https://pecsiegyhazmegye.hu/hirarchivum/2448-a-papneveles-tortenete-kuldetese-es-a-papi-eszmeny-valtozasa> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

Törvénykönyvet is, amely kódex rendelkezéseinek jelentős kihatása lesz a Pécsi Egyházmegye szemináriumának életére. A kánonjogi szabályozásra épp emiatt egy külön fejezetben szándékozunk majd kitérni.

A következőkben igazolni kívánjuk, hogy a filozófiai képzést tekintve a II. Vatikáni Zsinat nem szándékozott elszakadni a neoskolasztikától (és Aquinói Szent Tamás keresztény filozófiában betöltött központi szerepétől), még ha a hangsúlyt inkább az általános filozófiai műveltségre helyezte is. Itt tehát folytonosságot feltételezünk a tanítóhivatali álláspontban, a filozófiai oktatást tekintve.

Az uralkodó katolikus filozófiai irányzat vizsgált korunkban a neotomizmus, amely egyszerűen összefoglalva lényegét abban áll, hogy értelmünkkel megállapíthatunk örökérvényű igazságokat. Ez az arisztotelészi-tamási bölcséleti rendszer kerül megerősítésre a korszak különböző pápai megnyilatkozásaiban is.

A neotomizmus mozgalmát XIII. Leó (1878-1903) *Æterni Patris* címet viselő 1879-ben megjelent enciklikája bontakoztatja ki. Utódai intézkedése a főiskolai oktatás és tanulmányi rend terén (Szent X. Piusz, 1904-1914; valamint XI. Piusz, 1922-1939) ezt erősítik meg. A 1917-es Egyházi Törvénykönyv az előbbire hivatkozva a szerzetesek képzésére kötődően, illetve onnan utalva az 1366. kánonra (a szemináriumi képzéssel kapcsolatban) előírja, hogy „*az Angyali Doktor módszerét, tanítását és elveit*” tartsák szem előtt és tanulmányozzák.⁶³

⁶³ „*Can. 589. § 1. Religiosi, in inferioribus disciplinis rite instructi, in philosophiæ studia saltem per biennium et sacrae theologiae saltem per quadriennium, doctrinæ D. Thomæ inhaerentes ad normam can. 1366, § 2, diligenter incumbant, seeundum instructiones Apostolicæ Sedis*” arról, hogy a Szentszék kánoni előírásainak engedelmessé, a szerzetesek ragaszkodjanak tudományos képzésükben, a legalább két éves filozófiai és legalább négy éves teológiai képzésük során Szent Tamás rendszeréhez, tanaihoz.

„*Can. 1366. § 2. Philosophiæ rationalis ac theologiae studia et alumnorum, in his disciplinis institutionem professores omnino pertractent ad Angelici Doctoris rationem, doctrinam et principia, enque sancte teneant*” arról, hogy a racionális filozófia és a teológiai tanulmányok és a hallgatók oktatása terén a professzorok teljes mértékben kövessék az Angyali Doktor alapelveit és tanítását, in *Codex Iuris Canonici*, Pii X pontificis maximi iussu digestus, Benedicti papæ XV auctoritate promulgatus, P. J. Kenedy & Sons 1918, 170 és 398., <https://www.iuscangreg.it/pdf/CIC1917.pdf> (latin) (a kutatás ideje: 2023. április 5.) (*Értelmező fordítás tőlem – F.Z.*)

Utóbbi esetben a CIC vonatkozó lábjegyzete részletes hivatkozást közöl e tekintetben Aquinói Szent Tamással kapcsolatban, ill. vö. DIÓS, I., art. 2. *A neotomizmus kibontakozása*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon IX. Meszr-Olt*, SZIT, Budapest 2004, 733.

Végül megemlíjtük XII. Piusz (mint a vizsgált korszakunk utolsó pápája; 1939-1958) *Humani generis* kezdetű apostoli körlevelét 1950-ből, ahol a Szentatya óva int bizonyos tanoktól, illetve ajánlja Aquinói bölcseleti rendszerét.⁶⁴ Később így tesz majd a II. Vatikáni Zsinat is, az említettekre visszautalva.

A papképzésről szóló *Optatam Totius* kezdetű határozatot kell megemlítenünk ismét. A dekrétum így ír Aquinó Szent Tamással, az egyházdoktorral kapcsolatban (noha csak lábjegyzetben):

„Vö. AAS 31:247. (XII. Pius szeminaristákhoz szóló beszéde, 1939. június 24.): »Az igazság keresésére és terjesztésére irányuló törekvést nem nyomja le, hanem inkább serkenti és biztonságosan irányítja az, hogy ajánljuk Szent Tamás tanítását.« – AAS 56:365 (VI. Pál beszéde a Gregoriana egyetemen 1964. március 12-én); 57:788.”⁶⁵

A következő szakaszt, vagyis VI. Pál – mellesleg igencsak lényeges – szavait az említett könyv megjegyzési részében azonban nem szerepeltetik:

„(A tanárok) az egyházdoktorok szavára tisztelettel figyeljenek, közöttük Szent Tamásé a legelső hely; az anyagi doktornak ugyanis olyan éles az elméje, oly őszinte az igazság iránti szeretete és oly nagy a bölcsessége a legmélyebb igazságok feltárásában, megvilágításában és megfelelő egységbe foglalásában, hogy az ő tanítása a leghatásosabb eszköz nemcsak a hit alapjainak biztosítására, hanem az egészséges haladás hasznos és biztos gyümölcseinek a megszerzésére is.”⁶⁶

A Kánonjogi Kódextól a *Humani generis* enciklikáig látjuk az ún. neotomizmus szentszéki megerősítését. Azonban más teológiai irányzat is formálódott ebben az időszakban, amely magát Aquinói Szent Tamás hiteles – vagy legalábbis korszerűbb – magyarázójának, illetve az

⁶⁴ XII. PIUSZ, *Humani Generis* kezdetű apostoli körlevele (1950. augusztus 12.), Kapisztrán Szent János Kiadó, Budapest 2016, 22-24.

⁶⁵ *Beszéd a VI. Nemzetközi Tomista Kongresszuson, 1965. szeptember 10.*, in *Optatam Totius* 16, in *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest 2000, 360.

⁶⁶ *A II. Vatikáni Zsinat Optatam Totius* kezdetű dekrétuma a papképzésről, http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decree_19651028_optatam-totius_hu.html#J36 (magyar) (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

ő értelmezőjének gondolta el, és amely majd a II. Vatikáni Zsinattal összefüggésben érezteti hatását. Ez az ún. *Nouvelle Théologie*. Ennek kutatása, hatástörténetének vizsgálata egy külön dolgozatot igényelne.⁶⁷

Visszatérve a bölcséleti képzés kérdéskörére, vizsgálandó szempontjaink e téren a filozófiai megalapozás fontossága, illetve előkészület a teológia tudományának elsajátítására, megértésére; maga a bölcsélet; az élet nagy kérdései; Isten és a dolgok értelmi felfogása; logikus gondolkodás és az észérvekkel való vitázás művészete; a vallás nyelvének lefordítás a mai nyelvre; illetve előkészület a teológia tudományának elsajátítására, megértésére.⁶⁸

Előljáróban szólnunk kell a képzési idő alatti filozófiai kurzusokról Pécssett:

*„Két éven keresztül főtárgyunk a filozófia. Ez vet alapot a komoly, szorosán vett teológiai stúdiumoknak: a dogmatikának és morálisnak. A filozófia értelmet csiszol és intelligenciát ad. A legszebb tanulmányok egyike. Gyakran kemény viták élénkítik az órákat.”*⁶⁹ – írja a tanulmányi összefoglaló.

Az oktatás latin nyelven folyt. Az itt szerzett tudásanyag végső soron a lelki élettel is összefüggésben van, hiszen a *bölcsesség szeretete* nem pusztán elméleti tudást eredményez az ember számára, de szemléletmódot is, hogy magát a *causa prima* és a *finis ultimis* viszonyában szemlélje, s ez alapján cselekedjen – rendezze be lelki életét is úgy a szemináriumban, mint akár a nyári szünidő alatt.

„*A tudomány magaslatain*” címet viselő cikkében egy nevét nem közlő szeminarista arra a kérdésre, hogy mivel töltik a növendékek az időt a teológián, „*hiszen – úgy látszik – az imádságon kívül nem sok dolguk akad,*”⁷⁰ a következőképpen válaszol, ezzel bemutatva nekünk kora növendékének a „szent tudományról” való álláspontját:

⁶⁷ Erről ld. METTEPENNINGEN, J., *Nouvelle théologie – Új teológia*, SZIT, Budapest 2018, 11-14.

Erre a Katolikus Lexikon szócikke is kitér, tehát valós új katolikus teológiai irányzat kezdett teret nyerni szintén ebben a korszakban. Vö. SZABÓ, F., art. *Humani generis*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon V. Homo-J*, SZIT, Budapest 2000, 95-96.

⁶⁸ Vö. KUMINETZ G., *Klerikusok kézikönyve II.*, SZIT, Budapest 2012, 141.

⁶⁹ *A tudomány magaslatain*, in *Szemináriumi Élet* 22. szám (1945. november), 8.

⁷⁰ Uo.

„A teológia csodálatos tudomány. Kétezer éves egységes fejlődés áll mögötte a fényesen képzett emberek, sokszor lángelmék kutató és rendszerező munkája. Felöleli az élet teljességét: nyelvészetet és archeológiát, történelmet, jogtudományt és gyakorlati ismereteket. Az egész dolgok végső okait kutató „örök filozófiára” épül. És ezen magasodik fel a keresztény dogmatika és erkölcstan istenien nagyszerű, szilárd rendszere.”⁷¹

A vizsga és az előadás nyelve is alapvetően a latin, de foglalkoztak göröggel és héberrel is a Szentírás mélyebb ismeretéhez. Ehhez kapcsolódott a régiségtan, melyben helyet kapott az ókor nagy népeinek, azok történelmének tanulmányozása. Az egyháztörténelmet vallási, társadalmi, politikai szempontból is vizsgálták, hiszen az Egyházzal ezek nem maradtak közömbösek – tudjuk meg szintén a tanulmányi beszámolókból. Az egyházi képzésben előtérbe került az államok jogrendszerében betöltött szerepe. Gyakorlati tárgyak is voltak, mint hitelemzés, pedagógia, liturgia, lelkipásztorkodástan (és lelkipásztori egészségügy!), szónoklattan (és szónoklási, de hitoktatási gyakorlatok, havi összejövetelek is), valamint a fentebb felsorolt fő tárgyak: a dogmatika és a morális nagy kettős tudománya. Négy, illetve később már öt éves teológiai képzésben részesültek tehát a növendékek.

A teológiai alapképzés a Pécsi Hittudományi Főiskola oktatási rendszerében, tárgyait és tanárait tekintve kis mértékben módosult az évek folyamán, vizsgált időintervallumunkat tekintve.⁷² Az erkölcssteológia a pasztorálteológiával együtt szerepelt, noha 1948-ban csak előbbi kerül említésre. Az időszak döntő részében Dr. Hajós György tanította e tárgyat, amint hasonlóképpen Dr. Dőry László a fundamentális teológia, vagy Dr. Sipos István a kánonjog tanára volt.

Az időszak elején Sipos e tárgyat az egyháztörténelemmel együtt tanította. (Itt tüntettük fel a táblázat e részének aljában a katekumenátus és pasztorálteológia különálló tárgyait, pusztán helytakarékossági szempontból.)

⁷¹ *A tudomány magaslatain*, in *Semináriumi Élet* 22. szám (1945. november), 8

⁷² Ld. 2. és 3. ábra dolgozatunk végén. Táblázatunk a pécsi püspöki líceum („bölcészlyceum”, vagyis a bölcész szak és a rá épülő jogi tanulmányok) adatait nem tartalmazza. A szövegben e táblázatok adataira hivatkozunk. A fordításban és a rövidítések feloldásában nagy segítségünkre volt a sematizmusokban használatos kifejezési formákat összefoglaló és magyarázó „*Latin kifejezések és rövidítések gyűjteménye*” nevű írás in *Segédletek az adatbázis használatához*, in Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár <https://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/latin-kifejezesek-es-roevititesek-gyujtemenye> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

Az Ó-és Újszövetségi Szentírás-magyarázat tárgy esetében nagyrészt Dr. Szentkirályi István és De. Grund Béla nevét találjuk (utóbbit úgy, hogy időközben nevet változtatott, amint arra már kitértünk.)

A skolasztikus teológia tanárainak listájában szintén olyan neveket találunk, akik már ismerősek lehetnek számunkra az előjárókat felsoroló táblázatunkból. Így itt találjuk az időszak elején az ekkor prefektusként is működő Dr. Gere Gábort, vagy a későbbi időben hosszú ideig vicerektorként is működő Dr. Piliván Mihály nevét, továbbá Dr. Vértesi Frigyes, Dr. Nagy Ferenc és Dr. Cserháti József prefektus-tanárokat, még ha nem is teljes az átfedés a két szolgálat betöltését tekintve.

Mivel az egyháztörténelmet külön kívántuk szerepeltetni, ennek táblázatban való szerepeltetése végén szintén megtaláljuk a kánonjog-tárgyat. Dr. Gálos László ugyanis együtt tanította e két diszciplínát. Arányossági szempontokat figyelembe véve azonban, illetve Dr. Sipos István nevének szerepeltetését megtörni nem akarván, így láttuk jónak szerepeltetni a nevüket. Itt találjuk 1927-ben a homiletika (egyházi szónoklattan), illetve 1917/1922 esetében egy mezőgazdasági képzéshez kötődő tárgy adatait.

A szociológia tárgyat, amely később – az egyébként különállóként is szereplő – pedagógiával és az említett mezőgazdasági tárggyal együtt is szerepel (itt a vicerektor nevének folyamatossága miatt hagytuk meg a „*Materias divers. spec. agriculturae spectantes*” tárgyat). Ezt előbb Dr. Komócsy István, később Dr. Piliván Mihály oktatta.

Megtaláljuk még a táblázatos felsorolásban az aszketika/misztika és liturgika kurzusokat, amelyeket döntően a spirituálisok tanítottak. Az egyházzenét nem szemináriumi előjáró, sőt, nem is feltétlenül klerikus tanította, ugyanígy például Dr. Huzella Lajos tisztifőorvos oktatta a Hygenia nevű kurzust, vagy a szintén tisztifőorvos Dr. Hal József a pasztorálmedicina tárgyat.

A táblázatunk szélén ezen kívül feltüntettük a főiskola igazgatóinak, vagyis Dr. Wurster Józsefnek,⁷³ Dr. Szilvek Lajosnak és Dr. Hanuy Ferencnek is a nevét. Ez utóbbinál igazgatóhelyettest is találunk Dr. Szentkirályi István személyében.

⁷³ Történelmi érdekesség, hogy ugyanezen „*Dr. Wurster József hittudományi főiskolai prodirektor tollából született meg*” egy „regionale seminarium”, katolikus teológiai fakultás felállításának tervezete is, Zichy Gyula püspök lelkes támogatásával. Noha a Katolikus Hittudományi Kar tervezete végül nem ölthetett fizikai formát, létrehozását szükségesnek ítélték meg, A tervezet „*kiindulópontja az volt, hogy a pozsonyi egyetemen a katolikus teológiai kar nem volt megszervezve, így a hiányt Pécsen kell orvosolni.*”, in *Emlékkötet Zichy Gyula tiszteletére*

A tanulmányi rend⁷⁴ a pécsi képzésben – hogy egy adott évre konkrét, a Szemináriumi Élet kiadványában fellelhető példát is hozzunk – így alakult az 1943-44-es tanévben:

- Alsó kurzus (I-II. év): bölcselet (6), bölcselettörténet (2), szentírástudomány (6), héber nyelv (2 féléven át) (1), alapvető hittan (3), nevelés-és tanítástan (1), egyházi szónoklattan (1), gyakorlati szónoklattan (1), aszketika (1), társadalomtudomány (1), ének (2), német nyelv (1), ének (külön az I. év számára) (1), latin nyelv (1) és gyakorlati szertartástan (1).
- Felső kurzus (III-IV. év): ágazatos hittan (7), erkölcsstan (6) (ebből 4 jutott a IV. évre, 2 a III. évre), egyházjog (4), egyháztörténet (4), ókeresztény irodalomtörténet (2 féléven át) (1), művészettörténet (1 féléven át) (1), szentírásmagyarázat (3), szertartástan (1), hitelemzéstán (1), gazdaságtan (1), egészségstan (1), ének (1), német nyelv (1) és neveléstörténet (csak a III. év számára) (1).
- V. év: lelkipásztorkodástan (4), erkölcsstan (4), szentírásmagyarázat (3), házasságjog (2), világi jog (1), gyakorlati szertartástan (2), szertartástan (1), misztika (1), hitelemzéstán (1), gyakorlati hitelemzés (1), német nyelv (1), ének (1) és gazdaságtan (1).

Továbbá kéthetente skolasztikus bölcseleti vita volt az alsó kurzuson. Az igehirdetést tekintve – próbaprédikáció (évente, mindenkinek kötelezően), versenyprédikáció (alsó és felső kurzus), „Mária-prédikáció” (V. év kiegészítve a felső kurzusból; május minden második estéjén a kápolnában). Leventeoktatóképzővel is találkozunk. Minden félév végén vizsgát kellett tenni a fentiekből.

Hogy példaként vett időszakunknál maradjunk, 1943-ban Dr. Hajós György rektor a következő – alább szövegközi táblázatban közölt – tárgyrendet, illetve tanév végi vizsgarendet állapítja meg.⁷⁵

– *Egyháztörténeti Tanulmányok II.*, Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány és Pécsi Püspökség, Budapest-Pécs 2007, 38.

⁷⁴ Vö. *Tanulmányi rend*, in *Szemináriumi Élet* 20. szám (1943. december), 3. Megjegyzés: zárójelben található a heti óraszám.

⁷⁵ Vö. „*A Pécsi Püspöki Papnevelő Intézet története – 1912/1913-as tanévtől kezdve*” feliratú dokumentum Dr. Nagy Ferenc prefektus által írt jegyzőkönyve, ahol külön is felsorolásra kerülnek a vizsgaidőpontok és a hozzá tartozó tárgyak, in *A Szeminárium története*, in PEL II.4.fasc. 322.

Az áttekintő táblázat szerepeltetése előtt még megjegyezzük, hogy az oktatás e rendelkezés alapján május 27-i utolsó tanítási nappal fejeződött be, amelyet június 5-től június 23-ig tartó vizsgaidőszak követett, ez utóbbiban pedig hat napos lelkigyakorlat helyezkedett el, a június 20-i szentelésekkel:

A Pécsi Hittudományi Főiskola vizsgarendje 1943-ban		
<i>Időpont</i>	<i>Évfolyam</i>	<i>Tárgy neve</i>
Június 5.	V. évf.	Pasztorális (házasságjog), joghatóság és neveléstan
	III-IV. évf.	(Jog és) neveléstan és dogm. spec.
Június 7.	I-II. évf.	Bölcselet
	III. évf.	Hitoktatástan
Június 15.	III-IV. évf.	Erkölcstan és egyháztörténet
Június 16.	I-II. évf.	Szentírástudomány és neveléstan
Június 22.	III-IV. évf.	Egyházjog és szentírásmagyarázat
Június 23.	I-II. évf.	Dogm. fund. és szónoklattan

A vizsgaidőszakot követte június 24-én a „Te Deum”, amelyet ebben az évben Úrnapiján tartottak. A következő tanév esetében 1943. szeptember 15-ére lett kitűzve a szemináriumba való bevonulás napja, szeptember 16-ára tűzték ki a „Veni Sancte” évnitő misét, szeptember 17-én volt az első tanítási nap, szeptember 19-én pedig a törvényolvasás.⁷⁶

Következzenek most a vizsgált időintervallumunk szeminárium előljárói, kezdve a papnevelő intézet igazgatójával, annak helyettesével, a gazdasági igazgatóval, valamint a növendékek lelki igazgatóinak felsorolásával.⁷⁷

⁷⁶ „A Pécsi Püspöki Papnevelő Intézet története – 1912/1913-as tanévtől kezdve” feliratú dokumentum Dr. Nagy Ferenc prefektus által írt jegyzőkönyve, ahol külön is felsorolásra kerülnek a vizsgaidőpontok és a hozzá tartozó tárgyak, in *A Szeminárium története*, in PEL II.4.fasc. 322.

⁷⁷ Sematizmusok, püspöki körlevelek és a Katolikus Lexikon vonatkozó szócikkei segítségével összeállítva. Előbbiek esetében a forrásanyagunk a következő volt: a PEL I.1.fasc. 2. jelzet alatt található, de online szintén elérhető sematizmusok adatait 1917-1948-ig, <https://archivum.pecsiegyhazmegye.hu/segedlet/pel-i/pel-i-a/pel-i-1-g-korlevelek-es-sematizmusok/pel-i-1-f-2-sematizmusok> (a kutatás ideje: 2023. április 5.) A PEL I.1.fasc. 1. jelzet alatt található, de online szintén elérhető pécsi egyházmegyei püspöki körlevelek adatait 1917-1950-ig (illetve amennyiben az előljárói tisztség korábbra nyúlik vissza, akkor ezt megelőzően a XX. század elejéig), <https://archivum.pecsiegyhazmegye.hu/segedlet/pel-i/pel-i-a/pel-i-1-g-korlevelek-es-sematizmusok/pel-i-1-f-1-korlevelek> (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

Kezdőévként nem az 1917-es esztendőt szerepeltetjük, hanem a tényleges szolgálat kezdetét, ami így akár nyolc évvel korábbra, tehát akár 1909-re is visszanyúlhat vizsgálódásunk kiinduló dátumához képest. A Pécs helyszínű, szó szerint szemináriumi képzés esetében azonban a betöltött feladatkörök ideje nem lépi túl az 1951-es évet.

A Pécsi Papnevelő Intézet előjárói			
<i>Rektorok</i>	<i>Vicerektorok</i>	<i>Prefektusok</i>	<i>Spirituálisok</i>
1912-17 Igaz Béla	1915-21 Rumszauer János	1909-19 Gere Gábor	1912-22 Sipos István
1917-1918 Glatt Ignác	1921-48 Piliván Mihály	1919-27 Dőry László	1922-26 Vukov János
1918-20 Rézbányay József	1948-51 Solymár György	1926-36 Vértesi Frigyes (1927-ben Gálos László)	1926-27 Hajós György
1920-23 Romaisz Ferenc		1936-38 Gálos László	1927-31 Bauer József
1923-30 Hanuy Ferenc		1938-42 Grund Béla	1931-45 Wágner (1934-től Várkonyi) János
1930-42 Sipos István		1942-47 Nagy Ferenc	1945-51 Nyárádi Ádám
1942-51 Hajós György		1947-51 Cserhádi József	

1.5. Kánonjogi szabályozás

Nem gondoljuk, hogy fölösleges, vagy túl nagy kitérőt jelentő próbálkozás dolgozatunkban az egyházi jogi szabályozással foglalkozni, hisz így jobb rálátást kapunk a későbbiekben a szemináriumi életnek szabályozott módjára, sőt, az egyházmegyében jelenlévő jogi hangsúlyokra, jogalakulásra is. Úgy gondoljuk, hogy lelkiségről, lelkiségteológiáról nem beszélhetünk a jogi szabályozás nélkül.

A vizsgált korszakban nem jelentkező, de a további kutatáshoz szükséges megjegyzéseink a névváltoztatásokról: Bauer (1948-tól Pór) József, Hajós (1905-ig Herbek) György, Grund (1945?-től Görgényi) Béla. További megjegyzés név zárójelben való szerepeltetéséről: Gálos László 1927-ben csak rövid ideig prefektus. Cserhádi József Hargitai Jánossal együtt töltötte be a tisztséget az 1948-as sematizmus szerint.

Bevezető gondolatként, rövid kitérőt téve, itt még kell megjegyeznünk, hogy voltak „spirituális”, „karizmatikus” mozgalmak az Egyház életében, amelyek az imént említett megközelítési módtól előszeretettel eltekintettek, s alóla fel akartak szabadulni, megvádolva a „túlintézményesített” Egyházat a merev szabályok kialakításával, s azzal, hogy ez által „nincs tere” a Szentlélek tevékenységének. Mi azonban ezt a szemléletet is elvetjük munkánkban, ennek a mérsékeltebb változatát is, amely a lelkiségtéológiai kérdéskört részegyházi, részterületeket érintő szintre vetítve is rögtön rendeletektől – s ezzel tkp. az engedelmességtől, az egyházi hatóságnak való alávetettségtől – függetlenül vizsgálná. Ez nem lehetséges, és nagyon könnyen félrevezető válaszokat eredményezne.

Ezért döntöttünk úgy, hogy dolgozatunk kezdetén kánonjogi megalapozással élünk, s ezért választottuk vizsgálódásunk kezdetének az 1917-es esztendő, mert ha az újkori kánonjog történetét nézzük, akkor eljutunk ezzel az egyházjog új nagy korszakáig, a „*a kodifikált egyházjog koráig, amely 1917-ben kezdődött és napjainkban is tart.*”⁷⁸

Ahogy a II. Vatikáni Zsinat (és annak gyümölcseként a '83-as Egyházi Törvénykönyv) új korszakot teremtett, úgy a régi kódex is a XX. század elején hasonló hatással bírt „visszamenőleg”.

Tehát az 1917-es – nem előzmények nélküli – esztendő korszakváltást is jelent az Egyház akkori életében, a legtöbb területen (ezért sem szeparálható el benne a jogi/intézményes élet a lelkiségi élettől, és mástól sem). „*Az 1917-es kodifikációval bizonyos kivételektől (liturgikus szabályok stb.) eltekintve hatályukat veszítették a korábbi egyetemes jogforrások. Ez szinte tabula rasa-t teremtett.*”⁷⁹ A pécsi egyházmegyei zsinat is tehát majd ennek fényében lesz értelmezhető.

1.5.1. A *Codex Iuris Canonici* és a szemináriumi élet szabályozása általánosságban

Az átfogó kodifikáció megvalósítása céljából még X. Piusz pápa által elrendelt, de majd csak utódja, XV. Benedek által kihirdetett új kánonjogi gyűjtemény promulgálására 1917-ben került sor. Ez volt az első hivatalos, átfogó, minden részletre kiterjedő kánonjogi kódex, mely

⁷⁸ ERDŐ, P., *Az egyházjog forrásai*, SZIT, Budapest 1998, 13.

⁷⁹ Uo.

felülvizsgálta az addig létező, nehézkes megfogalmazású és kevésbé rendszerezett joggyűjteményeket, egységesítette, rendszerezte azokat. Hatályba 1918. május 19-én lépett, kihirdetését követően kötelező érvényűvé lett a latin egyházban, s így a szemináriumok életét érintő kérdések esetében is.⁸⁰

Az 1917-es *Codex Iuris Canonici* öt könyvre van felosztva, melyen belül további (fő)részeket, szakaszokat, fejezeteket és cikkelyeket találunk. A szemináriumokról az általános rendelkezések és a személyekről szóló kánonokat követően, a *De rebus* címet viselő III. fejezetben esik szó, azon belül a szentségekről, a szent időkről és helyekről és az istentiszteleti rendelkezésekről szóló rész után. A törvényalkotó „*De magisterio ecclesiastico – pars quarta secundæ*” cím alatt szándékozott szólni a szemináriumokról, mint amely nem csak a helyi plébániák, illetve egyházmegyék ügye, hanem az egész Egyház számára létfontosságú kérdés, lényeges „dolog”. Az egyházjogot forradalmi módon (rendszeresítve) megújító, skolasztikus stílusban megírt ezen új egyházi törvénygyűjtemény egy helyen, az 1352-1371. k. alatt értekezik a papnevelés kérdéséről. Az iskolai kánonjog-oktatás is a könyv felépítésének rendjét követi a szemináriumokban.⁸¹

Magyarországi vonatkozásait tekintve, Serédi Jusztinián OSB (1884-1945) nevét érdemes megemlítenünk a kódexszel kapcsolatban. Már a X. Piusz által létrehozott római kodifikáló bizottság tagjai között is ott találjuk a nevét az 1908-ban és a rá következő két évben, mint ifjú szerzetes-pap. Ezt követően egyházjog-tanárként, majd – mint már főapát – 1920 és 1927 között római egyházjogi tanácsosként (a magyar ügyekkel kapcsolatban). Megszerkesztette a CIC forrásainak kiadását, ami sajtó alá rendezést jelentett. A magyar egyházjogi életben bíborosként is buzgón serénykedett, magyarázó jegyzeteket adott ki (hívek számára is).⁸²

Mint törvénytárgyozót, nemzetközi szaktekintélyként tartották számon a pécsi egyházmegyei Sipos István (Mohács, 1875 – Pécs, 1949) egyházjogászt, a bécsi Pázmáneum egykori növendékét, aki pécsi püspöki szertartó, székesegyházi káplán beosztásban tevékenykedett, 1906-tól pedig szemináriumi prefektus, továbbá 1908-ban helyettes, majd már

⁸⁰ Vö. ERDŐ, P., *Egyházjog*, Szent István Társulat, Budapest 2014, 76. és köv.

⁸¹ A Törvénykönyv (rövidítve: CIC) ismertetéséhez a következő kiadást választottuk:

Codex Iuris Canonici, Pii X pontificis maximi iussu digestus, Benedicti papæ XV auctoritate promulgatus, P. J. Kenedy & Sons 1918.

Az egyes kánonjogi forrásanyagokra, kánonokra és paragrafusokra való utalások esetében a standard hivatkozási módot választottuk munkánkban. A külön jelzés nélküli kánonok a *Codex Iuris Canonici* első, 1917-es kodifikációjára utalnak.

⁸² Vö. ERDŐ, P., *i.m.*, 77.

rendes tanár ugyanott, 1930-1942-ig a szeminárium rektora, 1942-ben pedig a Hittudományi Intézet főigazgatója. Csak az 1917-es esztendőt tekintve, ilyen címmel jelennek meg munkái: *A szemináriumtól a frontig, a fronttól a szemináriumig. (A katona kispapokhoz)* – az előszót ez esetben Zichy Gyula pécsi megyéspüspök írta –, illetve *Az új egyházmegyei törvénykönyv főbb vonásai és utasításai*.⁸³

Látjuk, hogy a magyar katolikus egyházjog területén nem csak egyházmegyei, de országos szinten is nagyot alkotott, módszertani szempontból is. Összegyűjtötte az egyházmegyei határozatokat és rendeleteket (még az első kodifikációt megelőző, de már ennek „hatása” alatt álló évek egyikében), azokat rendezte, magyarázta, de később a 1917-es kódexnek is elismert magyarázójává vált.⁸⁴

A CIC említett alfejezete – *Titulus XXI* – a szemináriumokról szól. Eddig az egyháztörténeti-egyházjogi fordulópontot jelentő időszakig – s még ezt követően is – a Trentói Zsinat által körülírt papi ideál volt a meghatározó. Ennek a papnevelés során is szem előtt tartott papi karakternek a reformációval szembenálló, a hitet mindenáron megvédő, a tudományos felkészültségét tekintve pedig skolasztikus filozófiai-teológiai rendszerben gondolkozó egyházfi testesíti meg.

A Zsinat elgondolása mögött nyilvánvalóan az állt, hogy ha jól képzik a papokat, akkor azok a reformáció – és minden időben, a katolicizmussal szemben elhelyezkedő, vagy annak egyes tantételeit megkérdőjelező – eszmeisége ellen hatékonyan tudnak majd fellépni. A nagyszemináriumok létrehozásával és működési rendszerének felépítésével az Egyház képzett és rátermett, szellemileg ép fiatalokat képezett ki (sokszor tudós) papnak, hogy biztos tudásukkal evangelizálják a népet, nem kevésbé pedig megerősítsék őket hitükben.

Az *alter Christus* iskolás fogalma – röviden összefoglalt módon – meg is jeleníti Trentó papképét. Nem csak az Úr szavait kell hirdesse – vagy „lemásolja”, mint hitszónok –, nem csak sakramentális vonatkozásban cselekszik, konkrétan mintegy „másik Krisztusként”, hanem erkölceit tekintve is Krisztust, az ő erényeit kell utánozza. A pap azt a Krisztust képviseli a szent liturgia végzése közben, aki áldozatbemutató, kegyelemközvetítő, az Isten kiengesztelését

⁸³ Vö. SCHMELZER-POHÁNKA, É., *Pro memoria – Dr. Sipos István pécsi nagyprépost és kánonjogász emlékezete*, in *Pécsi Egyházmegyei Könyvtár hírchívuma*, <https://pecsiegyhazmegye.hu/de/hirarchivum/80-pecsi-egyhazmegyei-konyvtar/3292-pro-memoria-dr-sipos-istvan-pecsi-nagyprepost-es-kanonjogasz-emlekezete> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

⁸⁴ Vö. SIPOS, I., *A pécsiegyházmegyei határozmányok és rendeletek tára*, Dunántúl Nyomda, Pécs 1912. és SIPOS, I., *Kath. egyházjog*, Haladás Nyomda, Pécs 1928.

eszközli, és mint (a hierarchikus rendben, ordinációjából eredően) szent szolgálattevő, vezeti, táplálja és oktatja a bá bízott híveket, lelkipásztori értelemben gondját viselő nekik, amelyben nagy jelentősége van a szentség-kiszolgáltatásnak is.⁸⁵

Azt kellett kihangsúlyozni tehát, amit a reformáció támadott. Ez utóbbi ellenében kellett megerősíteni a mindenkori egyházi tanítást, hit- és erkölcsstani elveket, s ez által értjük meg a Zsinat papi eszményét is – amelyet tehát a szemináriumban kellett kiformálni. Nem csak ismeretátadással, hanem lelkeségi nevelés által is.

1.5.2. *Titulus XXI*

A Piusz-Benedek-féle kódex egyházi tanítóhivatalra (*De magistero ecclesiastico*) vonatkozó részében, konkrétan az isteni ige hirdetése (*De divini verbi prædicatione*) és az iskolákról (*De scholis*) szóló titulus között helyezkedik el az általunk vizsgált egység (1352-1371. k.).

A szemináriumi tanulmányi képzésről szólva az 1917-es kódex a kánonjogot a szenteléshez szükséges tantárgyak közé sorolta, annak tanítását egyetemesen előírta papnövendékek számára az egész Egyház területére (1365. k. - 2. §.). Rövidebb, áttekinthetőbb lett a vonatkozó kánonjogi szöveg az első kodifikáció alkalmával.⁸⁶

A *titulus* mindössze 20 cikkelyből áll. A következőkben megvizsgáljuk, hogy miként állt hozzá a Törvénykönyv a papnevelés általános szabályozásához, a nagyszemináriumnak, mint képzési színhely kérdéséhez, létesítésének kötelező mivoltához, fenntartásához, nevelői és oktatói testületéhez. Áttekintjük, hogy hány évben határozta meg a szeminárium képzési idejét, illetve a lelki képzésről szól-e (ami esetünkben kiemelten fontos kérdésként jelenik meg), miként áll a tanulmányi és pasztorális kérdésekhez, a növendékek felvétele és elbocsátása miként kerül szóba, s mivel mindezek tárgyalására 20 cikkelyt rendelt a magisztériumi joggyűjtemény, így egyáltalán szóba kerültek-e ezek, vagy csak utaltak rájuk? Szabályozta-e az Egyházi Törvénykönyv mindezeket?

⁸⁵ Vö. KUMINETZ, G., *Klerikusok kézikönyve I.*, SZIT, Budapest 2012, 62-65.

⁸⁶ Vö. ERDŐ, P., *Egyházjog*, Szent István Társulat, Budapest 2014, 76. és köv.

A szemináriumok ügye egyébként ebben az időszakban a *Katolikus Nevelés Kongregációjának* hatósági felügyelete, intézkedései alá tartozott – XV. Benedek *Seminaria clericorum* kezdetű motu proprio-ja (1915. november 4.) alapján (AAS 7, 1915, 493-495).⁸⁷

A múlt század elejéig létrejött hatalmas joggyűjteményi anyag rendezése, javítása egyszersmind azt a fogalmazást is szükségessé tette, mely által joghézag lehetőleg nem keletkezik, s a legkülönbözőbb jogesetekre is hatásosan alkalmazható szövegezés jön létre, nem csupán egy újabb, még rendezettebb *collectio*. A cél ekkor a túl-konkrétől az általánosító, de mégis alkalmazható szövegezés létrehozása, mely mégsem különbözik az első kodifikáció előtti *Corpus Iuris Canonici* középkori egyházjog-gyűjteménytől, hanem ezzel együtt feldolgozza a Trentói Zsinat fegyelmi rendelkezéseit, a pápai hivatalos akták és egyéb állásfoglalások anyagait.⁸⁸

A lelki képzéssel kapcsolatban még a 124. kánon megjegyzi, hogy „*a papoknak szentebb belső és külső életet kell élniük a laikusoknál, és példát kell mutatniuk nekik erények és helyes cselekedetek által,*”⁸⁹ tehát ebben az időben még nem hangsúlyozták ki, hogy a híveknek is – állapotbeli kötelességük szerint – nagy életszentségre kell törekedniük.⁹⁰ Úgy gondoljuk, e cikkely mögött az éber szolgálókról szóló példabeszéd fő gondolata áll: „*aki sokat kapott, attól sokat követelnek, és akire sokat bíztak, attól annál többet kívánnak.*” (Lk 12, 48b)

„*Az Egyháznak saját és kizárólagos joga van arra, hogy kiképezze azokat, akik az egyházi szolgálatnak kívánják magukat szentelni*”⁹¹ (1352. k.) – kezdődik a szemináriumról szóló fejezet. A május 27-én promulgált szövegnek azonban hamarosan szembe kellett néznie a papképzés azon kihívásával, amikor ezt a kizárólagos jogot csorbítani kívánja az állam.

⁸⁷ Vö. ERDŐ, P., *Egyházjog*, Szent István Társulat, Budapest 2014, 301.

⁸⁸ SZUROMI, SZ. A., *Kánonjogtudomány és kodifikáció – Megjegyzések a latin egyházjog kodifikációjához*, in *Iustum Aequum Salutare* IV (2008/2) (szerk. KOLTAY, A.), Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara, Budapest 2008, 84.,

<https://ias.jak.ppke.hu/20082sz/06.pdf> (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

⁸⁹ „*Clerici debent sanctiorem prae laicis vitam interiorem et exteriorem ducere eisque virtute et recte factis in exemplum excellere*” in *Codex Iuris Canonici*, Pii X pontificis maximi iussu digestus, Benedicti papae XV auctoritate promulgatus, P. J. Kenedy & Sons 1918, 29. (*Fordítás tőlem – F.Z.*) A már felszentelt klerikusokra vonatkozó kánonok papi spiritualitásról szóló részeit dolgozatunkban külön nem tárgyaljuk.

⁹⁰ Vö. ERDŐ, P., *i.m.*, 763.

⁹¹ „*Ecclesiae est ius proprium et exclusivum eos instituendi qui ecclesiasticis ministeriis sese devovere cupiunt.*” in *Codex Iuris Canonici*, Pii X pontificis maximi iussu digestus, Benedicti papae XV auctoritate promulgatus, P. J. Kenedy & Sons 1918, 393. (*Fordítás tőlem – F.Z.*)

A kihirdetés előtt két héttel jelent meg a Szent Szűz Fatimában a kis látnok-gyermekeknek, aki előre vetítette, hogy Oroszország „*el fogja terjeszteni tévtanait az egész világon, háborúkat és egyházüldözést fog előidézni.*”⁹² A *promulgatio* és *annuntiatio* évének októberében pedig ki is tört az októberi orosz forradalom. Mindez természetesen csak érdekességként szolgálhat számunkra, még csak nem is „hatástörténetként”, hisz az állami kényszerítő intézkedések, szentelésekben történő akadályoztatások nyilvánvalóan nem joghézagra, vagy szövegezési hiányosságra utalnak, mert vizsgálódásunk idejében a magyar egyház (később Mindszenty bíborossal az élén) mondhatta: *coactus feci*, vagyis hogy kényszer hatása alatt cselekedett.

A győri, nagyszombati, egri, nyitrai, váci, kalocsai, majd a nagyváradi szeminárium (és teológia) után Pécssett is felállításra került – a Trentói Zsinat kívánalmának megfelelően – egy püspöki szeminárium. Kevésbé magától értetődő azonban az 1863-ban megnyílt küsszeminárium Girk György püspök idejében. Az 1863-ban megvalósult – majd egyébként később, Dulánszky püspök idején, bővítés és átszervezés miatt egy külön szárnyba átköltöztetett – küsszemináriumi alapítás nagyon időszerű, és a IX. Piusz szellemében, buzdítására történő cselekedetnek látszik, s ezzel az első kodifikáció korát „megelőzte”.⁹³

Megvalósult tehát, amelyre a 1353. k. lábjegyzetében, az 1354. k. - 2. §. pedig a szövegközi részben utal: „*Gondoskodni kell arról, hogy különösen a nagyobb egyházmegyékben két szemináriumot létesítsenek: tudniillik, egy kis(szemináriumot), ahol az irodalom ismerete áthatja a fiatal fiúkat, és egy nagy(szemináriumot), filozófiával és teológiával foglalkozó hallgatóknak.*”⁹⁴

A *seminarium minus* kérdéskörével kapcsolatban pedig így nyilatkozik XIII. Leó pápa a klérus oktatásáról szóló enciklikájában: „*Ami a küsszemináriumot illeti, ezt a nagyon értékes intézményt gyakran és joggal hasonlították össze azokkal az veteményesekkel, amelyekben*

⁹² KONDOR, L. – RUTTMAYER, I. – DIÓS, I. (ford.), *Fatimáról beszél Lúcia nővér – Lúcia nővér emlékezései I.*, Secretariado dos Pastinhos, Fatima 2006, 119.

⁹³ Vö. DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon*, Szent István Társulat, Budapest 1993-2008. vonatkozó szócikkeit az említett szemináriumokról.

⁹⁴ „*Curandum ut in maioribus praesertim dioecesis bina constituentur Seminaria: minus, scilicet, pro pueris litterarum scientia imbuendis, maius pro alumnis philosophiae ac theologiae vacantibus.*” in *Codex Iuris Canonici*, Pii X pontificis maximi iussu digestus, Benedicti papæ XV auctoritate promulgatus, P. J. Kenedy & Sons 1918, 394. (*Fordítás tőlem – F.Z.*)

olyan növényeket helyeztek el, amelyek a legkülönlegesebb és legszorgalmasabb gondoskodást igényelnek, mivel az egyetlen módja annak, hogy gyümölcsöt teremjenek és a megművelésükbe vetett fáradozást meghálálják.”⁹⁵

A következő két pontban – létesítésük után – az említett intézmények fenntartásáról esik szó, továbbá adományozási lehetőségekről. Az általunk vizsgálni kívánt lelkiségtológia témakörét ez csak közvetve érinti.

Érdeemes lesz azonban arra is kitérnünk később, hogy az adakozás szellemét miként érintették ezek a kánonok a pécsi szeminárium esetében, hisz a kódex adakozásra buzdítja magát az egyházmegyét, amennyiben ezt a püspök elrendeli (bizonyos napokon történő gyűjtéssel).

Ugyanígy a plébánosokat, és más intézményeket, s ezek által, végső soron magukat a híveket – természetesen tekintetbe véve mindazokat, akik kizárólag csak a hívek adományából élnek (vö. 1355. k. - 1-3. §.).

Elemoznünk kell tehát emiatt: az adakozókért volt-e mise felajánlva, vagy ájtatosság végezve? Előkerül-e ez a kérdés a lelki képzés során, s mekkora hangsúlyt fektettek rá abban az időben, amikor az emberiség történelmének legnagyobb háborúit élte át? Hogyan jelent meg a hálaima gyakorlata a képzésben?

A püspök nem csak anyagilag, hanem kormányzati szempontból is gondos felügyelet alatt kell, hogy tartsa szemináriumát, sőt, őt ad szabályzatot (Berényi, 1746; megújítva: Eszterházy, 1791). Mint jó pásztor, gondot kell viselnie a növendékekre, tehát a lelki életben különösen nagy a szerepe, kiemelt módon a szentelések előtt (1357. k. - 1. §.). A presbitérium esetében az engedelmisségi ígéretnek nagy szerepe van, olyannyira, hogy azt a papság „legnagyobb ünnepén”, Nagycsütörtökön újítják meg, püspökükkel együtt. Ennek helyes lelkületére a szemináriumi időszak készíti elő a növendéket, a püspök „szárnyai alatt”.

⁹⁵ „With regard to the junior seminary, this very valuable institution has been frequently and justly compared to the beds in which are set apart such plants as call for the most particular and assiduous care as the only way to make them bear fruit and produce a recompense for the labors of their cultivation.” in XIII. LEÓ, *Depuis le Jour* 7. (September 8, 1899), https://www.vatican.va/content/leo-xiii/en/encyclicals/documents/hf_l-xiii_enc_08091899_depuis-le-jour.html (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

Miként jelenik meg vajon a vizsgált időszakunkra eső két megyésfőpásztor, Zichy és Virág püspökök szolgálata alatt, püspöki oldalról mindez, illetve milyen nyomatékkal jelenik meg a képzésben a püspököknek való engedelmesség, alávetettség, sőt, a vele való fiúi viszony kialakítása?

Pécsett, a Magyarország első egyetemének romjait is falain belül tudó középkori városfal kapuján át belépve, a látogatók felfedezhetik még a Papnövelde utca elnevezést (a szeminárium egykori épületében ma a Szent Mór Iskolaközpont működik), mely a Székesegyháztól mindössze 400 méter. Térben tehát nem tartózkodott távol a főpásztor a növendékeitől – de vajon lélekben miként viselte szívén gondjukat?

A püspököknek azonban erre rendelt szolgálattelvői, segítségei is vannak e felelősségteljes feladatában (vö. 1358-1360. k.). Minden szemináriumnak van egy helyettessel rendelkező rektora (*vicarius generalis et rector*), vannak szakképzett tanárai (*magistri*), létezik gondnoka (*æconomus*), illetve állandó gyóntatói (*confessarii*) és egy lelki igazgatója (*director spiritus*). Fegyelmi (*disciplina*), illetve vagyoni ügyek vezetésére (*administratione*) ügyintézési bizottság is létesül (a püspök által hat évre választott papokkal). Időszakos gyóntatók elérésére is lehetőséget kell adni, akiket a rektor rendel be felmerülő szükség esetén, ha amazok távol tartózkodnak. Másként biztosítania kell az elérésüket, netán helyben lakók is lehetnek. A vonatkozó előbbiek – belső fórum – soha nem vesznek részt a növendékek fegyelmi ügyeiben, szavazattal nem rendelkeznek.

A rektor alá rendeltek a szövegezés alapján „*olyan papok, akik nemcsak a tudományban, de az erényben és okosságban is kitűnnek, akik szóval és példával a növendékek hasznára válhatnak.*”⁹⁶ (1360. k. - 1. §.) Nem csak tudós, hanem jámbor, körültekintő, az okosság erényével ékesített, példamutató, kipróbált papokra van tehát szükség.

Felvenni törvényes, megkeresztelt és a bérálás szentségében részesült, életvitelét és erkölceit tekintve példamutató ifjút lehetséges (1363. k. - 1-2. §.). Szabályozva van még a másik szemináriumokból, vagy szerzetesi intézményekből elbocsátottak felvételének kérdése.

⁹⁶ „...*sacerdotes non doctrina tantum, sed etiam virtutibus ac prudentia praestantes, qui verbo et exemplo alumnis prodesse possint.*” in *Codex Iuris Canonici*, Pii X pontificis maximi iussu digestus, Benedicti papæ XV auctoritate promulgatus, P. J. Kenedy & Sons 1918, 396. (*Fordítás tőlem – F.Z.*)

Ezután a kisszemináriumokra fordítja figyelmét a jogalkotó (1364. k. - 1-3. §.) – vallási alapismeretek elsajátítása és az általános műveltség megszerzése a kornak megfelelően, a latin nyelv és az anyanyelv kiművelése, s további ismeretek. Mindezekkel dolgozatunkban nem foglalkozunk behatóan, csupán érintőlegesen.⁹⁷

Az egyházmegyés növendékek számára lefekteti a szöveg a képzés időtartamát is. Filozófiát és az ehhez kötődő tárgyakat két évig szükséges tanítani (amely felmentés által módosítható volt, de ennek az eredeti előírásnak a nem-érvényesítését a magyar felsősoktatási rendszerben Mihályfi igencsak korholja,⁹⁸ ellentétben Sipossal), a teológiát pedig négy évig szükséges tanítani.⁹⁹ A teológiai tárgyak törvénykönyvbéli sorrendje pedig a következő: dogmatika és erkölcssteológia, bibliikum, egyháztörténelem, egyházjog, liturgia, szónoklattan,¹⁰⁰ egyházi ének, a képzésbe beleértve a lelkipásztorkodást (elmélet és gyakorlat), vagyis a betegekkel, haldoklókkal való törődést, és így tovább. (1365. k. - 1-3. §.)

Ezután a továbbtanulásról esik szó, hogy az előjárók által kiválasztott, teológiát elvégzett hallgatók Aquinói Szent Tamást követve, a tudományosságban egyre előrehaladva doktorátust is szerezzenek a Szentszék által elismert egyetemi fakultáson. (1366. k. - 1-3. §.)

Az 1367. k. alapján a püspököknek gondoskodniuk kell:

- 1° a naponkénti közös reggeli és esti imádságokról (zsoltosma), elmélkedésekről, misékről;
- 2° a heti gyóntatási lehetőségről, hogy ez lehetővé tegye a szentáldozást;

⁹⁷ A IV. és V. gimnáziumi osztályt sikerrel elvégzett, papi pályára lépni szándékozó V-VIII. osztályos növendékek órarendje – példának okáért – az 1924/1925-ös tanévben így alakult: hittan, magyar, latin, német, görög, történelem, természetrajz, természettan, mennyiségtan, egészségtan, bölcsélet, közgazdaságtan, rajz-geometria, in *A Kisszeminárium tanulóinak névsora az alapszabályokkal*, in PEL II.4.fasc. 321.

⁹⁸ Vö. MIHÁLYFI, Á., *Az emberek megszentelése*, SZIT, Budapest 1921, 313.

⁹⁹ A szemináriumi *bentlakás*, sőt, szükség esetén a négyéves képzés alól is egyébként felmentést adhat a püspök, in ERDŐ, P., *Egyházjog*, Szent István Társulat, Budapest 2014, 237. (Az 1917-es CIC idején érvényben lévő szabályozásról.) Amennyiben ilyen eset előfordult a kiválasztott időszakban, úgy megvizsgáljuk a lelki képzés további menetét az érintett növendék esetében.

¹⁰⁰ Itt kell, hogy röviden kitérjünk arra: komoly követelményeknek kellett megfelelnie annak a növendéknek, aki az ígértetés nagy feladatára készült. A prédikációs felhatalmazást annak idején kettős vizsga teljesítésével lehetett elnyerni. Az első vizsgán maga a püspök elemezte a jelölt jámborságát, erkölcsseit, jó hírnevét, a második szóbeli és írásbeli számonkérés volt, háromtagú kinevezett bizottság előtt. „*Ha valaki erkölcsseit és jámborságát tekintve nem alkalmas, fölszentelésre sem alkalmas. A szónoklattani ismeretekből közvetlen a fölszentelés előtt tett vizsgát. Előadó képességét a próbapredikálásoknál mutatta be.*”, in SIPOS, I., *Az új egyházi törvénykönyv főbb vonásai és újításai*, Dunántúl Nyomda, Pécs 1918, 172-173., ill. vö. uo. 170-175.

- 3° a vasár- és ünnepnapi nagymisékről és ünnepi vesperásokról, továbbá lehetővé kell tenni, hogy a növendékek a szertartások alatt is különböző feladatokat kapjanak, különösen a székesegyházban;
- 4° az éves lelki gyakorlatokról;
- 5° és végül a hét folyamán a spirituális képzésről, exhortációkról.

„A növendékek asketikus képzését illetőleg említést érdemel az a rendelkezés, hogy hetenként [!] kell gyónniok, gyakran áldozniok, hogy hetenként legalább egyszer a lelkiekről szóló tanításban (asketika) részesítendők s e tanítás exhortációval végződjék. (1367.2. és 5.)”¹⁰¹

Ezen életforma konkrét megvalósítását elősegítendő, a püspököknek kellett a törvényeket jóváhagynia, a rektor pedig a növendékek plébánosának minősül, jegyzi meg a következő paragrafusban a CIC.

A rektor gondoskodik az alapszabályzat betartásáról, a tanulmányokkal kapcsolatos rendtartásról, s a növendékek neveléséről: az illetan, „urbanitás” (városiasság, finom modor jelentéssel), továbbá a higiénia biztosításáról, takarítás rendjéről, és így tovább.

Még arra is figyel a törvényalkotó, hogy a teológiai tanárok is teljesítsék kötelességeiket. Amennyiben azonban valakit e rend megtartásra nem sikerül rábírní, vagyis aki javíthatatlanná válik, erkölcstelen és beilleszkedni tehát képtelen, azokat azonnal el kell bocsátania – zárja az 1917-es kódex a *De Seminariis* részt (1369. és 1371. k.).

1.5.3. A klerikusokra vonatkozó szakaszok a korabeli egyházjogász szemével

A vizsgált korszakban hatályos Egyházi Törvénykönyv szemináriumokról szóló fejezetének átvizsgálását követően most „léleekben” lépünk be a papnövelde kapuján, és tekintsünk rá a növendékekre, illetve a rájuk vonatkozó jogi szabályozásra.

¹⁰¹ SIPOS, I., *Az új egyházi törvénykönyv főbb vonásai és újításai*, Dunántúl Nyomda, Pécs 1918, 178.

Ebben segítségünkre lesz dr. Sipos István kánonjogász, akinek írásain keresztül ezt a vizsgálódást elvégezzük. Az említett személy, nemcsak mint pécsi egyházmegyes pap, de mint szemináriumi előljáró is kapcsolódik a témánkhoz. Magyarázata természetesen nem *hiteles* törvényértelmezés, hanem *tudományos*, melyet az interpretáció alapján jogtudós adhat.

Munkamódszere és értelmezésének szabályai tehát ez alapján nem az önálló, autentikus magyarázat súlyával mérhetők, de mégis sajátos erővel bírnak (főleg szaktekintélyünk esetében), ha és amennyiben „*az egyházi törvényeket a szavaknak az illető szövegben és összefüggésekben megfontolt jelentése szerint*”¹⁰² állapítja meg, s kétségek esetén figyelembe veszi a párhuzamos helyeket, a törvény célját, illetve körülményeit, valamint a törvényhozói szándékot. (CIC 18. k.)

Visszatérve tehát a klerikusokra vonatkozó szakaszok tárgyalásához, a Törvénykönyv rendelkezései szerint a szentelésre készülő növendéknek különböző elvárásoknak kellett megfelelnie. A szemináriumba való felvételhez is már szükséges – most nem részletezett – feltételeken túl az érvényes szenteléshez meg kellett, hogy legyen a szentelendőben a korábban már kifejezett és még vissza nem vont szándék a pappá váláshoz.

Még ezen túlmenően pedig olyan „pozitív kellékek”, mint az egyházmegye számára való személyi hasznosság, szükségesség, a szemináriumi tartózkodás a tanulmányi idő alatt (ha nem volt a megyéspüspöktől erre felmentése), továbbá legyen láthatóak rajta a hivatás – nyilván külsőleg is megmutató – jelei.¹⁰³ Ezek az általános pozitív kellékek.¹⁰⁴

A „különös” pozitív kellékek (vö. CIC 974-980. k.) a következők: erkölcsösség, vagyis a „jóerkölcsök”.¹⁰⁵ (Itt hozza Sipos a bérmentést is, a Törvénykönyvnek megfelelően.) A kánonjogban előírt kor, amely a betöltött évek számával: szubdiakónus (21), diakónus (22), áldozópap (24) – és egyébként a püspök (30). Csak a teológiai tanulmányok megkezdése után részesülhetett valaki a tonzúrában, s vált ezzel a klérus tagjává és inkardinálódott végleges

¹⁰² SIPOS, I., *Kath. egyházjog*, Haladás Nyomda, Pécs 1928, 7.

¹⁰³ Ez utóbbi terén nagy jelentősége van a szemináriumi előljárók véleményezésének (például napirend betartása a szertelenséggel és megbízhatatlansággal szemben, ápoltság a gondozatlan külső helyett, lelkesedés a folyamatos levertség és életuntagság helyett)

¹⁰⁴ Vö. SIPOS, I., *i.m.*, 27-32.

¹⁰⁵ Még a kódex törvénybelépésének évében megjelentetett könyvében ezt részletesebben is bemutatja: „*Csak annyit [!] szenteljenek fel a püspökök, amennyi az egyházmegye szempontjából szükséges vagy hasznos (969.1.§.) (...) Csak olyanokat szabad felszentelni, akik reményt nyújtanak arra, hogy jó papokká lesznek. Akiknek már van valamilyen rendje s a továbbiakat nem akarja felvenni, nem szabad kényszeríteni, sem a már felvett rendnek gyakorlásától visszatartani, hacsak megfelelő ok nem forog fenn. (973.)*”, in SIPOS, I., *Az új egyházi törvénykönyv főbb vonásai és újításai*, Dunántúl Nyomda, Pécs 1918, 118.

módon az egyházmegyébe.¹⁰⁶ A rendek feladásának ideje a következő: alszerpap (teológia) 3. év vége, szerpap 4. év eleje, áldozópap a 4. év közepe. A kisebb rendek feladása közti időközt a püspök állapította meg. A kisebb rendekből való átlépést egy éves készület kellett megelőzze, ám a nagyobb rendeken belül csak 3-3 hónap kellett elteljen. Az *ordinatio per saltum* tilos (vagyis a papszentelést megelőző fokozat/ok „átugrása”). Rendes esetben egyszerre tilos volt feladni a rendeket. Ez alól kivételt képezett az illetékes hatóság külön felmentésével rendelkező klerikus.

Az imént leírtak alapján akár ki is következethető, hogy öt év letelte után szentelhatték fel az arra alkalmas és kiválasztott presbytert püspöknek, ami mai szemmel igencsak fiatal kor.¹⁰⁷ A felszentelés bizonyos – jogban leírt – ún. *titulus*-ra történik, de itt erre lényegtelen kitérni.

A „negatív kellékek” a mindenféle szabálytalanság és akadálytól való mentességeket jelölték. Érdekességként felsoroljuk, hogy akik *ördögtől megszállottak* voltak (lettek), vagy az oltár szolgálatot *rútságuk miatt* illően elvégezni nem lettek volna képesek, azokat fel sem vették, fel sem szentelték. Átmeneti akadály állott fenn például a gyermek számára akkor, ha a szülők közül valamelyik *akatolikus* volt (tehát eretnek, szakadár vagy pogány), s ez fennállt a szülő(k) haláláig, vagy megtéréséig; a még szabaddá nem tett rabszolgák számára, valamint a rendes katonáskodás kötelességét még el nem végzők számára. Az ordináriusi felmentésekkel itt szintén nem foglalkozunk.¹⁰⁸

¹⁰⁶ A tonzúra feladásával és a szentelésekhez szükséges kánoni kor 1917-es megváltoztatásával kapcsolatban ld. uo., 115-116.119.

¹⁰⁷ Timóteusnak írja Szent Pál: „*Senki meg ne vessen téged ifjú korod miatt*” (1Tim 4, 12) Ennek kapcsán is hangsúlyozzuk, hogy a püspöknek való engedelmes lelkület kialakítása már a szemináriumban elkezdődik és nagyon fontos helyet foglal el az ordináriusnak való alárendeltség kérdése esetünkben, a Pécsi Papnöveldeben is. A főpásztort egyébként mindig nagy tisztelettel, de nem félve, hanem mint atyai jó pásztort emlegetik majd, de erre az alábbiakban kitértünk.

Mellékes megjegyzéssel élve itt közöljük, hogy – noha átfogó kutatást nem végeztünk, de – találtunk olyan ma is élő kardinálist, aki ennek az első kodifikációnak a hatálya alatt (a Zsinat idején, 1965. augusztus 29-én) lett nagyon fiatalon (32) püspökké szentelve, in *Cardinals – Biographical Notes – ARINZE Card. Francis*, https://press.vatican.va/content/salastampa/en/documentation/cardinali_biografie/cardinali_bio_arinze_f.html (angol) (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

Egyébként a később kardinálissá kreált Arinze bíboros annak az Istentiszteleti és Szentségi Kongregációnak a prefektusa volt (kutatásunk kezdetén már Robert Sarah bíboros), amely az egyházi rend felvételével és a szentelési ügyekkel is foglalkozik.

¹⁰⁸ A pápai felmentés lehetőségére mégis röviden kitérünk, mert Sipos itt feltételezéssel áll elő: „*A feleség beleegyezésével sem szentelhető fel a férj. De a pápa persze felmenthet ezen impedimentum alól is, és valószínűleg a felmentés feltételei közt fog szerepelni a feleség ígérete, hogy férje nagyobb rendre való felszenteltetése esetén tisztasági fogadalmat tesz illetve bizonyos esetekben zárdába lép.*”. Megjegyezzük még, hogy ekkorra már „*a háborúban való részvétel irregularitása teljesen megszűnt.*”, in SIPOS, I., *Az új egyházi törvénykönyv főbb vonásai és újításai*, Dunántúl Nyomda, Pécs 1918, 122. Egyébként a 138-as paragrafus megengedi a fegyver viselését a klerikusnak abban az esetben, ha az önvédelemből szükséges.

A felszentelést megelőzte a szentelendő részéről az arra vonatkozó óhaj kifejezése, a szükséges bizonyítványok bemutatása,¹⁰⁹ minden szentelés előtt a vizsga letétele, a nagyobb rendek feladása előtt egy alkalommal a lakóhely szerinti plébániatemplomukban az esemény kihirdetése, a tonzúra és a kisebb rendek előtt három, a nagyobb rendek előtt a hat napos lelkigyakorlat elvégzése. Mindez kiegészítő szabályokkal ellátva, amikre itt nem térünk ki.

A felszentelés helyéről és idejéről szóló alább következő szakaszok újabb betekintést engednek számunkra a szeminaristák életébe, emellett pedig a később tárgyaltak könnyebb megértésében segíthetnek minket:

„A nagyobb rendek a mise közben kántorböjti szombatokon, feketevasárnap előtti szombaton és nagyszombaton adandók fel, de súlyos okból a nagyobb rendek feladhatók vasárnap és parancsolt ünnepeken is. A kisebb rendek vasárnap és bármely u. n. duplex ünnepen reggel szolgáltatathatók ki, a tonzúra bármely napon és bármely órában. Ezen szabályokkal ellenkező szokást reprobál a kódex. (1006.)

Az általános szentelések, ha a székvárosban tartatnak, a székesegyházban (...), másutt a helyi főtemplomban, a papság jelenlétében. Egyes szentelések másutt is végezhetőek, pl. a püspöki kápolnában. (1009.)”¹¹⁰

Sipos még megemlíti további klerikusokat (és így szeminaristákat is érintő) rendeleteket is. „Klerikusi kötelesség”, vagyis „*a papi statussal egybekötött általános állapotbeli kötelesség a belsőleg és külsőleg szentebb s a laikusoknak jó példát adó élet. (124.)*”¹¹¹ – írja a jogtudós,

¹⁰⁹ Törvényes származás a felvételhez. Tonzúrához: keresztelési és bérmálási; a továbbiakban pedig az előző rendekről szóló felszentelési; a szeminárium rektorától való bizonyítvány a jó erkölseiről (!); tartózkodási hely alapján bizonyos idő letelte után a helyi ordináriustól származó, kánoni akadályoktól való mentességet megállapító bizonyítvány – egyházmegyes szentelendő esetében. Vö. uo., 31.

¹¹⁰ SIPOS, I., *Kath. egyházjog*, Haladás Nyomda, Pécs 1928, 31-32. Ld. PEL I.1.fasc. 1. 1021/1926.

Megjegyezzük, hogy mivel szakfordításokat hoz Sipos könyve, ezért onnan idézzük ki a Törvénykönyv vonatkozó szakaszait, nem élünk ez esetben saját fordítással.

A „kántorböjt” (negyedéves böjti napok, a latin *quatuor* szóból) eredete Nagy Szent Leóra vezethető vissza. Júniusban, szeptemberben és decemberben tartottak gabona, szőlő, illetve olajmag „aratás” idején hálaadásokat, vezekléseket Rómában, amely később március hónappal egészült ki. Vizsgált korunkra ezek elhelyezkedése: advent 3. vasárnapja, nagyböjt első hete, pünkösd hete és szeptember 14.ét követő hétre esett, szerdai, pénteki és szombati napra. A papszentelés e lehetséges (és ajánlott) napjai tehát aratóünnepekből nőttek ki. Vö. „*Az aratni való sok, de a munkás kevés. Kérjétek az aratás Urát, küldjön munkásokat aratásába*” (Mt 9, 37-38) Vö. SZUNYOGH, X. F. (ford.), *Magyar-latin misszálé*, Szent István Társulat, Budapest 1944, 10-11. Korunkra ez búzaszentelő körmenetbe, litániás imádságba, könyörgőnapok imaszándékába épült bele.

¹¹¹ SIPOS, I., *i.m.*, 34.

amely gondolatsorra már fentebb is utaltunk, ám itt az említett szerző hosszan taglalja, hogy ez a kötelezettség mely két irányban részletezhető tovább. Skolasztikus módon osztályozva, pozitív és negatív kötelességekre bontja szét ezeket, majd utóbbi esetében megkülönbözteti a papi álláshoz nem illő és azzal kapcsolatban hátrányos foglalkozásokat, szórakozásokat (vö. CIC 125-142. k.)¹¹² (A klerikusokat e helyen megkülönböztetés nélkül tárgyaljuk, ha épp nem a pappá szentelést követő rendeletekről van szó.) Pozitív kötelesség a gyakori gyónás, naponként elmélkedő ima, lelkiismeret-vizsgálat. Ezen kívül ide tartozik az erényesség, vagyis

„a klerikusokat kötelező jogi természetű erények: a) az ordináriussal szemben kötelező tisztelet és engedelmesség (127.) és ebből folyólag az a kötelezettség, hogy az ordinárius által rájuk ruházott hivatalt vállalják és betöltsék (128) (...); b) a szüzi tisztaság (a nagyobb rendűek részéről), melynek megsértése szentségtörés. (132. § 1.)”

A szüzi tisztaság erényében kapcsolatban itt jegyezzük meg, hogy ha egyébként kisebb rendből valaki házasságra kíván lépni, akkor a klerikusi állapotát elveszíti (132. 2. §.)¹¹³ A nagyobb rendek számára kötelező a cölibátus, a zsolozsmázás.

A ruházkodásról. *„Valamennyi klerikus tartozik illő egyházi ruhát viselni, mely őt a laikusoktól megkülönbözteti. (...) Elő van írva a tonzúra viselete is.”* (Ennek a ma már elhagyott egyházi törvénynek, szabályozásnak előnye volt, hogy átöltözéssel sem lehetett elrejteni a papi mivoltot, tehát ilyen értelemben „visszatartó” ereje volt, noha tudjuk, hogy a szerzetesekhez képest viselésének nem volt azokhoz hasonló, állandó jellege.)

„A hajzat túlzott gondozása tilos. A borotválkozást általános szokás írja elő.” „Az egyházi ruhát nem viselő klerikust figyelmeztesse az ordinárius és ha ettől számítva egy hónapon belül nem javul, hivatalát eo ipso elveszíti, azon felül kisebb rendű az egyházi rendből kiesik,

¹¹² A Törvénykönyv stílusával („lelkiségével”) kapcsolatban még megemlíthetjük, hogy számos olyan dolgot, mely a szenteltek erkölcsi és hitbéli életét tekintve eddig inkább körülírással, zárójelbe téve jelent meg, az most tételesebb formában van felsorolva (ld. ismertetésünket). Az egyházjogász így zárja a lelki étellel, lelkigyakorlatokkal, imádságokkal és ájtatosságokkal foglalkozó szakasz bemutatását: *„Beszédes bizonyágai e kánonok a legújabb jog szpiritualizmusának.”*, in SIPOS, I., *Az új egyházi törvénykönyv főbb vonásai és újításai*, Dunántúl Nyomda, Pécs 1918, 30.

¹¹³ Itt szigorítás figyelhető meg a CIC-ben, hisz addig csak az esetlegesen bírt javadalmaikat veszítették el a házasságot kötő „kisebbrendűek”, de klerikusok (!) maradhattak, amennyiben viselték az egyházi ruhát és papi szolgálatot is teljesítettek (tehát itt még a kisebb rendekről van szó!) (ld. Liszt Ferenc példája). Ezt a visszaélés-szerű állapotot szüntette meg az 1917-es kodifikáció. Vö. SIPOS, I., *i.m.*, 31.

a nagyobb rendű felfüggesztendő az általa bírt rendtől, és ha közismerten más pályára lépett, újból figyelmeztetendő, attól számított 3 hónap múlva pedig deponálandó. (2379.)”¹¹⁴

A negatív kötelelességeket a *Statuta Synodalia* szövegének ismertető elemzésénél hozzuk, mert ott részletesebben is kifejtésre került, az egyházmegye körülményeihez igazodva.

Ha próbáljuk elhelyezni a fent említett „*pécs egyházmegyei határozmányok és rendeletek*” (közigazgatási) joggyűjteményét az elemzett részegyház jogtörténetében, akkor eljutunk a helyi szinódusok kérdésköréig. Ezek fényében lehet értékelni Sipos hiánypótló munkáját.

1.5.4. *Synodus Quinqueecclesiensis*

Dr. Sipos István kánonjogász az Egyházat „*külső, látható, tökéletes, független, és egyenlőtlen*” társaságnak írja le, amely „*egy*” és egyetlen Krisztus alapítói, isteni akarata szerint.¹¹⁵

A következő alfejezetünk elsősorban a pécsi egyházmegyei jogalkotással foglalkozik, ilyen értelemben – az előzőekben tárgyalt, az Egyház egészére kiterjedő jogalkotáshoz képest (mint amilyen a *Codex Iuris Canonici*) – „*egyenlőtlen*”, vagyis csak a részegyházra kiterjedő jogot, határozatokra való utalást, vagy azok értelmezését tartalmazza.

Az „*egyházmegyei zsinat*” meghatározásánál már problémákba ütközünk. Hiszen, amint azt a XX. század második felétől látjuk, alapvetően megváltozott a joghelyzet magával a II. Vatikáni Zsinattal, és maga az elnevezés is félrevezető. De ne szaladjunk ennyire előre.

A *synodus diœcasana* latin elnevezése a mérvadó, nem a magyar fordítás, hisz nem *concilium*-ról van szó, hanem olyan *gyűlésről*, olyan összejövételről, szoros értelemben, amelynek nem megyéspüspökök, hanem a megyéspüspök vezetése alatt összehívottak a résztvevői, az összehívóval együtt, aki az elnöke is a gyűlésnek. Rendes tagjai továbbá a kötelezően meghívandó (törvényi előírásnak megfelelő helyi) püspökök, helynökök (általános, bírósági, s ha van egyéb, de nem helyettes), az összes nem-tiszteletbeli kanonok, a papi szenátus

¹¹⁴ SIPOS, I., *Kath. egyházjog*, Haladás Nyomda, Pécs 1928, 36.

¹¹⁵ Uo., I. és köv.

tagjai, a nagyszeminárium rektora (!), esperesi kerületenként az egy esperes és szerzetesi elöljárók az egyházmegyéből. Rendkívüli tagokat a megyéspüspök választ be (a zsinat után immár világiak is részt vehettek, sőt, megfigyelőként más keresztény felekezetek lelkészei és hívei is, de fölszólalási és szavazati jog nélkül – CIC83 460. k.¹¹⁶).¹¹⁷

A régi kódex szerint azonban emez az egyházmegye papságának képviselőiből tevődik össze. További előírás, hogy legalább tíz évenként tartsanak egyházmegyei zsinatot (ezt a szót használjuk mostantól mi is rá) (356. k.). Erre a szabályozásra nagyon is szükség volt az egyházmegyében, mert korábban 1714-ban, majd csak 1863-ban volt zsinat.¹¹⁸

1917 után tehát Zichy Gyula püspök gondolatai között már ott kellett legyen egy új egyházmegyei zsinatnak a terve. Sajnos még 1926-ig sem sikerült ezt megvalósítania, ha követni akarta az egyházi törvénykönyv rendelkezéseit. De ha „engedékenyek vagyunk”, akkor a bevezetésétől számított 10. év esetében eljutunk 1928-ig, korszakunk második, és egyben utolsó püspökéig, Virág Ferencig (1926-1958). Ő valósítja majd meg (késedelmesen) ezt a nagyszabású „összejövetelt”. Egyháztörténeti tény és a történelem viharjainak eredménye, hogy majd 1936 után csak 1998-ban lesz legközelebb „pécsegyházmegyei” zsinat, azonban addigra már a II. Vatikáni Zsinat *de jure* megváltoztatta a határozatok, rendelkezések érvényességét, s az Egyház működését is alapvetően átforgalmazta. Az érvényesség elvesztése mellett a kommunizmus következtében is alkalmazhatatlanná váltak a 1936-os határozatok.¹¹⁹

A zsinat tehát nyolc évet késett, noha 1928-ra a megyéspüspök már elrendelte annak megtartását.¹²⁰ A zsinatot a 365. k. 1. §-a alapján meghirdető 2304/1936-os határozat alapján¹²¹ június 22-24-i időszakra hirdette meg ünnepélyesen, a s a körlevélben is jelzettekhez eljuttatta

¹¹⁶ *Az Egyházi Törvénykönyv*, Szent István Társulat, Budapest 2015, 283.

¹¹⁷ N.B. Ezt követően az Egyházi Törvénykönyv mellé nem írjuk oda az évszámot, hanem említések (rövidítések) mindig az első kodifikációra gondolunk. Ha II. János Pál által promulgált kodifikációról beszélünk, akkor viszont odaírjuk az évszámokat, hiszen ez utóbbi lesz a ritkább.

¹¹⁸ Ennek anyaga online is elérhető a Pécsi Egyházmegye Levéltárának honlapján, in *Statuta Quinque-Ecclesiensis de anno 1863*, Taizs Nyomda, Pécs 1894.,

https://archivum.pecsiegyhazmegye.hu/images/PEL_e-konyvtar_Statuta_capituli_QE_1863.pdf (latin) (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

¹¹⁹ Az egyházmegye korabeli működésének tanulmányozásához átfogó forrásközlő, -kiértékelő alkotás is született: DAMÁSDI, Z., *Az 1936. évi pécsi egyházmegyei zsinat*, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont / Történettudományi Intézet, Budapest 2017. Ebben a dokumentumgyűjteményben a történelmi háttér és a zsinati utóélet is feldolgozásra kerül, illetve a törvények változásának és végül azok megszűnésének leírása. A szerző a Pécsi Egyházmegyei Levéltár levéltárosa, aki munkánk során is nagy segítségünkre volt.

¹²⁰ Uo., 11.

¹²¹ PEL I.1.fasc.1. 2304/1936. N.B. Ugyanitt található a teljes zsinati *Jegyzőkönyv* is, amely „a Pécssett, 1936. évi június hó 22-24. napján tartott egyházmegyei zsinatról” készült. Figyelemreméltó kordokumentum, a részegyházi, zsinat-jellegű gyűlés határozmányainak, a *Statuta Synodalia* paragrafusainak forrásanyaga ez.

a hivatalos kánoni meghívást, a meghívottakat három bizottságra (és egyéb tisztviselőkre) osztva. A tagok felsorolásától eltekintünk, de ismételten megemlítjük azért dr. Sipos Istvánt, aki ekkor már a mint a „nagyszeminárium rektora” címen is részt vesz a II. bizottság munkájában. A bizottságban a szintén egyházjogász Romaisz Ferenc elnökölt. A meghívott atyák, amennyiben szállás- és ellátási igény felmerült, kérésükkel „*dr. Piliván Mihály szemináriumi vicerektor, procuratorhoz*” fordulhattak a megjelentek.

A történelmi eseményen választ kerestek a kor kihívásaira, a papi hivatás akkori valamennyi aspektusára, szorosán vett papi tevékenységére, rendelkeztek az ígéhirdetés tevékenységét illetően. (A részleges egyházjog e fontos forrása így nagy betekintést nyer a Pécsi Egyházmegye akkori életébe.) Végül 563 paragrafust sikerült megalkotniuk a „zsinati atyáknak”, s ezeket fogadta el egyedüli törvényhozóként a megyéspüspök, aki mindezzel egyházkormányzati feladatát ünnepélyes módon gyakorolta.¹²²

Az említett kiadvány címe: *Statuta Synodalia – Pécsegyházmegyei határozatok* lett. A borítón még az a megjegyzés is olvasható: *Megállapította az 1936. évi egyházmegyei zsinat*. Az egyes törvényeinek *statutum* a neve (innen a címben szereplő, többes számú *statuta* név), megkülönböztetve azokat az egyetemes zsinatok dekrétumaitól. A *synodalia* elnevezés is, amint már jeleztük a gyűlés-jellegre, nem a valódi zsinati mivólra utal.¹²³

Ebben az időben kifejezetten nagyobb életszentséget követelt meg az Egyház papjaitól, mint a világi hívőktől. Így a papnövendékeket is ebben a szellemben kellett neveljék. A *Statuta* már az 1. §-ában idézi a CIC vonatkozó kánonját az első fejezetben, amely a papi étellel foglalkozik:

„Az új egyházi törvénykönyv a papoktól a világiakénál mindenben szentebb és a híveknek jó példát adó életet kíván (Cn. 124), mert csak akkor alakíthatják ki a hívekben Krisztust, ha mindenekelőtt maguk élnek benső lelki életet.”¹²⁴

¹²² Vö. *Statuta Synodalia – Pécsegyházmegyei zsinati határozatok*, Dunántúl Kiadó, Pécs 1936, 5-6. A zsinati határozatok online is elérhetőek, https://archivum.pecsiegyhazmegye.hu/images/PEL_e-konyvtar_Statuta_synodalia_QE_1936.pdf (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

¹²³ Erre az egyházjogi különbségtételre Sipos már korábbi művében is felhívja a figyelmet in SIPOS, I., *Kath. egyházjog*, Haladás Nyomda, Pécs 1928, 11.

¹²⁴ *Statuta Synodalia – Pécsegyházmegyei zsinati határozatok*, Dunántúl Kiadó, Pécs 1936, 7.

A *Statuta Synodalia* határozataira a továbbiakban, külön oldalszám és az online elérhetőség megjelölése nélkül – a jelen példával élve – így utalunk: (SS 1. §.)

A határozatok ezután a következőkkel foglalkoznak: egyházas szellem, amelynek a pap egész gondolkodását át kell hatnia, az egyházellenes írásoktól való óva intés (SS 2. §.), az Eucharisztia-központú lelkiélet (SS 3. §.) (megjegyezzük, hogy a zsinat után két évvel rendezik meg 1938-ban az Eucharisztikus Kongresszust), továbbá a buzgó papi imaéletre, a legalább havonkénti gyónásra, a minden 3. évben kötelező, de évenként ajánlott lelkigyakorlat végzésére való buzdítást. (SS 4-6. §.)

A szövegezés az evangéliumi tanácsok szellemiségéből merített, s mintegy eszményképpül a szerzetesi hármast fogadalmat tekinti – engedelmesség, tisztaság, szegénység –, s azt alkalmazza az egyházmegyes papokra, állapotuknak megfelelően, amikor ezek tárgyalásával folytatja a mondandóját.

A *Statuta Synodalia* az egyházi személyekkel foglalkozó fejezetében a hármast szerzetes fogadalmat a tekintélytisztelet és engedelmesség, az állapotbéli tisztaság, valamint a kapzsiság elkerülése és a mértékletesség tulajdonképpeni hármasságával felelteti meg. (SS 7-10. §.)

A pap engedelmeskedjen az egyházi tekintélynek, s a lázadás lelkületét feltétlenül kerülje. Ne csak külsőleg, hanem belsőleg is törekedjen *tekintélytiszteletre* és engedelmességre.

A *tisztaság* a katolikus papság legfőbb ékessége.¹²⁵ Az általános megállapítások mellett – például, hogy a nőekkel való kapcsolatban (kivéve családtagokkal), fürdőhelyeken általában legyen óvatos, tartózkodó és szerény – konkrét eseteket hoz, hogy a pap miként tudja megőrizni ezt az erény „hétköznapi” életében. Bizalmasság kérdése az alkalmazottakkal szemben:

*„némileg túlizgatott korunk zabolátlanságával és a gyanakvó megfigyeléssel szemben, melynek a pap állandó tárgya, úgy kell élnie, hogy még a gyanúra se adjon soha alkalmat.”*¹²⁶

¹²⁵ A cölibátusra való nevelés nyilvánvalóan szerves része volt a papképzésnek. Nem mintha máskor ne lett volna az, viszont a közgondolkodás irányából könnyen támadás érthette a növendékeket, megingathatta őket. A cölibátus kérdése bennük megerősítésre szorult tehát már akkor is, így Siposnak 1913-ban védelmébe kell vennie azt. Amiként írja: „Alig van az anyaszentegyháznak még egy intézménye, mely annyira foglalkoztatná a közvéleményt, melyet annyian gyűlölnének, melyet annyi támadás ért volna és érne napjainkban, mint a celibátus, a papok nőtlensége.”, in SIPOS, I., *A celibátus (papi nőtlenség) története és védelme*, Dunántúl Nyomda, Pécs 1913, 4. Ez időben az erkölcsi liberalizálódás a cölibátus intézménye elleni támadások kiindulópontja is volt, melyre reagálásul az említett mű megszületett.

¹²⁶ *Statuta Synodalia – Pécsi egyházmegyei zsinati határozatok*, Dunántúl Kiadó, Pécs 1936, 8. (Kiemelés tőlem – F.Z.)

A *mértékletességre* rövidebben tér ki, míg a *kapzsiságra* (az állapotbéli szegénység elleni viciium) hosszabban. Érdekességként innen csak azt jegyezzük meg, hogy a papnak (és így tehát a papnövendéknek) nem lehetett szolgálati területén kocsmába, de még kávéházakba se mennie, s ha úton volt, akkor is csak az étkezés ideje alatt tartózkodhatott ott – viszont csak ajánlás volt, hogy az „utcán” ne dohányozzon. (SS 9. §.)

A 11-es paragrafus tiltja a hazardjátékot, illetve a botránkozató tartalmú színelőadásokon való megjelenést, ha ilyen nincs benne, akkor pusztán nem tanácsolja, a táncmulatságokon való részvételhez hasonlóan, a vadászatokat kellő mértékletességgel engedélyezi a papoknak (pl. „egészségügyi okokból” a „csendes vadászat” megengedett¹²⁷).

Tilos a nők által is látogatott fürdőkben való megjelenés.¹²⁸ Az alul-öltözöttséggel kapcsolatban itt térünk ki a helyes öltözködés kérdésére. A papi viseletről szólva a 13. paragrafus megerősíti, hogy

„...a papok csakúgy, mint a kisebb rendű klerikusok, nemcsak az egyházi ténykedések alatt, hanem azon kívül is, a talárist, hivatalos megjelenés alkalmával reverendát és cingulumot tartoznak viselni.” (SS 13. §.)

Ésszerű és példákkal felsorolt esetben már engedélyezi a papi civilruha használatát, bizonyos kiegészítőkkal. Végül beszél a cserkésziszt-papok viseletéről. A 14. paragrafus előírja, hogy a lelkipásztori/társadalmi szükségességéből történt éjszakai kimaradás is csak éjfélíg tarthat.

Ezután következik az Első rész I. fejezetének 2. pontja (amit tehát úgyszintén a zsinati határozatok legelején található): *„A papság képzése és továbbképzése”* – a maga tíz paragrafusával. (vö. SS 15-24. §.)¹²⁹ Az alábbiakban az itt lehivatkozott szakaszra tekintünk rá.

A papnevelés témakörét immár konkrétan érintve, a *Statuta Synodalia* határozata itt egy kántorböjti vasárnapra hivatásokról szóló prédikáció megtartását írta elő, a teológiai képzésben részt vevők támogatása céljából.¹³⁰

¹²⁷ Bizonytalan számunkra, hogy a „csendes vadászat” kifejezés mit takar, feltehetőleg, hogy a pap azt „ne üzze feltűnő szenvedéllyel”. Vö. uo.

¹²⁸ Vö. uo., 9-10

¹²⁹ *Statuta Synodalia – Pécs-egyházmegyei zsinati határozatok*, Dunántúl Kiadó, Pécs 1936, 10-14.

¹³⁰ Érdemes lesz megvizsgálni az aszketizmus, böjtölés megjelenését a pécsi papnevelésben. Az Egyházban régen szokásban volt az évnegyedes pénteki böjti napot követően papszenteléseket tartani. Vajon a szentelés(ek), a

A teológiai képzés egyébként öt éves volt, félévente vizsgákkal. A nagyszeminaristák csak a két nagy egyházi ünnepre mehetnek haza szünidőre, míg a kisszeminaristák nyárra is, melynek végén a plébános jelentést tartozik küldeni a szeminárium előljáróságának.

A nagyobb rendek feladását a körlevelekben tették közzé (imádság kérése, akadályok, méltatlanságok felderítése céljából). Ezért érdemes erre a következő alfejezetben kitérnünk, hisz ez a növendékek életében különösen jelentős pillanat volt, csak úgy, mint a papságra való jelentkezés meghirdetése, és a felvettek névsora, a papi létszámok alakulása.

A papnövendék képzési ideje alatt, a szenteléséhez közeledve, egyre inkább készül az újmiséjére. Ezzel kapcsolatban is rendelkezik a *Statuta*, bizonyára történtek túlkapások, amire határozatban reagál, leszabályozva ezt az ünnepi eseményt:

„Az újmise legyen a plébánia ünnepnapja (...) Tilos minden világias felvonulás zeneszóval, koszorús-leányokkal [!], a szeretetlakomán zene vagy tánc. Ha az újmisést körmenetileg kísérik a szülői házból a templomba, a felvonulásnak egyházi jellegűnek kell lennie. A helyi plébános köteles a primicia után 8 napon belül annak lefolyásáról és ezen törvény megtartásáról jelentést tenni, akkor is, ha idegen egyházmegyebeli vagy szerzetes volt az újmisézés.” (SS 19. §.)¹³¹

kisebb és nagyobb rendek felvétele előtt milyen volt a XX. század elején a házszabály szerint a böjti fegyelem? A liturgikus szaktekintély – *Szunyogh Xavér Ferenc* – legjelentősebbnek tartott művében így fogalmaz:

*„Jelentőségteljes, méltó és jogos, hogy a nyári évnegyedes böjtek pünkösdi nyolcadába esnek, mert hiszen a szentelési napokon a papjelöltek lelkében a pünkösdi csoda újul meg.”. Illetve: „A kántorböjtek szombatja a papszentelés napja. Ma, az aratás ünnepén, kétszeresen kell imádkoznunk munkásokért, az Úr földjére.”, in SZUNYOGH, X. F. (ford.), *Magyar-latin misszálé*, Szent István Társulat, Budapest 1944, 657 és 676.*

Itt ki kell még térnünk az említett bencés teológus – „*pünkösdi utáni szombati*” – egyik könyörgés-fordítására. A következőképp szól: *„Gyűjtsen lángra minket, kérünk, Urunk, a Szentlélek azzal a tűzzel, amelyet Urunk Jézus Krisztus hozott a földre és hatalmas erővel akart felgyújtani mibennünk is.”, in uo., 678.*

Ilyen könyörgésekkel zajlott az a szokástól eltérő liturgia, mely „*a papszentelési vigília maradványa*”, in uo., 677-682. A mise Introitus-a után először a hajkorona (tonzura) feladása következett a Kyrie után. Collecta-Léctio és az ajtónállók (ostiáriusok) fölszentelése (sic!). Allelúja-Collecta-Léctio és a felolvasók (lectorok) fölszentelése. Allelúja-Collecta-Léctio és az ördögűzők (exorcisták) fölszentelése. Allelúja-Collecta-Léctio és a gyertyavivők (akolitusok) fölszentelése. Allelúja-Oratio, majd az adventi kántorböjt szombatjának szentleckéje (*hymnus trium puerorum* a dánieli bevezetőjével), majd az alszerpapok (subdiákonusok) felszentelése. Ezután következett a Gloria és a mise e himnusz további része, a szokott rendben – tudjuk meg a hivatkozott szakaszból.

¹³¹ A zsinati szöveg ezután már a szentelés után történt dolgokkal és a papság (ön)képzésével foglalkozik, amely most nem tartozik kutatási területünkhöz. A hivatástisztázással, szemináriumi képzéssel és a szentelés utáni továbbtanulással, képzéssel és önképzéssel kapcsolatos kérdéseivel licenciatási dolgozatunkban általánosságban már foglalkoztunk. Vö. FEKETE, Z., *A papi személyiség és spirituális fejlesztése*, licenciatási szakdolgozat, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi kar (nem publikált), Budapest 2019.

1.5.5. *Circulares Littaræ* – a növendékek jelentkezése, felvétele és felszentelése

Az alcímünkben szereplő név a hivatalos egyházmegyei közlönyre, mint kiadványra utal, amely által a főpásztor tájékoztatja az aktualitásokról papjait, rendeleteket közöl velük. A jelen szakaszban nemcsak e Körlevelekre tekintünk rá, hanem abból kiindulva a szertartások rendjét is igyekszünk megvizsgálni.

A felvétel meghirdetése a fent említett egyházmegyei zsinat évében e szövegezéssel történt: *„Felkérem tiszt. papságomat, hogy értesítsék a papi pályára hivatást érző ifjakat, hogy a pécsi papnevelő intézetben a szokásos felvételi vizsgálat f. évi junius 30-án és julius 1-én fog megtartatni.*¹³²

Virág Ferenc megyéspüspök ezt követően a felvételhez szükséges végzettséget említi, valamint felsorolja a papnövendék-jelöltek felvételi vizsgálatához, vagyis a konkurzushoz szükséges különböző dokumentumokat. Érdekesség, hogy az alábbi szakaszban a német és horvát nyelvismeret előny, ami érthető is, a Pécsi Egyházmegye speciális nyelvi adottságai miatt (ld. a német és horvát anyanyelvű lakosság jelenléte):

„A legalább négy gimnáziumi osztályt végzett pályázók a felvételre egyházi keresztlevelükkel, utolsó évvégi bizonyítványukkal s az illetékes plébánostól és hittanártól kiállított erkölcsi bizonyítvánnyal junius hó 30-án a délelőtti órákban jelentkezzenek a papnevelőintézeti aligazgatónál, aki őket a szükséges utasításokkal el fogja látni. Az orvosi vizsgálatot az intézet orvosa teljesíti. A felvételi vizsgálat julius hó 1-én, d. e. 10 órakor fog megejtetni. Megfelelő bizonyítvány és orvosi vélemény mellett a német és horvát nyelvet is beszélők előnyben részesülnek. (...) Akik a felvételi vizsgák ideje alatt ingyenes szállást és ellátást igényelnek, jelentsék be jövetelüket a papnevelőintézet aligazgatójánál.

¹³² PEL I.1.fasc.1. 1646/1936

A nm. püspöki kar határozata értelmében a növendékek az összes magyar szemináriumokban mérsékelt ellátási díjat tartoznak fizetni. Az egész évi ellátási díj a pécsi szemináriumban 240 pengő, jeles előmenetelű szegény tanulók további kedvezményben részesülnek. Mivel ez az ellátási díj oly alacsony, hogy az évi költségeknek csak kicsiny részét teszi ki, felkérem tiszt. papjaimat, hogy csak a legritkább és igazán méltánylást érdemlő esetekben tegyenek javaslatot ennek leszállítására.”¹³³

A Pécsi Szemináriumba való jelentkezés megtörténte után – a példaként vett esztendő esetében – a következő rendelkezéssel lett közzé téve az egyházmegyei papság részére az eredmény:

„In concursu die 1. Julii a. c. habito sequentes admissi sunt in Seminarium Nostrum alumni: Franciscus Kaufmann, Josephus Inhof, Stephanus Majoros, Josephus Tarján, pro I-o. a. theol.; pro VII. cl. gymn.: Stephanus Stiasny, pro. VI. cl.: Matthias Balatoni, Josephus Gauzer, Henricus Rudasi, pro V. cl.: Franciscus Deák, Stephanus Fülöp, Nicolaus Hergenröder, Matthias Hornung, Csaba Maróthy, Josephus Rostás.”¹³⁴

Vagyis a július 1-én megtartott konkurzuson a Pécsi Szemináriumba négy elsőéves teológus főiskolai hallgatót, és tíz fő gimnazista kisszeminaristát vettek fel.

Az utóbb felsoroltak azok a frissen érettségizettek voltak, immár elkezdhetik az 5. főgimnáziumi évnél megfelelő osztályt. (Pl. dr. Hergenröder Miklós 1936-ban nyert felvételt a kisszemináriumba, vagyis a Papnövelde u. 2. nyugati szárnyába, majd – a *Szemináriumi Élet*

¹³³ PEL I.1.fasc.1. 1646/1936. Érdekesség, hogy a szövegezésen nem változtattak, pl. 1937-ben is ugyanezeket a fix dátumokat jelölték meg a „szokásos” felvételi vizsgálat (vö. 1361/1937) megtartására, teljesen megegyező szövegezéssel. A kodifikáció előtti időben fordul elő egyszerűbb szövegezés (1902/1477), ahol a mpp. buzdítja a papságot, hogy tudassák a gimnáziumi IV. osztály leérettségizettekkel (vagyis akik főgimnáziumba készültek), valamint a főgimnáziumot végzőkkel, hogy a két napos felvétel június 30-án és július elsején lesz. A szövegezés az erkölcsi bizonyítványt, illetve a német és horvát nyelvet nem említi, illetve nyilvánvalóan hiányzik még a püspöki kar határozatra történő utalás. Ezek a 20-as, 30-as években, de még 1940-ben, a világháború nehéz körülményei alatt is benne vannak (az utóbb említett alacsony díj említése az esetleges kedvezményekkel). Az 1940-es évek folyamán változtattak a konkurzus időpontján is, a megyéspüspök pedig egyenként elbírálva a jelentkezők szociális viszonyait és „érdemességét”, döntött az önellátásuk és támogatásuk anyagi mértékéről (vö. 1270/1944, ill. 1121/1946). 1949-ben pedig már a jelentkezők kis száma miatt panaszkodik a főpásztor (1241. r.). További érdekesség az a mellékes megjegyzés, hogy az 1936-os és az 1940-es változat pusztán helyesírási javítások miatt tér el egymástól, amelyből több is akadt.

¹³⁴ PEL I.1.fasc.1. 2131/1936. Ezt követően a felvettek között immár nem szerepelnek az rendes képzés folyamán felsőbb osztályba léptettek, mint „felvettek”, mivel átjelentkezéssel is kerülhetett valaki rögtön pl. a VIII. gimnáziumi osztályba (így pl. J. Madenszieder: 2019/1937).

bejegyzései alapján – az 1940/41-es tanévben nagyszeminarista lett, végül 1944. december 24-én pappá szentelték (tehát négy év teológia és lelkipásztori gyakorlat után), s így lett pécsi egyházmegyei pap. A többi felsorolt beosztása ez alapján immár értelemszerű.

Dolgozatunkban csak a „*pro I-o. a. theol.*”-ra felvettek és ezzel a felszentelés előtt állók lelki képzésével foglalkozunk. Kövessük tehát a növendékeink életének jelentősebb szakaszait. A „felszentelések” közzétételének szövege így kezdődött:

*„Ordinatio. Die 29. Novembris i. e. Dominica I. Adventus, ad S. Subdiaconatus Ordinem Deo adiuvante promovimus: (...) theologos V. a. Semin. Nostri. Ad Ordines vero minores acolythatus et exorcistatus promoti sunt (...); ad ostiariatum et lectoratum (...). Prima tonsura initiati sunt duodecim alumni (...).”*¹³⁵

Valóban az *ordinatio* szót használja a közlöny, így mi is átvesszük e kifejezés alkalmazási módját. Ez azért érdekes, mert diakónus és áldozópap szenteléséről a püspöki rendeletben nem is esik szó. Sipos fentebb idézett tudományos magyarázata adja ennek értelmezési kulcsát.

Ezen iktatószám alatt közlik tehát az új szubdiakónusok, akolitusok, exorcisták, és tonzúrárt kapott növendékek nevét (A nevek felsorolásától eltekintünk.). A listában szerepel továbbá hét tonzúrárt kapott pálosnövendék neve is, illetve 12 fő papnövendék, a név megemlítése nélkül.

Amint arról az iménti rendelet által megbizonyosodhatunk, egyáltalán nem volt szükséges, hogy pünkösdi nyolcadában történjenek a szentelések (ahogy azt egy korábbi lábjegyzet alapján véltük), de a helyi egyházmegyei körlevelek átnézése alapján azt sem tudjuk kimutatni, hogy egységesen az egyházi év legelejéhez, advent első, vagy negyedik vasárnapjához kötődnének a szentelések.¹³⁶

¹³⁵ PEL I.1.fasc.1. 3680/1936.

¹³⁶ A legkülönbözőbb időszakokban fordultak elő a papszentelések, mivel ezzel kapcsolatban a kánonjog tág mozgásteret biztosít.

Érdekeségként megemlíthetjük az 1021/1926 iktatószám alatt szereplő *Dominica Passionis* ünnepére, március 21-re eső tonzúra-feladást és ordinációt magában a püspöki kápolnában (*ad ostiariatum et lectoratum / ad exorcistatum et acolythatum / ad s. ordinem subdiaconatus*). Ez a nap egyébként „rendes” ideje volt a szentelésnek. A „szenvetés vasárnapján” való szentelés mélyen jelképes értelmű: azonosulni a szenvedéseket vállaló Krisztussal...

Zichy Gyulának helyét egyébként még ez év májusában átveszi az új pécsi megyésfőpásztor, Virág Ferenc.

Annak ellenére, hogy nem feltétlenül látszik a törekvés ezen események kántorböjti szombathoz, vagy az ezt követő vasárnaphoz való kapcsolásához, mégsem mellőzzük dolgozatunkban *Szunyogh* megállapításait, sőt, elmondjuk, hogy adventi időben a bencés szerzetespap közlése szerint valaha (!)¹³⁷ miként zajlott a papszentelés.

„*Papszentelési mise és mint a 4. vasárnap vigilia-miséjét éjtszaka mondották valaha. Ezért az olvasmányai részben a felszentelendőknek szóltak, részben az éj és a fényesség motívumait használják fel. A bűn éjtszakája és Krisztus várva-várt világossága igazi adventi hangulatot adnak és arra intenek: Ki az éjtszakából! Menjünk a világ Világosságához. Imádkozzunk jó papokért.*”¹³⁸

Ezt írja tehát a különböző liturgikus szokásokat misztikus és szentírási értelemmel alátámasztani igyekvő tudós pap. Majd jelzi az adott szentelések szertartáson belül való elhelyezkedését.¹³⁹ Mindezt az eseményt ő *Ádventi kántorböjti szombatja* idejére teszi.

Szunyogh leírásánál maradva, a *Misszálé* említett szakaszában a következőket találjuk: a Kyrie után „*volt és van ma is*” a *tonsura* feladása, majd az első *Graduale* előtt az *ostiarius*-ok, a második előtt a *lector*-ok, a harmadikat megelőzően pedig a *gonosz lélek kiűzőinek* (sic!) szertartása. Viszont már a negyedik után található az akolythusok szentelése (!) (ez az Evangélium felolvasásánál meglévő fontos szerepükre utalhat). Ekkor hangzik el a *Collecta*, majd a *Lectio (Daniélis Prophétæ)* s a szentlecke a *Deo gratias* zárófejelet nélkül átmegy a harmadik a Dániel próféta könyvének harmadik fejezetben megtalálható himnuszba (vö. Dán 3, 47-51.). Ezt a himnuszt követően kerül sor az alszerpap szentelésére, s ekkor a mise a szokott

¹³⁷ Látni fogjuk, hogy ez a „valaha” már valóban nem aktuális, a *Misszálé* szövegezésében sem. *Szunyogh* aki igyekszik kommentárjaiban idealizált képet festeni a szertartásokról, s megemlékezni régi korok letűnt szokásairól, ezzel nem kis bonyodalmat okoz az olvasóban. Fent említett gondolatai tehát inkább „vágy-vezéreltek”.

A jobban letisztázott megfogalmazást Mihályfinál találjuk. Így fogalmaz: „*A tonsura és a kisebb rendek feladásának helye a misében az Introitus és az Oratio között, a subdiakonátusé az Oratio után, a diakonátusé a Lectio után, az áldozópapságé a Lectio és az Evangélium közé eső imák alatt van.*”, in MIHÁLYFI, Á., *Az emberek megszentelése*, SZIT, Budapest 1921, 328.

A ciszterci pap, egyetemi tanár amúgy is *hiánypótlónak* nevezi e leírását, és arról panaszkodik, hogy a növendékek a szentelés előtt alig hallanak az – életükben oly fontos – szertartások menetéről, leírásáról.

¹³⁸ SZUNYOGH, X. F. (ford.), *Magyar-latin misszálé*, Szent István Társulat, Budapest 1944, 85.

¹³⁹ Uo. 85-94. Az szertartásbéli egyes események az adott miseszövegbe vannak beékelve megjegyzésként, így azt külön nem hivatkozunk le, hanem összefoglalva közöljük a hivatkozott oldalak ránk vonatkozó tartalmát. Tesszük ezt azért, hogy ne legyen hivatkozásokkal túlzásfolt a fejezet.

rendben folytatódik a „rendes” misekönyörgéshez tartozó *Dominus vobiscum* felszólítással. Következik a mise saját *Lectio*-ja, a szerpap-szentelés, míg a papszentelés az evangélium előtt van közvetlenül (nyilván a liturgikus időszaknak megfelelő *Tractus* után).

Pécsett tehát ettől egy kissé eltérő szokás dívott ez időben. Mindenesetre ez volt az a szertartásrend és szentmise, amire a szentelendők a négy év alatt készültek, és amiről például a lelkiyakorlatokon oly sok szó eshetett.

A 3680/1936-os rendeletre visszatérve, a fent idézett *tonsurás* beavatást követően ezután került sor a „kisebb rendek” nevének felsorolására, de – mint már említettük – itt szerepelnek azok a szerzetesi jelöltek, kiknek szentelése egyházzogilag Virág Ferenc megyéspüspökre tartozott ez időben. Az ő képzésükkel szintén nem foglalkozunk dolgozatunkban.

2. A SZENT PÁL TÁRSULAT TÖRTÉNETE

Berényi Zsigmond 1746-ban Szent Pál apostol tiszteletére felszenteli a Pécsi Papnevelő Intézet épületét, de a főapostol oltalma alatt fog majd működni a Püspöki Hittudományi Főiskola is.

A seminaristák pedig jóval később, de szintén a „népek tanítójához” ragaszkodva, 1921-ben létrehozzák a pécsi papnövendékek Szent Pál Társulatának értesítőjét, a „Semináriumi Élet” című havilapot, hogy ezen keresztül életállapotuknak megfelelően és legjobb tudásuk szerint „neveljenek”, vagyis hogy meg tudják osztani tapasztalataikat, lelkes, fiatalos meglátásaikat, továbbá hogy önnevelést végezzenek általa, tudományos szinten előre haladjanak.

Az intézmény patrónusának segítségét benne lakók annak sajátos elhelyezkedése miatt is kérhették, hiszen a szeminárium több nép gyermekének jelentette a lelkipásztorkodásra való felkészülés *alma mater*-ét: magyarok, németek és horvátok is voltak a növendékek között, hasonlóan az egyházmegye híveihez.

Mint azt a papnövelde történetének bemutatásakor említettük, Berényi Zsigmond püspök 1746. szeptember 4-én szentelte fel az újonnan elkészült épületet és adta át rendeltetésének. A pozsonyi Emericanum mintájára alkotja meg a főpásztor az intézet első szabályzatát, amelyet január 25-ről, az első búcsú napjáról, Szent Pál fordulásáról keltez 1743-ban.¹⁴⁰

Későbbi hatástörténetüket, valamint a páli eszmeiség iránt való visszatérő érdeklődést tekintve már pusztán ezek a tények betekintést engednek a növendékek lelkületébe, és a formáció fő irányába: megvalósítani, élni azt, amit a megtért, Isten osztatlan szívű szolgálatába szegődött és lelkek megmentésén buzgólkodó apostol elénk tár leveleiben. Mihalecz Ferenc pécsi papnövendék 1924-ben, a Társulat célját és pártfogójával való kapcsolatát a következőképp látta meg:

¹⁴⁰ Vö. GÁLOS, L., *Évszázadok, események, in Szemináriumi Élet* 23. szám (1946. december), 4.

„Krisztust követi, Szt. Pált szemléli és a soha el nem avuló krisztusi tan aktuális, modern megnyilvánulásaiban kutatja azokat a komoly igazságokat, erkölcsi és teológiai normákat, melyek a papot pappá, a lelkipásztort a népek atyjává, minden hívők segítőjévé teszi. Erre az életre akar a Társulat mindenkit elvezetni, aki tagjainak sorába lépett és meg akarja tanítani, hogyan lehet a napi studiumokból, asketikából, szociális programból, sajtókérdésből, szépirodalomból stb. életet alkotni, mert működése semmit sem zár ki, ami a papi ideális felkészültséggel kapcsolatban van.”¹⁴¹

Az 1929/30-as tanulmányi évről írt Jelentésben Feuerbach Péter összefoglalóan így nyilatkozik a páli szellemű Társulat feladatáról:

„Célunk a dolgos, Krisztusban másoknak élő pap-típus kialakítása. Társulatunk védőszentjének szelleme és szeretete a fegyverek, melyekkel fel kell magunkat szerelnünk.”¹⁴²

Végül a páli szellemiséggel kapcsolatban még megemlíthetjük, hogy 1946-ban egy, a nevét nem szerepeltető író „a mi feladatunkként” már így foglalja össze, és reagál az elmúlt év társulati munkaévére, illetve értékeli az egyes (egyházirodalmi, szónoki, szociális) szakosztályok munkáját, melyek a Társulat keretén belül működtek:

„A mi feladatunk: az örök, változatlan katolicizmust az állandóan hullámzó, mindig modern élettel szintézisbe hozni. Szép, de nehéz hivatás, mert ellentét látszik elmélet és gyakorlat, szeminárium és élet között. A kettő közt épít azonban hidat a Szent Pál Társulat, amely egyrészt a szeminárium gyakorlóiskolája, másrészt az élet előiskolája. Itt próbáljuk a hitet, teológiát életre és aprópénzre váltani, s ugyancsak innen figyeljük az idők, korok, áramlatok járását. Ha ilyen szempontból nézzük az elmúlt év társulati munkaévet, megállapíthatjuk, hogy igyekeztünk megérezni, megismerni az idők szelének járását: »a szél fordulását«. ”¹⁴³

¹⁴¹ MIHALE CZ, F., *A pécsi növendékpapság sz. Pálról nevezett egyházirodalmi iskolájának története 1893–1923*, in PEL II.4.fasc. 543.

¹⁴² FEUERBACH, P., *Jelentés az 1929-30. évről*, in *Szemináriumi Élet* 9. szám (1929. június), 38.

¹⁴³ *A mi feladatunk*, in *Szemináriumi Élet* 23. szám (1946. december), 12.

Az Egyház csak ilyen apostoli lelkű igehirdetőkkel tud minden korban eredményesen misszionálni, válaszolni a kor kérdéseire, kihívásaira. Igaz ez főleg akkor, amikor a világ részéről kemény keresztényüldözésre kell számítani.

Közel egy évszázad távlatából megállapíthatjuk, hogy különösen is embert próbáló időszak, hősök, vértanúk kora volt a XX. század első fele. Olyanoké, akik az apostolok példájához hasonlóan nem riadnak vissza semmitől, hanem „követik a Bárányt, bármerre jár” (Jel 14, 4) és elviselnek minden nehézséget:

„Te követted tanításomat, életmódomat, elhatározásomat, hitemet, béketűrésemet, szeretetemet, türelmemet, üldöztetéseimet, szenvedéseimet. Mi minden történt velem (...), milyen üldözéseket álltam ki! És mindezekből kiszabadított engem az Úr! De hiszen mindazok, akik buzgón akarnak élni Krisztus Jézusban, üldözést fognak szenvedni!” (2Tim 3, 10-13)

Vizsgált időintervallumunk kezdetén találjuk „*A pécsi növendék papság Szent Pál Társulatának alapszabályai*”¹⁴⁴ elnevezésű dokumentumot az 1912/13-as évből, amely 1170/1913 iktatószám alatt nyert jóváhagyást Zichy Gyula püspöktől, illetve a Virág Ferenc jóváhagyását bíró 1570/1939 számú iratot is, szintén ugyanezzel a címmel.

E dokumentumokat szintén érdemes röviden áttekinteni, mielőtt a történeti áttekintés folytatjuk. Mivel azonban a Társulat céljait tekintve, a két irat között tartalmilag nincs eltérés, így a 1930-as évekből származó fogalmazványt vesszük alapul (a korábbi verzió ugyanis kézzel utólag átjavított változatban áll rendelkezésünkre, a 1939-es módosításoknak megfelelően).

Az alapszabályból megtudhatjuk, hogy az apostol mellett a Magyarok Nagyasszonya oltalma alatt álló Társulat célja:

„4.§. A hittudományi hallgatóknak alkalmat és módot adjon arra, hogy magukat jövő hivatásukra mind gyakorlatilag, mind elméletileg kiképezzék.

5.§. A katolikus irányú magyar irodalom gyarapítása kiadványok által.

¹⁴⁴ PEL II.4.fasc. 544.1-6.

6.§. *A termelő munkakészség megszerzésére eszközként használja a hittudományok és egyéb irányú ismeretek tanulmányozását értekezésekben, szabadelőadásokban, vitaelőadásokban való feldolgozását és a szónoklást.*”¹⁴⁵

Az 1939-ből származó dokumentum ezután – „elődjéhez” hasonlóan – a társulati tagokról, azok jogairól és kötelességeiről értekezik, majd a Társulat gyűlések általi működéséről, a dolgozatok és előadások bírálatáról, a Társulat vezetéséről (a megyésfőpásztor által kinevezett igazgatóról), a tisztikar feladatáról, a szakosztályok alapszabályainak ismertetéséről szól, a végén záradékkal, valamint a Társulat esetleges feloszlásának módjával.¹⁴⁶

2.1. Korszakoló bemutatás

A következőkben megkíséreljük bemutatni a Szent Pál Társulat történetét, a soron következő fejezetben pedig annak fő értesítőjéről, azaz kiadványáról szólunk. A terjengősség elkerülése végett a szakaszokat – a növendékek mintájára¹⁴⁷ – korszakoljuk dolgozatunkban, külön kitérve a spiritualításra utaló megjegyzésekre. A bemutatás a kezdetektől (1831) egészen a Szemináriumi Élet – dolgozatunk vizsgált időszaka fő lapjának – korszakáig terjed. Onnantól kezdve témákra, és nem korszakokra lebontva vizsgálódunk. Célunk itt az áttekinthetőség, rövideg.

¹⁴⁵ PEL II.4.fasc. 544.6.

¹⁴⁶ Uo.

¹⁴⁷ A Szent Pál Társulatának története három lapszámban is megjelenik. Műfajukat tekintve ezek „közlemények”. Vö. *Szent Pál Társulat története*, in *Szemináriumi Élet* 2. szám (1922. június), 15-16. Az imént hivatkozott szakaszon belül ld. a szöveg bevezetőjében található megjegyzést: „megtartom [a] *Rudolf M. IV. é. th.* »sz. Pál T. története« (1893.) c. munkájában nyújtott korszakos beosztást”.

Továbbá: *A Szent-Pál Társulat története (II. közlemény)*, in *Szemináriumi Élet* 3. szám (1923. május), 18-20.

Illetve *A Szent Pál Társulat története (III. közlemény)*, in *Szemináriumi Élet* 4. szám (1924. május), 21-23.

Az első két kor elnevezése tőlünk származik. Ld. tehát Rudolf Mátyás „2 arannyal jutalmazott” és fentiekben említett pályaművét, a következő címmel: *A pécsi növendékpapság szt. Párról nevezett egyh. irodalmi iskolájának története*, in PEL II.4.fasc. 544.

2.1.1. Az I. kor (1851-1861): Alapítások korszaka¹⁴⁸

A pesti teológusok mintájára irodalmi társulat alapítását fontolgatják a pécsi növendékek, ám az 1848-as események következtében az alakuló gyűlésre csak fél évtizeddel később, 1851-ben kerül sor. A kezdeményezés eredménye a „Hajnal” című hetilap Szemenyei Mihály másodéves főszerkesztésében. Politikai okokra hivatkozva a lap címét még év végén „Munkálataink” névre változtatták. A kéziratként megjelentetett kiadvány egy hangsúlyosabb oktatói, illetve egy neveltető jellegű részre tagolódott. 29 számot élt meg. Fő célja apologetikus jellegű: az egyházat ért támadások elhárítása. Létrehozásának oka pedig a már fent említett példaértékű pesti kezdeményezés (1831).

1856-ban „Olvasó-Kör” névvel éled újjá a társulási eszme, ahol jelentősebb írók műveit olvassák fel, illetve ugyanebben az időben indul el ismét a „Munkálataink” (Ollé Lajos szerk.), amely ez alkalommal 16 számot él meg, de immár jobb kivitelben; azonban főleg fordításokat tartalmaz.

A szeplőtelen fogantatás dogmája 1854-es kihirdetésének hatására „*Ngs. Sláby Ferenc fő kormányzó*” [az elnevezés a *nagyságos* és a *rector* kifejezéseket takarja] kezdeményezése lesz az „Immaculata conceptio” elnevezésű társulat (1859), de pártfogók hiányában három hónapra rá már nem hallunk felőle.

Magánkezdeményezések időszakát követik: a „Kis Tükör” Gundy Miklóstól és az „Omnibus” Vida Istvántól – humoros lapok, nagyobb jelentőség nélkül.

2.1.2. A II. kor (1861-1865): A társulat megalakulásának korszaka¹⁴⁹

A Társulat megalakulásának közvetlen előzménye az 1861-es évre datálódik. Rajcz György hetedéves gimnazista növendék ciszterci rendi magyar irodalom tanárának buzdító szavaira szónokló kör létrehozásába kezd, ám Pestre küldik további tanulmányai végzésére.

¹⁴⁸ Vö. *Szent Pál Társulat története*, in *Szemináriumi Élet* 2. szám (1922. június), 15.

¹⁴⁹ Vö. *uo.*, 15-16.

Azonban e magvetés egy évvel később így is termést hoz társai körében. 1862-ben az elsőéves Vajdits Gyula vakációja alatt terveket készít és ad be, melyet októberben aztán elfogadtak. (Ez mindenkinek feladata lett volna, de csak Vajdits mutatkozott aktívnak az I. évfolyamban.) Két írásos terv készül. Az egyik szónoklati önképzőkör létrehozását célozza, míg a másik egy irodalmi társulat megalakítására tesz javaslatot. Az előbbi társulatnak Gonzága Szent Alajos lesz a pártfogója – aki egyébként az ifjú tanulók, a keresztény ifjúság és a jezsuita skolasztikus teológia védőszentje –, és a másodévesek körében alakul meg, 1863-ig működik, de addig motiváltnak mutatkozik. Másnak kellett megerősödnie...

A Szent Pál Társulat 1863-ban jön létre, mely később magában foglalja majd a korábban említett szónoklati társulatot is „szavaló-kör” néven. Vajdits eszméjéből kiindulva és Gundy Miklós IV. éves támogatásának köszönhetően a nyár folyamán az ügyben nyilvános felhívásra (június 30.), alakuló gyűlésre (július 8.), majd választmányi gyűlésre (július 14.) kerül sor.¹⁵⁰ November 2-án kezdi meg az új, „Szent Pálról nevezett tudományos önképző társulat”, működésének fő elvként a „szaktanulmányozást” jelölve meg. Kérelmüknek megfelelően Girk György püspöki megerősítést és alapszabályt ad (1865. január 7.), majd a február 26-i alakuló gyűlésen is részt vesz. A megalakulásról értesítették más szemináriumok hasonló társulásait is. A nehéz kezdeteken tehát túl vagyunk.

2.1.3. A III. kor (1865-1880): A virágzás korszaka¹⁵¹

A Társulat a virágzás korszakában anyagi eszközök hiányában még nem lép a nagy nyilvánosság elé, csak a szeminárium keretein belül fejt ki hatását. Az egyházmegyei papság érdeklődésének felkeltésével és anyagi támogatásával, könyvtáralapítással, sőt még könyvkiadásból¹⁵² keletkező bevételekkel is gyarapodik a vagyon, indul erősödésnek, növekedésnek a kezdeményezés.

¹⁵⁰ „Nyár folyamán”, de mégsem a vakáció alatt, hisz ebben az időben a tanulmányi év októberben kezdődött és csak júliusban lett vége. Amint hamarosan látjuk, ez Dulánszky Nándor pécsi püspök szolgálatának első évében változik majd meg, vagyis 1877-ben: szeptemberben beköltözés és évkezdés, júniusban a tanév lezárása.

¹⁵¹ Vö. *A Szent-Pál Társulat története (II. közlemény)*, in *Szemináriumi Élet* 3. szám (1923. május), 18-19.

¹⁵² A kiadott könyvek között még ilyen munka is megtalálható: „*Lehet-e hívő keresztény szabadkőműves? Írta B. Ketteler Vilmos Manó, mainzi püspök. Német eredetiből fordította a pécsi növendékpapság Sz.-Pál-Társulata. Pécsen, 1866. Nyomatott a Lyceumi Könyvnyomdában*” – állt a könyv borítóján. (*Kiemelés tőlünk – F.Z.*)

Igazgató- és rektorváltás történik, de az új elöljárók is pártfogolják a Társulatot. További műveket rendeznek sajtó alá. A föllendülést reformmal is igyekeztek elősegíteni. Átalakítják a bírálati rendszert és újítanak a „szavaló-kör” működésén, mindez azonban kevés eredményt hoz. Tífuszos megbetegedések is hátráltatják a munkát.¹⁵³ Az 1873-74-es esztendőben már ismét a fellendülésről, könyvkiadásokról írnak. Különböző záróünnepélyeket, sikeres „Pius-ünnepélyt” is tartottak.¹⁵⁴ Dulánszky püspök ugyanebben az évben főpásztori tekintéllyel újra megerősíti a társulati szabályzatot. Buzgó fordítói munka folyik. 1880-ban már fennállásuk 15. évfordulóját ünneplik.

2.1.4. A IV. kor (1880-1886): A hanyatlás korszaka¹⁵⁵

A következő korszak leírása egy latin mondással kezdődik, melyet magyarra így fordíthatunk: „*az ellentétek egymás mellé állítva jobban szembe tűnnek*”. Belső konfliktusok okozzák a hanyatlást. Ehhez társul az elöljárók bizalmatlansága a Társulat jövőjét illetően, és

¹⁵³ A *hagymáz* elnevezéssel említett tífusz-járvány mellett *spanyolnátha* (H1N1-influenzavírus) járvány is előfordult később. Erről lírai hangnemben így írnak:

FEBRUÁR „spanyol” hava, mert *Mint az rettenő erejű Ármány / Úgy csapott közénk az spanyoljárvány.* (Egy boldogtalan panasza),

MÁRCIUS „szabadság” hava, mert *Lőn az spanyolosok cingulusa laza / És többeket küldtenek két hétre haza.* (Spanyol induló.),

in 7.szám, 1927. június, 26-27.

Találkozunk még például a *fehér halál* (TBC) említésével is. Vö. PATAKY, L. (szerk.), *Betegségek régi neveinek listája* (2022. november 10.), Magyar Családtörténet-kutató Egyesület, <https://macse.hu/society/betegsegek.php#> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

Azonban a papságra készülőknek – a későbbi ígért feladatokra készülve – fel kellett vértetniük egy másik „járvánnyal” szemben is magukat. Az ormánysági (sic!) katolikusság helyzetéről így írnak: „*Megkondult a halálharang az Ormányság felett. (...) »Az egyke a legveszedelmesebb betegség, mert mindenkit megfertőz, aki útjába kerül. A kolera, himlő, pestis sok embert pusztított el, de mindig voltak sokan, akiken nem fogott a ragály. Ha az illető megúsza szerencsésen a betegséget, annak megvolt legalább a nyugodtsága, hogy egy egész életre mentesült attól a betegségtől. Ezzel szemben az egyke mindenkire ráragad és aki egyszer a karmai közé kerül, az nem tud többé tőle szabadulni«* – írja Hídvégi János a »Hulló magyarság«-ban. Az egyke valóban ragályos betegség. (...) Az ormánysági [református, de most már a katolikus nép ellenállása is e ragállyal szemben] az utóbbi időben megtört (...) Ezt nemcsak statisztikából, de saját tapasztalatomból is bizonyíthatom.”, in BRENNER, F., *Az ormánysági katolikusság helyzete*, in *Semináriumi Élet* 16. szám (1939. november), 22-23. Az ötödéves pécsi egyházmegye növendék Brenner Ferenc ezután statisztikai adatokat ismert a szaporodási arányszámról a népesség körében, majd a hit- és erkölcsi élet fellendítésére, ezt megelőzően a nyomor megszüntetésére, templom- és iskolaépítésre, öntudatos katolikussá váló nevelésre buzdít. Később ilyen téren egy bíboros-hercegrímás is buzdítja a növendékpapságot. Erre majd később kitérünk.

¹⁵⁴ 1877-ben emlékeztek meg Giovanni Maria Mastai Ferretti (a későbbi Boldog IX. Piusz) püspökké szentelésének 50 éves jubileumáról (egyébként rögtön érseki székbe került). A pécsi ún. „Pius-templom” (Pécs-Jézus Szíve plébániatemplom) és Pius Gimnázium (és Internátus) elnevezés egyébként későbbi, és X. és XI. Piuszhoz kötődik.

¹⁵⁵ Vö. *A Szent-Pál Társulat története (II. közlemény)*, in *Semináriumi Élet* 3. szám (1923. május), 19-20.

a megszorító intézkedés is, miszerint a társulati tagok nem dolgozhatnak este. A fönmaradási időt tehát megvonták, a tisztviselők között a feszültség nőtt, így a tagok február 26-án kikiáltják a Társulat megszűnését, hogy március 1-én (!) újra megalakulva – és a megyésfőpásztor által immár az előjáróság felügyelete alá helyezve – folytassák működésüket. (Schmidt, Viha és Vrutyák nevű növendékek érdeme ez a szeminaristák részéről.)

Az 1881-85-ig tartó évekből alig maradt érdemleges adat, illetve legvégül már évkönyv és kiadvány sem áll rendelkezésre. A társulati élet halódó, a munka lanyha. 1884-ben Kozáry Gyula másodéves még megpróbál neki – hősies módon – életet adni, de október 26-án, titkos szavazást követően életképtelenné nyilvánítják a Társulatot, amely 1886-ig megszűnt létezni.

2.1.5. Az V. kor (1886-1893): A holt társulat feltámadása¹⁵⁶

Az életre keltést célzó előző tanév végi elnökválasztást és előjárói támogatást követően 1886. szeptember 14-én gyűlésre kerül sor, ahol a főpásztor által kijavított szabályokat dr. Lechner János rektor nyújtja át a társulati elnök Kozáry Gyulának. Az elnök állhatatos munkálkodása, tevékenykedése segítette újra életre a Társulatot. Dr. Rézbányay József prefektust, pedig mint a Társulat új igazgatóját mutatják be.

Nagy lelkesedést és munkakedvet eredményeztek a változások, számos művet adnak be a vezetőségnek a tagok. Díszgyűlést tartanak, ahol a pécsi székeskáptalan számos tagja is megjelenik, s ahol pályadíjak kerülnek kitűzésre.¹⁵⁷ Majd Leó-ünnepélyt tartanak, amely igen jól sikerülhetett, mert társulati működésüket tekintve fénypontként emlékeznek vissza rá. Szorgalmas, kitartó munkával fémjelzett évek következnek.

Ezek után kevés adattal rendelkezünk, mivel Rudolf Mátyás csak eddig írta meg a Társulat történetét. Ezt követően már az utókor feladatává lett a folytatás megírása, illetve a XX. századba való átvezetése a krónikának, mely összefoglaló irat a fennállás 60. évfordulójára el is készül.

¹⁵⁶ Vö. *A Szent-Pál Társulat története (II. közlemény)*, in *Szemináriumi Élet* 3. szám (1923. május), 20.

¹⁵⁷ A szemináriumi előjáróság, kanonokok, megyéspapság, vagy akár a főpásztor által irodalmi pályázat alkalmával kitűzött díj lehetett pénzbeli, vagy könyvjutalom. (Kozáry Gyula elnök jutalma például öt arany. Az első pályadíjat ő nyerte el.)

2.1.6. A VI. kor (1893-1898): A szépirodalom művelésének korszaka¹⁵⁸

A nemzeti polgári irodalom fénykorát éljük korszakunkban. Az évszázad utolsó évtizedének szépirodalmi hatása begyűrűzött még a szeminárium falai közé is.¹⁵⁹ Mindez megihleti a *fiatal levitákat*, akiknek a pasztorációs tevékenységre és áldozatbemutatásra való felkészülés mellett a szónoki képességeiket is fejleszteniük kellett a papnövelde falai között.

A szavalás, versírás és elbeszélés művészetét kívánták ebben a korszakban elsajátítani. Fontos az erkölcsi tanítás átadása, még sajnós a felépítés és az elbeszélési mód kárára is, a beadott dolgozatokat tekintve. A tudományos megközelítés nem játszik nagy szerepet.

Ebben az időszakban veszi át dr. Igaz Béla a prefektusi tisztséget és a társulati igazgatóság feladatát elődjétől, aki pedig a Társulat feladatát a tudományos munkálkodásban látná, mivel úgymond ezt kívánja az Egyház, de a haza üdve is. Azonban a pontos irány meghatározására sem az előjárói, sem növendékpapsági részről nem kerül sor.

A fordítások terén francia, német, horvát nyelvből igyekeznek fordítani rövidebb magyarra való átültetésével. Külföldi írók műveiből adnak elő részleteket (pl. Shakespeare-darabok).

A fénypont ebben a korszakban egy 1896-os millenniumi ünnepség volt, mely a városi előkelőségek nagy érdeklődésével és meglegedésével járt együtt. Hetey Sámuel pécsi megyéspüspök (1897-1903; Zichy Gyula elődjeként) székfoglalójára egy negyedéves¹⁶⁰ saját ódájával készült.

¹⁵⁸ Vö. *A Szent Pál Társulat története (III. közlemény)*, in *Szemináriumi Élet* 4. szám (1924. május), 21.

¹⁵⁹ A század utolsó harmadában Arany János mellett Vajda János, Ábrányi Emil, Gyulai Pál, Endrődi Sándor, Szász Károly, Kiss József és Reviczky Gyula emelkedett ki leginkább a költők közül. Ebben az időben alkotott maradandót még többek között Mikszáth Kálmán, Benedek Elek, Gárdonyi Géza. Külföldet tekintve pedig Arthur Conan Doyle, Oscar Wilde, Émile Zola, Henryk Sienkiewicz, Karl May, Mark Twain, vagy Rudyard Kipling.

¹⁶⁰ Szőnyi Ottóra (1876-1937) gondolunk itt, aki régész, levéltáros és művészettörténészként később jelentős életművet hagy maga után Pécsen, az említett püspökkel is együttműködve (ld. pl. Dóm Kötár, illetve a pécsi ókeresztény sírkamrák kutatása) in SCHMELZER-POHÁNKA, É., *120 éve alapították a Dóm Kötárat*, in *Pécsi Egyházmegyei Könyvtár hírchívuma* (2019),

<https://pecsiegyhazmegye.hu/hirarchivum/3147-120-eve-alapitottak-a-dom-kotar-at?fbclid=IwAR14Z4rTuen8dKD5lMdm55qj-ovZm5c0bxE3g1IXwW2K0g2NNaQPfc9rQ-A>
(utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

2.1.7. A VII. kor (1898-1909): A működés teológiai irányzatának kialakulása¹⁶¹

Dr. Igaz Béla utódja társulati igazgatói beosztásban dr. Hanuy Ferenc lesz, akivel e korszak kezdetét veszi. Elődjéhez hasonlóan a tudományos vonalat akarta erősíteni. A teológiai és különböző szaktudományos ismeretek előadását jelölte meg az egyházirodalmi iskola céljának. Ő maga is tudományos értekezések felolvasásával igyekezett a gyűlések egyoldalúságát megszüntetni: a teológus szóban és írásban adja elő tudását.

A 35 éves Társulat kezdett rátalálni a neki megfelelő útra: értekezések, pályaművek, tudományos felolvasások kora kezdődött meg. Bár még nem erőteljes a teológiai irány, az eddig uralkodó szépirodalmi vonal gyengül. Gyakorlati megközelítés, életközeli témák kerülnek előtérbe mind a biblikus, mind a dogmatikus, szociális, vagy pasztorális témákban. Az újabb igazgatói váltás is ezt a vonalat hangsúlyozza.

1900 augusztusában egy, a fővárosban megrendezésre kerülő növendéki kongresszuson a Társulat is megjelenik. Összesen 208 teológus, illetve 13 egyházirodalmi iskola képviselője van jelen. Marton Sándor negyedéves főjegyző az értekezési, felolvasási és bírálati területen adott elő és ismertette meg a díszgyűlés résztvevőivel a pécsiek (új) gyakorlatát, melyet aztán minden iskola elfogadott. Kiemelte a szónoklás szükségességét az egyházirodalmi iskolákban.

A disszertációban vizsgált korszak megértéséhez ismét közelebb jutunk, hisz 1901-ben határozta el az előljáróság, hogy innentől kezdve minden pécsi teológus egyúttal a Társulat tagja is lesz. Eddig ez opcionális volt. A 29 tag (tehát nagyságrendileg ekörül forgott abban az időben a növendéki létszám) nem nagy lelkesedéssel fogadta a hírt, de a választások jól sikerültek, és végül nagy volt a megelégedés. Az alapszabályba becikkelyezték a kötelező belépésnek és munkálkodásnak a passzusát. A társulati élet ezután fellendül.

Ebben az időben XIII. Leó pápa megválasztása évfordulójának (1878. február 20.) tiszteletére (1903. február 19; a Szentatya ez év júliusában hunyt el, ekkor már benne van a 93. évében) és elődje, IX. Piusz által 50 éve kihirdetett szeplőtelen fogantatás dogmájának tiszteletére ünnepélyt rendeznek (1904). Az ifjúság körében pedig népszerűségnek örvend a Társulat. Azonban a hanyatlás, gépiesség, kelleltlenség jelei is mutatkoznak, melyen Jakab Béla igazgató és az őt követő dr. Sipos István igyekeznek változtatni.

¹⁶¹ Vö. *A Szent Pál Társulat története (III. közlemény)*, in *Szemináriumi Élet* 4. szám (1924. május), 21-22.

A korszak lezárásánál egy fontos eseményt találunk. Az 1908-as év őszi gyűlésén kihirdetik, hogy gróf Zichy Gyula megyéspüspök elvállalta a Társulat fővédnökségét, ami egy rövid ideig ugyan, de új lendületet ad a tagoknak.

2.1.8. A VIII. kor (1909-1919): A szakosztályok működésének korszaka¹⁶²

A szakosztályok létrehozása lelkesedést hozott, a tagok érdeklődését nagyban felkeltette. Azonban a háború és a tagok létszámának csökkenése hátráltatta a munkát. A következő szakosztályok léteztek: szociális, patristico-historiai, filozófiai (1 év után megszűnik), apológiai és szónoklati (legmotiváltabb). Az egyes szaktudományok megkedveltetése dr. Sipos István és más teológiai tanárok, valamint Virág Ferenc spirituális (!) érdeme.

A szakosztályok működésének korszaka egyszer s mindenkorra biztosította a tudományos irányt: szaktanári odaadó munka, támogatás, útbiztosítás, számos alaposan kidolgozott értekezés és felolvasás lendítte előre a munkát. Fájth Jenőt (1908-1909) dr. Gere Gábor (1909-1918) követi az igazgatói pozícióban: nagy népszerűségnek örvendő könyvkiadások ideje ez, illetve Konstantin-ünnepélyt is rendeztek, melyről a *Dunántúl* című pécsi napilap is elismerően szólt.

A világháború miatt ezután az érdeklődés nyilvánvalóan másfelé terelődik, mely az 1917-es esztendőre a szakosztályok megszűnéséhez vezetett. A korszak utolsó évében ugyan még egy évre feléled a szónoklati és a szociális szakosztály, de már csak pár hónapig. Működés terén a korábban előírt megkötöttségeket eltörli a Társulat.

¹⁶² Vö. *A Szent Pál Társulat története (III. közlemény)*, in *Szeminárium Élet* 4. szám (1924. május), 22.

2.1.9. A IX. kor (1919-1923): A föllendülés és a szabad tudományos működés korszaka¹⁶³

Elérkeztünk a Szemináriumi Élet kialakulásának korszakához, illetve ahhoz az időszakhoz, mely már szoros értelemben vizsgálódásunk tárgya. Dr. Dóry László lesz 1919-ben a Társulat vezetője, tanulmányi felügyelői beosztása mellett. Mint az imént utaltunk rá, a szakosztályok megszűntek erre a korszakra, s ettől a tagok sokat vártak.

(A korszak leírása már nélkülözi a teljes objektivitást – ezt a krónikaíró is érzi –, mivel kortárs által íródott, és egyébként a szakosztályok megszűnésével sem feltétlenül jött el egy „új, jobb korszak”, hiszen a későbbiekben azok újra létrejönnek és 1951-ig megerősödve működnek, de már a megszűnést követő években is mindig akadtak, akik a specializálódást és az ismét szakosztályba való tömörülést kívánták.)

Dr. Piliván Mihály vicerektor támogatásával a növendékek újságot alapítanak (1920-1921; ld. lentebb), színpadot építenek (ez később nagy jelentőségre tesz szert). 1924-ben a Szent Pált Társulat pedig már fennállásának 60 éves jubileumát fogja ünnepelni.

2.2. Sajtótörténeti ismertetés és az egyes sajtótermékek bemutatása

2.2.1. Az Értesítő keletkezéstörténete

Kérdés, hogy sajtótörténeti értelemben beszélhetünk-e a *Szeminárium Élet* közvetlen előzményeiről, olyan kiadványokról, melyek az említett lap kialakulásához vezettek?

Vértesi Lázár kutatására alapozva és a korábbi sajtótermékeket – a teljesség igényével – vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a sajtótörténeti szakirodalom által számon tartott XX. századi kiadványokon kívül több kezdeményezés is fellelhető a Pécsi Egyházmegyei Levéltár szemináriummal kapcsolatos iratállományában.¹⁶⁴

¹⁶³ Vö. *A Szent Pál Társulat története (III. közlemény)*, in *Szemináriumi Élet* 4. szám (1924. május), 22-23.

¹⁶⁴ Vö. VÉRTESI, L., *i.m.*, 76. Ld. VICZIÁN, J., *A magyar egyetemi és főiskolai diáklapok bibliográfiája, 1857–1972 (Felsőoktatástörténeti kiadványok 5.)*, Budapest 1978, 78. Továbbá, in SURJÁN, M. (szerk.), *Baranya megye sajtóbibliográfiája, 1832–1984*, Pécs 1992, 345-346. Illetve, in SCHMELZER-POHÁNKA, É., *Hallgatói periodikák a*

„Így a *Füstkarikák* című élclap 1886-ban legalább 10 „eresztést”. (...)

A *Pécsi Növendékpapság Szent Pál Társulatának Évi Jelentése* című kiadványsorozat azonban 1906-tól 1917-ig évenként megjelent és a *Szemináriumi Élet* közvetlen előzményeként tudhatjuk be, a *Visszhangokkal* egyetemben.”¹⁶⁵

Így tehát megkülönböztethetünk közvetlen és nem-közvetlen előzményeket, valamint meghúzhatjuk kutatásunk határvonalaként az 1917-es év előtti és utáni kiadványokat, amit alapján (időrendileg) nevezhetjük „előzménynek” az általunk alább bemutatott, külön is ismertetett kiadványokat. Úgy, mint a *Hangok Hazulról* (1917-1918), az *Évi Jelentések* (csak 1917 utáni, mindösszesen 1920-ig tartó) és a *Visszhangok* (1920-1921) lapszámait, melyek idővel „következménye” lesz a *Szemináriumi Élet* olyan értelemben, hogy átveszi a helyüket.

A *Szemináriumi Élet* mellett párhuzamosan is megjelentek kiadványok, ilyen a *Szabad Szó*, amely 1928-1929-ig jelent meg, illetve az *Esti Kurir* 1931-ben (amely nyilvánvalóan nem azonos a liberális és keresztényellenes, Budapesten 1924 és 1939 között megjelenő lappal, mely ugyanezt a nevet viselte), valamint a *Szózat* 1932-ben,¹⁶⁶ ezek azonban nem tettek szert nagy jelentőségre.

A Szent Pál Egyházirodalmi Társaság 1921 és 1951 között¹⁶⁷ megjelent értesítője a pécsi papnövendékek életét tárja fel az olvasó előtt közvetlen stílusban. Benne az előljárók írásai mellett legnagyobb részt a szeminaristák életébe nyerünk bepillantást, valamint tudományos téren tett szárny-próbálgatásaikat, lelkeségi írásaikat olvashatjuk, kezdeményezéseikről értesülhetünk. A papnövendékek ezen értesítője beosztásokat, éves krónikákat, különböző – missziós, szociális, szónoki – szakosztályok beszámolóit, üzeneteket, de még humoros anekdotákat is tartalmaz a hétköznapiakból. Más források vizsgálatával kiegészítve azonban hasznos végig böngészni és elemzésnek alávetni az évente 16-től egészen akár 44 oldalig is terjedő számokat.

pécsi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemen (A Maurinum, melléklapja, a Móric(zka) és a Pécsi Jogász), in *Magyar Könyvszemle* vol. 132 (2016/2) (szerk. MONOK, I. – ÁCS, P. – TERBE, E.), Argumentum Kiadó, Budapest 2016, 185-209., https://epa.oszk.hu/00000/00021/00413/pdf/EPA00021_magyar_konyvszemle_2016_02.pdf (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

¹⁶⁵ VÉRTESI, L., *i.m.*, 76-77. (*Kiemelés tőlem – F.Z.*)

¹⁶⁶ Vö. uo., 76.

¹⁶⁷ A Katolikus Lexikon vonatkozó szócikke helyesbítésre szorul, hisz 1923 májusa előtt, már 1921-ben megjelent ezzel a címmel az értesítő első száma. Vö. art. KILIÁN, I., *Szemináriumi Élet*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon XII. Seq-szentl*, SZIT, Budapest 2007, 778.

Mielőtt azonban ezt megtennénk, tekintsünk bele a történelem lapjaiba, vagyis az értesítő keletkezéstörténetébe. A történelmi események hatása, a vizsgált kor adottságaihoz való alkalmazkodás tetten érhető-e, illetve a tökéletesség elérésének útjai miként mutatkoznak meg?

2.2.2. *Hangok Hazulról, 1917-1918*

Vizsgált időszakunk kezdetén találjuk a *Hangok Hazulról* címet viselő lapot, mely 1917. április és 1918. július között jelent meg, s a Pécsi Papnevelő Intézet „katona-kispapjainak” lapjaként működött.¹⁶⁸

„...a megjelenési időszakát tekintve szintén 1921 előtti *Hangok Hazulról*, amely az első világháború utolsó két évében két évfolyamban összesen 12 számot élt meg, eltérő tematikája, kiadója és célja miatt nem tekinthető közvetlen előzménynek...”¹⁶⁹

Ennek ellenére mégis külön vizsgáljuk azt dolgozatunkban, hisz a növendékek lelkiségére láthatunk benne rá egy világháború közepette, és kapcsolódást kereshetünk a későbbiekben a *Szemináriumi Élet* ezt az időszakot vizsgáló cikkei vonatkozásában.

1917-től elkezdik besorozni a pécsi szeminaristákat, ennek okozataként jön létre e kiadvány. A kéziratként megjelenő, 6-14 oldal terjedelmű lap egyszerű, fekete-fehér kivitellel rendelkezik. A lelki tartalom, a híradás volt amúgy is a lényege. Egy elsőéves teológus kezdte

¹⁶⁸ A teljes első évfolyam, illetve a második évfolyam egyetlen számát ld. az Elektronikus Periodika Archívum [EPA] honlapján, in MAGYAR, I. – FALUDI, F. (szerk.), *Hangok hazulról (a pécsi szeminárium katona-kispapjainak)*, Dunántúl Nyomda, Pécs 1917-1918., in Elektronikus Periodika Archívum, <https://epa.oszk.hu/html/vgi/kardexlap.phtml?id=2646> (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

Vakációs havilapként ezzel a névvel 1944 nyarán is megjelent a Társulat kiadásában, s üzeneteket, könyvismertetést, vallásos jellegű költeményeket, írásokat, szabadidős beszámolókat tartalmazott, vö. KILIÁN, I., art. *Hangok Hazulról*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon IV. Gas-Hom*, SZIT, Budapest 1998, 574.

Hivatkozás esetén nem a fent említett internetes elérhetőséget használjuk, hanem a *Szemináriumi Élet* esetében már általunk megadott formulát, amennyiben az egyes adatok ismertek: SZERZŐ, *Cikk címe*, in *Hangok Hazulról* évfolyam száma (a megjelenés éve/az adott éven belül hányadik szám), oldalszám. A kéziratban megjelenő kiadvány teljes hivatkozása az EPA honlapján található adatok alapján: MAGYAR, I. – FALUDI, F. (szerk.), *Hangok hazulról (a pécsi szeminárium katona-kispapjainak)*, Dunántúl Nyomda, Pécs 1917-1918.

¹⁶⁹ VÉRTESI, L., „*Semináriumi Élet*” A pécsi növendékpapság Szent Pál Társulatának egyházirodalmi kiadványa (1921–1951), in F. DÁRDAI, Á. (szerk.), *Per Aspera ad Astra II* (2015/1), Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 76-77.

szerkeszteni, név szerint Magyar Bálint, aki a következő tanévben is folytatta e tevékenységét, később átadta Faludi Ferencnek. A lap rövid életű volt, mivel a háború befejeztével létjogosultságát veszítette – „*kiszolgált*”. A második világháborúban azonban nem hívják újra életre hasonló tartalommal. Főbb rovatcímei, témái között mindig találunk egy spirituálistól származó bevezetőt, köszöntőt. Továbbá: „*Hírek, apróságok*” (elhunytak, krónika), „*A katonakispapok címe*”, „*Levelek*” című rovatokat. A levelek között csoportosítást is találunk, úgymint a Pécsi Egyházmegyéből bevonult tábori lelkészek írásait, valamint az ún. katonakispap testvérektől származókat.¹⁷⁰

Rövidebb írások, üzenetek, versek teszik bensőségessé és alakítják személyes hangvételűvé a kiadványt. Idősebb paptestvérek és más elhunytak haláláról is helyenként beszámolónak a lap hasábjain, ám közöttük papnövendékről írt nekrológ is megtalálható, illetve a gyász, a veszteség

¹⁷⁰ Vö. az 1912. évi XXX. törvénycikk a véderőről 29. §, mely a papok és papjelöltekről a hadkiegészítés kapcsán így rendelkezik:

„1. A bevett és a törvényesen elismert vallásfelekezetek papjelöltjei, ha már az ujonczállítás idejében ebben a helyzetben vannak és besoroztatnak, kérelmükre a póttartalékba utalandók. Az ilyenek hittudományi tanulmányaik folytathatása végett békében és háborúban mindennemű tényleges szolgálat, első katonai kiképzés, időszaki fegyver-(szolgálati) gyakorlatok és ellenőrzési szemlék alól mentesek.

2. Ugyanebben a kedvezményben részesítettek ezenkívül azok a papi pályára készülők:

a) a kik a tényleges szolgálat megkezdése előtt kezdik meg a hittudományi tanulmányokat, vagy lesznek valamely papirend novicziusaivá, továbbá

b) a kik a tényleges szolgálat teljesítése után kezdik meg vagy folytatják a hittudományi tanulmányokat.

3. Mindezek papokká szenteltetésük, illetőleg lelkészekül, vagy papi jellegű tanárokkul történt alkalmaztatásuk után a póttartalék állományából a honvédség póttartalékának nyilvántartásába helyeztetnek át.

4. Minden főszentelt pap, illetőleg felavatott lelkész és papi jellegű tanár szolgálati kötelezettségének ideje alatt a honvédség póttartalékának nyilvántartásában vezetendő és mozgósítás (hadi állományra való kiegészítés) esetén és háborúban szolgálati kötelezettségének tartama alatt lelkészi teendőkre az egész fegyveres erő számára igénybe vehető.

5. A kik a felsőbb egyházi rendek felvétele, illetőleg lelkészi alkalmaztatásuk előtt lépnek le a papi pályáról, valamint azok a papjelöltek, a kik a honvédelmi minister által a vallás- és közoktatásügyi ministerrel - Horvát-Szlavonországokban a bánnal - és a hadügyministerrel is egyetértőleg megállapítandó határidő alatt nem nyernek lelkészi, vagy papi jellegű tanári alkalmazást, vagy a kedvezményre való jogczimük fennállását évenként egyáltalában nem, vagy elfogadható okadatulás nélkül nem a kellő időben igazolják: a póttartalékból - hacsak az abban való meghagyatásra más kedvezményi jogczimük nincsen - kivétnak és a törvényes tényleges szolgálatot azonnal teljesíteni kötelesek. Ha a póttartalékban megmaradnak, első katonai kiképzetésre azonnal behívandók. Ha az egyévi tényleges szolgálat kedvezményére annak az évnek október 1-én, a melyre besoroztatnak, igényük volt, az számukra érvényben marad.

A tényleges szolgálatból való kilépésük után szolgálati kötelezettségük további teljesítése tekintetében sorozási évfolyamuk szerint kezelendők.

Hasonló elbánásban részesülnek azok is, a kik a felsőbb egyházi rendek felvétele, illetőleg lelkészekül történt alkalmaztatásuk után hagyják abba a papi pályát.”

A közös hadseregbe való belépésnek általános feltételei közé tartozott ekkor a 14. §. c. pontja alapján „legalább a 17-ik életévnek teljes betöltése.”

in 1912. évi XXX. törvénycikk a véderőről, in Wolters Kluwer Hungary Kft. – net.jogtar.hu Jogszabálykereső, <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=91200030.tv&searchurl> (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

feldolgozásával, az adaptáció folyamatával találkozunk. A kiadvány a pécsi Dunántúl Nyomdában jelent meg, majd jutott el a szemináriumtól a frontra.

A „nagy világégés” második szakaszának lapja az akkori spirituális, a nagy magyar egyházjogász Sipos István felügyeletével indult útnak, aki a lap célját e szavakkal fejezte ki:

„...ez a kis lap (...) nemcsak egyenként tart benneteket összeköttetésben a spirituálissal, hanem összeköt benneteket, kedves katona-kispapok, itthon maradt társaitokkal, a szemináriummal, elöljáróitokkal s egymással is. Úgy képelem e lapocskát, hogy (...) lesznek benne hírek a szemináriumtól. Levek vagy levélrészletek katona-klerikusoktól. Levelek az itthoniaktól öhozzájuk. Meglesz benne a katonák címe, hogy felkereshessétek egymást. Alkalmilag szépirodalmi meg hitbuzgalmi közleményeket is hozna (...), hogy Tinektek, messze idegenbe került kedves Testvéreknek időnként egy kis szemináriumi levegőt, lelkeséget juttassunk, a lelki élet gondozásában, a hivatás megőrzésében segítsünk...”¹⁷¹

A spirituális ugyanitt a szemináriumot a növendékek „második édesanyjának” nevezi, amelynek gondja van gyermekeire, és szívesen küld nekik „hazait”, illetve aggódik azok sorsa miatt. Elöljárók és növendékek szoros lelki összetartozása mutatkozik meg a sorok között.

A kiadványban közöltekénél azonban továbbment az elöljáróság, hisz Zichy Gyula akkori pécsi megyéspüspök kisebb könyv formájában is szólt az idegenbe szakadt növendékekhez, „útmutatást, vigasztalást, lelket adva” (bevezető gondolatok), de a fő érdem és az alapelgondolás itt is a spirituálisé. Így született meg „*A szemináriumtól a frontig – a fronttól a szemináriumig*”¹⁷² című kis mű. Megtudjuk azt is, hogy a lelki élet e felelős irányítója aktív levelezést folytatott a fronton lévőkkel, választ is csak néhánytól nem kapott. Így lelkiigazgatói mivoltát példásan gyakorolta, s arra buzdítja növendékeit, hogy ezt a kapcsolatot továbbra is ápolják, de fűzzék is szorosabbra a Hangok Hazulról segítségével. Várták az írásokat, híreket a „lövészárók-apostolkodás” területéről.

¹⁷¹ SIPOS, I., c. n., in *Hangok Hazulról I* (1917/3), 1.

¹⁷² SIPOS, I., *A szemináriumtól a frontig – a fronttól a szemináriumig. A katona-kispapokhoz*, Dunántúl Nyomda, Pécs 1917. (Zichy Gyula mpp. előszavával).

A fogadtatás „messze idegenben” kedvező volt.¹⁷³ A frontról küldött levelekből kiderül, hogy milyen jellegű kihívások és nehézségek érték az ott tartózkodókat.¹⁷⁴ A levélírók megjegyzik, hogy igen nehéz a katonaságnál a megfelelő növendéki lelkületet megőrizni. Vágnak a szeminárium falai közé, s jobban gondolnák, ha Krisztus katonájaként képződhetnének pusztán, elhagyva ezt a fajta véres katonaságot.

A katona-kispapok szomorúan szemléték, hogy egyre több, egyre képzetlenebb társuk jön a frontra, még hozzá idealizált szemlélettel, hogy a hazáért hősi módon harcolnak, szolgálnak. Ez a fajta látásmód – mint a levelekből kiderül – az emberekből hamar kiveszett aztán a harcmezőkön. Nagy lelki erő, önmegtagadás kell, hogy ne térjenek le – a formációt tekintve – a korábban kitűzött cél felé vezető helyes útról: imádság, elmélkedés, önképzés, szolgálat; kizárva a csüggedést, kibírni a szemináriumon kívüli magukra maradottság érzését. Egy másik levélrészlet a harcok előtti gyónási lehetőségről szól.

Liszek Gyula (+1916.06.10.) volt az első elesett katona-kispap, akinek lelki üdvéért a szemináriumban maradottak felajánlották szentáldozásaikat. A papnövelde rektora megható beszédet mondott róla a tanévnyitón, valamint requiemes szentmisét is bemutatott érte ünnepélyes orgonakísérettel. A további hírekben a hadnagyokká avatottakról esik szó, továbbá kis ezüst vitézségi éremmel kitüntetett társukról. Az 1898-99-ben születettek közül felsorolják a besorozott gimnazistákat és azokat, akik „nem váltak be” (VI-VIII. osztály). Egy érettségi előtt álló fiatal pedig – írják – a galíciai frontról került haza tüdőcsúcshuruti megbetegedéssel, így ő most az érettségire, illetve „örökös” pályájára készül.¹⁷⁵

Ilyen és ehhez hasonló levélrészletek, hírek jelentek meg tehát a *Hangok Hazulról* elnevezésű lapban. „*A katona-kispapok címe*” résznél nem a katonák postacíme, hanem rendfokozata szerepel a nevek mellett. Itt kerül felsorolásra az általunk korábban említett

¹⁷³ „*Igazán kedves e lapocska! Olyan, mint a legmeghittebb jó barát, mint az őszinte édes testvér, mely elmond mindent, ami az édes anyáéknál történik. Vigasztal, felvidít, buzdít, bátorít!*”, in RADICSEV, J., *Levelek, in Hangok Hazulról I* (1917/3), 3. A sorok írója – Radicsev József, Szabadka – megköszöni az „otthon” maradt szeminaristák szünet nélküli imáját. Júniusi 23-i levelében pedig már otthon maradt, vér szerinti édesanyja halálhírét közli, kiemelve, hogy otthonléte alatt együtt jártak szentmisére, járultak szentáldozáshoz, s az ő és egy kispap-társának hirtelen halálhíre döbbenetes számára – immár a szabadkai Jézus Szíve litániák feledtetik nehézségeit, erősítik a lelkét, ebben lelki örömét, így érzi biztonságban lelkét. Vö. *Hangok Hazulról I* (1917/4), 2-3.

Nagyon hangsúlyos e kispapi levelekben, hogy vágnak vissza a szemináriumba, inkább a békés, csendes növendék-életet választanák, mint a hősi halált, noha utóbbira készülnek, s a lelkük állapotát, mások Istenhez vezetését nagyon fontosnak tartják, gyakran említik.

¹⁷⁴ Vö. SIPOS, I., c. n., in *Hangok Hazulról I* (1917/1), 1.

¹⁷⁵ Uo., 2.

minden tiszt (Leutnant) és kadét (Fähnrich).¹⁷⁶ Nagy öröm volt a szemináriumban, amikor ezek közül egy-egy hazatérhetett vizsgát tenni, érettségizni, vagy rövid szabadságát eltölteni, azaz folytathatta azt az életutat, amire eredetileg jelentkezett.

A Zichy-Sipos-féle könyvecske eljutott az egyházmegye tábori lelkészeihez is. A háborús egyházi szolgálatban lévő klerikusok reagáltak erre leveleikben. Egy ilyen beszámolóból bepillantást nyerhetünk a tábori lelkészség életébe, miként gyakorolták a hivatásukat és töltöttek az összeütközéseken kívüli időben. Megtudjuk belőle továbbá, hogy a legpéldamutatóbb életű papnövendék-hadnagy a nehéz körülmények között sem káromkodik, szépirodalmi orgánumokat (*Élet, Zászlónk, Magyar Kultúra*) és hitbuzgalmi folyóiratot (*Mária Kongregáció*) járát, temetésekkor és a templomi kórusban az éneklés terén buzgólkodik, valamint cigarettával mindig tud szolgálni a honvédeknek – hasonlóan ezekben más növendékekhez.¹⁷⁷

Mai szemmel nézve buzgó lelkipásztori szolgálat és lelkiélet folyt a szakaszok életében. Mint egy megjegyzésből kiderül, tömeges egyéni gyónásokra került sor („a 4. század volt parancsban aznap gyónásra”), illetve volt olyan növendék, aki minden istentisztelet előtt elvégezte a szentgyónását (bizonyára a közvetlen halálveszély, háborús körülmények és nem a túlzott aggályosság miatt), egy további pedig katekéta minőségben segített a szentségekhez járulók felkészítésében. Leírásra kerülnek a tábori lelkészi szolgálat teendői is:

- 7 óra: szentmise (melyen az előző délelőtt meggyónt – rendszerint fél század – áldozik).
- 8-11 óra: gyóntatás
- 11 óra: szentmise
- majd: „cercle” = egyfajta társaskör, pontosabban „értekezés az otthoni dolgokról, politikáról, magas diplomáciai kérdésekről: legtöbbször a béke lehetőségéről és gazdasági dolgokról”
- 13:30-17 óra: gyóntatás

¹⁷⁶ A császári és királyi (osztrák-magyar) hadsereg szárazföldi egységeinek rendfokozatairól, azok elnevezéseiről az 1. világháborúban, in ILLMING, T. – ORTNER, M. C. – REST S. (szerk.), *Des Kaisers Rock im 1. Weltkrieg – Uniformierung und Ausrüstung der österreichisch-ungarischen Armee von 1914 bis 1918*, Verlag Militaria, Bécs, 2002, 40-45. (német)

¹⁷⁷ Vö. BERTA, L., *Levelek a frontról – A) Egyházmegyéinkbeli tábori lelkészekről – I.*, in *Hangok Hazulról I* (1917/2), 2-3.

- vacsora előtt jobbra lelki beszélgetés, utána kikapcsolódás (szórakozás, beszélgetés, sakkozás, dominózás, cigarettázás), mind ezek mellett természetesen a breviárium imádkozása, s ezzel véget ért géppuskák zaja mellett a nap – mégis tele tiszta papi örömmel, jegyezi meg Berta Lajos tábori lelkész, volt pécsi seminarista.¹⁷⁸

Ha a papoknak nagy lelki támaszt nyújtott a breviárium imádságainak végzése, a rendszeres napi elmélkedés, akkor ugyanez kell igaz legyen az általuk lelki gondozásban részesülő, példájukat követő fiatal „levitákra” is. Elmélkedés mellett azonban ott volt a gondolataiba mélyedt növendék belső lelki vívódása, látván a halál közelségét, érezve az otthon és a szeminárium hiányát, de vigasztalódása ugyanakkor Isten kegyelmi közelségétől, akár attól, hogy „az itteni állandó nagypénteket” felváltja majd a halálból való szabadulás, feltámadás, akár pedig annak vigasztaló tudata, hogy az Istenembert követjük szenvedéseinkben, hozzá válunk hasonlóvá. Így élte meg „Egri László önkéntes úr” 1917 nagypéntekét, de így a háború folyamatos „nagypéntekét”.¹⁷⁹

Egri Lászlónál azonban érdemes még elidőznünk. Levele alapján nem tudta feledni azt a napot, mely a liturgiában *feria sexta in passione et morte Domini*-ként szerepel, és amelyen oly mélyen tudott egyesülni lélekben a szenvedő és életet odaajándékozó Mesterével, ám a *Sacrum Triduum Paschale* meghozta örömteli gyümölcsét számára is, vagyis a húsvétvasárnap örömét. Kettős volt ez az öröm: „*Ha ugyanis hisszük, hogy Jézus meghalt és feltámadt, akkor Isten ugyanígy elő fogja vezetni vele együtt azokat is, akik Jézusban hunytak el.*” (1Tessz 4, 14)

Az öröm oka, hogy előléptették (Unterjäger-alvadászból Zugsführer-szakaszvezető lett a cs. és kir. 11-es tábori vadászászlóaljban), illetve, hogy megkapta a korábban általunk már említett könyvecskét, benne a hazahívó szót – amint lehet, nagy szeretettel várják vissza a

¹⁷⁸ BERTA, L., *Levelek a frontról – A) Egyházmegyénkbeli tábori lelkészekről – I.*, in *Hangok Hazulról I* (1917/2), 2-3. Máskor hosszas rábeszélésre volt szükség a húsvét-fehérvasárnapi éves gyónás és szentáldozás elvégzésének fontosságával kapcsolatban, ahol a szigorúság, gorombáskodás helyett a szépszerével való rábeszélés, meggyőzés vezetett eredményre (telefonos osztag, szabados gondolkozású bakák) – írja Radicsev József, uo. 6-7. Itt pedig mintha Bosco Szent János lelkiségére ismerne az olvasó, hiszen fegyelmezési módszerében (igaz, előljáró-növendék viszonylatban) tiltotta a gorombáskodást, fenyegetőzést, pártolta az önmérséklettel párosult megoldásokat, vö. Utasítások a fegyelmezéshez és a tanításhoz – *Hogyan figyelmeztessünk?*, in FASCIE, B., *Don Bosco nevelési módszeréről – Források és magyarázatok*, Szalézi Művek, 1948, 91-94. Don Giovanni Bosco (1815-1888) még életében megalapította társulatát, rend már hazánkban is elterjedt ekkor, életéről és nevelési módszeréről már jelent meg könyv a világháború előtt magyar nyelven (Jedlicska Pál), tehát már hatással lehetett a (kis)papi lelkiségre, valamint a nevelési, fegyelmezési módszerre. A Szemináriumi Élet utolsó, 1950-51-es számában azonban már szó szerint erről a bosco-i lelkületről ír nevelési/fegyelmezési módszerként, in *Engedjétek hozzám a kisdedeket*, in *Szemináriumi Élet* 27. szám (1950-51), 19-22.

¹⁷⁹ EGRI, L., *Levelek a frontról – B) Katona-kisap testvéreinktől*, in *Hangok Hazulról I* (1917/2), 4-5.

szemináriumba. Az előléptetését okozó tettét azonban még nagyobb kincsnek tartotta, hiszen Isten szolgálatába akar állni, a formációt ebben a szellemben végzi, célja és öröme már most a lélekmentés. Ezt ő is bevallja, ez lesz a hivatása: Isten munkatársává válni a lelkek üdvéért. Nagyszombat éjjeli szolgálatában, éjfél körül ezt tettel is bizonyította.¹⁸⁰

Egy „*öreg bácsika, békebeli Jäger*”¹⁸¹ mellé lett beosztva, az éjszaka során heves aknatüzet kaptak, az árkuk is több helyen bedőlt. Ebben a kritikus pillanatban az idős ember segélykiáltására lett figyelmes a klerikus, s mikor – dacára a veszélynek – odakúszott, meglátta a sebesültet, amint leszakított lábakkal, törött csontokkal, véres arccal ott fekszik. Bár bekötözte és a további ellenséges tüzel elkerülése végett csitítani próbálta jajveszékelésében, saját hívására már senki sem jött a lövészárkokból segíteni – ő pedig egyedül nem volt képes biztonságos helyre vinni a haldoklót. „*Istenem...Istenem!*” – nyögte fájdalmában, a kispap pedig feltárta előtte hivatását,

*„...mire arcán valami mosolyféle jelent meg és görcsösen markolta meg a szent Rózsafüzért, amit szerető szavak közt a kezébe adtam és kezével együtt az ajkához vittem, hogy megcsókolja. Előmondtam neki egyik tökéletes bánat felindítási formulát, amit magam is minden este esti imám után szoktam mondani.”*¹⁸²

*„Pár perc múlva kinyitotta szemét, rám nézett (ezt a nézést, kedves Főtisztelendő Uram, soha életemben el nem fogom felejteni) csuklott egyet-kettőt, egész teste megrándult, feje lehanyatlott, száján véres, csúnya, fekete hab tolult ki: meghalt szegényke.”*¹⁸³

Ezután – mikor lehetőség adódott rá – egy társával az árokba vitték, később méltósággal eltemették. Bár bátor tett volt, mégis hasonló haláleseteknek naponta szemtanúi voltak e fiatalok.

¹⁸⁰ Vö. EGRI, L., *Levelek a frontról – B) Katona-kispap testvéreinktől, in Hangok Hazulról I (1917/2), 5-6. és Hírek és apróságok, in uo., 8.*

¹⁸¹ Nem lehet tudni a pontos rangját, hogy al-, fő-, vagy törzsfővezető-e, illetve a nevét, származását sem.

¹⁸² EGRI, L., *i.m.*, 5. (Valamint további imákat is, melyeket a haldokló magában ismételt, jelezve, hogy érti, ám ereje már nem volt a szavak kimondásához.)

¹⁸³ Uo.

„*Hanem, kedves jó Főtisztelendő Uram, azt hiszem a bácsika lelkét tisztán adta vissza a jó Istennek, egy lelket, halhatatlan lelket megmentettem az Ég számára, aki – esetleg egy örök kárhozat helyett – most a mennyei Bíró trónusa előtt zengi az Alleluját és köszöni az Úr Jézusnak, hogy halála pillanatában egy kispapot vezérelt hozzá.*” – fogalmazza meg levelében a klerikus húsvéti örömének okát, és kéri az Urat, hogy még sok lelket tudjon megmenteni otthon.¹⁸⁴

Ez az iménti híradás a *Hangok Hazulról* lap 1917. május 4-i számában jelent meg. Május 12-én ezt írta „*Én még élek, Istennek hála. Semmi bajom nincs.*”¹⁸⁵ Azonban később ez az írás jut el otthonába, ahova vágyott:

Einj. Fr. Egri – F. J. B. 11. 1. Feldkomp. ist
am 23. 5. 917. den Heldetod gestorben.
Feldpost 361. 23. 5. 917.

Wirauschk
Kompkomdant.¹⁸⁶

Búcsúlevelében, amelynek borítékjára parancsnoka írta rá az iménti szavakat, szüleit vigasztalja, Istennel kibékült lelkéről, a Szűzanya és szent őrzőangyala oltalmáról ír, valamint hogy örömmel megy Istenhez, ezért ne szomorkodjanak: „*reverendám, övem örök emléke legyen annak, hogy mint kispap haltam meg...*”¹⁸⁷

¹⁸⁴ EGRI, L., *i.m.*, 6.

¹⁸⁵ *A világháború négy esztendeje a Szemináriumban, in Szemináriumi Élet* 10. szám (1930. december), 22.

¹⁸⁶ *in memoriam...*, *in Hangok Hazulról* I (1917/3), 2.

¹⁸⁷ *A világháború négy esztendeje a Szemináriumban, in Szemináriumi Élet* 10. szám (1930. december), 22., *in memoriam* – mivel a dolgozat írójának születési dátuma és a növendék halálának napja megegyezik – megörökítem e helyen, amit még megtudni róla. Somogysárdról származik. Apja Egri Károly kántortanító, kinek a halálhírről szóló értesítése május 30-án érkezik meg a szemináriumba. Előre megírt búcsúzó levele teljes egészében olvasható; *in memoriam...*, *in Hangok Hazulról* I (1917/3), 2-3. Belőle érzékelhető, hogy milyen lelkülettel készült a halálra, szülei értesítésére, amint azt már fentebb leírtuk. Lelki üdvéért Ft. Sipos spirituális által a szeminárium kápolnájában bemutatandó szentmisét kért, valamint hogy a bemutatás napján a kispaptársai ajánlják fel érte szentáldozásukat. Ő pedig majd imádkozik értük és szüleiért; illetve meghagyja, hogy ha valaki emléket kér, hogy rá gondoljon, szülei adjanak neki elhatározásuk szerint. „*Játszék el kedves, drága Apuskám néha-néha estefelé, mikor Anyuskám már ágyában imádkozik, egy-egy A-moll darabot az én emlékemre, azt szerettem mindig.*” – írja ugyanitt, levele végén. Aláírás: Lackó. „*Távoli sirhalma*”, nyugvóhelye ismeretlen. A szeminaristák buzgón imádkoztak aztán elhunyt társukért, annak szüleiért, emlékéit és példáját szívükben őrizték. Később még a következők derültek ki: *Mine*, azaz egy ellenséges akna felrobbanása okozta a halálát. Vö. *Hangok Hazulról* I (1917/4), 7. A gyászoló édesapa további híreket is adott, melyeket a századparancsnoktól tudott meg. Egri két altisztel beszélt egy mesterséges katonai barlang (*kaverna*) bejáratánál, amikor egy aknatámadás érte hármójukat, s a keletkező légnyomás megfojtotta őket. Az eset délelőtt történt, alkonyatkor pedig már el is temették. A tábori lelkész beszámolója alapján ő már csak az önkéntes holttestével találkozott, nem tudván, hogy

„*A szemináriumtól a frontig – a fronttól a szemináriumig*” című könyv azonban bírálatot is kapott, miszerint egy-egy fejezet bővebb is lehetett volna, különösen a lelki életet tárgyaló része.

„*Részletes, rövid kis kalauzzá kellett volna ezt fejleszteni kispapjaink számára a lelki harcok győzelmes megvívására s a szent hivatás ellen támadó hatalmak leverésére.*”¹⁸⁸ Erre reagálva a spirituális mentegetőzik: ő jártasnak gondolta a klerikusokat, kiknek kisebb útmutatások is elegendőek e téren. Ezután pedig a lelki életről kezd hosszas elmélkedésbe ugyanitt:

Minden életállapotban az ember egy meghatározott cél felé mozog, így van ez a lelki életben is, ahol a cél az abszolút boldogság elérése. Az mozgás önelhatározásból jön létre, a cél pedig az Istennel való egyesülés, együttlét, csak azt akarni és szeretni, amit ő akar, illetve szeret, röviden Isten bírása az ember legfőbb boldogsága. Az értelmes teremtmény szabad akarattal, erkölcsileg jó cselekedetekkel halad a tökéletesség útján e célja felé, ám mivel ez természetfeletti, így nem elegendőek önmagukban a természetes – saját teljesítményből, erőfeszítésből fakadó – cselekedetek. Valóban, a *finis ultimus* eléréséhez természetfeletti segítség szükséges. A megszentelő kegyelem, a teológiai és erkölcsi erények, a Szentlélek hét ajándéka, Isten indító, megvilágosító, segítő kegyelme, valamint oltalma, melyek képessé teszik az embert a természetfeletti cselekvésre. Tevékenységként határozható meg a lelki élet, melyek közül az élő hit az első. Életállapottól, helyzetüktől, kedélyállapotunktól, tehát szenvedélyeinktől függetlenül hinni kell mindazt, amit Isten számunkra kinyilatkoztatott, az egyházi előterjesztés alapján. Ebből a szempontból mondhatni mindegy, hogy a növendék lövészárokban, vagy a békés és csendes szemináriumi kápolnában, a vakáció vidámságai vagy halálküzdelsei közepette van: megpróbáltatások közepette, jó és rossz napokban maradjon lelkileg élő, hitét mindhalálig, hűségesen megvalló. A gyakori szentségekhez járulás, az imádság, önmehtagadás, a felebarátok, közjó, haza (sőt az emberiség) iránti áldozatos, akár önfeláldozásig is elmenő szeretet, valamint ezek betetőzéseként az Istenszeretet, mely az előbbiek mozgatórugója – ezek fontosságára emlékeztet a lelki igazgató. Ezek közül az imádság

kicsoda, sem hogy kispap. Így, bár külön sírban, de koporsó nélkül, pusztán saját ruhájában van eltemetve. A keresztyére ezután beégette a nevét. Hazaérkezett hagyatéka: jegyzőkönyve, levelek, korábbi kitüntetése. Vö. *Hangok Hazulról* I (1917/7), 2.

¹⁸⁸ SIPOS, I., c. n., in *Hangok Hazulról* I (1917/3), 1.

élővé teszi a kapcsolatunkat Istennek, végső célunkkal, boldogságunk forrásával. A vele való „társalgás” párosulva az önmegtagadással segít felülemelkedni az élet nehézségein, illetve a szenvedések elviselésében, kereszthordozásunk közepette erőforrásunk.¹⁸⁹

A spirituális az önmegtagadásról szólva a test kívánságaival szemben a lélek uralmának fontosságát írja le, ezzel elének idézve a Szeminárium védőszentjének önmegtagadás-teológiáját (vö. Róm 6, 6 és 7, 22-24; 1Kor 9, 27; Gal 5, 24). A páli lelkület visszatükröződése ez a rész a lelki buzdításban:

„Azt mondom tehát: Lélek szerint járjatok, és ne teljesítsétek a test kívánságait! Mert a test a Lélek ellen vágyakozik, a Lélek pedig a test ellen; ezek ugyanis egymással ellenkeznek, hogy ne azt tegyétek, amit szeretnétek.” (Gal 5, 16-17)

A szeretetből fakad az Isten akaratában való megnyugvás, azzal való megegyezés¹⁹⁰, valamint hogy a növendék az örök élet szempontjából (*sub specie aeternitatis*) szemlélje az élet kihívásait – a spirituális a szemináriumi korábbi képzést és olvasmányokat említi.¹⁹¹

A növendékek kölcsönösen hírt kaptak tehát egymásról és lelkesítették a másikat. Egyrészt a pécsi tonzura-feladások, avatások, szentelések rendjéről, a májusi litániákról, ahol a „kispapharcos” áldozatos küzdelmét emlegették, aki úgymond örök lovagi hűséget fogadott

¹⁸⁹ Vö. SIPOS, I., c. n., in *Hangok Hazulról I* (1917/3), 1-2.

¹⁹⁰ Vö. DOMBI, M. (ford.), *Liguori Szent Alfonz – Megegyezés Isten akaratával*, Jel Kiadó 2011. Ahol az egyháztanító Szent Alfonz az isteni akaratba való belesimuláshoz ad tömör, de tartalmas, szemléltető példákkal ellátott jó tanácsokat, megmutatva, a címben is jelzett kegyelmi tett segít az élet mindennapi terheinek elfogadásában, testi-lelki szenvedéseink elviselésében.

¹⁹¹ Moritz Meschler S.J. (1830-1912) műveire hivatkozik, ezek tehát fontos forrásai voltak a szemináriumi lelkiségi képzésnek, de a szerző könyvét megtaláljuk később vakáció alatt kidolgozandó, a társulat igazgatója által meghirdetett pályatétel jutalmaként, in *Vakációi pályatételek*, in *Szemináriumi Élet* 4. szám (1924. május), 30. A fent említett művek a következők: MESCHLER, M., *Gesitesleben*, Herder Verlag, Freiburg 1919. – konkrétan a lelkiéletéről. MESCHLER, M., *Aszese und Mystik*, Herder Verlag, Freiburg 1919. Illetve a később magyar nyelven is megjelent *Drei Grunflehen des geistlichen Lebens*, amelyben a lelkiségi irodalommal kapcsolatban ez áll: „Számítatlan vaskos könyvet irtak már a lelki életről. De ki ismerné mindegyiknek címét s ki tarthatná valamennyit számon? (...) Nem írhatunk és olvashatunk eleget a lelki életről.”, in MESCHLER, M., *A lelki élet három alaptétele* (ford. FEJES, K.), Korda Rt., Budapest 1944, 3. Így tehát dolgozatunkban csak megemlítjük, de komplex hatástörténetének szempontjából nem áll módunkban megvizsgálnunk a korszak vonatkozó szemináriumi irodalmának befolyását a lelkiségi nevelésre. Az idézett mű fő részei egyébként: „Imádkozzál!” „Tagadd meg magad!” és „Szeresd az isteni Üdvözítőt!”. A spirituális buzdításában szintén ebben a sorrendben halad, tehát nyilván e szerzőt tartja szem előtt, amikor a teológiai diszciplína ezen ágának valamiféle tömör összefoglalást akarja kispapjai elé tárni. Amint azt meg is jegyezi, a lelki élet „elméletét oly szépen leírják P. Meschler könyvei (...), gyakorlatból ti már jól ismeritek és élitek, azért nem tartottam szükségesnek kis munkámban [t.i. a Zichy-Sipos-féle könyvben] bővebben és rendszeresebben fejtegetni.”, in SIPOS, I., c. n., in *Hangok Hazulról I* (1917/3), 2.

Máriának s most a Regnum Marianum védelméért küzd¹⁹², továbbá az üresen maradt helyekről a kápolnában. Másrészt megemlékeztek a hőstettekről, kitüntetésekéről, hogy például „Ő császári és királyi felsége IV. Károly (...) Szám József zászlóst hadnaggyá nevezte ki.”¹⁹³ Őfelsége egyébként a pécsi megyéspüspököt is fogadta audiencián, aki, beszámolt neki a hazafias kispapjairól, a király elismerésével és mély hálójával találkozott; dr. Igaz Béla rektort pedig apáttá nevezte ki az uralkodó.¹⁹⁴

A megdöbbentő háborús híradások és az örömteli hírek élesen váltogatják egymást. A júliusi számban például az 5. és 6. oldalakon beszámolnak Hodorits Vendel húsvéti élményéről. A feltámadott Úr Jézus békeköszöntéssel látogatta meg a benne hívőket. Húsvétkor – írják – a fronton is elhallgattak a fegyverek, tisztálkodásba, ünnepi szertartásba is kezdtek e szent napon. A bakák meglepetésére az orosz katonák is megjelennek, fehér zsebkendővel a kezükben: nem támadni, hanem együtt ünnepelni, ajándékkal kedveskedni. Aki tegnap még ellenség volt és a lövészárkokban foglalt helyet, most barátságosan beszélget, érdeklődik, viccelődik, ajándékokat cserél – beszél el Hodorits. A magyar pedig vendégségbe hívja őket állásaikhoz. Ekkor hirtelen előkerülnek orosz részről a gránátok (a véres részletek leírásától itt eltekintünk), s nagy csata kezdődik. A következő oldalon pedig már Kozáry György (igaz egy árvaház kápolnájában megtartott) primíciájáról számolnak be: fényes asszisztencia *diákon*, *subdiákon*, *cerimonarius* és *manuduktor* segítségével, tüzes lelkű szónok, zsúfolásig megtelt templom, apácák és kongreganista lányok énekei, drága virágokkal ékeskedő oltár, fehér ruhás koszorús lányok, síró és meghatódott tömeg, térdeplő emberek, kik az újmisés áldását kérik. Ilyen éles kontrasztok váltják egymást a leírások tekintetében e lapban.

Nagy Szent Gergely intelmeire hivatkozva, a spirituális a jópélda-adásra is felhívja a figyelmet. A növendék ugyan nehéz helyzetben van, hisz a papságra való készület nem csendes, békés környezetben zajlik, ám a megváltozott körülményeknek megfelelően is gyakorolni kell az erényeket, a példás életet, nem adva okot senkinek sem a botránkozásra (vö. 2Kor 6, 3). A katonai szolgálatban a test mellett a lélek is nagy veszélynek van kitéve. A lelki élet ápolása annál nagyobb hűséget és rendszerességet kíván. Istennek és nem az emberi tekinteteknek kell megfelelni, de mindenesetre, mivel a környezetük tud róla, hogy ők papnövendékek, így is tekint rájuk, vizsgálja – „nagyítóval nézi” – életüket, szemléli, hogy vajon hivatásuknak

¹⁹² Vö. VIZI, J., *Májusi ájtatosságok*, in *Hangok Hazulról I* (1917/3), 6.

¹⁹³ *Hírek, apróságok*, in *Hangok Hazulról I* (1917/3), 10.

¹⁹⁴ Uo. (1917/4), 6.

megfelelően élnek, beszélnek, cselekednek, leveleznek, szolgálnak-e? A növendék tehát elsősorban az Istennek kell, hogy megfeleljen, de vegye mindig figyelembe a korintusi híveknek írt levél vonatkozó részletét: ne a botránkozásra, hanem az épülésre adjon alkalmat életpéldájuk. S az ezért való küzdelem, fáradozás megerősíti hivatásukat is.¹⁹⁵

Megjegyezzük, hogy a későbbi számokban is felmerül a hivatáshoz való hűség kérdése, illetve az arról szóló disputa a lap hasábjain, hogy mekkora számú lesz a kilépés a katonáskodás, a rangfokozatok elnyerése, a nehézségek miatti kiábrándultság, megváltozott életkörülmények, az esetleg rendszertelen lelkiélet miatt.

A szolgálati hely és a szolgálatban letöltött idő nem kerülhetett közlésre a kiadványban, de így is sok mindent megtudunk a körülményekről. Egy levélíró, kinek nevét nem közli a spirituális, panaszait fejezi ki amiatt, hogy lelke csak durvult a katonaságnál, sok rosszat látott és tapasztalt azóta, hogy a *lelki központtól*, a *lelki művelődés helyétől* távol került. A halálfélelem az, ami segíti a bűn elkerülésében. A lelki tökéletesedésre való törekvés már-már lehetetlen feladat számára, hátrányára van a katonaság a spiritualitás szempontjából. Kétségei támadtak papi hivatását illetően, máskor pedig nagy lelkesedés fogja el, átszellemültség, hiszen úgymond a *jó lélek* még megvan benne – de a spirituálisra bízta hivatásának megítélését, és imát kér.¹⁹⁶

A szemináriumi lelki igazgató átlátja helyzetük nehézségét, ugyanott írja: „*Szegény fiúk! Ismerem azt a rengeteg sok veszedelmet, mely körülvesz benneteket. Ismerem az akadályokat, melyek a tökéletesedés útján való haladásban feltartóztatnak. A tisztaság, mértékletesség, hit, istenfélelem mennyi kísértésnek van kitéve. A szentségekhez való járulás, lelki vezetés, lelki gyakorlatok és a belső élet fenntartásának sok más eszköze nem mindig áll rendelkezésre. Durva, érzéki, káromkodó környezet, vallásgúnyoló, trágár, erkölcstelen beszédek és csábítások, a kaszárnyai és kórházi élet ezer nyomorúsága, tulajdon szenvedélyeitek és gyöngeségeitek, a gyöngye vagy lusta akarat, a napirend, az elvonultság, a szent magány által nem védett rosszra való hajlandóságaitok mennyi veszedelembé visznek. Hová nem kerülhet az ember!*”¹⁹⁷

¹⁹⁵ Vö. SIPOS, I., *c. n.*, in *Hangok Hazulról I* (1917/4), 1-2.

¹⁹⁶ Vö. *uo.* (1917/6), 1.

¹⁹⁷ SIPOS, I., *Levél*, in *Hangok Hazulról I* (1917/6), 1.

Természetesen, mind rend szerint, e fenti sorok után sem hiányozhat a biztatás. Ez a papnövendék által említett pozitív megjegyzésekbe kapaszkodik, azokból kiindulva fogalmaz meg jó tanácsokat.

Amit itt kiemelünk: az önmegtagadás és az ima, mint két tartóoszlop a lelki élethez. A spirituális tisztában van azzal, hogy válaszáda keménynek tűnhet, szavai szigorúnak. Ám nem szabad engedni a jelentéktelennek tűnő kihágásoknak sem, azokat ellentmondást nem tűrően kerülni kell. Az önfegyelmzés, a testi vágyak uralása, az érzékek fékezése igen fontos.¹⁹⁸ „Álljon helyre és maradjon meg most már zavartalanul nálad a harmónia a kötelesség és cselekedet közt. Azt tedd, amit tenned kell, az légy, aminek lenned kell.”¹⁹⁹ – tehát határozottan helyt kell állni a világi szellem elkerülése érdekében. Kerülni kell a szeretetlenséget és felindultságot, türelmetlenséget és hiúságot. Ezeket legyőzve válik szabaddá az ember s nem lesz szenvedélyeinek rabja. Szabad lesz önmagával, körülményeivel és társaságával szemben.

Az imáról szólva a lelki igazgató szintén kemény hangot üt meg. Az *Apokalipszis* könyvének egy részletét hozza e világégés közepette, ezzel feltárva a probléma általa vélt okát: „De van egy kifogásom ellened, az, hogy kezdeti szeretetedtől eltértél.” (Jel 2, 4) S érdeklődik, hogy hivatásválságának és elesésének nem oka-e az ima elhanyagolása? A szentségre való törekvésben nem szabad lankadni, mert azon nyomban elkezdődik a hanyatlás: közöny, hibák, majd kisebb elesések jönnek, de csakhamar ott lesz a halálos bűn is. Dr. Sipos István spirituális nem tud elképzelni olyan élethelyzetet, sem olyan körülményt, amelyben ne lenne mód a rendszeres imaéletre. Fontos a rendszeres gyónás és áldozás, nem törődve a rosszálló tekintetekkel, igen sokat számít a hitbuzgalmi írásokban való elmélyülés.

A könyvek közül kiemeli a következőket: Krisztus követése (talán a benne található aszketikus szempontok miatt) és Szalézi Szent Ferenctől a Filótea (amely a jámborság útjáról értekezik). Ezeket a harctérre is ki kell vinni – bár itt gondolhatnánk a lelki harcszintérre is, ahol a hitetlen környezet és sokszor embertelen körülménynek közepette naponta küzdenie kell. A növendék újságokat is kell, hogy járasson. Ajánlja *A Szív, Zászlónk, Élet, Mária Kongregáció, Magyar Kultúra* lapokat (utóbbit Bangha Béla alapította, haláláig szerkesztette). Magát, mint a fent említett levélíró volt lelki vezetőjét, megértő barátnak nevezi, és várja továbbra is annak őszinte beszámolóit lelke állapotáról.²⁰⁰

¹⁹⁸ F.W. Foerster erkölcsbölcsölete ugyanerről az etikai hozzáállásról tanúskodik, ld. később lábjegyzetben.

¹⁹⁹ SIPOS, I., *i.m.*, 1.

²⁰⁰ Vö. SIPOS, I., *Levél, in Hangok Hazulról I* (1917/6), 2.

A súlyos levelet ezután komoly, de aggodalomtól áthatott befejezés zárja ugyanitt: „*Ne hidd kedves lélek, amikor így lelked, hivatásod után érdeklődünk, hogy tisztán a szeminárium érdekében tesszük, hogy egyedüli cél téged a papság számára biztosítani. Szó sincs róla, szeretnénk viszontlátni a szemináriumban. De most már többről van szó, mint hivatásodról. Üdvösséged forog kockán, nem pusztán hivatásod. Szomorú honvédelem, gyászos katonáskodás volna az, mely nem csak hivatásodba, de örök életedbe kerülne.*”²⁰¹

Geosits Lajos növendék katona-kispaptársait az olvasmányok megválogatásával kapcsolatban figyelmezteti a szemináriumról. Örök célunkkal, üdvösségünkkel ellentétes, attól elvonó írásokat nem szabad olvasni, mert ez súlyos bűn. A *romlatlan lélek* ítélete megmutatja, hogy hozzávetőlegesen hol van a határ az olvasásban, hisz ami az egyiknek ártalmatlan bizonyos erényei miatt, az a másoknak komoly károkat okozhat a lélekben, ez utóbbi esetben nem szabad folytatni az olvasást. Az Egyház segítségünkre van ebben a tájékozódásban. Az Index-jegyzékben megtaláljuk a tiltott könyvek listáját, illetve ezzel kapcsolatban általános szabályokat. (Itt Geosits XIII. Leó pápa 1897-es *Officiorum ac Munerum* kezdetű apostoli konstitúciójára utal.) A Szentszék azonban egyeseknek kellő okkal megadja az engedélyt ezek tanulmányozására. Ugyanitt a növendék említi a Szentírás lelki haszonnal való olvasását: bűnt és büntetést von maga után a különböző bibliatársaságok (vagyis a nem-katolikus, egyházi hatóság által jóvá nem hagyott) kiadásának olvasása. A kispaptársakat óvatosságra inti nemcsak maguk, de az általuk lelkileg gondozottak érdekében is.²⁰²

Harmat János növendék spirituálisának írt leveléből kiderül, hogy kórházba került reumatikus bántalmak miatt, mellyel már a szemináriumban is küzdött. Derékfájásra panaszodik. A gyógyintézet épülete korábban orosz papnevelde volt, a megmaradt kápolnában pedig még mindig jelen van a *Jézuska* – ahogy Harmat nevezi az Urat. Itt lehetőség van hosszabb adorálásra, rövid szentséglátogatásokra, a reggeli és esti ima (zsolozsma) elvégzésére,

²⁰¹ SIPOS, I., *Levél*, in *Hangok Hazulról I* (1917/6), 2.

²⁰² Vö. GEOSITS, L., *Egy-két szó az olvasásról*, in *Hangok Hazulról I* (1917/4), 9.

írja. Megtudjuk, hogy számára igen sokat jelentenek a személyes beszélgetések az Oltáriszentségben jelen lévő Üdvözítővel, hiszen ott kiöntheti a lelkét, másrészt pedig örvend a csendnek, amelyet megtapasztalhat. Lelki olvasmányairól is ír, melyeket dicsér levelében. Az ifjúság lelkigondozásáról szóló írásokat tanulmányoz.²⁰³

A tábori misén való részvétel nem mindig volt biztosítva a katona-kispapok számára. Akadály lehetett a lelkészek beosztása (és nem csak a *binálás*, *trinálás* kérdése), hiszen különböző helyszíneken kellett egy napon belül misét bemutatni, szolgálati beosztásuk szerint. A spirituális ezzel kapcsolatban biztatóan szól, a lelki áldozás fontosságára hívja fel a figyelmet:

„Mindenesetre egy kispapra nézve a legnagyobb megpróbáltatás, ha nem egyesülhet gyakrabban Jézusával, de hisz lélekben naponként imádkozhatja őt, beszélgethet Vele szívből, bensőségesen, gyermeki hittel és szeretettel, ahogy itthon tanulta. Reméljük, hogy így fájdalma enyhülést fog nyerni.”²⁰⁴

A paphiány miatt a lélek a *communio spiritualis*-szal is nagy haszonnal élhet, így maradva meg a szentségi élet közelségében.

További nehézséget okozott maguknak a növendékek a szolgálati beosztása is, tehát a fizikai távolság miatti akadályozottság. Dorsics György a román frontról ír. Egy tábori mise közben teljesített szolgálatot, amelyre megfigyelő állomáshelyéről odalátott. A népének („Bemegyek szent templomodba...”), a mise állandó részeinek ismerős sorai, az áhítat mind megérintette lelkét. Igyekezett ő is bekapcsolódni a szertartásba lélekben, mikor az ellenség támadásba lendült. Két gránát csapódott, az egyik az oltár, a másik az áldozati cselekményen résztvevők közelébe. Isten felszentelt szolgálja és az egybegyűlt nép azonban rendületlenül folytatta a szent cselekményt, a csengettyű szava és az énekszó is újra visszaszállt az ajkakra,

²⁰³ Vö. HARMAT, J., *Levél*, in *Hangok Hazulról* I (1917/5), 4. A kórház a Monarchia területén volt (Chelm; 1918-tól Lengyelország része). A lelki olvasmányok katolikus *fiúnevelési* könyvek, illetve Szent Ágoston Vallomásai. F.W. Foerster nevét is említi Harmat. Az ún. életirányítás és életalakítás, az önnevelés, a balsors elleni harc, az akarat edzése, önuralom voltak azok a témák, melyek a seminarista érdeklődését lekötötték. Vö. FOERSTER, F.W., *Az élet művészete* (ford. Gróf Almásy Dénesné, Farkas Edith, Glattfelder Olga), Szociális Missziótársulat Irodalmi Bizottsága Kiadó, Budapest 1912. és a *Lebenskunde* folytatása FOERSTER, F.W., *Élet és jellem* (ford. SCHÜTZ, A.), Szociális Missziótársulat Irodalmi Bizottsága Kiadó, Budapest 1914.

²⁰⁴ *Hírek, apróságok*, in *Hangok Hazulról* I (1917/5), 7.

derül ki Dorsics leírásából. Másnap azonban 500 lövést adott le válaszul a tüzérség az Úr oltárát célzó támadásnak. Ez a rendíthetetlen hit és törhetetlen bizalom példája volt a növendék számára.²⁰⁵

A háborús fenyegetésre azonban nem csak ilyen fegyverekkel válaszoltak. A lelki képzés keretében nagy figyelmet fordítottak a *lelki védőfegyverek* használatára. Október 11-én²⁰⁶ az első éves teológusok nagyszámú gimnazistával együtt a szemináriumi kápolnában magukra öltötték a szent skapulárét. A védőfegyvert, mint a kárhozat elkerülésének eszközét emlegették, szemben a technika eszközeinek bizonytalan védelmével. A másvilág vonatkozásában ez hathatós oltalom, hisz el kell hagyni előbb vagy utóbb ezt a földi, változékony világot, és átmenni az örökkévalóságba, ahova azonban nem mindegy, milyen ruhában lépünk át. A Szent Szűz ígérete alapján a skapuláréba öltözöttek nem kárhoznak el. Ennek biztosítása volt tehát ez a beöltözés, vagyis hogy lelkük megmeneküljön a *második haláltól*.²⁰⁷

A skapulárékat a spirituális adta fel a növendékeknek, megindító szavak kíséretében. Felhívta továbbá a figyelmet a helyes lelkületre, hogy miképpen kell üdvös módon használni ezt a szentelményt. A szent ruha feladásának szemináriumi hagyomány-teremtő jellegét is megmutatja a következő szakasz. Ezt írják e napról:

*„Az öröm csillogott mindegyik szeméből. Hogyne, hisz’ a „halhatatlanok” hadseregének egyenruháját vették magukra, hisz, az örök Királynőnek lettek benső katonái! De nemcsak ők örültek. Az idősebbek szívét is az öröm járta át, amikor látták, hogy az új nemzedék nem méltatlan utódja a régieknek, sőt ezzel a lelki tökéletességre való törekvésnek eddig csaknem új módját mutatta meg. Adja Isten, hogy példájuk minél szélesebb körben intő és buzdító legyen.”*²⁰⁸

²⁰⁵ Vö. DORSICS, GY., *Levél, in Hangok Hazulról I* (1917/5), 5.

²⁰⁶ Abban az időben már megemlékezések történtek e napon Mária anyai mivoltának tiszteletére *Maternitatis Mariae Virginis* néven, melyet XI. Piusz később kiterjeszt az egész Egyház számára, mint Mária istenanyaságának ünnepét. Vö. DIÓS, I., art. *Mária istenanyasága*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon VIII. Lone-Meszl*, SZIT, Budapest 2003, 649-650.

²⁰⁷ Vö. *Hírek, apróságok, in Hangok Hazulról I* (1917/8), 11-12.

²⁰⁸ Uo., 12.

Ugyanott, rögtön e híradás alatt már az orosz békekötési ajánlat és a fegyverszünet lehetőségéről írnak. „[F]elszáll hő imádságunk a jóságos Istenhez, hogy bennünket, kiknek nemes hivatása nem a puskához köti életünket, engedjen a béke szavával ajkunkon visszatérni a lelki béke munkájához, amely lelki béke még a világháború megszűnése után is csak keveseknek lesz birtoka.”²⁰⁹

1918 februárjában pedig már a minisztériumi rendeletről²¹⁰ kaptak hírt, mi szerint a két éves szolgálatot teljesítő, ebből hat hónapot a frontot töltő főiskolai hallgatók 12 héten át tanulmányaiknak élhetnek, egy félévet ez idő alatt elvégezhetnek. A szabadságot március 1-től számítva, egy turnusban kaphatják meg.

Hét növendék jött számításba, további nyolcan pedig közel vannak a két éves szolgálati idő betöltéséhez. Körlevelet is küldtek erről társaiknak, a szeminárium előljáróság megbízásával, s már előre örültek „odahaza”, hogy társaik újra, mint kispapok élhetnek, magukra ölthetik ismét a kék (!) reverendát, s így készülhetnek a szent hivatásra, az intézmény csendes békéjében.

A körlevél az ingadozókat is megszólítja, a korábbi szemináriumi lelki képzésre hivatkozva:

„Az érdekeltek egyikére-másikára nézve talán kritikus időpont lesz ez, mert ha hivatását illetőleg ingadozott, most határoznia kell, hogy mire szánja magát. Most fog eldőlni, hogy a hivatásban való megőrzést célzó itthoni munkálatok mi volt a hatása.”²¹¹

A kétségekkel küzdőket imádságra, lelki elmélyülésre buzdítja, mielőtt azok meggondolatlanul elhagynák hivatásukat, illetve imádságos támogatásról biztosítja őket:

„Ha az ingadozók közé tartozik Ön is kedves Testvér, imádkozzék előbb buzgón, tekintsen lelkébe, gondoljon a múltra, a szemináriumi kápolnára s ehhez képest határozzon. A mi imáink is segíteni fogják e döntő elhatározásban. Én [nem írják, hogy pontosak ki] azt hiszem különben, hogy nem olyan sok tanakodásra lesz itt szükség. Ahogy ismerem, ahogy leveleiből kiveszem, tisztában van magával. A sok hányattatás, az élet, melyet megismert,

²⁰⁹ *Hírek, apróságok, in Hangok Hazulról I (1917/8), 12.*

²¹⁰ A honvédelmi miniszter „f. évi jan. 7-én 752. eln./B. szám alatt kelt” rendeletére hivatkoznak, a szolgálatot teljesítőkkal kapcsolatos adatokat ebből olvasták ki, *in Hangok Hazulról II (1918/2), 1.*

²¹¹ *Hangok Hazulról II (1918/2), 1.*

*már régóta megerősítették hivatásában, a nagy célok és eszmék szolgálatára való elszántságában s Ön örömmel ragadja meg az alkalmat, hogy visszatérjen. Isten hozza! Szeretettel várjuk.*²¹²

Hamarosan tehát a szülői házába, majd onnan a szemináriumba, a *másik anya* ölelő karjába térhet vissza a katona. A katonai parancsnokságnál természetesen le kell jelenteni, hogy a tanfolyamon valóban részt vesz-e. „*A hosszú katonáskodás után a szellemi foglalkozásnak, a lelki életnek boldog hetei lesznek ezek.*” – írja a körlevél.²¹³

A *Hírek, apróságok* rovat beszámol a szeminárium főbb eseményeiről. Ilyen volt 1918. január 25-e is, az intézmény védőszentjének, Szent Pálnak ünnepe, melyet kilenced előzött meg (az *Egregie Doctor Paule* kezdetű a szentmisék után). A hagyománynak megfelelően az ünnepnapon reggel hat órakor „szentséges mise”²¹⁴ a növendékek énekkari szolgálatával, 9-kor „abbatialis mise” a székesegyházi Szent Mór kápolnában az intézet részvételével, tíz órától pedig ünnepély, amelyen szokás szerint részt vett a megyéspüspök és más előkelő vendégek, illetve barátok és jótevők. Az ünnepségen a főduktor latin nyelven szónoki beszédet mondott, méltatva a páli erényeket. A papnövendék számára a főapostol a szónoki és tanítói működésben példa és pártfogó. A *Salve o magne apostole* énekszám zárta végül az ünnepélyt.²¹⁵

A kisszemináriumból folytatódtak a sorozások, azonban a *Hangok Hazulról* lap 1918 júliusában megszűnik, a világháború pedig ugyanebben az évben, 1918. november 11-én véget ér, I. Károly osztrák császár ugyanezen a napon lemond először az osztrák – illetve IV. Károly néven, mint magyar király – 13-án a magyar trónról is. Az Antant döntő győzelmének következményei lesznek majd az 1920-as trianoni események. Mindenesetre a pécsi katonakispapok, mint azt bemutattuk, hősieen küzdöttek, kitüntetésekert szereztek, derekasan helyt álltak e vérzivataros esztendőkbén.

„*A katona-kispapok címe*” rovatban található felsorolásban a következőket találjuk 1917 áprilisában, az első számban, csökkenő rangsorban: Erdélyi Gyula, Kó Antal, Effinger György, Szám József, Radicsev József, Egri László, Heckenberger János, Márkus János, Tornynos József,

²¹² *Hangok Hazulról* II (1918/2), 1.

²¹³ Uo. (E helyen még azt is olvassuk, hogy a két évet és a majdnem két évet szolgálók közül is csak 1-1 érkezett meg.)

²¹⁴ Ez azt is jelentheti itt, hogy monstrenciát a Szentséggel már a mise elején kihelyezték.

²¹⁵ Vö. uo., 6.

Dorsics György, Harmat János, Keller József, Hodorits Vendel, Drescher József, Seper János, Báter Géza, Petrovich Ede, Mosonyi János, Maier János, Sárváry József, Geosits Gyula, Köcski Sándor, Schmidt Ádám, Schäfer András.²¹⁶ Összesen 24 fő.

A felsorolásban a 1917-es állapotokhoz képest nyilvánvalóan létszámbeli, előmeneteli változások történtek 1918 márciusáig, de fogságba esésről is kapunk hírt. A lényegesebbekre térünk csak ki.

Egri László esetét már ismertettük – ő májusban szerepel utoljára. A névlistában Márkus János és Tornyos József márciustól, Harmat János szeptembertől és egy Tihanyi vezetéknevű növendék augusztustól nem szerepel. (Másik két növendék csak egy, illetve két alkalommal nem kerül felsorolásra.) Seper Jánost júliusban fogolyként jelölik, augusztusban azonban már egy nápolyi (Olaszország) katonai kórházban látjuk ismét. Gombor József két kiadványban kórházban lévő (valószínűsíthetőleg egy korábbi betegségének kiújulása miatt).

További tartózkodási helyeiket tekintve hét klerikus Pécsen van helyileg, a Szemináriumban (hosszabb-rövidebb ideig tartó beosztással), ám találni tisztiiskolában, továbbképző tanfolyamon, illetve szabadságon lévőket, vagy éppen frontra tartókat. Egyesek Oroszországba, Galíciába, Isonzóhoz, vagy Bécs városába, esetleg egyenesen a jeruzsálem-egyiptomi frontra mentek, míg a tisztiképzőn résztvevők az országon belül maradtak (pl. Rákoscabán), csak ennek leteltével indultak a rajvonalba. Gyógyintézetekben, katonai kórházakban (Reservespítal, Epidemiespítal, Garnisonspítal, Feldspítal), de még tábori postai szolgálat keretein belül is megtaláljuk őket.²¹⁷

Képet kapunk a konkurzus alkalmával jelentkezettek számáról is. Példának okáért az 1917-es esztendőben június 26-án és 27-én folyt a felvételi eljárás. 36-an jelentkeztek a papnevelőintézetbe, ebből 22 főt vettek fel: a VI. osztályra négy főt, az V. osztályra 18 főt. Azt kívánják nekik, hogy „*intézetünk ez új évfolyama már nyugodtan, a sorozások okozta zavarok nélkül végezhesse tanulmányait s készülhessen magasztos hivatására.*”²¹⁸

²¹⁶ *A katona-kispapok címe*, in *Hangok Hazulról* II (1918/2), 7., illetve ld. a többi névlistát az EPA honlapján a vonatkozó számok utolsó (két) oldalán a megfelelő rovat alatt, in MAGYAR, I. – FALUDI, F. (szerk.), *Hangok hazulról (a pécsi szeminárium katona-kispapjainak)*, Dunántúl Nyomda, Pécs 1917-1918., in Elektronikus Periodika Archívum, <https://epa.oszk.hu/html/vgi/kardexlap.phtml?id=2646> (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

²¹⁷ Vö. *Hírek, apróságok*, in *Hangok Hazulról* I (1917/3), 11-12.

²¹⁸ *Hírek, apróságok*, in *Hangok Hazulról* I (1917/4), 8. A papok és papjelöltek sorozásának jogi szabályozásával kapcsolatban ld. e fejezet elejét.

2.2.3. Évi Jelentések, 1917-1920

A fellelhető dokumentumok, levéltári adatok,²¹⁹ visszaemlékezések alapján több ízben készült leírás a múlt eseményeiről. Ilyen az 1921. évi 1. számban lévő is²²⁰, melyben a névtelen szerző a társulati munkáról ad jelentést, illetve és az 1917-1920-as évekről számol be, vagyis az általunk vizsgált időszak kezdőévére tekint vissza, mint egy korszak határára.

A Szent Pál Társulat „*hosszú évek után*” újra jelentkezik, a kimaradás okaként pedig „nehéz anyagi viszonyok és egyéb bajok” a felelősek, ezért nem juthatott el a plébániákra a „*Jelentés*”, illetve „*Évi Jelentés*”, mint azt később látni fogjuk. Már ezekben az első sorokban látható az a nyilvánvaló törekvés, hogy összekapcsolják a későbbi szolgálattevőket lélekben a fiatal „levitákkal”, hogy híradásokkal szolgáljanak az ifjak lelki világáról, vagyis, hogy építsék a klerikusi egységet.

A Társulat nem csupán egy a kezdeményezések sorában, hanem idővel egyre inkább átveszi, lefedi a szemináriumi tevékenységeket, még oktatási vonalon is. A tudományos képzés terén, zenei, színházi körök, rekreációs téren is befolyással rendelkeznek. Az említett tagok célja a saját lelkük, eszményeik feltárása a papság előtt, közvetlen formában, segítségükre, jó tanácsaikra számítva, remélve támogatásukat, hogy úgymond „*mindnyájan Szent Pál szellemében élő derék papok lehessünk*”.²²¹ Az apostolra való hivatkozás itt a szellemi életre és a kedélyvilágra vonatkozik, mint követendő példára: a társulati munka a világháború hatásai következtében nyilvánvaló módon alább hagyott, ám a növendék mindeme nehézség ellenére mégis reménnyel tekint előre. Szellemi képességeit, magasztos eszméit, ideális érzelmeit *acies bene ordinata*, vagyis jól rendezett csatasorba állítja (vö. Én 6, 3.9.), melyre felépülhet a *regale sacerdotium*, vagyis a királyi papság – s tesszük hozzá, nyilván a szolgálati is.

Az 1917-20-as időszakban három jelentés látott napvilágot. Milyen képet festenek ezek a jelentések? Elsősorban nem a holt betűket, hanem a mögöttük meghúzódó lelkületet kell vizsgálnunk. A periódus első jelentése a világháború végén a jelen sivárságából néz előre, buzdít: pályatételek maradnak kidolgozatlanul, a háború és az azzal összefüggő szociális kérdések kapnak nagyobb teret.

²¹⁹ Vö. PEL II.4.fasc. 541.6 és 9.

²²⁰ *Jelentés az 1917-20 évekről*, in *Szemináriumi Élet* 1. szám (1921. június), 4.

²²¹ Uo., 3.

A második jelentésben kiderül, hogy a tagok „*enerváltak (...) és csak emberfeletti megerőltetés árán tudtak újra munkához látni*”, de mentegetőzés is megjelenik a gyenge eredmény miatt, miszerint a lelket a nehéz, katasztrofális körülmények megpróbálják, amely kevésbé képes ilyenkor a csendes, összeszedett, rendszerező munkára.²²² Ez a jelentés tehát már kevésbé derűlátó, ám a papnövendék lelkének vívódásairól beszél, valamint a könyvek, folyóiratok hiányáról, melyből a papi eszményt, tárgyat meríteni lehetett volna. A felső éves növendékek száma is csökkent, így „*a fiatalabb tagok nem találtak példákat, melyek szerint igazodjanak és erőiket értékesítsék.*”²²³

A harmadik jelentés útkeresése és tompasága viszont már előre mutat és érleli az 1920-as reform gondolatát, mely végül a *Szemináriumi Élet* 1. számában termi meg gyümölcseit. Azonban e korszak nem hibáztatható, inkább dicsérhető az a helytállás, mely életben tartotta a Társulatot, amely aztán új erőre kapott, s így közölni tudta a következő években a növendékekre jellemző lelkeséget, papi eszményt, a kor kérdéseire és kihívásaira adott feleleteket – tudjuk meg a folyóirat következő oldalaiból.

„*A Szent Pál Társulat lelke, alapeszméje most is a régi, szép gondolat: eszközt adni az ifjú levitáknak a továbbképzésre, szellemi kincset gyűjteni velük, hogy abból későbbi működésükben **proferant nova et vetera***”²²⁴ – hivatkozva a Mt 13, 52-re.

Ám ezzel még keveset mondtunk. Mi tehát a régi (lélek) és miként valósul meg az új (mód)? A továbbképzés iránya immár nem a magyar nyelv művelése, irodalmának gazdagítása, írók kinevelése (a magyar irodalom fellendülésével kapcsolatban ld. a Nyugat című folyóiratot, jelentőségét – így mint növendéki irodalmi társulat, a jelentősége lecsökkent), hanem az inkább a hittudományok felé fordult. Azon belül fontos lett a stílusfejlesztés, az írói készség

²²² A Trianoni békediktátummal kapcsolatban így ír Petrovich Ede főjegyző a Jelentésben: „*Megértük a békét, amely azonban nem lelkesedést, megújulást, erőt öntött a Társulat tagjaiba, hanem a legnagyobb lehangoltság, kedvetlenség vert lángot mindenki benn... Ezer éves magyar hazánk szétdarabolása nem okozhatott mást, mint fájdalmat, végtelen nagy fájdalmat minden magyar szívnek... S kérдем, e nagy fájdalmak közepette ki tudott nyugodtan dolgozni? Ki volt az, ki megfelelkezve mindenről, hazáról, világról, a rendes kerékvágásban tudott működni? Ezt látjuk a nagyvilágban is. Minden társulat, tudományos társulat, mintha teljesen megbénult volna.*”, in *A Szent Pál Társulat jegyzőkönyve, 1917-1924*, in PEL II.4.fasc. 541. Ugyanitt értesülünk arról, hogy a frontról visszajött katona-kispapok sem hoztak új lelkesedést a Társulat számára, hanem inkább az elmulasztott tanulmányok pótlására törekedtek. Ezért különleges ebben az évben a fentiek ellenére mégis megtartott 14 rendes gyűlés (noha rendkívüli és díszgyűlésük nem volt), valamint társulati beadott munkák, szónoklatok, szabadelőadások, felolvasások tartása, in uo.

²²³ *Jelentés az 1917-20 évekről*, in *Szemináriumi Élet* 1. szám (1921. június), 4.

²²⁴ Uo., 5. (Eredeti kiemelés jelzése tőlem – F.Z.)

elsajátítása, jártasság kialakítása. Noha alakultak témánként szakosztályok, a kidolgozható pályatételek – ismeret (alsóbb évesek) és idő, valamint szakszerű bíráló (két szakosztálybeli vagy társulati tag) hiányában ezek nem segítették elő a munkát. Lehetőség volt a szakosztályok-váltásra is, ám ez is elősegítette a munkában való szétforgácsolódást, ráadásul a bírálóknál az esztétikai szempont és a teológiai helyesség volt a mérvadó, ám az életszerűség, a jövőendő pasztorációval való összefüggés (gyakorlati szempontok) nem jelentek meg – a társulat Alapszabálya szerint (IV. B. 3. §.)

A világháború sem hibáztatható azonban mindenért, hiszen

„az elnök és a főjegyző az évi jelentésben majdnem mindig panaszkodtak a kevés eredményről és kutatták annak okát. Pedig be kellett volna látniuk, hogy az eredménytelenségnek nem a háborús idő volt az oka, sem, mintha a tagok harcos, munkás kedve lelankadt volna. Néha ezek is közrejátszottak, az tagadhatatlan. A baj fő oka, ami tulajdonképpen a reformot is megérlelte, az volt: hogy ily formán a Társulatnak nem volt elég praktikus irányítása és életre-nevelő képessége.”²²⁵

Ezzel eljutottunk dolgozatunkban annak belátásáig, hogy az önképzés milyen fontos szerepet tölt be a formációban, illetve hogy mennyire fontos ennek jól szervezettnek, életszerűnek lennie, megfelelő törvényi keretek között működni.²²⁶

²²⁵ Jelentés az 1917-20 évekről, in *Szemináriumi Élet* 1. szám (1921. június), 6.

²²⁶ A Szent Pál Társulatnak fontos szerepe volt az önképzés, önművelődés terén, ám ezt sem szabad idealizálnunk, hiszen a pályatételi rendszerben beadott munkák között számos gyengén sikerült is akadt. Hábedli János III. éves teológus *Miért Szent Pál a Társulat védőszentje?* című munkája például a következő bírálatot kapta: „A mű kidolgozása nem fedi teljesen a címet. Szent Pálnak az áldozatos és ideális lelkipásztori életre gyönyörű perspektívát nyújtó élete helyett a címnek megfelelően inkább komoly előkészületét az apostoli hivatásra, autodidaktikus tevékenységét, nagy egyéniségének kibontakozását kellett volna szemléltetnie, hisz a Társulat célja elsősorban az önképzés, tehát elsősorban ebben példaképünk Szent Pál. Egyébként azonban dicséretre méltó, világos és jól tagolt beosztása, frappáns és nagy olvasottságra valló idézetei, Szent Pál életében a Krisztusi szellemnek nagyszerű emelkedését és Szent Pálnak világtörténelmi jelentőségét, pasztoráló működését jellemző ügyessége.”, in *60 éves jubileumi díszgyűlés*, in *Szemináriumi Élet* 4. szám (1924. május), 10. A beérkezett tanulmányt végül pályadíjnyertesnek nyilvánította a társulati elnök; de amiért hivatkoztunk rá: a bírálókból megtudjuk, hogy az önképzés miatt lett a főapostol védőszentnek választva. A szeminárium búcsúnapja január 25-e, Pálfordulás. A damaszki úton történt istenélménye után Saul tkp. „önképzést” végez a Szentlélek indítására. Utazásokba kezd, talán aszketikus jellegű felkészülésbe igehirdetése előtt (vö. Gal 1, 15-24). Ebben látjuk meg mi is a védőszent-választás egy fontos szempontját: megtérés, majd felkészülés, végül igehirdetés; missziós tevékenység a népek megtérítésére, hisz az Isten az Egyházon keresztül hívja, tanítja és küldi választottjait.

Ezen hibák felismerésével, illetve ezek kijavítására irányuló reformmal alapozódott meg tehát a következő évtizedet nézve a pécsi Szent Pál Egyházirodalmi Társulat tagjainak munkássága.

A tárgy, műfaj megválasztásában korlátlan szabadságot, szaktanári irányítást (sőt, annak gyűléseken való megjelenését, ottani kimerítő bírálatát), a szigorú időbeli korlátokat, vakáció alatti kidolgozás lehetőségét, nagyobb kutatási lehetőséget, előtanulmány készítésének lehetőségét hozta meg a reform. Ezek által gazdagítva aztán a társulati tagok tudását sajátjuk mellett: annál is inkább, hisz az egyes pályaművek tárgyalása előtt a társulati elnök közreadta a mű témáját, forrásait, gondolatmenetét, így egy héttel a bírálat előtt volt ideje a tagoknak utána olvasni, jegyzeteket készíteni, egyszóval felkészülni a bírálatra, hogy ez által építő módon, hozzáértéssel tudjanak felszólalni. A cél tehát megvalósult, hogy „*ne az abszolút esztétikai szempont, hanem az élet szempontja vezessen*”, hiszen láthatjuk, a növendékeknek legszentebb becsvágyuk, hogy szellemileg és lelkileg minél alaposabban kiképezve szolgálják a lelkek üdvét.²²⁷

2.2.4. *Visszahangok, 1920-1921*

A *Visszahangok* címet viselő lap 1920. november 21. és 1921. február 20. között jelent meg a Szent Pál Társulat gondozásában, összesen három számban. A megjelenés ideje attól függött, hogy mikor gyűlik össze elegendő anyag. Érdekesség, hogy a lap tartalmazott egy „Semináriumi élet” nevű rovatot is, mely aztán később magának a papnevelő intézet lapjának neve lett. Most azonban állandó rovat, csak úgy, mint a „*Krónika*” rovat (jelentősebb eseményeket tartalmaz, riport-jelleggel), maga a vezércikk, a liturgikus évhez kötődő, továbbá ismeretterjesztő cikk, tanulmány, fordítás, humor, és nem utolsósorban az Imaapostolság havi védőszentjének rovata.

Nem hivatalos kiadvány volt, hanem „házas jellegű”, csak a pécsi kispapok számára megjelent, önmaguk számára előállított – de akár így is fogalmaznánk: egyfajta „önképzést” segítő lap jött létre. A lap gazdátlansága (nem volt igazi felelőse) és nehézkes előállítási módja

²²⁷ *Jelentés az 1917-20 évekről, in Semináriumi Élet* 1. szám (1921. június), 7.

(litográfia) következtében a Társulat átveszi a szerkesztést, az előállítási költségeket pénztárából fedezi, új külsőt, nagyobb terjedelmet ad neki, így jön létre – a *Visszhangok* egyik rovatának nevét használva és az álunk már igen sokszor emlegetett – *Szemináriumi Élet* elnevezésű új lap.

Mégsem fölösleges a *Visszhangokról* írni, annak lelkeségi vonatkozásai miatt sem. Mint írják:

„Boldog Mór püspök ünnepének előestéjén a puncta alatt azzal örvendeztette meg a kispapokat a főtisztelendő spirituális úr, hogy másnap 25 pap fogja értünk bemutatni a szentmisét és kéri a jó Istent, hogy példás életű, tevékeny, apostoli lelkületű papok legyünk. (...) Nagyságos rector úr néhányunknak azt tanácsolta, hogy szerkesszünk újságot, hogy fönntartsa bennünk a lelkesedést, szárnyat adjon gondolatainknak és összetartsa bennünket.”²²⁸

Itt jegyezzük meg, hogy a növendékek Boldog Mór közbenjárását, illetve e szent tiszteletére felajánlott szentmise kegyelmi hatását jelölték meg, mint okot, hogy a fent említett lap(ok) létrejöhessen(ek).

²²⁸ *Jelentés az 1917-20 évekről, in Szemináriumi Élet* 1. szám (1921. június), 8.

3. A SZEMINÁRIUM ÉLET

3.1. Általános ismertetés

A pécsi Szent Pál Társulat értesítőjeként²²⁹ megjelent *Szemináriumi Élet*²³⁰ címet viselő lap 1921. június havában jelent meg első alkalommal. A *kézirat gyanánt* létrehozott időszaki kiadvány, vagy más néven periodika egy szűkebb kör számára készült, kereskedelmi forgalomba nem került. A közeg, amelyben létrejött, szorosan összefügg a Pécsi Püspöki Szeminárium növendékpapságának életével, illetve egyre inkább lefedi azt, mint szellemi műhely.

A XX. század első felének e kiadványa mögött ott találjuk a két világháború és gazdasági világválság hatása következtében alakuló, eszmék, ideológiák harca közepette formálódó növendéket, alkotói kedvének, irányultságának változását, magatartását és különböző reakcióit e kor embert próbáló időszakára.

Vértesi a Társulat tagjainak e történelmi sorsforduló során tanúsított magatartásukról így értekezik:

„A huszadik század világégései idején példamutatóan helytálltak, szervezték a hátország vidéki társadalmának háborús áldozatvállalását, vigaszt nyújtottak, a helyükön maradtak, együtt a meghurcoltakkal, együttérzést és emberséget mutattak a vész idején. Ez nem pusztán emberi kvalitás eredménye. Gyökereit abban a miliőben kell keresnünk, amelyben nevelkedtek, s identitásuk, elkötelezettségük egész életre szóló alapjait megteremtették. Ez az alma mater a szeminárium volt.”²³¹

²²⁹ Alcíme a következő változatokban jelenik meg: *A pécsi Szent Pál Társulat Értesítője* (1921 és 1939 között), *A pécsi papnövendékek Szent Pál (Egyházirodalmi) Társulatának Értesítője* (1940 és 1949 között), *A Szt. Pál Társulat Értesítője* (1950-51-es tanulmányi évben).

²³⁰ Vö. art. KILIÁN, I., *Szemináriumi Élet*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon XII. Szegszentl*, SZIT, Budapest 2007, 778-779. A periodika kiadással, előkészítő munkálatokkal és felépítésével kapcsolatos általános bemutatását (például szerkesztők, elnökök, nyomda neve) ld. VÉRTESI, L., *i.m.*, 78-80. Jelen fejezetünkben az elemzett kiadvány számainak áttekintéséből szerzett meglátásainkat, és az említett tanulmányt vettük alapul.

²³¹ VÉRTESI, L., *i.m.*, 76.

A műhely publikálóinak fő célja mégsem elsősorban az, hogy a világ történéseiben elmélyedve elemzői módon riportot készítsenek – noha klerikusi szemmel – korokról, hanem hogy jelentést adjanak a Társulat életéről, megismertessék az „ifjú levitákat” (ahogy gyakran nevezik magukat) az egyházmegyében szolgáló klérussal, de nem hanyagolható el a kiadvány önképzésben betöltött szerepe sem.

Az 1. szám *Beköszöntő* címet viselő fejezetében ezt az önreflexiót olvassuk:

„A Szent Pál Társulatról adunk jelentést, és mindenről írunk mégis. Mert a Társulat immár mindenük lett, tanítónk és vezetőnk minden téren. Kezébe vette nemcsak tudományos képzésünket, hanem a zenét, dísztermet, színpadot, rekreációt, egyszóval mindent. A nagy apostol lett példaképük mindenben, szellemi és kedélyi világukban egyaránt.”²³²

A beszámolók és cikkek közvetlenséget tükröznek, a vizsgált kor papi eszményét, különböző érzelmi megnyilvánulásait, de jókedvet is elénk tárnak, illetve az egyházmegyes papság elé, melyet szintén felkérik publikálásra és támogatásukat kérik.

A későbbiekben visszatekintések is születtek, melyek e megkezdett munkának az eredményét igyekeztek történelmileg kiértékelni. Ilyen volt az 1946-ban készült visszatekintés, amely a két világháború hatástörténetét és jelen koruk ideális paptípusát írja le.²³³

Mint megtudjuk, a világháborút és az azt lezáró 1920-as diktátumot, tulajdonképpen „békét” követően lehetőség nyílt arra, hogy az évenként nyomtatásra került jelentés helyét immár egy komolyabb kiadvány, a *Szemináriumi Élet* foglalja el. A szokásos, lényegre törő beszámoló-íráson kívül így tér nyílt arra, hogy a papnevelde egész belső világa, vagyis a spirituális, tudományos, nem utolsó sorban a társasági élet is feltáruljon. Emellett a növendékek elkezdenek foglalkozni a világi életben felmerülő problémákkal is.

A két világháború közötti időszak a Társulatban a tudományos önképzésre kínál lehetőséget. A nyugodt, belső munka, a csendes fejlődés korszakának is nevezhetnénk ezt az időszakot. A harmincas években kezd az érdeklődés fokozottabban a missziós és az ún. „uniós” kérdés (katolikus egység, ökumené gondolata), valamint a szociális problémák felé fordulni, mind a lapban, mind a gyűléseken.

²³² *Beköszöntő*, in *Szemináriumi Élet* 1. szám (1921. június), 3.

²³³ Vö. *Tervek-gondolatok*, in *Szemináriumi Élet* 23. szám (1946. december), 19.

Fogalmazhatunk úgy is, hogy a társasági élet felélénkül. Már a kiadvány 1. száma²³⁴ beszámol a díszteremben készülő állandó színpadról, mely előjárói támogatással és a szeminaristák buzgóságának köszönhetően készül. A kiírt vakációs pályatételek, melyekről alább részletesebben szólunk, ebben az évtizedben rendszeresen és láthatóan nagy szorgalommal kidolgozásra kerülnek.

Másrészt nyilvánvaló törés is látszik, hisz az 1930. év 10. számát követően egészen 1935-ig (a 12. számig) mindössze egy kiadvány jelent meg, amely a nagy világgazdasági válságnak tudható be, feltételezzük. 1923-ban a 60 éves, 1938-ban pedig már a 75 éves fennállását ünnepelheti a Társulat, ám ez utóbbi dátum a budapesti Eucharisztikus Kongresszus miatt is emlékezetes maradt a szeminaristák számára, nem csak témaválasztásban, de személyes tapasztalatokban is, minthogy a növendékek előjárói engedéllyel gyakran ellátogathatnak továbbképzésekre, nagy nemzeti eseményekre. A könyvtár gyarapodik, a hazai és külföldi teológiai folyóiratok nagy számban járnak.

A II. világháború természetesen nagy létbizonytalanságot eredményez, de a munkakedvet nem törli le, mint az az első világegés esetében történt. E háborús időben tartja a Társulat 80 éves fennállásának ünnepét (1943). A következő évben az új lapszám pedig már a nyomdába van, ám a háború vihara közepette nem kerülhet kiadásra.

Azzal a megállapítással kapcsolatban, hogy a kiadvány külseje egyre igényesebb lesz, ki kell térnünk arra, hogy ez egészen az 1948. decemberi számig folytatódik. Az 1949. karácsonyi számon már látszik a politikai berendezkedésben történt változás, valamint a megszorítások hatása. A kommunista diktatúra miatt a Szemináriumi Élet legutolsó száma az 1950-51-es évszámú lesz, két évnek a munkája, meglehetősen szegényes külsővel.

Bevezetésünk végén álljon itt összegzésként az 1946-os év névtelen kispap-szerzőjének néhány jövőbe tekintő gondolata, papi karakterről alkotott ideális képe, mellyel bepillantást nyerünk az akkori növendékpapság lelkiületébe:

„Az életbe induló papi nemzedék szemével néztük a múltat és tekintünk a jövőbe. (...) Az elmúlt évszázadnak sokszor tapasztalt, visszavonuló paptípusa nem lehet a mi ideálunk. Nem ezt várja tőlünk Mesterünk és az emberek. A ma papja Krisztus lelkével, nagy felkészültséggel, bátorsággal, odaadással és önzetlenséggel indul az életbe. Nem védekezni

²³⁴ Vö. Szemináriumi Élet 1. szám (1921. június), 7-8.

akar, nem megtűrést kér! Lelkeket hódít – bármerre álljon – Krisztusnak. Mert éli és rendületlen meggyőződéssel vallja: az egyedül boldogító életforma az evangélium világa: a katolicizmus! A ma papja célt mutat és kezdeményez, mert a katolicizmus helyet követel magának és érvényesülni akar az élet minden vonalán!’’²³⁵

3.2. A kiadvány rovatainak áttekintő bemutatása

Miután általánosságban ismertettük 1921-1951-ig a kiadványt, most tekintsük át először annak rendszeres rovatait.²³⁶ A következők találhatóak meg állandó jelleggel: *Beköszöntő, A Szent Pál Társulat tagjainak névsora, Jelentés*²³⁷, *Halottaink, Kalendárium, Szakosztályok (és a Cserkészeti), A Társulat üzenetei, Színpadi élet.*

3.2.1. A *Beköszöntő* rovat

A *Beköszöntő* címet viselő rovat a kiadvány elején jelent meg, kezdetben a szerző megjelenítése nélkül, illetve az 1. számban az imént említett névvel. *Vértesi* ezt is külön rovatként kezeli.

Számunkra ez a rovat inkább a lap bevezetőjének tűnik, olyan indító gondolatoknak, melyeket illő és szükséges elöljáróban egy teológusi kiadvány elejére helyezni. Ezt akár a pápa aranymiséjéről szóló cikk, akár más írás is helyettesítheti – előbbire példa lesz majd a 9. szám.

A 10. számban *Visszapillantás* néven Taksonyi József elnök, IV. évfolyamos teológushallgató fogalmazza meg indító gondolatait, így tehát valószínűvé válik, hogy az 1. szám esetében is a Társulat elnöke fogalmazta a bevezetést. Első alkalommal az újonnan megjelent kiadványt üdvözlí az elnök-író, utóbb pedig tíz éves visszatekintést végez, summáz.

A 12. szám esetében már egy elöljáró fogalmazza meg éppen *Elöljáróban* címmel beköszöntő szavait: dr. Sipos István szemináriumi rektor (egyházjogász, kanonok), méltatva a

²³⁵ *Szemináriumi Élet* 23. szám (1946. december), 18. (*Kiemelés tőlem – F.Z.*)

²³⁶ A rendszerezett áttekintésben nagy segítségünkre volt Vértesi Lázár tanulmánya. Vö. VÉRTESI, L., *i.m.*, 80-88.

²³⁷ Pl. *Jelentés az 1928-29. évről*. Ebben a rovatban szerepeltetjük a *Vakációi pályatételek* (egyébként különálló egységnek látszó) rovatát.

Szent Pál Társulatot, a lapot pedig *Évkönyv*nek nevezi. Mivel hiteles helyről, vagyis tudós előljáró tekintete által szemlélve értesülünk a Társulatról és kiadványáról, ezért érdemes egy rövid kitérő erejéig idézni e preambulumból:

*„A Szent Pál Társulat a szeminárium *Életfájának a galya* [sic!], melyről az egyházmegye reménysége, a mi kedves fiaink, próbarepüléseiket végzik. Itt gyakorolják magukat gondolataiknak formába öntésében, előadások, beszédek készítésében, a nyilvánosság előtt való fellépésben; itt igyekeznek a tanultakat kimélyíteni, részletkérdésekbe behatolni, a tudományokkal való foglalkozást egész életükre megszeretni. Ez az *Évkönyv* némi ízelítőt akar nyújtani az elmúlt tanév munkájáról (...), az apostoli szellemről, mely (...) lelkükben ébred és fejlődik...”²³⁸*

Három igazgató/teológiai tanár beköszöntő szavait olvashatjuk a következő számokban, azaz Dr. Gálos László (14-15. szám), Dr. Grund Béla (16-18. szám), majd ezt követően, az aranymisézés főpásztorról szóló, rektori köszöntőt tartalmazó (19.) szám után Dr. Nagy Ferenc (20. szám) köszöntője jelenik meg. Ezután kihagyással Dr. Cserhádi József, későbbi pécsi megyéspüspök, társulati igazgató beköszöntői következnek, méghozzá egy-egy szentírási gondolat mentén, a kor kihívásaihoz aktualizált módon (25-26. szám). Az utolsó szám beköszöntője ismét aláírás nélkül jelent meg, benne a gyűlölet és hazugság világáról, fényről és árnyékról, ellentmondásokról és Krisztus keresztyéről van szó – nehezen olvasható formában...

3.2.2. A Szent Pál Társulat tagjainak névsora rovat

Az adott tanév növendékeinek jegyzéke és tisztségeik szerepelnek itt, illetve mindez kiegészül később az alapító, tiszteletbeli és működő tagok teljes, vagy részleges névsorával, valamint a tisztkarral.

Az 1941-42-es számban mindennek felsorolása három oldalt tesz ki, ahol a pártoló tagok kisebb betűmérettel, igen hosszú felsorolásban szerepelnek; az 1942. decemberi számban

²³⁸ SIPOS, I., *Előljáróban*, in *Szemináriumi Élet* 12. szám (1935. szeptember), 3.

azonban e helyett már csak ennyi szerepel: „*Pártoló tagok: Az egyházmegye papsága.*”²³⁹ Később már csak a növendékek felsorolására kerül sor, azonban a névsor rendszeresen helyet kap a kiadványban. Az 1937/38-as évtől kezdve az alapító, tiszteletbeli, pártoló, működő és elhunyt tagok kétoldalas felsorolása elé elkezdik kiírni: „*A Szent Pál Társulat Védője: Nagyméltóságú és főtisztelendő Virág Ferenc pécsi megyéspüspök*”; valamint az igazgató személyét is megnevezik, aki ekkor Dr. Gálos László teológiai tanár.

Szükséges e helyen kitérni az I. világháború utóhatásaira, ami a növendéki létszámot illeti. Az 1920/21-es tanévben mindösszesen 14 növendéket találunk a rendes tagok sorában, melyből kilenc fő első- és másodéves. A tisztkarban két harmadéves van (az elnök és a főkönyvtáros), a többi nyolc tisztséget I. és II. évesek töltik be (főjegyző, pénztáros, levéltáros, színidirektor, szerkesztő, alkönyvtáros, I. és II. aljegyző). Ez minden bizonnyal az 1917-től jelentkező növendéki besorolások és a háború sokkoló hatásának, a visszatérési hajlandóság csökkenésének következménye. A következő tanévben már 23 főt találunk feltüntetve a (rendes) tagok névsorában, további tíz főt valamely tisztségben. A 33 főből IV. évfolyamos csupán négy fő. A papnövendék-tagok száma ezután kezd el emelkedni.

A II. világháborút tekintve 52 működő tagot találunk, melyben benne foglaltatik a tisztkar felsorolása is. Az 1942-43. évi működő tagok száma 40 fő például, ezzel azt jelezzük, hogy nem történt akkora visszaesés a szeminaristák létszámában, mint az első világháború következményeként.

Összefoglalásként mindehhez, álljon itt egy, a Pécsi Egyházmegye sematizmusaiából²⁴⁰ összeállított lista,²⁴¹ mely 1917-től 1943-ig, azaz megközelítőleg a vizsgált korszakunk végéig szolgál számunkra pontos adatokkal a növendékek létszámára, és a képzési helyszínek eloszlási arányaira vonatkozóan (Pécsett, avagy más helyszínen képzett szeminaristák):

²³⁹ *Szeminárium Élet* 19. szám (1942), 4.

²⁴⁰ A PEL I.1.fasc. 2. jelzet alatt található, de online szintén elérhető sematizmusok adatait 1917-1948-ig, <https://archivum.pecsiegyhazmegye.hu/segedlet/pel-i/pel-i-a/pel-i-1-g-korlevelek-es-sematizmusok/pel-i-1-f-2-sematizmusok> (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

²⁴¹ Ld. 4. ábra dolgozatunk végén, az összesített adatokhoz.

Pécsi Egyházmegye - Papnövendékek száma										
	1917	1922	1925	1927	1931	1934	1937	1940	1943	1948
<i>Pécsett</i>	16	33	31	36	61	59	48	50	45	N/A
<i>Máshol</i>	6	6	6	8	8	6	6	5	4	N/A

Az 1948-as év Sematizmusa már nem közli a növendékek számát. A *Szemináriumi Élet* 24. számából azonban megtudjuk, hogy az 1947/48. tanév növendékeinek száma 29 fő Pécsett. A gyenge tintaminőségű, nehezebben olvasható utolsó számban, az 1950-51-es évre vonatkozóan pedig ugyanitt 38 főt találunk. (Mindkét adat tisztikarral együtt értendő – mivel a tisztikart sok esetben külön helyen hozza a kiadvány –, ám az iménti adatok hátránya, hogy nem jelzi a más intézményben tanuló növendékek számát).²⁴²

A papnövendéki²⁴³ tisztségek változását tekintve még a következőket tüntetik fel az egyes években: *szerkesztő; főjegyző* (egy vagy két aljegyzővel); az egyes szakosztályok vezetői: 1928-tól *missziós szakosztály vezetője*, ehhez kapcsolódóan *fő- és almissziós(ok)*; emellé jön 1940-től a *szociális*, 1941-től pedig a *szónoki szakosztály vezetője*, illetve utóbbinak *jegyzője* is; a *(fő- és al)könyvtáros* felsorolását. Továbbá az 1946/47-es tanévben – a cserkészlet iránt való fokozódó érdeklődés okán és a vezetőképző időközbeni elvégzésének eredményeként – megtaláljuk a névsorban a *cserkészcsapat titkár, cserkészcsapat helyettes parancsnok* tisztségeket is. A *missziós szakosztálynak* időközben még *helyettes vezetője* is lett; a *főduktor* és a *háznagy* kifejezésekkel pedig ez utóbbi tanévben találkozunk először.

3.2.3. A *Jelentés* rovat

A rovat, tartalmát tekintve, egy ismertető jellegű összefoglalás az előző tanévről, időszakról. Címe nyilvánvalóan visszautalás az *Évi Jelentések* című kiadványra, példaként: „*Jelentés az 1917-20 évekről*”.

²⁴² Vö. *Szemináriumi Élet* 24. szám (1947), 19. és uo. 27. szám (1950-51), 29.

²⁴³ Mivel a Szent Pált Társulat tagjainak felsorolása az igazgatóval kezdődik (amennyiben a felsorolásban megjelenítik), aki példának okáért az 1920/21. tanévben Dr. Dóry László teológiai tanár, tanulmányi felügyelő.

Ez a rovat a tevékenységről, a *zelus animarum*-ról szól, vagyis hogy mennyire volt buzgó és termékeny a Társulat tagjaiban. Ezzel kapcsolatban felsorolja a rendes és rendkívüli gyűlések, az elkészített dolgozatok és pályamunkák számát (azok arányát) és főbb témáit. Szól a könyvtár gyarapodásáról. Emlékeztet a korszerű kérdésekre. Megemlíti a kiemelkedő témákat, melyek kapcsán gyakran a társulati gyűlésekre hivatkozik.

A *Jelentést* a főjegyző írta, erre az 1934–35. működési év esetében már a címben is tesznek konkrét utalást. Az 1938/39-es évre visszatekintve már külön felirat is kerül a rovatcím fölé – „*A Szent Pál Társulat munkássága*” –, jelezve, hogy tevékenységük kerül majd itt bemutatásra, illetve értékelésre.

Az általunk vizsgált rovat tehát összefoglaló jelleggel bír, a közelmúltba tekint, feldolgozza az eredményeket, és buzdít az eljövendő munkák lelkes elvégzésére. Egy helyen a szerző igyekszik is summázni tevékenységük fő irányát:

„Végigmentünk egy esztendei munkánkon, melyet ha magában tekintünk, talán nem különösebb értékű. De mi abba a szintézisbe illesztjük bele ezt a munkát, melyet úgy hívunk, hogy papi karakter. Összekötő anyag ez az elvont teológiai stúdiumok és a lelkipásztori gyakorlat közt.”²⁴⁴

3.2.3.1. Pénztári és a Könyvtári beszámoló

A *Visszapillantás az elmúlt esztendőre* névvel, illetve a *Beszámoló* elnevezést tartalmazva is szerepeltetik a rovatot, jellemzően ekkor a pénztári jelentést is közlik (elszámolás: bevétel, kiadás, tagsági díj-változás, adományozások mértéke).

A mérlegben a bevételek között tagdíjak, pályadíjak, felülfizetések, csekkszámra terhére történő kivételek, csekkszámra szereplő összegek, míg kiadás oldalon folyóiratok, új könyvek beszerzése, könyvkötés, a *Szemináriumi Élet* kiadási költségei, jótékony célok, pályadíjak és egyéb kiadások szerepelnek.

²⁴⁴ RÉGERT, J., *A Szent Pál Társulat munkássága. Főjegyzői beszámoló az 1938–39. évről*, in *Szemináriumi Élet* 16. szám (1939. november), 13.

A *Pénztári beszámoló* mellett ott találjuk még tehát a könyvtár külön mérlegét is. A *Könyvtári beszámoló* különállóan először a 14. számban jelenik meg, addig csak az évenkénti gyarapodást és azt írják le, mennyi könyv volt használatban. 1937-ben a könyvállomány 2933 kötet volt az év elején, míg 1943-ban ez 3748 kötet. Ez az utolsó különálló jelentés a Társulat könyvállományáról.

Korszakos változásokról ír a főjegyző az 1934-35. működési évben:

„Társulatunk idei munkájának főhangsúlya azonban nem a műsoros gyűlésekben és a 4 rendkívüli gyűlésben van, hanem azon a valósággal korszakos munkán, amivel a könyvtárt rendbe hoztuk és az alapszabályreformot elkészítettük. Könyvtárunk szármalmas és elhagyatott állapotban volt már hosszú évek óta. Mindegyik évben elhatározta a Társulat, hogy átrendezi, de a könyvtárosok a kezdettől visszariadtak. Idén kezdtünk tulajdonképpen neki. A másik korszakos munkánk a Társulat alapszabályainak átdolgozása volt. Újítás benne a dolgozatokra, pályázatokra és szabadelőadásokra vonatkozólag történt.

Társulatunkat tehát ezek a nagyfontosságú és későbbre is kiható munkák foglalták le, ezért nem tudtunk többet adni a rendes munka terén. Elég legyen még ehhez megjegyeznünk, hogy a könyvtárt a hosszú rendezés alatt nem használhattuk, ami természetesen nem kis mértékben gátolta a munkát.”²⁴⁵

Mivel az egykori könyvtári katalógus nem áll rendelkezésünkre, így annak felépítését a különálló megjegyzésekből csak hiányosan lennénk képesek ismertetni, azonban a folyóiratok csoportosítását elvégezzük alább, a vonatkozó alfejezetben. Segítséget ehhez szintén nem a lapból, hanem a folyóiratok elnevezése alapján a Katolikus Lexikon szócikkeiből nyertünk.

²⁴⁵ VIDA, I., *Főjegyzői jelentés az 1934-35. működési évről*, in *Semináriumi Élet* 12. szám (1935. szeptember), 6-7.

3.2.3.2. *Gyűlések és évközi munkák*

Mivel a *Jelentés* lényegét alkotja, ezért nem volna szükségesnek külön alfejezetként tárgyalnunk a gyűléseket²⁴⁶ és az évközi munkákat, dolgozatokat; főleg pedig azért nem, mert külön címmel (mint majd később látni fogjuk azt a *Vakációs pályatételek* esetében) nem is jelenik meg erről adott beszámoló. Mégis, hogy a *Jelentés* felépítését jól láthassuk, itt külön alfejezetként szerepeltetjük az ezekről adott tudósításokat.

A gyűléseket tekintve az 1940/41-es év beszámolója így büszkélkedik egész évi munkásságukról:

„[T]artottunk összesen 23 gyűlést, melyek közül 6 díszgyűlés, 10 rendes gyűlés, 6 szociális és egy bizottsági gyűlés volt. A műsorszámok tartalmi szempontból felosztva: dogmatikus 1, aszketikus 3, pasztorális 7, szociológia 10, történelmi 5, bölcséleti 1, uniós 3, missziós 6, hazafias 9, szépirodalmi 6, összesen 51 műsorszám.”²⁴⁷

Látjuk, hogy ezeken a gyűléseken a szónoklatok, szabadelőadások, szavalatok milyen sokszínűséget is mutathattak.

A fentiekben már említett rendes munkák a teológia tudományának legkülönbözőbb irányait tartalmazó dolgozatok (vagyis bibliikum, filozófia, dogmatika, morális, liturgika, egyházjog, pasztorális – melyek esetében nagy igény volt a gyakorlati szempont megjelenítésére, melynek hangsúlyozása rendszeresen visszatér), de előfordul szép számmal olyan szaktudomány is, mint a fizika, római jog, vagy a szociológia, mely utóbbi egyre növekvő népszerűségnek örvend majd. Műfajukat tekintve a dolgozatok a pályamunkák mellett tartalmazznak tudományos felolvasást, szabadelőadást, szentbeszédet, költeményt.

²⁴⁶ A gyűlésekről készült jegyzőkönyvek anyagát ld. *A Szent Pál Társulat jegyzőkönyve 1917-1924*, ill. *A Szent Pál Társulat gyűléseinek jegyzőkönyve 1915-1932*, in PEL II.4.fasc. 541. Itt találhatóak az ún. *Jelentések*, melyek a Szemináriumi Élet kiadványt megelőzték, és bemásolásra kerültek a Jegyzőkönyvbe. Benne leginkább a különböző munkák, előadások bírálataival foglalkoznak később is.

²⁴⁷ SZALAY, L., *A Szent Pál Társulat munkássága az 1940/41. évben. Főjegyzői beszámoló*, in *Szemináriumi Élet* 18. szám (1941. december), 7. A szövegkörnyezet alapján a „műsorszám” kifejezésen itt előadást kell érteni, például „hat szépirodalmi témájú előadás”.

3.2.3.3. *Vakációi pályatételek*

A pályatételek között találjuk az évköziek mellett a vakációi pályatételeket is. Noha *Vakációi pályatételek* címmel külön rovatnak is feltűntethetnénk, mégis – szoros kapcsolata miatt – itt tárgyaljuk ezt a témát is, hiszen a vakáció alatt kidolgozott pályatételek kiértékelése a következő lapszám *Jelentés*-rovatában történt.

A nyári szünidő alatt kidolgozandó pályamunkákért a növendékek könyv- vagy pénzjutalmat kaphattak, amennyiben a tétel kidolgozása sikeresnek bizonyult. A tételleket a szeminárium előjárói, kanonokok, teológiai és gimnáziumi tanárok, plébánosok, sőt maga a főpásztor, illetve a polgármester, de akár a Szent Pál Társulat is kiírhatta, utóbbi ajándékkönyvekből.

Régert József főjegyző például 1939-ben ezt örökíti meg: „*A Társulat munkájának tekintélyes része csak eredményeiben jut a nyilvánosság elé. Ez a pályatételek kidolgozása.*”²⁴⁸

A 9. szám (1929. június) után a rovat, mint *Vakációi pályatételek*, nem jelenik meg külön, hanem a tájékoztató szövegbe, éves beszámolóba tagozódik – ezért is volt tehát szükséges a jelen helyen együtt a *Jelentés* rovatcím alatt tárgyalnunk azt. Értékelésüket tekintve a munka lehetett pályadíjnyertes, dicsérettel, vagy elfogadással jutalmazott, továbbá visszautasított.

Az évenkénti pályatételek és tematikára való utalások, ahogy azt *Vértesi* a már idézett művében megállapítja, rávilágít mindazokra a meghatározó elemekre, világnézeti súlypontokra, melyek a szeminaristák látásmódját árnyalták a vizsgált 30 év alatt:

„*Így kezdetben a színházi játék lehetősége. A '30-as évek közepétől a missziós gondolat – Afrika és Ázsia felé –, s 1935-ben elsőként a missziós szakosztályt alapították meg a Társulaton belül. 1937-től a szociális érdeklődés, a falu, a vidék felkarolása. Két évvel később²⁴⁹ a szociális szakosztályt is életre hívják. E két szakosztály tevékenysége a szeminárium mozgásterének végső leszűkítéséig jellegadó is maradt. A '30-as évek*

²⁴⁸ RÉGERT, J., *A Szent Pál Társulat munkássága. Főjegyzői beszámoló az 1938–39. évről*, in *Szemináriumi Élet* 16. szám (1939. november), 12.

²⁴⁹ A félreértést elkerülendő, itt nem 1939-ről van szó, hanem a missziós szakosztály megalapításához képest két évre történt megalapításról. Úgy látszik, a szociális érdeklődés mellett már alkalmat találtak magának a szakosztálynak a létrehozására is. Minderre *A Szociális szakosztály rovata* címet viselő alfejezetünk bevezető soraiban később még visszatérünk.

közepétől jelenik meg az unió gondolata is, a keleti egyházak felé történő nyitás szükségessége. 1938-tól a hazafiság tematikája, a visszacsatolások ébresztette remények légkörében; majd a háború. A háborús kudarcra következő új berendezkedéssel egy új modernitás határainak kitapintása, a „korszerű” lekipásztorkodás (például a munkáspapok) kérdésköre.”²⁵⁰

E sarokpontok és meghatározó gondolatkörök részletező kifejtésére és átelemezésére a jelen fejezetben nincs módunk, viszont e tematikus gondolatokat egy későbbi fejezetben – e felsorolás alapján – tartalmilag kibontjuk majd, illetve az egyes évek kiemelkedő speciális témáiról (pl. *Boldogasszony Évének hatása a szemináriumi életre*) külön is értekezünk majd.

3.2.3.4. Folyóiratok

A tartalmában igencsak gazdag, számunkra fontos információkban bővelkedő rovatban lelünk rá a járatott folyóiratok listájára, melyből rálátásunk nyílik arra, hogy – a főiskolai tanulmányok és előjárói képzés mellett, immár az önképzés területéhez kapcsolódva – milyen sajtókiadványok formálták a növendékek látásmódját vizsgált időszakunkban, amely időszak tulajdonképpen lefedi a *Szemináriumi Élet* c. lap egész történetét. A kiadvány 3. számának *Jelentésében* ezt találjuk (azonban anélkül, hogy a folyóiratok névszerinti felsorolása a cikkben megtörténne):

„...hatalmas előnyünk az előző pár évvel szemben az volt, hogy ismét rendelkezésükre állt az újságok és folyóiratok egész halmaza. Összesen 17 tudományos, hitbuzgalmi, szépirodalmi folyóirat és újság várt a pipatóriumba lépő növendékeket és szolgáltatott kinek-kinek tetszése szerint olvasmányt. A tavalyi jelentés panaszos hangja után jól esik ezen örvendetes megállapítást is leszögezni. A mai világban 17 lap járatása közelebből is megfigyelésre méltó. A szeminárium előjáróság és a paptestvérek áldozatkész lelkülete kisegítette a növendékeket a pénzügyi zavarukból”²⁵¹

²⁵⁰ VÉRTESI, L., i.m., 81.

²⁵¹ *Jelentés az 1921-22. évről*, in *Szemináriumi Élet* 3. szám (1923. május), 4-5.

Jelen helyen csak felsorolásszinten, csoportosítás és elemzés nélkül említjük meg a teljes vizsgált időszakban járatott, különböző lapszámokban, de nagyrészt e rovat keretein belül megemlített periodikákat, betűrendi felsorolásban:

Afrikai Visszhang, A Néger Gyermekek, A Szív, Bölcséleti Közlemények, Budapesti Szemle, Centralista, Credo, Egyházi Lapok, Egyházi Zeneművészet, Eucharisztikus Értesítő, Élet. Továbbá a Ferences Közlöny, Fiatal Magyarság, Gárdavezető, Jézus Szívének Hírnöke, Katolikus Kántor, Katolikus Missziók, Katolikus Világmisszió, Katolikus Nevelés, Katolikus Szemle, Keleti Egyház, Kis Hitterjesztő, Kis Pajtás. Valamint a Magyar Kultúra, Magyar Umbria, Mária Kongregáció, Magyar Munkásifjú, Nagyasszonyunk, Pannonhalmi Szemle, Pécsi Katolikus Tudósító, Religio, Rózsafüzér Királynéja, Szalézi Értesítő, Szövetkezeti Értesítő, Szűz Mária Virágos Kertje, Tábortűz, Teológia, Új Lap, Vezetők Lapja, Vigilia, Világposta, Vox Academica, Zászlónk.

A külföldiek közül a *Christlich-pädagogische Blätter, Die katolischen Missionen, Kirchenzeitung, Korrespondenz, Negerkind, SS. Eucharistia* és a *Stadt Gottes*.

A napi sajtótermékek közül a *Dunántúl*, valamint a *Nemzeti Újság*, mint a keresztény politika országos lapja járt rendszeresen. Példának okáért az 1936-37-es esztendőben összesen 33 folyóiratot járatott a fentiekből, melyhez részben társulati pénzből jutottak hozzá, részben az előjárók ajándékozásának jóvoltából.²⁵²

Témakörüket tekintve találunk missziós, hitbuzgalmi, cserkészeti, szerzetességhez kötődő, tudományos (teológiai, bölcséleti jellegű), szépirodalmi, (egyház)politikai, szociális jellegű, pedagógiai, ifjúsági és zeneművészeti lapokat. Az iménti felsorolásban érzékeltetni akartuk a sorrendet is, ahol leginkább a missziós, hitbuzgalmi (valamint imaapostolkodással kapcsolatos), valamint cserkészeti folyóiratok állnak.

²⁵² Beszámolónk az 1936-37. társulati évről, in Szemináriumi Élet 14. szám (1937. november), 23.

3.2.4. A *Halottaink* rovat

A fentiek mellett a *Halottaink* rovat tér még rendszeresen vissza, amely egy oldalt is elfoglalhat szentírási idézettel és az elhunytak nevével, életük rövid összefoglalásával, ami esetenként hosszabb nekrológ-jelleget is ölhet, például egykori előjáró esetén.

A *Hangok Hazulról* nevet viselő lap elemzésekor már láttuk, hogy milyen hatást gyakorol egy-egy társuk halálesete a növendékekre (Egri László katona-kispap halálesetével kapcsolatos gyászfeldolgozásra gondolunk). Így a *Halottaink* rovat itt sem jelent száraz bemutatást, hanem egyúttan lélektani reflexiót is gyakran tartalmaz. A rovatban hét növendék, egykori és jelenlegi szemináriumi előjárók és tanárok, vagy az egyházmegyéhez (illetve a Társulathoz) kötődő buzgó lelkipásztorok, neves főpásztorok kaptak nagyobb megemlékezést, egyébként az egykori rendes, alapító, tiszteletbeli és pártoló tagokra emlékeztek felsorolás szintjén az elhunytakra a lap hasábjain, illetve a Társulat elhunyt tagjainak lelkiüdvéért minden évben *requiem*-et mondatott, tudjuk meg a rovatból. A gyászmisét a Társulat mindenkori igazgatója mutatta be.

A lap 2. számában három nekrológot is olvashatunk, összesen négy oldalra kiterjedően: vagyis a vicerektor, a „németii” plébános (méltatás mellett), illetve egy kispaptárs búcsúztatását.²⁵³

IV. Károly magyar király (†1922), Zichy Gyula egykori pécsi püspök (†1942), Serédi Jusztinián bíboros-hercegprímás (†1945) és dr. Sipos István korábbi szemináriumi prefektus, rektor, teológiai tanár (†1949) pedig álljon itt például a nevesebb halottakra, kikről megemlékeztek a lapban.

3.2.5. A *Kalendárium* rovat

Itt a tanév („közönséges év”) liturgikus és intézményi eseményeinek havonkénti bemutatására került sor, kötetlen stílusban. Azonban további kutatásra indíthat ez a rovat minket, mivel az itt található utalások rámutatnak jeles eseményekre, lelkigyakorlatos

²⁵³ Az imént említett, 1921-ben elhunyt Molnár János kispap mellett még Rikker Ferencet (†1928), Schmidtmayer Endrét (†1924), Vörös Mihályt (†1926), Mehringer Józsefet (†1938), Csertő Ferencet és Klézli Jánost (†1944) találjuk még növendékként az elhunytak között. Utóbbiak nekrológja az 1945-1946. év értesítőjében szerepel, mivel a 21. szám a háború következtében elpusztult, mielőtt – már kinyomtatva – kikerült volna a nyomdából.

előadókra, szentelésekre és avatásokra, szeminaristák érkezésére és végleges eltávozására. Sokszor azonban az említett stílus miatt csak az adott kor embere számára mond valamit egy-egy megjegyzés, ami igencsak megnehezíti a komoly kutatómunkát annak, aki pusztán ez alapján akarna tájékozódni.²⁵⁴ Nagy háttérismeretre van tehát itt szükség. Azonban itt nagyon is kitűnik a vissza-visszatérő humorosságból az intézményben uralkodó jó alaphangulat, az adott kor (gazdasági, szociális, politikai) nehézségei ellenére a keresztényi derű.

Amint azt *Vértesi* megjegyzezi, ezt a derűt idővel felváltotta a második világháború hatása következtében a komolyság, tömörebb hírközlés:

„A krónikák egyre rövidülnek, az addig jellemzően hónapok szerint felépülő szerkezetük eseményközpontúra válik, a kommentárok színüket veszítik, jobbra lelkeségi megjegyzésekre szorítkoznak. Csak a legfontosabb liturgikus, nemzeti és belső ünnepek, események kerülnek lejegyzésre, mintegy gépiesen, különösebb szellem nélkül. Mondhatnánk, a Szemináriumi Élet a világeseményekkel párhuzamosan megkomolyodott, erővonalai a belső élet rezdülésiről áttevődtek a külvilág szülte kihívásokra adandó válaszok keresésére.”²⁵⁵

E rovat elnevezése szintén változásokon megy keresztül: 1929-ig marad a *Kalendárium* elnevezés, a következő, 10. számtól nem találjuk meg a rovatot, 1939-ben *Krónika – Ez történt...* címmel jelentkezik újra a rovat, a jelentőségteljesnem szánt kezdőszavak kiemelésével, témamegjelölésként, 1942-ben a *Naplótöredékek* elnevezést találjuk. De előfordul még a *Szemináriumi mozaikok* (1943), sokat mondó címként *Életünk a viharban és újjáépítésben* (1945), *Hogy is volt?* (1946), ezután még kétszer visszatér a *Krónika* cím (1947 és az utolsó szám esetében), illetve közben egy alkalommal *Életünk* (1948) néven.

²⁵⁴ Ebben egyébként a Pécsi Egyházmegye körlevelei és sematizmusai is segítségünkre lehetnek, ha erre vállalkozni akarunk, in PEL *Online kutatható anyagok*, <https://archivum.pecsiegyhazmegye.hu/online-kutathato-anyagok> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

²⁵⁵ VÉRTESI, L., *i.m.*, 83-84.

Terjedelmét tekintve a rovat hét oldaltól²⁵⁶ elérhette akár a tíz oldalra²⁵⁷ való kiterjedést is, tehát jelentőségteljes helyet foglal ez a rovat, annak személyes jellege közelebb hozza magát az egész lapot is, még ha később el is tünedezik ez a derű a II. világháború kihatása miatt.

Tartalmát tekintve, bepillantást nyerünk itt a növendékek mindennapos életébe. A szemináriumi és tanulmányi képzéshez kötődően értesülünk egyrészt a be- és kiköltözések, lelkigyakorlatok, avatások és szentelések időpontjáról és körülményeiről, a vizsgázások körüli nehézségekről, előljáró-váltásokról, valamint az előljárók névnapjait és születésnapjait köszöntéséről.

További ünnepeket, jelentős eseményeket illetően, szerepelnek a színpadi élet eseményei, díszteremben tartott versenyszónoklatok, farsangi multság és a liturgikus évhez köthető, jubileumi ünnepek leírása.

Értesülünk továbbá a keresztyán napok megtartásáról, a székesegyházi asszisztenciákról, kirándulásokról és zarándoklatokról, vidám alkalmakról (a „Pipában” zajló, kikapcsolódást nyújtó alkalmak), sporteseményekkel és cserkészettel kapcsolatos hírekről, a „Piusba” tett látogatásokról (vagy éppen annak viszonzásáról), de még a kieszeminárium életéről is.

A világi eseményeket tekintve a háborúskodással kapcsolatos beszámolók (takarékoskodás, bezárkózás, a front közeledte, a magyar területi revizionizmus fellelki öröm, de akár Baranyabajai Szerb-Magyar Köztársaság kikiáltása és az ebből adódó nehézségek). Másrészt pedig magasrangú emberek Pécs városába érkezésének és egyéb városi, városkörnyéki történéseknek ismertetése, illetve a város és környéke életével kapcsolatos, egyéb világi események megemlézése.

Végül megemléjtük még a növendékek körében kitört járványok és különféle megbetegedések, felgyógyulások történetének leírását, majd a megújult erővel végzett szemináriumi kétfeladatok és beosztásokkal járó feladatok elvégzésének ismertetését.

Az 1924-25. év *Kalendáriumában* a hónapnevek alá már az abban történt eseményeket leíró alcím is kerül, pl. szeptember lesz a „*megérkezések*”, október „*a végleges leülepedések hava*”, december hava alatt pedig ez szerepel: „*ha hó volna, jó volna*”.²⁵⁸ Ez folytatódik a következő számban is.

²⁵⁶ Az 1921-es évben, az összesen 23 oldalból. Ld. *Szemináriumi Élet* 1. szám (1921. június), 14-20.

²⁵⁷ Az 1926-os évben, az összesen 24 oldalból. Ld. *Szemináriumi Élet* 6. szám (1926. június), 14-23.

N.B. Az 1. szám is 24 oldalas volt, de akkor még az utolsó szám tartalom és számozás nélküli volt.

²⁵⁸ Vö. *Szemináriumi Élet* 4. szám (1924. május), 17-24.

3.2.6. A Szakosztályok beszámolóinak rovata

Mivel a szakosztályokkal kapcsolatos rovat nem ölt állandó jelleget, viszont időszakosan meghatározó részt foglal el a lapban, ezért szükséges egy kis historikus jellegű visszatekintés, hogy megértsük a miérteket.

Amint azt a Szent Pál Társulat történetével foglalkozó *Korszakoló bemutatás* alfejezetben ismertettük, vizsgált korszakunk kezdete és az ún. „szakosztályok működésének korszaka” átfedésben van egymással, hisz az említett korszak 1919-ig tart. Ez azonban a *Szemináriumi Élet* vonatkozó írásait tekintve csak előzmény jelleggel bírt, mégis így jobban sikerül rálátnunk a szakosztályok helyzetének alakulására: melyek és milyen történelmi behatások folyamányaként erősödnek meg.

Az említett VIII. korszakban például már szociális, patristico-historiai, filozófiai, apológiai és szónoklati szakosztály létéről is értesülünk. A világháború miatt ezután az érdeklődés másfelé terelődik, 1917-re, vizsgált időintervallumunk kezdetére, mely a szakosztályok megszűnéséhez vezetett. Működés terén a korábban előírt megkötöttségeket eltörli a Társulat, a témaválasztásban nagyobb szabadságot megengedve.

Tekintsük most át a fent leírt kezdeményezések folytatását, vagyis a vizsgált korszak működő szakosztályait, azok létrejöttének történetével.

3.2.6.1. A Missziós szakosztály rovata

A misszió gondolata 1923-tól a második világháborúig jelenik meg a lap hasábjain, illetve 1927-től rendelkezik külön szakosztállyal,²⁵⁹ míg a világegyházban, és ennek nyomán a magyar egyházban egyre növekvő hangsúlyt kapó szociális gondolatból az 1937-es évre fogan meg a

²⁵⁹ Bár dolgozatunk fő tárgyában, a *Szemináriumi Élet* hasábjain nem írnak róla, mégis lábjegyzetben közöljük a Missziós szakosztály alapszabályának lényegesebb pontjait, méghozzá a későbbi, 1939-es alapszabályból, rámutatva arra, hogy ekkor is életképes még a szakosztály: „Célja: A missziós munka és a missziók megismerése, megismertetése és támogatása. Tagjai: A missziós szakosztály a Szent Pál Társulat missziós ügyekkel foglalkozó szerve, ezért minden Szent Pál Társulati tag egyúttal tagja a missziós szakosztálynak is. (...) Szervezete: Élén áll a főmissziós, aki a szakosztályok ügyeinek vitelében a Szent Pál Társulat elnökének és rajta keresztül az egész társulatnak felelős. Működése: A missziók megismertetéséről a főmissziós (...) a társulat gyűléseinek keretén belül gondoskodni köteles. A missziók anyagi támogatása érdekében a szemináriumban minden (...) megrendelés és bármiféle üzleti ügy lebonyolítása a missziós szakosztály kizárólagos joga.”, in PEL II.4.fasc. 544.6.

másik jelentősebb szakosztály, vagyis a szociális. A missziós szakosztály működését a világegés tragédiája sem tudta ellehetetleníteni később, hanem talán még nagyobb buzgósággal, igyekezettel, odaadással töltötte el őket e téren. Ekkor azonban külön rovata nincs már.

A lap 4. számában a téma iránti érdeklődésüket így vezetik be: „*Szíves örömmel adtunk helyet e cikknek, annál is inkább, mert Társulatunk az idén komolyan fellépett a missziók érdekében. Volt missziós előadásunk, járattunk lapokat és elég szép összeget gyűjtöttünk a tagok körében, mit papnövendékek neveltetésére fordítottunk. A főt. papság köréből is érkezett hozzánk adomány a missziókra, amit továbbítottunk és a jövőben is szívesen elintéznénk ilyen ügyeket, míg központi szervezet nem áll nálunk is a missziós mozgalom élére. Újságunkban pedig állandó rovatot nyitunk e nemes cél érdekében. Kérjük a hozzászólásokat.*”²⁶⁰

A missziós szakosztály munkásságát és rovatát elemezve megmutatkozik a kapcsolat a szentszéki rendelkezések és a hazai egyházmegyék szoros kapcsolata ebben az időben:

„*Az Unio Cleri pro Missionibus-t XV. Benedek, majd XI. Pius is védelmébe vette és a S. Congregatio de Propaganda fide alá rendelte, s 1919-től a katolikus egyház valamennyi egyházmegyéjének figyelmébe ajánlotta. Az első érintett számok cikkeiből megtudhatjuk, hogy míg a pécsi egyházmegye még csak a szervezés szakaszában volt, és Kalocsán és Esztergomon kívül – főleg vidéken – sehol sem működött missziós központ, a lelkes pécsi seminaristák már járatták a »Négergyermek« és az »Afrikai Visszhang« című lapokat.*”²⁶¹

Mindemellett pápai körlevél is megerősítésükre szolgált, gondolva itt XI. Piusz pápa 1926-os körlevelére, mely a missziók támogatásáról szólt, illetve azt ezt követő egyházmegyei püspöki körlevélre.²⁶²

²⁶⁰ *Néhány szó a missziókról, in Szemináriumi Élet* 4. szám (1924. május), 16. A rovatban megtalálható utalások alapján teljes bizonyossággal nem tudjuk megállapítani, hogy ténylegesen mely missziók számára juttatták el végül az összegyűjtött adományokat. Azonban többször megemlítik a növendékek egy kínai és egy afrikai pártfogoltjukkal való spirituális, illetve anyagi összeköttetésüket – ezt értelmezhetjük missziós jellegű támogatásnak, mely megnyilvánult a részükről.

²⁶¹ VÉRTESI, L., *i.m.*, 84-85.

²⁶² Uo., 85.

Továbbá a cikk kapcsolódó lábjegyzetét: „*Litterae Circulares ad Venerabilem Clerum Almae Dioecesis Quinqueecclesiensis Dimissae Anno Domini 1926. PPL Kutatóterem. 3071/1926 a pápai körlevél, illetve*

A missziós szakosztály rovata *lelki, szellemi és anyagi* térre felosztva, külön-külön is leközlte a tagságon belüli – egyébként rendkívül aktív – munkásságot.²⁶³ E megközelítések alapján folytatódik elemzésünk.

Lelki téren két-két teológus a napi „szentmishallgatását” és szentáldozását ajánlotta fel a missziók ügyéért. A rovat bemutatja a missziós napjukat (a szombatot választották ki e célra), hogy miként támogatták imával afrikai teológus-pártfogoltjukat, miként buzgólkodtak jócselekedetek végzésével is támogatni a missziósok fáradságos, nehéz munkáját, továbbá, hogy milyen „külsős” missziós programokba kapcsolódtak be e téren. Az e téren folytatott „felajánlásokat” jelenítik meg tehát sorrendben először, ezt tartva elsődlegesnek.

Szellemi téren megemlítik a rovatban egy kínai jezsuita hithirdetővel és egy afrikai teológus-pártfogoltjkkal való levélösszeköttetésüket, könyvrendeléseiket, illetve a könyvekkel és missziós tárgyakkal való további tudnivalókat. A missziós tárgyú tudományos dolgozatokat is itt említjük.

Anyagi téren a könyvek, tombola és bolt működtetése, az ebből származó és a missziók, illetve az említett pártfogoltak javára ajánlott bevételek megjelenítése történik a rovatban. Az egyházmegye papjai is támogatták a missziók ügyét, amikor a Missziós Szakosztály közvetítésével szerezték be a Misszálét, Breviáriumot, egyéb könyveket (itt sorolják fel azokat a külföldi cégeket is, akikkel összeköttetésben állnak). Az 1940. decemberi szám a szakosztályi beszámoló mellé már az imént említett közvetítéssel kapcsolatban egészoldalas reklámot is megjelenít, csekkszámával.

3.2.6.2. A Szociális szakosztály rovata

A vicerektor vezetése alatt és támogatása mellett alakult meg 1937-ben – „*már forma szerint is*” – a szociális szakosztály.²⁶⁴ Amint a megalakulás kapcsán leírják, a következőkről cikkeztek a lapban:

3073/1926 szám alatt *Kötelező ima a missziókért címmel püspöki megjegyzések és utasítások a témában. 1926. október 28.*

²⁶³ Vö. KAUFMANN, F., *A Missziós Szakosztály munkássága – Mit végeztünk az idén?, in Szemináriumi Élet* 16. szám (1939. november), 30.

²⁶⁴ Bár dolgozatunk fő tárgyában a Szemináriumi Élet hasábjain nem írnak róla, mégis lábjegyzetben közöljük a Szociális szakosztály alapszabályának lényegesebb elemeit.: „*Célja: a korszerű szociális problémák tervszerű és alapos megismertetése a társulat tagjaival előadások, felolvasások, eszmecserék formájában. Szervezete: Mint*

„Többen már elmúlt nyár folyamán foglalkoztak a szociális viszonyokkal bennünket elsősorban érdeklő gyakorlati szempontból és falujuk gazdasági, társadalmi, népi, erkölcsi viszonyairól gyűjtöttek adatokat. A szakosztály havonként tartott gyűlései elsősorban elvi jelentőségű kérdések tisztázását tűzték ki célul.”²⁶⁵

A rovat kizárólag szociális kérdésekkel foglalkozik, gyakran utal pápai körlevelekre (a szociális enciklikák, főként a *Quadragesimo anno* kezdetű, 1931-ben megjelent enciklikára). Célja, hogy a szociális érzéket felébressze, vagy tovább fejlessze a tagokban, figyelve az idők szavára, a nép anyagi helyzetével is foglalkozva a lelki üdv mellett.

A karácsonyi ajándékozások, különböző gyűjtések, az Actio Catholica szerepe, a KALOT országos szervezet támogatása, valamint különböző megmozdulásokra való ellátogatás (pl. *Egyházközségi Munkásosztályok* – EMSZO egy hétig tartó vezetői kongresszusára) – mindez helyet kap a rovatban.

Tárgyalják a kor – meglátásuk szerinti – legégetőbb problémáit, ahol a kommunizmus értékelése is szóba kerül, illetve a kapitalizmus és szocializmus összevetése, a magántulajdon kérdése, a munkáspapok témaköre, falukutatás, az elmaradott térségek helyzetének elemzése és gyakorlati fellépés sürgetése, szervezése.

Itt kezdetben nem találkozunk a missziós szakosztályhoz hasonló formában megjelenített felosztásra, azaz a tagozati munka lelki, szellemi és anyagi térre való bemutatására. Tudósítások, értekezések jellennek meg egy-egy témában.

Az 1930-as évek második felében megjelent lapszámokból tudomást szerzünk az Actio Catholica Győrben tartott egyhetes szociális kurzusáról, melyet hittudományi hallgatók számára szerveztek (1937 és 1938).²⁶⁶

tanár-elnök, élén a szociológia tanára áll. (...) A szociális szakosztály tagja a társulat valamennyi rendes tagja. Működése: Minden hónapban egy kizárólag szociális tárgyú gyűlést rendez. (...) A bírálóat ugyancsak az alapszabályoknak a bírálatról szóló általános rendelkezései szerint történik.”, in PEL II.4.fasc. 544.6.

²⁶⁵ RÉGERT, J., *A Szent Pál Társulat munkássága. Főjegyzői beszámoló az 1938–39. évről*, in *Semináriumi Élet* 16. szám (1939. november), 10.

²⁶⁶ Az Actio Catholica szervezésében létrejövő szociális hét programjára példaként ld. 1621/1938, in *Litterae Circulares* 25-26. oldal, https://archivum.pecsiagyhazmegye.hu/images/PEL.I.1.f.1_1938.pdf (a kutatás ideje: 2023. április 5.) Itt jegyezzük meg, hogy Bíró Lajos főjegyző 1937-ben a bátor ígihirdetéséről, az emberek eligazításáról ír rovatában – amely a tisztánlátás megadása a kor szociális kérdéseit tekintve. A kommunizmus térnyerésének okán és az Egyház (elméleti és gyakorlati) szociális tanításának megismertetése céljából az Actio Catholica győri kurzust hirdetett. Bár a kezdeményezés maga a hívek közreműködését célzott elősegíteni a papság apostoli munkájában, szervezett és irányított módon, mégis érdeklődést váltott ki a papnövendékek körében is. A győri kurzus pedig a papnövendékek számára meghirdetett szociális (továbbképző) kurzust jelentett. Az egyhetes

A világháború kitörésének évében olvashatunk a szakosztály önreflexiójáról, létezésének okáról, mondhatni küldetésnyilatkozatáról egy olyan világban, melyet a béke hiánya és a fegyveres küzdelmek határoznak meg (1939). Ugyanitt – bár külön cikkekben – az ormánysági katolikusság helyzetét is elemzik, valamint személyes visszaemlékezést közölnek az EMSZO vezetői kongresszusáról. A következő évben egy rövid tanulmány szerepel a lapban a munkáskérdés jövőjéről, a KALOT Érden megrendezésre került háromnapos papi nagytáboráról (melyen csak pécsi egyházmegyei papnövendék vett részt, de a helyi papság nem és melyről beszámoló majd az 1943-as számban is szerepel), illetve a gazdasági szempontokat érintő „hivatásrendiségről”, mely az Actio Catholica mozgalmához kapcsolódó gondolat (1940).

A következő számban pusztán egy cikk jelent meg (ez lesz az az év, amikor a szakosztály nevét a tartalomjegyzékben még utoljára feltüntetik, e különálló cikkel), ám 1942-ben, a szakosztály feladatát ismertetve, már részletesebb bepillantást nyerünk a tagozati munkába. A pápák nagy szociális enciklikái (*Rerum Novarum*, *Quadragesimo Anno*, *Divini Redemptoris*) alapján kilenc előadást dolgoznak ki, tájékoztatnak a papnövendékek számára meghirdetett társadalomtudományi képzésről, valamint – a gyakorlati téren tett megmozdulásukat tekintve – beszámolnak arról, hogy a szakosztály karácsonyi karitás-akciót szervezett, ahol 35 rászoruló családot láttak el alapvető tartós élelmiszerekkel, ruházati cikkekkel, játékokkal.

A világháborút követően, az 1945. novemberi számban a papi munka, dolgozó, tevékenykedő pap képe tárul elénk, ahol a kezdő, fiatal pap mozgalmak, egyesületek vezetőjeként áll előttünk, vagyis mint a Szívőárda, a Katolikus Legényegylet (KAL), Katolikus

tartózkodásból a papnövendékek oktatást nyertek különösen az ipari munkások helyzetéről, lelki állapotáról. Amint a főjegyző fogalmaz, „elérte a hallgatóságban a célt: szeretettől égő, lelkesedéstől izzó testvérekké formált bennünket, a megalkuvást nem ismerő felelősségtudat, hogy Krisztus papjának, – ha még oly nagy áldozatok árán is – de bele kell harsognia a mai lelketlen világba a keresztény igazság és keresztény szeretet követelményeit és igényeit. Megtanultuk, hogy szociális kérdéssel foglalkozni, a pápai körlevelek súlyos igazságait meghirdetni nem privát passzió, nem politikai stréberkedés, nem feltűnési viselkedés, hanem nagyon is megalapozott, égetően szükséges, lelkipásztori hivatásunkból folyó komoly, elkerülhetetlen kötelesség. A mai társadalmi és gazdasági rendszer ugyanis »az emberiség nagy részének rendkívüli módon megnehezítik az egyedül szükségesnek – az örök üdvösségnek keresését.« (Quadragesimo anno) A lelkiélet, a hit, az erkölcs egyenesen lehetetlen, ha nincs meg az emberhez méltó élet. Belátja ezt mindenki, aki a test és lélek kapcsolatát ismeri. Itt bizony nagyon áll az axioma: Gratia supponit naturam, amit Sonnenschein így fogalmazott meg: »Az embereknek nem hirdetni a tízparancsolatot, hacsak nem gondoskodom, hogy azt meg is tarthassák.« ”, in BÍRÓ, L., *A győri kurzus margójára, in Szemináriumi Élet* 14. szám (1937. november), 27-28. (Kiemelés tőlem – F.Z.) Benne hivatkozások történnek XI. Piusz katolikus szociális tanítást bemutató *Quadragesimo anno* (1931), valamint a kommunizmust elítélő *Divini Redemptoris* (1937) enciklikákra. A szociális érzékenység megnyilvánulásai ezek a szavak. A pápai körlevelekre való hivatkozás gyakran előfordul az írásokban. Összefoglalva, a társadalmi tanítás tekintetében tévúton járók tanítása, helyreigazítása is megjelenik itt, mint fontos szempont.

Leánykörök Szövetsége (KALÁSZ), Gazdakör vezetője. Megjeleníti az ideális hitoktatót is, akinek lehetősége adódik szintén a Legényegylet, a Katolikus Iparos- és Munkásifjak Országos Egyesülete (KIOE), vagy akár a munkásifjú-cserkészcsapat vezetésére.

1946-ban már szinte utópisztikus jelleggel arról cikkeznek, milyen legyen az új világ, az új társadalmi, gazdasági rend, illetve hogy mennyiben támaszaik ebben a tömegek, a munkásproletár réteg, a parasztság és értekeznek a világpolitikai helyzetről is, végül egy rövid külön cikkben ismét megtaláljuk a Társulat (és benne a jelen szakosztály) feladatát, küldetésnyilatkozatát.

A munkásifjú gondolat és egy *Regina Mundi* nevű *munkatábor* élménybeszámolója is megjelenik a lap hasábjain. Itt már tehát külön rovatban nem jelenik meg a szakosztály beszámolója, ám a szociális gondolat egyre jelentőségteljesebb méreteket ölt. Ez mondható el a következő számról is, ám ekkor már egyre inkább csak hivatkozásokból sejthető ki a tagozat munkálkodása.

Látjuk tehát, hogy a szociális szakosztály, noha megmarad a háború után is, ám külön rovatral már nem rendelkezik.

„[D]e szellemisége, amelyben parázként szunnyadt a háború utáni új társadalmi, gazdasági, politikai berendezkedés első éveiben remélt útjának modern lelkülete, építési vágyása, átsugárzik a későbbi évfolyamok cikkein is. Ennek a rovatnak a gondolatossága vált a legkiérleltebbé, legprogresszívebbé működésének rövidege ellenére.”²⁶⁷

3.2.6.3. A Szónoklati szakosztály rovata

A Szent Pál Társulat történetének korszakoló bemutatásánál, azon belül a II. kornak nevezett részben már ismertettük azt a folyamatot, melynek kezdetén egy 1861-ben elültetett gondolat áll: szónokló-kört kell alapítani. A következő évben már elfogadják az egyik elsőéves

²⁶⁷ VÉRTESI, L., *i.m.*, 86.

vakáció alatt elkészített tervezetét egy szónoklati önképző kör kialakításáról. Mint azonban már említettük, egy másik tervezetet is készített e gimnazista fiatal, még hozzá egy irodalmi társulat megalakításáról:

„A szónoklati társulat jegyzőkönyvei serény munkáról tanúskodnak, míg 1865. ápr. 23-án egyszerre megszakad a történet fonala és a sz. Pál Társulat erősödött meg, melyben később, mint szavaló-kör új életre támadt a régi szónoklati társulat.”²⁶⁸

Ez tekinthető tehát a Szónoklati szakosztály „őstörténetének”, majd értesülünk arról, hogy az ún. VIII. korban (1909-1919), a „szakosztályok működésének korszakában”, kihagyások után, végre újra létrejönnek szakosztályok, szám szerint öt, köztük egy szónoklati szakosztály is, melyet ez alkalommal a háború tépáz meg a többi hasonló kezdeményezéssel együtt. A háborút követően, mint leírtuk, 1919-1920-ban még föléledt a szónoklati szakosztály (a szociálissal együtt). A fentiek tehát pár hónap után megszűntek.

Olvasunk ezután díszteremben tartott versenyszónoklatokról, szavalóversenyről, míg végül az 1942. decemberi számban már külön beszámolóval jelentkezik a megalakult Szónoki szakosztály. A szakosztályvezető szeminarista 1910. október 6-át jelöli meg a szakosztály létrejöttének, valamint (nem beszélve a tiszavirág-életű feléledésről), az 1915-ös esztendőt az elnémulásának, mely

„azóta napjainkig szünetelt. Az elmúlt esztendőben azonban, az újabb világháború ellenére is, újra életre szólítottuk, mert úgy éreztük, nem nélkülözhetjük tovább. A mi feladatunk: üdvözíteni az embereket bármily áldozatok árán is, minden lehetséges eszközt megragadva. De mert tudjuk, hogy – bár a krisztusi igazságok ugyanazok ma is mint 2000 évvel ezelőtt – a keretek és az igények változhatnak, igyekszünk e téren is eleget tenni.”²⁶⁹

Ezután a szakosztályvezető ugyanitt annak fejtegetésébe kezd, hogy a szép vonz, így noha mondanivalójuk mindig és minden kor embere számára van, azért az is fontos, hogy miképp mondják. Ennek kapcsán szól az egyházi beszédről, hogy az legyen mély, tartalmas, ám emellett kösse le az embert, legyen művészi, ám fordulatos is. Felvázolja, hogy a szakosztály

²⁶⁸ Szent Pál Társulat története, in Szemináriumi Élet 1. szám (1921. június), 16.

²⁶⁹ MIM, I., Szónoki szakosztály, in Szemináriumi Élet 19. szám (1942. december), 9.

célja, hogy elsajátítsák a szónoklás művészetét.²⁷⁰ E célból meg is tartják az alakuló ülés, amely, mint megtudjuk, november 11-én volt, a szakosztály önkéntes tagokból áll, akik már az elmúlt évben részt vettek kilenc gyűlésen. A gyűléseken helyet kapott mind az elméleti, mind a gyakorlati szónoklat.

A következő lapszámban azonban csak a *Beszámoló* részben találkozunk a szakosztállyal, külön cikket nem kap, különálló rovatban nem szerepel. 12 gyűlésről és 32 beszédről, elsősorban a gyakorlati szónoklat előtérbe kerüléséről tudósít. Szónoki versenyt is tartottak, melyen az előjárók is bírálóként részt vettek, azt sikeresnek mondták, a szakosztály működését pedig fontosnak.²⁷¹ A szónoki versenyre évenként sor került.

Az 1945. novemberi szám *A tudomány magaslatain* címet viselő cikkében, ahol a teológián tanult tárgyaikról számolnak be, a növendékek, a szónoklással kapcsolatos képzésüket is külön kiemelve megemlíti:

*„Nézzük a gyakorlati tanulmányokat! Pedagógia, hitelemzés, lelkipásztorkodástan, lelkipásztori egészségtan, liturgia, egyházi szónoklattan. Ezekhez járulnak kiegészítésképp a hitoktatás és szónoklati gyakorlatok. Havonként külön szónoklási és szociális összejöveteleket tartunk, hogy ezt a két rendkívül fontos tárgyat még jobban és még gyakorlatiasabban elsajátítsuk.”*²⁷²

A következő évi szám tájékoztat minket két képzésről, amikor így ír: *„Külön ki kell még emelnünk P. Szabó József S.J. és Bognár Elek színművésztől rendezett két szónoklati kurzust a szónok lelki és szellemi képzéséről, meg a szónoklás formai részének fontosságáról. A két kurzus valóban mindannyiunk számára maradandó értékű lesz.”*²⁷³

²⁷⁰ „Neve: A pécsi növendékpapok Szent Pál Egyházirodalmi Társulatának Szónoki Szakosztálya. Célja: Az egyházas szónoklati készség elsajátítása. Szervezete: A szako. elnöke a homiletika tanára. (...) A szako. tagja a Társulat valamennyi rendes tagja. Működése: A szako. minden hónapban egy minden tag számára kötelező gyűlést rendez (...), havonta egyet rendkívüli időpontban is. (...) A szako. céljának elérésére a következő eszközöket alkalmazhatja: a/ 5-10 perces beszédek. Az előkészülethez legalább egy hét álljon a szereplő rendelkezésére. A beszéd közben kéziratot használni nem szabad. b/ 3-7 perces rögtönzött beszédek. Tárgyát a szako. vezetője közvetlen a gyűlés megnyitása után közli a szereplővel. Előkészületi idő legalább 10 perc. (...) e/ Minden évben egy minden tag számára kötelező verseny, amely 4-8 p. beszédből áll. (...) Bírálóbizottsági tagok: a tanárelnök, a szako. vezetője, a Társulat elnöke, továbbá a tanári kar meghívott tagjai.”, in *A Szónoki Szakosztály alapszabályai*, in PEL II.4.fasc. 544.

²⁷¹ *Beszámoló a Szent Pál Társulat működéséről*, in *Szeminárium Élet* 20. szám (1943. december), 5.

²⁷² *A tudomány magaslatain*, in *Szeminárium Élet* 22. szám (1945. november), 8. A karakterek közötti távolság (ritkített térköz) az eredeti szövegben is így szerepel, kiemelve a tartalmat.

²⁷³ *A mi feladatunk*, in *Szeminárium Élet* 23. szám (1946. december), 12.

Majd szintén a 23. számban (de már az elmúlt évre való visszatekintésként, tehát egy korábbi eseményre utalva) vendégelőadók által tartott két, viszonylag rövid ideig tartó, de mégis jelentős kezdeményezésről ír:

„[S]zinte égből pottyant két ajándék az ölünkbe, s zúgott a fülünkbe: két szónoki kurzus. Az elsőt P. Szabó József S.J. tartotta. Megtanított a kiejtésre, hanghordozásra, s elsősorban az érzelem és gondolat hű tolmácsolására. Öt egész napon át harsogott a torok-trombita. A másik kurzust Bognár Elek színművész úr vezette. Tőle pedig főleg a kiállítás, bátor mozdulatok, taglejtés és a színdarabrendezés művészetét sajátítottuk el. (...) E két kurzus eredményei kiváltképp a következő próbaprédikációkban domborodtak ki.”²⁷⁴

A „Boldogasszony Évét” borítóján hirdető 1947-48-as szám esetében még találunk egy *Liturgia és szószék* címet viselő cikket, amely nyilvánvalóan a Szakosztály műve, és a prédikációval kapcsolatos korkövetelményekről szól, de már az 1948. évi szám *Főjegyzői jelentése* – ahol szóba kerül a Szakosztály – azt írja: „Gyakorlati síkon a kevés gyűlésalkalom miatt keveset működött.”²⁷⁵ Ismertető előadásokat ugyan szolgáltatott, tehát inkább működött már elvi síkon.

3.2.7. Cserkészlet

A szakosztályi beszámolók után említjük meg a cserkészmozgalommal kapcsolatos írásokat, melyek külön rovatot nem alkotnak, de amellyel kapcsolatban már az 1937-es 14. számban külön cikket találunk. A 16. szám saját ezirányú buzgólkodásukról (613/ö. sz. *Szent Mór cserkészcsapat*)²⁷⁶ és a papcserkészekről szólva már mintha külön rovatként jelentkezne,

²⁷⁴ *Hogy is volt?*, in *Szemináriumi Élet* 23. szám (1946. december), 23-24.

²⁷⁵ BÁNYAI, L., *Munkásságunk – Életünk. Főjegyzői jelentés*, in *Szemináriumi Élet* 25. szám (1948. december), 16.

²⁷⁶ Amint a *Csapat-jegyzőkönyvre* utalva írják: „Csapatunk alakuló gyűlését 1936. szept. 30-án tartotta, rendkívül nagy lelkesedéssel, amely végig is kísérte első működési évünket. Szent Mórt választottuk csapatunk pártfogójának, akinek »nemcsak emlékét akarjuk szívünkbe vésní, hanem az ő főpapi lelkét példaképül is akarjuk magunk elé állítani, mert a mi cserkészszemünk nemcsak az emberebb ember, magyarabb magyar, hanem a krisztusi pap«.”

ám a 16. számra – igaz, csupa nagybetűvel, jelezve a téma fontosságát – a *Beszámolók* rovatcím alatt helyezkedik el. A következő évben is itt találjuk azt. Látszik tehát a tendencia, hogy önálló rovatként jelentkezzenek a cserkészetről szóló beszámolók.

Megfogalmazásukban, a növendékek életét tekintve is jelentőségteljes volt a cserkészlet, s ezért jelen dolgozatban is kezelhetnénk külön rovatként, ám mivel megtörné a rovatok felsorolási rendjét és zavarná az átláthatóságot, illetve a jelen oldalakon tárgyalt rovattal való szoros kapcsolata miatt inkább jobbnak látjuk integrált módon tárgyalni azt, mint egyfajta rovatot a rovaton belül.

Visszatérve a külön rovat szerepeltetésének kérdésére (*Cserkészlet* – 1939 és 1940; *Cserkészletünk* – 1941, 1942) és az említett tendenciára: a cserkészlet ügyéhez kötődő buzgóságuk mutatkozik meg, amikor a kezdetekkor a *Csapat-jegyzőkönyvre* utalva nyilatkoznak.

„Csapatunk alakuló gyűlését 1936. szept. 30-án tartotta, rendkívül nagy lelkesedéssel, amely végig is kísérte első működési évünket. Szent Mór választottuk csapatunk pártfogójának, akinek »nemcsak emlékét akarjuk szívünkbe vésni, hanem az ő főpapi lelkét példaképül is akarjuk magunk elé állítani, mert a mi cserkészszemlénk nemcsak az emberebb ember, magyarabb magyar, hanem a krisztusi pap.«”²⁷⁷

Az 1937-es évre tekintve még megjegyezzük, hogy már szerepel egy gyűlésen előadásra került munka a cserkészetről, illetve alább, a *Könyvtári beszámoló* részben a már járatott lapok között több folyóiratot is találunk ekkor a témában: *Fiatal Magyarság*, *Magyar Cserkész*, *Tábortűz* és *Vezetők Lapja*.

Az 1946. decemberi számban ünnepelték a szeminárium épületének 200 évvel ezelőtti történeti felszentelését, amiről hálával emlékezik meg Dr. Hajós György rektor. Ugyanezen számból értesülünk arról, hogy a cserkészcsapat immár tíz éves fennállását ünnepli. Ebből a visszaemlékezésből képet kapunk arról is, a cserkészetről szóló cikkek mintegy összefoglalásaként, hogy mire vezetett a cserkész-kispapok munkálkodása az előző évtizedben:

²⁷⁷ HIDASI, J., *Cserkészletünk* – 613/ö.sz. Szent Mór cserkészcsapat, in *Szemináriumi Élet* 14. szám (1937. november), 31.

„Tíz esztendő alatt sok szívvel, lélekkel dolgozó cserkész-pap lépett ki az Úr aratásába és mi, az ő nyomukban akarunk járni. Él bennünk a tudat, hogy ma is jól kiképzett cserkész-vezetőkre van szükség.

Ezt tartotta szem előtt a Cserkész Szövetség is, midőn megengedte, hogy a vidéki csapatok önálló tanfolyamokat rendezzenek. Élünk e nagyfontosságú engedménnyel, s a tavalyi év folyamán megrendeztük tiszti és segédtiszi tanfolyamunkat. Ezeken megismertük a gyakorlati cserkészmunka fogásait, cserkészjátékokat és a magyar nótákat. (...) Május közepén huszonkilencen kaptuk kézhez a tiszti, illetőleg tisztjelölti igazolványt. Az idei évben meg akarjuk ismerni népünk ünnepeit az egyházi éven belül, foglalkozni óhajtunk a falusi ünnepélyek rendezésével, de különösen a nép megismerésével. Pedagógiai őrünk komlói munkaterv kidolgozását tűzte ki célul, míg kimondottan gyakorlati munkánk a táborozás, az egészségügy és szolgálat feladatát oldja meg.

Tíz évvel ezelőtt indult meg csapatunk élete. Az eddig végzett munka serkent nagyobb buzgóságra és gyakorlati önképzésre.”²⁷⁸

Vezetőképzőn vettek tehát részt a növendékek, akik ezután már maguk is szerveztek nyári táborokat, illetve cserkész és cserkész-barát papoktól ehhez anyagi támogatásokat kaptak. A küldetéstudatos megnyilatkozások és a cikkeken átsugárzó eltökéltség meghozta gyümölcsét. A beszámolók visszatérően hangsúlyozzák, milyen fontos már most elmélyedniük a cserkész-életben, hogy majd lelkipásztorként a képzés során szerzett tapasztalatokat hasznosítani tudják. Ehhez szükségük volt a tiszti és segédtiszi tanfolyamok elvégzésére, hogy képezhessék maguk is az ifjú cserkészeket. Ezt tekinthető tehát az „tagozat” szellemi téren és fizikai síkon végzett munkája eredményének.

A háború egyébként e téren is hozott egy kis változást: „Pár évvel ezelőtt új feladatot kapott a cserkészlet: a nemzeti erő fokozottabb megnyilvánulását kellett kitermelni a honvédcsereksézhöz. Papi szempontból ez csak azt a kis változást hozta a cserkészletben, hogy az előbbihez hozzá kellett tenni erősen hangsúlyozva: az igazi hazaszeretetet és hazát

²⁷⁸ *Élmények, in Szemináriumi Élet 23. szám (1946. december), 23. (Kiemelések tőlem – F.Z.)*

védő ely az, hogy pontosan adjuk meg Istennek, ami Istené, a császárnak, ami a császáré. Így képeztünk még önzetlenebb, még önfeláldozóbb fiúkat. Az így nevelt honvédcserkészt kipróbálta az élet és a próba sikerült.

A leventeintézmény minden ifjúra kötelezővé tette körülbelül azt a nevelést, amit a honvédcserkésznek adott a cserkészet. Mi most a magyar ifjúság élgárdáját vagyunk hivatva adni a magyar ifjúság jól képzett soraihoz. Nemes és fontos feladat ez: a cserkészet kezébe teszi le tulajdonképpen az egész magyar ifjúság jövőjét, mert ha jók a vezetők, erős az elit, ez fogja emelni a vezetetteket és az átlagot. Itt kapcsolódik be a pap munkája az új cserkészprogramba.”²⁷⁹

A cserkészettről szóló „alrovat” a *Jelentés* rovat beszámoló-jellegéhez illeszkedik, többször alá is rendelődik. A növendékek a témához kapcsolódó írásaikban nem csupán elmélkedéseket közölnek, és különböző szép gondolatokat fogalmaznak meg, pártolva a cserkészeket, hanem eredményeket mutat fel.

3.2.8. A Társulat üzenetei rovat

A legközelebbi szám megjelenéséről, a tagsági díj változásáról, adományok kéréséről szól e rovat, illetve megemlíti az adakozók névsorát, kéri a kikölcsönzött könyvek visszahozatalát. Később beépül a többi tartalom közé, nem jelzik immár külön rovatként. Az adományok mennyiségét és felülfizetések mértékét az adakozók nevével azonban részletesen is feltüntetik az egyes számokban.

Vértesi cikkéhez hasonlóan, mi is külön rovatként szerepeltetjük dolgozatunkban. Az említett történész-szerző elemzésében így ír a rovat sorsáról, tartalmáról és hangvételéről:

„Az Üzenetek a kezdetektől 1935-ig – egy kivételtől eltekintve – minden évben megjelent a kiadvány utolsó rovataként. (...) A lapkiadás örök sajátosságainak megfelelően mindig pénzsűkében voltak. Az üzenetek közül ezért soha nem hiányzott az egyházmegyei papság

²⁷⁹ DÖRNYEI, I., *Cserkészetünk*, in *Szemináriumi Élet* 18. szám (1941. december), 19. (Kiemelések tőlem – F.Z.)

mecenatúrája iránti kérés és ezzel párhuzamosan az adakozók (és néha adományaik) listája. Gyakorta áldoztak sorokat ebben a rovatban a könyvtári tartozásokkal kapcsolatos – igen kulturált hangvételű – figyelmeztetésekre is.”²⁸⁰

3.2.9. A Színpadi élet rovat

Az 1930-as évek második feléig folyamatosan találkozunk a *Színpadi élet*, *Színpadi* vagy *színdirektori jelentés*, *Ünnepélyek*, vagy ezekhez hasonló néven a társulat erre vonatkozó beszámolójáról, mely külön rovatként indul, ám a *Jelentésben* és a *Kalendáriumban* is látjuk nyomát. Tárgykörünket a *Jelentés* rovat alatt is tárgyalhatnánk egy további alpontként, de jelen esetben ragaszkodunk a fent említett metódusunkhoz, így azon kívül tárgyaljuk, külön.

Bár a közösségi élet jelentős eseményei, az ünnepélyeket azért sem a *Gyűlések és évközi munkák* című szakaszt követően tárgyaljuk, mert a tudományos élethez sokkal inkább kötődő *Vakációs pályatételek és Folyóiratok* című alfejezetek ott az előbbivel együtt szorosabb egységet alkotnak – a szemináriumi tudományos élet elemzése szempontjából.

Már az első számban beszámolnak a növendékek a saját készítésű színpadjukról, később ezt felújítják, stabilabbá, jobban terhelhetővé teszik, ellátják az előadóművészethez köthető kellékekkel, hogy aztán egyre színvonalasabb előadásokat tarthassanak ezek segítségével.²⁸¹

²⁸⁰ VÉRTESI, L., *i.m.*, 86.

²⁸¹ Az intézményi életet élénkebbé, színesebbé tette a számos színi előadás. A Szent Pál Társulat keretein belül szervezkedtek a növendékek: ugyan anyagi támogatást nyújtott a Társulat, ám nem korlátozta a „művészi” szabadságot. Saját készítésű színpad is rendelkezésre állt úgy a teológusok, mint a gimnazisták számára is. Az előjárók vigyáztak arra, hogy az egyesületi élet e megnyilvánulása helyes mederben maradjon, ám a szellemi táplálékhoz, szórakozási lehetőséghez való hozzájutást ők sem gátolták, sőt rendszerint részt vettek az előadásokon. Az előadások egyszersmind gyakorlatszerzési lehetőségek is voltak – szónoklásban, későbbi plébániai színjátszókör („bibliodráma”) szervezésében is segítséget nyújthatott. Nem csak feldolgozások, de saját szerzemények is bőven előadásra kerültek a hosszú évek folyamán. A tisztségek között mindvégig megtaláljuk a színdirektori (v. színingazgatói) beosztást, melyet nem feltétlenül felsőbb éves viselt. A színpadi életről külön beszámolóik készültek. Mikulásestek, karácsonyi műsorok, farsangi előadások színhelye is volt. A kezdeményezés nagy sikert aratott mind a növendékek, mind az előjárók körében. Kölcsönösen átjárás történt intézetek között is, t.i. a *Pius Internátusba* (1912-1948), mely fiúképzőként működött, és amely gróf Zichy Gyula püspök adományának köszönhetően nyílt meg. (Ez nem összekeverendő a kisszemináriummal, mely az *Ignatium* nevet viselte.)

Az ünnepélyek nagyobb részt tehát a Szeminárium díszterméhez köthetők, ahol alapvetően a színpadi élet darabjai mellett az egyházi év rendjét követő ünnepélyekre, különböző világi jellegű, illetve jubileumi megemlékezésekre kerül sor.

Mikulás-műsor, karácsony, farsang, március 15-e, tanévzárás, szilveszteresti ünnepélyek, vagy pápák, főpásztorok, szentek emlékezetére, az intézmény fennállásának bizonyos évfordulójára rendezett színpadi események voltak ezek, ének- és zeneszámmal, (saját) versekkel és maguk rendezte színdarabokkal, de előadások, versenyszónoklatok is helyet kaptak ugyanitt.

Az eseményekre az előjáróságon, de akár a megyéspüspökön, helynökökön, kanonokon, a rektoron és hittudományi tanárokon, az egyházmegye papjain kívül gyakran a világiak is hivatalosak voltak, jelenlétükkel megtisztelték az igen gyakran színvonalas eseményt. A szeminaristák műsorain ott találjuk sok esetben a *Pius internátus* (Pécsi Jézus Társasági Pius Internátus) tagjait, illetve a papnövendékek is adtak elő náluk.

Az akkori modernnek számító technikai eszközöket tekintve elég hamar, az 1923-as kezdeti próbálkozások és híradások után, már 1925-ben odáig jutnak, hogy mozi is helyet kap – ugyan nem a „díszben”, hanem egy „füstösebb” helyiségben – a pipában. Erről így tudósítanak az *Ünnepélyek* rovatban: „*Mozibeköszöntő! Előzetes teremszemle és előtanulmányozás után kezdi meg működését 40 méteres filmmel és emelkedett helyzetről a mozi.*”²⁸²

Ugyanitt olvassuk a vetített előadások, filmek neveit. Vetítógépen nézték a „*Szép templomokról*”, a római szentévi zarándoklatról, balkáni és stájerországi vadregényes tájakról, Szent Erzsébet életéről szóló képeket, valamint a Japán missziós területekről szóló vetített képes előadást. Ezekkel párhuzamosan találjuk a „mozibeköszöntőt” és a következő mozifilmeket: próbaként egy vonatokról szóló rövidfilm, majd a prefektus úr ajándékként a Gyermek Jézusról szóló, illetve az *Oroszlánvadászat*²⁸³ című film, egy „*Tobby Bobby*” elnevezésű, vidám témájú, illetve egy karácsonyi történetet bemutató produkció – többek között.

²⁸² *Ünnepélyek*, in *Szemináriumi Élet* 5. szám (1925. május), 9.

²⁸³ Hogy mit láttak a növendékek, az ma is megtekinthető az Interneten. Így képet kapunk az akkori vetített képes előadások minőségéről. Lövejagten (1907) Lion Hunting (Nordisk Film Kompagni), <https://www.youtube.com/watch?v=kKeERQ8qtN0> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

Az *Ünnepélyek* rovat beszámolója ezzel zárul: „*Megelégedéssel távoztunk és azzal a lelkesítő tudattal, hogy nekünk is mindent-mindent szent. Egyházunk szolgálatába kell beállítani. Adjon Isten új haladást a jövőben!*”²⁸⁴

3.3. A kiadvány további részeinek bemutatása

3.3.1. Az időszakos rovatokon kívüli írások

A következőkben az említett rovatokon kívüli írásokat tekintjük át röviden. Ezekről az írásokról megállapíthatjuk, hogy

*„elsősorban a lelkiségi irodalom körébe tartozó cikkek, amelyeket a szerkesztők a Társulat tagjai által az adott évben a versenytételek kiírására született dolgozatokból válogattak ki. Tartalmuk ennek megfelelően a legszélesebb skálát foglalják el a teológia tudományágának valamennyi szegmensét bevilágítva.”*²⁸⁵

Hiábavaló próbálkozás lenne rendszert találni bennük, vagy megpróbálni csoportosítani őket. *Vértesi* azonban néhány lényeges történés kapcsán rendezőelvet is felismer.²⁸⁶ Ezek az események a következők:

- az első világháború
- szemináriumi előjáró-váltások
- 1923-tól: a missziós gondolat
- 1922/1939: pápaválasztás
- 1926: püspökváltás
- 1937-től: a szociális gondolat

²⁸⁴ *Ünnepélyek*, in *Szemináriumi Élet* 5. szám (1925. május), 10.

²⁸⁵ VÉRTESI, L., *i.m.*, 89.

²⁸⁶ *Vö. uo.*, 88.

- 1938: Eucharisztikus Világkongresszus
- 1939-től: az uniós gondolat
- a második világháború
- 1945-1946: bíborosváltás
- 1947-1948: Boldogasszony Éve
- egyéb jubileumok, a közösségi élet eseményei, külsőleg megszervezett összejövetelek kapcsán közölt híradások

A két világháború említésébe beleértjük még azok kihatását is: területi és társadalmi-gazdasági következményeit, valamint a szemináriumi levante-kiképzéssel és a besorozással kapcsolatos cikkeket.

A szemináriumi előljárók távozásakor munkásságukra és szellemi hagyatékukra való visszaemlékezést, méltatást találunk és az új előljárók esetében pedig köszöntést és jókívánságokat. Ezt példának okáért, az 1942-es 19. szám esetében *Őrségváltás* címmel, fényképeket mellékelve teszik, a régi és új rektorukról és prefektusukról is közölve arcképet.²⁸⁷

A missziós és szociális gondolathoz kapcsolódó cikkeket mi a vonatkozó szakosztályok munkásságának hatásaként értelmeztük, de legalábbis a tagozatok bemutatásánál vizsgáltuk őket. Az említett uniós gondolat a keleti egyházakkal való egység keresése kapcsán került előtérbe.

Külön megemlítjük mi is a viccek megjelenését a lapban. Már az első számtól kezdve jelentkezik a humoros hangvétel, elsősorban a *Kalendárium* rovatban, ahol élcelődés is helyet kap, ám gyakran olyan formában, hogy csak az érti meg, aki járatos a klérus dolgaiban, vagy ismeri a pécsi szemináriumi életet. Ilyen a helyiség-elnevezések közül például a „pipa”, ahol a dohányzás mellett billiárd- és sakkversenyre is sor került.²⁸⁸

²⁸⁷ *Őrségváltás*, in *Szemináriumi Élet* 19. szám (1942. december), 5.

²⁸⁸ Érdekesség ezzel kapcsolatban a szeminárium életében számtalanszor előkerül a „nagy pipa”, vagy „pipa”, mint közösségi helység és a dohányzás, mint szokásos tevékenység. A SzÉ utolsó számában – *Szemináriumi Élet* 27. szám (1950-51), 26. – egyenesen a megértés és szeretet tetteinek nevezi, hogy látogatásukkor a jó szívű papság gyakran cigarettát vagy *cukorkát* ad a növendékeknek. *Exempla trahunt* írják, hogy terjedjen ez a példa, *pro benefactoribus nostris* címen ígérik, hogy imádkoznak ezekért a jótévedőkért. Az ekkor már a Pázmány Péter Tudományegyetem lekipásztorkodástan tanáraként tevékenykedő, korábbi fővárosi szemináriumi rektor Tóth Tihamér írja már a fiataloknak – megelőzés jelleggel –, hogy ne dohányozzanak, hiszen „aki dohányzási hajlamát nem tudja fékezni, igen könnyen enged rendetlen, esetleg bűnös vágyainak más, *fontosabb következményű dolgokban is (sic!)*”, in TÓTH, T., *Dohányzol? – Levelek diákjaimhoz*, Kapisztrán Szent János Kiadó, Budapest 2016, 35. Ehhez képest itt pártolást, támogatást látunk, sőt, örömforrásként jelenik meg a dohányzás kérdése, és fut végig e XX. századi folyóirat számaiban.

Az olvasónak a pécsi papnövelde aktuális kispap-lakóit is ismernie kellett (előjárókkal kapcsolatban nem viccelődnek), hisz sűrűn használnak beceneveket, pl. *Bakter*, *Czuri*, *Gólem*, *Karcsi*, *Vakca*. E helyen külön humoros életeseményeket is szerepeltetnek, melyek a növendékek életében történtek, és így bepillantást nyerünk a napirendjükbe is.

Március 29-i bejegyzéssel pedig ezt olvassuk, 1926-ból:

„*Mi a pech? Az egyik »Úr« így határozta meg: »Pech az, ha valakit az orgonaszó ébreszt föl édes álmából és az illető mosdatlan képpel szalad fel a kápolnába és oda is akkor talál betévedni, mikor a Spiritualis úr, »Dominus vobiscum«-ra fordul ki. Mikor pedig mise után pótolja az elmaradt lemosást, 5 perc múlva jelenti az infirmarius: 8 órakor fürdik!''²⁸⁹*

A vizsgázással kapcsolatban is találunk anekdotát: „*Biblicum van az alsó kurzuson, de ez nem akadály a következő »vígjáték« le ne játszódjon.*

Tanár: *Mondjon kérem egy parabolát a Szentírásból...*

Felelő (hallgat... körülötte mozognak, súgnak, búgnak, intenek... no megvan, hirtelen kimondja.) *Egy parabola: »Mea culpa«...*

Tanár: *Kérem nem stb....*

Felelő: (szomszédjához) *Akkor minek vered a melled?*

Szomszéd: *Én »magvetőt« mutattam...*

Karzat: *Tombol... az óra üt... Tanár kimegy...*”

Az előadásokkal kapcsolatos tréfás jelenetek külön is összegyűjtésre kerültek, a 15. számtól kezdve. Itt *Akasztófahumor* néven, a következő számban pedig *Derűs percek* néven találkozunk velük. Ez utóbbi előtt kis aforizma-gyűjtemény is megjelenik, azonban itt az életbölcesség közlése a fontos. A '40-es évek második felében, a kommunista egyházüldözés kezdetén ismét találkozunk a *Mosolygó tükör* (1947-48), *Napos oldal* (1949) *Tréfák* (1950-51)

²⁸⁹ *Kalendárium az 1925-26. közönséges esztendőről, in Szemináriumi Élet* 5. szám (1925. május), 20. Megjegyezzük, hogy a hagyományos latin misében, a főoltárnál állva a pap, oltárcsók után, több alkalommal (szám szerint hétszer) a nép felé fordul, és köszönti őket. A humoros jelenet és a liturgia kezdetéről elkésző szeminarista felfedezése ez által érthető is, annak ellenére, hogy ilyenkor a celebráns szeméit a rubrikák szerint nem emeli fel. A történet fürdésre vonatkozó része azonban nehezebben érthető, hiszen kezdetben úgy tűnik, nem beteg szeminaristáról van szó.

nevű, a szeminárium életből vett mókás történések megörökítését szolgáló „rovattal”, talán épp a háttérben húzódó nehézséget ellensúlyozásaként.

A díszteremhez kötődő beszámolók mellett elszórtan még szintén felfedezhető a humor jelenléte és a vidámság a lapban, ami egyébként az 1930-as években lett visszafogottabb.

3.3.2. Borító és reklámok

A kiadvány első 12 számának borítója részben, vagy egészben a pécsi bazilikát ábrázolja, előtte az 1828 és 1838 között kormányzó Szepesy Ignác pécsi megyéspüspök szobrával a Dóm téren. A borítón a sajtótermék címe és alcíme jelenik meg, mely leggyakrabban a következő: „*Szemináriumi Élet. A pécsi Szent Pál Társulat Értesítője.*” Itt jegyezzük meg, hogy a Pallas nagy lexikona szerint az „értesítő”:

„az a jelentés, melyet az egyes tanintézetek - régebben csakis a fő- és középiskolák, újabban a polgári, sőt néha az elemi iskolák is - egy-egy évi működésükről a tanév végén adni szoktak.”²⁹⁰

A teológusok a tanintézetükhöz szorosan kötődő székesegyház és a püspöki joglíceumot is létesítő tudós püspök szobrát jelenítik tehát meg a borítón, ezzel is bennfoglaltan jelezve a mindenkori főpásztor, a székesegyház és a tudományos életet folytató papnevelde kapcsolatát.

A borítók sorában még egységes képet mutat Szent Pálnak, a Társulat védőszentjének megjelenítése. A „népek apostola” kezében tollal, könyvvel és karddal van ábrázolva, amint felfelé tekint.

A 14. számtól a 16. számig látjuk ilyen címlappal megjeleni a kiadványt, illetve ezután is szerepeltetik, ám a második bécsi döntés következtében visszatért Erdély ünneplésére 1940-ben a Székesegyház fölött a Szent Korona képe jelenik meg, belőle mintegy kinőve az apostoli kettőskereszt (cikk is megjelenik Erdély visszatéréséről ebben a számban, illetve más magyarsággal kapcsolatos gondolatok).

²⁹⁰ art. *Értesítő*, in *A Pallas Nagy Lexikona VI*, Arcanum-FolioNET Kft., Budapest 1998, <https://mek.oszk.hu/00000/00060/html/033/pc003309.html#3> (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

Ezzel tehát nyilvánvaló utalás történik a Magyar Szent Korona-tanra²⁹¹ a borítón. Ebben az évben Szent Pál említett ábrázolását Dr. Grund Béla igazgató „beköszöntőjénél” szerepeltetik kicsinyített kivitelben.

A következőkben a számok borítója egyszerűsödik, rajtuk pusztán két szín alkalmaznak, kép nélkül (a számokon belül viszont elkezdnek megsokasodni a fényképek). Eközben egy alkalommal visszatér a bazilika egy újabb róla készült fényképpel, még hozzá a 20. szám esetében, majd pedig a 23. számban, kiegészülve a szeminárium épületével, de immár rajzként. Ez érthető is, az épületek nem egymás mellett helyezkednek el. Ezt azonban az 1949. szám esetében később megoldják egy távrolról készített fénykép szerepeltetésével.

A 25. jubileumi szám ismét egyszerűséget mutat, kívül-belül eltűnnek a fényképek. Innentől kezdve kezd érződni a magyar egyházüldözés hatása a lapon.

Külön meg kell még említenünk a Boldogasszonyunkat megjelenítő két borítót, röviden válaszva azok háttértörténetét. XII. Piusz pápa nevéhez fűződő, ezáltal egyházas érzületet sugalló borítókat találunk az 1947-48-as és 1950-51-es szám esetében. Mária mennybevétele dogmájának kihirdetésére való készülétként, illetve magát a hittételt ünnepeelve emlékeztek meg e számokban a növendékek Máriáról. Tematikus számnak nem nevezhető egyik sem, bár kiemelten foglalkoznak benne Nagyboldogasszonnyal, illetve Mária királynői méltóságával.²⁹²

²⁹¹ Ld. a Koronáról alkotott jogelméletről, in ZLINSZKY, J., art. *Magyar Szent Korona-tan*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon VIII. Lone-Meszl*, SZIT, Budapest 2003, 436-437.

²⁹² Talán megengedhető itt e helyen egy személyesebb jellegű megjegyzés. A dolgozat írója ehhez a szakaszhoz Nagyboldogasszony napján jutott el, közel Világ Királynője ünnepéhez, s e helyen szeretné kifejezni háláját Szűz Mária iránt, akitől a jelen dolgozat elején található – Jézusra utaló és a szolgáltnak címzett – idézet is származik: „Quodcumque dixerit vobis, facite” (Jn 2,5), vagyis „bármit mond nektek, tegyétek meg”. A Szent Szűz oltalmat nyújtó közbenjárása miatt is álljanak itt a megemlékezés hálatelt szavai, hiszen 80 évvel ezelőtt (e sorok 2022-ben íródtak), a világháború szörnyűségei közepette ajánlotta fel XII. Piusz pápa az egész világot egy rádióbeszéd keretében Szűz Mária, mint a Béke és a Világ Királynője Szeplőtelen Szívének. Vö., in XII. PIUSZ, *Preghiera per la Consacrazione della Chiesa e del genere umano al Cuore Immacolato di Maria* (31 ottobre 1942), https://www.vatican.va/content/pius-xii/it/speeches/1942/documents/hf_p-xii_spe_19421031_immacolata.html (olasz) (a kutatás ideje: 2023. április 5.), amelyet később ünnepélyesen meg is ismételt, in XII. PIUSZ, *Preghiera per la consacrazione della Chiesa e del genere umano al Cuore Immacolato di Maria* (8 dicembre 1942), https://www.vatican.va/content/pius-xii/it/prayers/documents/hf_p-xii_19421208_prayer-cuore-maria.html (olasz) (a kutatás ideje: 2023. április 5.) A Pécsi Egyházmegyével, a főpásztorral és a szeminaristákkal való kapcsolatára dolgozatunkban még később kitérünk. Előljáróban csak annyit, hogy az 1947-48-as borítóján és a lap harmadik oldalán szereplő, Mária-szobrot ábrázoló képről van szó, mely szintén a Világ Királynőjét ábrázolja. Így tehát szoros a kapcsolat, de nem akarjuk a borítókról szóló jelen fejezet kereteit szétfeszíteni, vagy olyan tartalommal megtölteni, amely nem kapcsolódik szorosan az alfejezetben tárgyalandókhöz. Jelen megjegyzéssel Szűz Mária, a Világ Királynője oltalmába ajánlom e disszertációt és mindazokat, akik olvassák, illetve akik munkámban imával és útmutatásokkal segítettek.

A képi és képi jellegű megjelenítéseken kívül, melyeket az imént átvettünk, a borítón helyet kaphat még az adott lap száma, a megjelenése éve és hava, egyes esetben a tanév jelzése is helyet kaphat, valamint, hogy a kiadvány *kézirat gyanánt* jelenik meg. A hátoldalon szerepelhet a kiadó és a nyomda neve, az ezzel kapcsolatos információkkal, később reklám is, amire ennek kapcsán érdemes kitérnünk.

Egész oldalas reklámok a 17. számnál (1940. december) kezdenek megjelenni: e szám esetében ez ötoldalnyi felületet tesz ki, és a hátsó botíróra is jut belőlük. Feltűnésük nem mutat tehát fokozatosságot, hanem hirtelen, nagy számban mutatkoznak.

A Missziós szakosztályhoz kötődő egész oldalas reklámot már fentebb említettük. Emellett üzletek saját hirdetései: kegytárgy- és papírkereskedés, liturgikus ruhák és kellékek, drogéria, optikus, sport- vagy ékszerbolt, textilüzlet, továbbá kávéház, hangszerkészítő, könyvismertetés és hozzá a megrendelés módja (növendékek által is), de még traktorjavító üzem hirdetése is megjelenik.

3.4. Összegzés az Értesítőről

A fentiekben megvizsgáltuk a *Szemináriumi Élet* felépítését, ismertettük rovatait és az azokon kívüli írásokat, a kiadvány egyéb részeit. Az egységesebb kép megalkotásához hiányzott a változatlan szerkesztőgárda, ám az előljárók is segítségükre voltak a növendékeknek tanácsaikkal, hogy a tudományos, szakosztályi – vagy összefoglalva – a társulati munka mellett a kiadvány szerkezeti felépítése is átlátható, olvasása élvezhető legyen.

Vértesi tanulmánya végén így foglalja össze a lap működésének megszűnését:

„A vidéki szemináriumok egy részét – köztük a pécsi szemináriumot is – az 1951-es év során felszámolták. 1951-ben még a püspökségen lakhattak a szeminaristák és ott is tanultak, de 1952-től már a győri szemináriumban folytathatták csak tanulmányaikat. A papnövelde bezárásával a Szent Pál Társulat 88 éves története és vele a Szemináriumi Élet sorsa is lezárult.”²⁹³

²⁹³ VÉRTESI, L., *i.m.*, 91.

4. LELKISÉGTÖRTÉNET

4.1. Kitekintés: hitbuzgalmi megnyilvánulások és a Szeminárium

Amint *A kiadvány további részeinek bemutatása* fejezetből is kiderült, belemagyarítás és mesterkélten erőltetés nélkül nem lehetséges az, hogy a korábban felvázolt rovatokon kívüli, szigorúan csak egy adott tárgykörre szűkített további publikáció-sorozatra leljünk. Tematikus lapszámokról sem beszélhetünk, viszont igenis kimutatható, amint egy-egy komolyabb esemény befolyással van a kiadványra, olyan szinten, hogy az már a borítón megjelenik. Amint azt ismertettük, ezek kisebb mértékben ugyan, de bírtak rendezőelv-jelleggel is.²⁹⁴

Ebben a fejezetben a *Szemináriumi Élet* három teljes évtizedének mindegyikéből kiválasztottunk egy-egy jelentős eseményt, ami megjelenik a lapban is, és hitbuzgalmi-jelleggel bír. Hitbuzgalom szón itt a korabeli katolikus szóhasználatot értjük, miszerint ez „*a hitélet ébren tartására, ill. fellendítésére irányuló, azt segítő*”²⁹⁵ (egyesület, folyóirat) irodalom, vagy tevékenység.

Pontosan ilyen esemény volt a 20-as években a városi *népmisszió*, a 30-as években az *Eucharisztikus Kongresszus*, a 40-es években a *Boldogasszony Évének* mintegy előkészületeként megtartott rendezvényei, kiemelve közülük a helyi szervezésű *Mária Napok* nevű eseménysorozatot. Az imént felsorolt történéseket nem egészében vizsgáljuk, hanem Pécs városának vonatkozásában és a szeminaristákkal való kapcsolatukban. legalábbis ennek kimutatására törekszünk, a rendelkezésre álló források felkutatásával.

E fejezetnek tehát kitekintő jellege van. Abból indulunk ki, hogy a szeminaristák élete nem csak a falakon belüli események hétköznapiságából állt, a külvilág is hatott rá, és ha az adott, jelentőségteljes történés a kiadványon belül is nagyobb figyelmet kapott, akkor érdemesnek

²⁹⁴ Vö. VÉRTESI, L., *i.m.*, 88.

²⁹⁵ art. *hitbuzgalmi*, in BÁRCZI, G. – ORSZÁGH, L. (szerk.), *A magyar nyelv értelmező szótára*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1959-1962.,

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/h-2E554/hitbuzgalmi-307A1/> (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

tartjuk azt közelebről megvizsgálni e helyen. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy munkánkban nem csak a nyomtatott, „holt” betűt akarjuk vizsgálni, hanem az egyes témáknál igyekeztünk megvizsgálni az események háttértörténetét is, főként annak pécsi vonatkozásában.

4.2. Az 1922-es Pécs városi népmisszió

Jelen fejezetben a *Szemináriumi Élet* 1923. májusában megjelent 3. számából kiindulva tekintünk rá a missziós gondolat, azon belül pedig az 1922-ben megtartott városmisszió tárgyára. Tesszük ezt a lapban megjelent cikkeket alapul véve. Megvizsgáljuk továbbá a missziós gondolat hatását a Szeminárium életére, de tág értelemben vett háttértörténetének kutatását is elvégezzük, amennyiben az kapcsolatban állt a papneveldével.

A kiadványból kiindulva három fő pont köré tudjuk csoportosítani az ezzel összefüggő információkat: magának a városmisszióknak a bemutatása, a növendékek reflektálása, valamint az előjárói vonatkozások.

4.2.1. A pécsi misszió felépítése és lebonyolítása

Az 1922-es pécsi esemény az ún. *népmissziók* sorába tartozott. Ezek a missziók esetünkben tehát nem külföldre (nem-keresztények evangelizálását célozva), hanem „belülre” irányultak, a helyi lakosság hitéletének felélesztésére, mintegy újra-evangelizálására. A prédikációk mellett ájtatosság-sorozatot is tartottak ekkor a hagyományosan szerzetes-szónokok.

Eredeti értelemben ferences, domonkos vándorprédikátorok buzdítottak ilyen módon az erkölcsös életre. A középkortól kezdve kezdtek el terjedni ezek a bűnbánatra indító, szervezett alkalmak.²⁹⁶ Az 1917-es Egyházi törvénykönyv pedig a plébániák számára legalább tízévenként írta elő az ilyen *belső misszió* tartását (vö. 1349.k.), amelyre a következő volt jellemző:

²⁹⁶ Vö. DIÓS, I., art. *népmisszió*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon IX. Meszr-Olt*, SZIT, Budapest 2004, 757.

„[H]agyományos formájában hosszan, 5-8-10 napig tartott. Általában több missziós atya jött a plébániára, megosztva beszéltek és gyóntattak. A beszédeknek kötött rendje volt, s a katolikus hit és erkölcs összes alapvető igazságát felölelték. A népmissziót a körülményeknek megfelelően reggel és este, különböző korcsoportoknak és állapotoknak esetleg párhuzamosan tartották. A több idegen gyóntató jó alkalmat adott a szentgyónások elvégzésére.”²⁹⁷

Az esemény emlékére aztán emlékkeresztet állítottak belül a templomban, mely korpusz nélkül, később az évszámokat egymás alatt felsorolva emlékeztetett a nevezetes eseményre.

Visszatérünk azonban most az 1922-es esztendőre. Pécsre december 9-e szombat este érkeztek meg a missziósok, azonban 17-e vasárnap már elutaztak, így tulajdonképpen a nyolc napos időtartamnak felelt meg eseményünk.

Megkísérelhetnénk rekonstruálni a növendéki beszámoló alapján az egyes napok menetét, ám e tekintetben inkább a *Dunántúl* napilap tudósítására²⁹⁸ támaszkodunk. Ez alapján a város fő, központi plébániáin folyt a bűnbánat-tartásra hívó igehirdetés, mégpedig a Pécs-Székesegyház, Pécs-Belváros, Pécs-Budai Külváros, Pécs-Szigeti Külváros plébániák területén. Utóbbi két esetben a Szent Ágoston-templom, illetve a ferencesek Szent Ferenc oltalma alatt álló templomában. A fenti felsorolásnak megfelelően a szónokok sorrendben pedig a következők voltak: a nagy jezsuita hírhirdető Bangha Béla és rendtársa, Jámbor László házfőnök; továbbá a karmelita Szeghy Ernő és Hász Bokárd tartományfőnök atyák; a mohácsi házfőnök Szencsár Péter és Jagicza Juvenál ferencesek; illetve a későbbi veszprémi megyéspüspök Badalik Bertalan OP és Böle Kornél OP hitszónok végezte a missziós tevékenységet.

Forrásanyagaink között fontos helyet foglalnak el az említett plébániák *Historia Domus*-ai. Mégsem támaszkodhatunk tehát csupán a *Dunántúl* beszámolójára, noha meg kell jegyezni, hogy az 1911 óta működő pécsi napilap, mint a Katolikus Dunántúl Rt. kiadványa, nem volt inkompetens a témával kapcsolatban, hanem tájékozott, egyházas érzelmű lap volt. Olyannyira, hogy annak első számában maga gróf Zichy Gyula pécsi megyéspüspök írta meg a vezércikket.

²⁹⁷ DIÓS, I., art. *népmisszió*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon IX. Meszr-Olt*, SZIT, Budapest 2004, 757.

²⁹⁸ *Hírek*, in *Dunántúl* XI (1922/280), 4.,

https://adt.arcanum.com/hu/view/Dunantul_1922_12/?pg=39&layout=s (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

Működése, amint a főpásztor írja, szolgáljon „*a legszentebb eszmék önzetlen, férfiás, hű szolgálatára. Jogot, igazságot, keresztény eszméket s a magyar hazának lelkes szeretetét (...) szolgálja [hogya] öntudatos munka fakadjon nyomukban a lelkek javára.*”²⁹⁹

Noha a „*legjobb vidéki lapok közé tartozott, szorosan kötődött a katolikus egyházhoz: megemlékezett ünnepeiről, évfordulóiról, az egyházon belüli közigazgatási változásokról, bemutatta a hazai és külhoni kegyhelyeket, beszámolt a püspökkari konferenciákról,*”³⁰⁰ ezért tehát megbízható forrásnak tartjuk, mégis hiányos a beszámolója.

Ezt a Pécs-Belváros *historia*-ja is megerősíti, amikor ezt írja utólag, a misszió megszervezésének hiányosságaként:

„*A lehető legfontosabb, hogy az újságokban állandóan közzé legyen téve s azonfelül nagyon célszerű lett volna nagy, egész íves plakátokat készíttetni (...) Ez a legbiztosabb módja annak, hogy a nép minden rétegénél a misszió híre elterjedjen. Ebben mi hibáztunk.*”³⁰¹

Így éppen a misszióhoz kötődő plébániák *Historia Domus*-a lesz a fő kiegészítő forrás számunkra a továbbiakban, amely által jobban rálátunk a *Szemináriumi Élet* beszámolójára is, ami fő célunk e fejezetben.

Az egyes napok programját és szertartásainak rendjét, amint láttuk, nem hozták a helyi lapok. A *Dunántúl* december 8. (pénteki) számában szereplő információk ráadásul nem is állják meg a helyüket, hisz a program időközben – apróbb nehézségek miatt – máshogy alakult. A székesegyházi *historia* alapján, két estén dr. Ákos Ferenc püspöki levéltáros „ugrott be”, vagyis helyettesítette a meghirdetett szónokot a bevezető beszédek megtartására (ami igencsak jól

²⁹⁹ ZICHY, GY., *Dunántúl – Kikelet*, in *Dunántúl* I (1911/1), 1.,

https://adt.arcanum.com/hu/view/Dunantul_1911_03/?pg=0&layout=s (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

³⁰⁰ KILIÁN, I., art. *Dunántúl*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon II. Bor-Éhe*, SZIT, Budapest 1996, 729.

³⁰¹ PEL_III.102_Pecs-Belvaros_historia_vol_I_0051. Vonatkozó hivatkozásainkban a Pécsi Egyházmegyei Levéltár hivatkozási ajánlása alapján a *historia parochiae*-k e-archívumbéli fájl-elnevezési módját használtuk (fondcsoport, fond száma, plébánia neve, fájl sorszáma). A Levéltár e-archívumának elérhetősége: <https://e-archivum.pecsiegyhazmegye.hu/hu> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

sikerült a visszajelzések alapján), mivel a missziós atyák lekésték a vonatot, másrészt P. Bangha két alkalommal tartott munkáskonferencia-beszédet, de a tervbe vett ún. „munkástriduumot” nem tudta megtartani.³⁰²

4.2.1.1. Pécs-Székesegyház

A plébánia háztörténete fél oldalnál kissé hosszabb terjedelemben számol be a jelentős eseményről,³⁰³ de még így is számos információval szolgál számunkra. Dr. Rézbányay József itt a plébános 1922-ben, az ő feladata volt tehát rögzíteni a tudnivalókat.

Bevezetőjében megemlíti a misszió célját és a jezsuita páterek nevét: *„A háború, szerb megszállás, helyi kommunista rezsim ütötte lelki sebek vártak gyógyulást. A székesegyház szónokai P. Jámbor László és P. Bangha Béla voltak.”*³⁰⁴ A programról is képet kapunk, amely beszámolója alapján a következő módon alakult:

- reggelente 7:30-as kezdettel félórás beszéd, majd csendes mise
- esténként 6 órakor egyórás beszéd, majd 5 perces silentium, végül áldás
- három napon át délután 3 órától különböző előadások
- két estén 8 órától munkáskonferencia-beszéd
- az utolsó éjjelen szentségimádás, hajnali 2, 3, 4, 5 és 6 órakor mondott misékkal

A missziósok érkezésének másnapján, vagyis vasárnap, P. Bangha megkezdte reggeli szolgálatát³⁰⁵, amellyel kapcsolatban Rézbányay megjegyzi, mintegy az utókornak tanulságul: missziós beszéd tartására ez a reggeli óra nem alkalmas, mivel kevesen jelentek meg, hanem inkább ajánlja a délelőtt tíz órától 12 óráig terjedő időszávot e célra.

³⁰² Vö. PEL_III.107_Pécs-Szekesegyhaz_historia_vol_I_b_0014 és 0015.

³⁰³ PEL_III.107_Pécs-Szekesegyhaz_historia_vol_I_b_0014 és 0015.

³⁰⁴ PEL_III.107_Pécs-Szekesegyhaz_historia_vol_I_b_0014.

³⁰⁵ Amint az a papnövendékek beszámolójából kiderül, itt késésről lehetett szó, hiszen az ifjú leviták már indultak volna a Székesegyházba, amikor tudomásukra jut, hogy a jezsuita páterek csak az éjszaka folyamán érkeznek meg, így a Pécs-Székesegyház esetében másnap, vasárnap reggel kezdődött a plébániai missziós beszédek sorozata., in *„Íme, a magvető kiméne vetni.” Mt. 13,3, in Szemináriumi Élet 3. szám (1923. május), 8.*

A helyi papnövendékek a részvétel mellett asszisztenciát is szolgáltattak, de mint kiderül, ezeken az esti beszédeken erre nem volt szükség, még hozzá a nagyobb hatás kedvéért, hogy ti. a szertartás menete a hívek lelkére hasson, és ami a papnövendékeket is megindította, ez pedig tehát a „*kb. 5 perces silentium, mely alatt a dóm nagyharangja szólt, csodálatos pszichikai hatást idézve elő. A silentium után egyszerű, cibóriumos áldás, némán, assistentia nélkül.*”³⁰⁶

A délutáni előadásokat P. Jámbor tartotta a legényifjúság, a diákok, illetve a szülők számára, míg a munkáskonferencia-beszédeket (külön a férfiaknak) P. Bangha, akinek ezek a beszédei, de még inkább az estiek, igen nagy tömegeket vonzottak.

A szentségimádással kapcsolatban pedig azt írja, még a kor szokásainak megfelelően az „eláldoztatott” szentostyák számára is kitérve:

„*Az éjszaka folyamán tömve a templom, gyóntatószékek ostrom alatt. Jelen sorok írója, ki a 2 órai misét mondta, másfél cibóriumot (kb. 1700 particula) eláldoztatott. Másnap elfogyott kb. 4200 partikula.*”³⁰⁷

4.2.1.2. Pécs-Belváros

A *Belvárosi templom* (ismertebb mai nevén a *Dzsámi*) plébánosa 1922-ben Dr. Kelemen András volt, aki a *historia* eseményünkre vonatkozó beszámolóját csak utólag írta le,³⁰⁸ azonban azt a székesegyházi plébánosénál is bővebben teszi. Első soraiban már jó tanácsokkal látja el az utókort, okulásul.

„*A másik hiba pedig ott volt, hogy a 8 missziós páter [megjegyzésünk: itt felsorolásuk következik] nem jött össze, hogy a programot közösen megállapítsák, hanem mindegyik saját maga állapította meg a programot, s így nagyon gyakran egyik a másiknak hátrányára volt. Nagy baj az is, hogy aránylag mind a négy plébánia templom közel fekszik egymáshoz.*”

³⁰⁶ PEL_III.107_Pécs-Szekesegyhaz_historia_vol_I_b_0015.

³⁰⁷ Uo.

³⁰⁸ Vö. PEL_III.102_Pecs-Belvaros_historia_vol_I_0051.

Ajánlatos lett volna egy templomot kizárólag a férfiak számára fenntartani (...) Nagy súlyt kell helyezni, hogy vonzó, érdekes legyen a program, hogy a lehetőségekhez képest felcsigázza az emberek érdeklődését.”³⁰⁹

A plébános a programok folyamatos, újságokban való közzétételének és a bolti kiplakátolásoknak az elmaradását is szóvá teszi (ehelyett röpcédulák általi hirdetéssel éltek), de erről már korábban írtunk.

Az alábbiakban itt is igyekszünk rekonstruálni a misszió menetét, amely alapján mi is beláthatjuk, hogy a különböző plébániai programok összehangolásának hiánya miatt valóban „*egyik a másiknak hátrányára volt*”. Azonban, a jobb átláthatóság kedvéért, nem helyezük el az esemény teljes menetét egy táblázatba, hiszen mindenhol mások voltak a szónokok, akik esetében valóban „*nem jött össze, hogy a programok közösen megállapítsák.*” Így ennek közös táblázatba erőltetésére ezért sem vállalkozhatunk. A sorrend itt a következő volt:

- szombat este bevezető beszéd
- reggelente 6 órai kezdettel roraté mise, majd fél órás beszéd
- esténként litánia, majd rögtön utána 6 órától a fő missziós beszéd, majd rövid silentium, végül áldás
- szerda reggeltől a hivatalos gyóntatás megkezdése
- csütörtökön egész nap szentségimádás, a visszahelyezés előtt ünnepélyes könyörgés
- péntek 9 órától ünnepélyes gyászmise a plébánia elhunyt híveiért
- szombat éjjel szentségimádás, gyóntatással, rózsafüzérézéssel és litániákkal
- vasárnap esti 6 órai mise után a skapuláré ünnepélyes feladása, majd az ünnepélyes befejező beszéd, a végén litániás imádsággal

A plébános beszámolójából³¹⁰ megtudjuk, hogy a – fenti hiányosságok ellenére – jól sikerült a misszió, különösen az éjjeli énekes adoráció az Oltáriszentség előtt, ahol nagy számban jelentek meg a hívek, közülük igen sokan a gyónás szentségéhez is járultak. A missziós atyák fennhangon imádkozták elő a szentolvasót, vezették a litániákat.

³⁰⁹ PEL_III.102_Pecs-Belvaros_historia_vol_I_0051-0052.

³¹⁰ Vö. PEL_III.102_Pecs-Belvaros_historia_vol_I_0052.

A fenti felsoroláshoz kiegészítve még elmondjuk, hogy Szeghy Ernő OCD és Hász Bokárd OCD tartományfőnök atyákat a ciszterciék látták vendégül, így eléjük menve – a helyi papság, a ciszterci rend tanárai és az egyházközségi képviselők – ünnepélyes bevonulással kísérték őket a megnyitó alkalomra. A templomba érve orgonajáték után rövid adorálás, majd a plébános üdvözli szavai hangoztak el, végül elhangzott a *Veni Sancte* himnusz. Ezt követte a megnyitó beszéd.

A *historia* szavaiból kiderül, hogy roráté szentmisék voltak, ami a liturgikus időszakot tekintve egyértelműnek tűnik, ám a székesegyházi beszámoló ezt nem említi.³¹¹ A reggeli beszéd esetében itt sem beszél nagy látogatottságról, hanem csak a „*rendes templomlátogató hívek*” mentek el rá, és ezzel kapcsolatban beszél a programok egymásra szervezettségéről.

Az esti beszédekhez viszont nagyobb számban látogatták a hívek. Naponként felváltva tartották ezt megelőzően a Jézus Szent Neve, vagy Szent Szíve litániákat. A fő missziós beszédek végzetével a silentium itt három csendben imádkozott Miatyánk volt az atyák részéről, alatta azonban harangszó volt és a végén cibóriummal áldás. A szentbeszéd alatt nem volt gyóntatás.

A csütörtöki szentségimádás végén, még a *repositio* (az Oltáriszentség visszahelyezése) előtt ünnepélyes esedező könyörgés volt, melyen a papság és az egyházközségi képviselők mellett a helyi cserkészcsapat, a ciszterci gimnázium kongregációi, valamint a tanárok is részt vettek.

A vasárnapi záróalkalom skapuláré-felvételén 350-400 fő vette fel ünnepélyes keretek között e szentelményt. Ezt követte – az erre az alkalomra újrafestett – missziós keresztnek a megáldása, rajta már a hiányzó évszámmal, ami 1894 és 1909 után következett.

³¹¹ A *Pécsi Katolikus Tudósító* – minőségüket tekintve a későbbiekhez képest még alacsonyabb színvonalat képviselő – 1922-es számai még nem közölnek összefoglaló, minden templomra kiterjedő miserendet, hogy annak segítségével szemléltethessük a fejezetben elmondottakat. Ilyen korabeli miserendet csak 1938-ból, az Eucharisztikus Kongresszusról szóló pécsi tudósítások áttekintése kapcsán találtunk, amely 16 év messzi távlatából nyújthat egyfajta képet a misézőhelyek és az Istentiszteletek pécsi rendjéről ld. a Pécsi Egyházmegyei Levéltár e-dokumentumának az (egyébként számozatlan) 91. oldalát, in *Istentiszteletek rendje a pécsi templomokban és kápolnáknakban*, in *Pécsi Katolikus Tudósító* XVI (1938/7), in Pécsi Egyházmegyei Könyvtár, https://konyvtar.pecsiegyhazmegye.hu/images/kiadvany/PEL_e-konyvtar_Pecsi_Katolikus_Tudosito_1938_1_2_3_4_5_6_7_8_9_10.pdf (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

Ebből is látjuk, hogy ugyan „*a háború, szerb megszállás, helyi kommunista rezsim ütötte lelki sebek vártak gyógyulást*”, és az 1917-es Egyházi törvénykönyv 1349. kánonja a plébániák számára legalább tízévenként előírta az ilyen *belső misszió* tartását, mégsem volt a XX. század eleji két alkalom között nagyobb kihagyás az első két újkori misszió közötti időtartamhoz képest, tehát a háborúra itt nem hivatkozhatunk, mint a missziót akadályozó tényezőre.³¹²

Kegyűgyak megáldásával, missziós által közvetített pápai áldással, és litániát követő Te Deum-mal végződött az eseménysorozat. A plébános köszönő szavait követően, miután a karmelita páterek visszaadták a nekik járó stólapénzt, körmenetben kísérték vissza őket a rendházba.

4.2.1.3. Pécs-Budai Külváros

Helyszínül itt az *Ágostont-téri templom* szolgált, a helyi plébánost pedig dr. Czernohorszky Józsefnek hívták ekkor, akinek beszámolója³¹³ – a székesegyházihoz hasonlóan – fél oldalt tesz ki, azonban annál jóval kevesebb információt tartalmaz, és többször utal a székesegyházi programra. Azt is a belvárosi *historia* segítségével tudjuk meg, hogy itt is naponta, a szokásosan reggel 6-kor kezdődő szentmise után került sor a missziós beszédre.

A visszaemlékező plébános leírja a „*szent missziót*” tartó szerzetesek nevét: a mohácsi házfőnök Szencsár Péter OFM és Jagicza Juvenál OFM atyák hirdették itt az Úr igéjét, méghozzá eredményes módon. Bár az utóbbi, fiatal ferences atya tüzes beszédeit is megemlíti, mégis P. Bangha székesegyházi ténykedést emeli ki a leginkább, külön a férfiaknak tarott konferenciabeszédével kapcsolatban:

³¹² A *Pécsi Katolikus Tudósító* cikkével ellentétben, amelyik a következőket állítja: „*Már majdnem 10 esztendeje, hogy utoljára missziót tartottak városunkban. Már 1920-ban tervbe volt véve a missziók megtartása, de a megszállás miatt beállott közlekedési nehézségek lehetetlenné tették.*”, in *Népmisszió Pécssett*, in *Pécsi Katolikus Tudósító* II (1922/3), 54., in Pécsi Egyházmegyei Könyvtár, https://konyvtar.pecsiegyhazmegye.hu/images/kiadvany/PEL_e-konyvtar_Pecsi_Katolikus_Tudosito_1922_1_3.pdf (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

Érdekeség, hogy a lapot ugyanaz a plébánia adja ki, amelynek *Historia Domus*-ában utolsó népmissziós évként az 1909-es dátum szerepel. A havilapban szereplő beszámoló egyébként igen rövid terjedelmű, de ez érthető is, hisz az adventi eseményről tudósít, jó előre. A kiadvány szerkezeti felépítésében, kinézetében a *Szemináriumi Élet* újságra nagy mértékben hasonlít, nyilván annak alapul szolgált, szedési és nyomtatási téren. A kiadvány 1922 és 1925 között szünetelt, így nem adhatott hírt a népmisszióról. Erről és a havilap céljáról ld. KILIÁN, I., art. *Pécsi Katolikus Tudósító*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon X. Oltal-Pneu*, SZIT, Budapest 2005, 763.

³¹³ Vö. PEL_III.103_Pecs-Budai_Kulvaros_historia_vol_I_0110.

„A hatást nem lehet leírni. Ily kitűnő előadót nem igen hallottam. Valóságosan hipnotizálja az embert. Kár, hogy a lelkeskedő papság által felvetett munkás triduum-ot nem tartotta meg.”³¹⁴

Megtudjuk, hogy itt is volt (valamelyik nap) férfiak számára beszéd, este nyolc órai kezdettel, amire az asszonyok is el akartak jönni, erre azonban nem volt lehetőség. Ezután a székesegyházi misszióra tér ki ismét, valamint arra, hogy ő maga az éjjeli szentségimádás alatt gyóntatott, egészen reggel négy óráig. Anyagiakról írva rögzíti azt az egyenként 10.000 koronás támogatást, melyet a plébániák az egyházmegyei hatóságtól a misszió anyagi költségeinek rendezésére kaptak.

Úgy látszik, központi gondolat volt, hogy a világháborúnak, a szerb megszállásnak, valamint a helyi kommunista rezsimnek erkölcsi téren okozott pusztításait akarták lelki téren orvosolni, hisz ugyanebben a sorrendben ez a megjegyzés itt is szerepel.

4.2.1.4. Pécs-Szigeti Külváros

A helyszín itt az ún. *Barátok temploma*, az adminisztrátori tisztséget viselő gvardián atya neve pedig Odilo Oberten az 1922-es évben. A misszióról szóló beszámoló³¹⁵ igen szűkszavú, az előző visszaemlékezéshez képest is. Amint *Historia Domus-uk* előszavában³¹⁶ leírják, ez a következők miatt van így:

„A pécsi ferencrendi plébániának, bár száznegyven év óta áll fenn, mindeddig semmi néven nevezendő történeti évkönyve nem volt. Miután az Egyházmegyei hatóság »*Historia Parichiae* vezetése elrendeltetik« címen 158/1913 szám alatt szigorúan meghagyta, hogy a

³¹⁴ PEL_III.103_Pecs-Budai_Kulvaros_historia_vol_I_0110.

³¹⁵ Vö. PEL_III.108_Pecs-Szigeti_Kulvaros_historia_vol_I_0114.

³¹⁶ Vö. PEL_III.108_Pecs-Szigeti_Kulvaros_historia_vol_I_0002-0004.

*plébánosok ezután minden plébániában rendes történeti évkönyvet vezessenek, aminek ellenőrzését az esperesekre bízta, ezen kötelezettség teljesítését a plébános megbízásából úgy a múltra, mint a jelenre nézve – és pedig 1928. évig – elvállaltam.*³¹⁷

Ez alapján, mint azt az *Előszó*ban szintén leírja, csak visszaemlékezésben, rövid összefoglaló írásával tud szolgálni, történeti könyvek hiányában. A fejezetünkben említett négy plébánia történetébe is betekintést nyerünk, amely szerint II. József osztotta fel a várost ennyi plébániára, a Pécs-Szigeti Külváros ellátását viszont, a főpásztor akarata ellenére, és a világi hatóság javaslatára, a ferencesekre bízta. A rendi ügyekről van forrásanyag, viszont a plébánia történetéről csak P. Schmidt Alfonz *historia*-író beszámolója, felsorolva kisegítő forrásanyagával. Itt jegyezzük meg, hogy ő is érdemesnek találta felhasználni a *Dunántúl* napilap tudósítását (még ha az, mint említettük, hiányos is volt), illetve a Püspöki körleveleket.

A történetíró tudósításában elkülönülnek a „*Plébániai ügyek*” és a „*Rendi ügyek*”. Előbbi alá tartozik a misszióról való megemlékezés, ahol legelőször a ferencesek szolgálatáról számol be. Magát az eseményt nyolc naposnak nevezi, és igen eredményesnek mondja. Leírásából a következők derülnek ki:

- naponta legalább két beszéd és egy konferencia,
- naponként reggeltől estig folyamatos gyóntatás volt.

Ezután pedig jámbor módon megemlíti: „*A hívek legtöbb helyen oly szép számmal járultak a szentségekhez, hogy alig maradt a községekben néhány hanyag, vagy megátalkodott lélek.*”³¹⁸

A Pécs-belvárosi *historia* segítségével vagyunk képesek itt is rekonstruálni, hogy naponta a ferenceseknél is a szokásos reggel hat órai mise után került sor a missziós beszédre, azonban, mint láttuk, kevés információ állt rendelkezésünkre – a fent említett okok miatt – a pécsi rendház történetírójától.

³¹⁷ PEL_III.108_Pecs-Szigeti_Kulvaros_historia_vol_I_0003.

³¹⁸ PEL_III.108_Pecs-Szigeti_Kulvaros_historia_vol_I_0114.

4.2.2. „Magvetés” a Szeminárium életében

4.2.2.1. „Íme, a magvető kiméne vetni” (Mt 13, 3)

A következőkben a *Szemináriumi Élet* egy cikke kapcsán vizsgálódunk, mely az 1922-es Pécs városi misszió kapcsán íródott, amely élmény – feltételezzük – igen meghatározó volt a missziós gondolat megerősítésében.

Fejezetünk elején szükséges lesz kitérnünk arra, hogy a nevét nem szerepeltető szerző a cikke számára milyen címet választott, és hogy e sokat mondó idézetből – „Íme, a magvető kiméne vetni.” (Mt 13, 3) – mi mindenre lehetséges következtetni.³¹⁹

A latin *sēminārium* szó eredeti jelentésében növény- vagy faiskolát jelent. Etimológiai megközelítésben e szó gyöke a *sēmen* (mag, csemete) gyökre vezethető vissza, amiből a *sēminātor* (vető, magvető) főnév, a *sēmināre* (vet, ültet) ige, végül a fenti szó is képezhető.³²⁰

Ezt az igét találjuk a fejezetcímben említett szentírási idézet latin eredetijében is, a *Vulgata* bibliakiadásban. Ilyen értelemben tehát egy olyan jelentés rejtőzik a papnevelés helyének és intézményének eredeti neve mögött, amely arra utal, hogy egy cselekmény (teológiai, filozófiai oktatás, lelki képzés) által e képzési helyszínen úgy növekszik a személy, mint a veteményeskertben a növényi mag, vagy a faiskolában a csemete.³²¹

Ebben a fejezetben megvizsgáljuk, hogy mi volt az a „mag”, amelyet a városmisszió „magvetőként” elültetett a növendékek szívében és gondolatában, jó talajra hullott-e bennük mindez, végül mivé növekedett, hányszoros termést hozott.³²² Hiszen e jelentős eseményre nem

³¹⁹ Vö. „Íme, a magvető kiméne vetni.” Mt. 13,3, in *Szemináriumi Élet* 3. szám (1923. május), 8-10.

³²⁰ *semen, seminarium, seminator*, in Finály Henrik: A latin nyelv szótára, Franklin Társulat, Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, 1884., <https://latin.oszk.hu/cgi-bin3/index.cgi> (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

³²¹ Vö. <https://lexiq.hu/szeminarium> (utoljára ellenőrizve: 2022. november 15.) A Boldogságos Szűz Szeplőtelen Fogantatásáról nevezett Pécsi Kiszeminárium (másik nevén: Marianum) esetében is már ezt a képet használja Hetey Sámuel 1901-ben írt törvényeiben: „Az intézetbe felveendők kellékei és tulajdonai. Úgy kell tehát az intézetet tekinteni, mint valamely ültetvényes kert, melyből a már nemesített csemetek, azaz a növendékek, a nagyobb papnöveldébe vétetnek át, hogy ott papokká szentelvé, a lekipásztorságra alkalmaztassanak.”, in *A Kiszeminárium tanulóinak névsora az alapszabályokkal*, in PEL II.4.fasc. 321.

³²² Természetesen a „magvető” lehet a mindenkori missziós szerzetes, a „mag” a népmissziós igehirdetés, a „föld” pedig Pécs városának népe. Azonban mi maradunk annál az értelmezési keretnél, hogy ez az esemény milyen hatást fejthetett ki a szeminaristák életére – amennyiben erre találunk utalást.

külső szemlélőként tekintettek a növendékek, mint ami csupán a várost evangelizálja, őket nem érinti, hanem maguk is – bekapcsolódva, résztvevőként – lelki, szellemi értelemben növekedni akartak általa. A *Kalendárium* rovatban erről így tesznek tanúságot:

„Pécs a javulás útján! ... Hogyan? Miképpen?... Missiók vannak, mozog a város. Mi is mindennap megyünk és emelkedve tanulunk.”³²³

Az imént említett evangéliumi idézet nem önmagában, hanem *parabola* (példabeszéd) értelemben jutott eszébe a növendékeknek, az esemény kapcsán, ahogy arról a bevezetőben rögtön be is számol a cikk írója, illetve a beszámoló összegző szakaszában vissza is tér rá, amikor értékeli az egész eseményt. Ezt írja: „Az evangéliumi magvető jutott eszünkbe ismét: »Némelyek pedig jó földbe esének és termének, némely százannyit, némely hatvanannyit, némely harmincannyit.« (Mt 13, 8)” A cikk címe tehát az esemény sikerességére utal, e parabola szerepeltetésével. Ezért is tartottuk szükségesnek a magvetőről szóló példabeszéd egyes képeivel indítani fejezetünket.

Egy másik gondolatra is felhívja a figyelmet a cikk írója, ami pedig az ún. lélekmentés gondolata. A missziósok voltak a magvetők, és amit hirdettek – „*Mentsd meg lelkedet!*” – szintén szentírási eredetű. A *Nova Vulgata* és az abból készült modern magyar bibliafordításokkal ellentétben, ahol az „*élet*” szó szerepel, a *Vulgata* szövegében eredetileg ez áll: „*Salva animam tuam.*” (Ter 19, 17)

Ez az idézet a korabeli missziók gyakran visszatérő jelmondata, azok fő célját jeleníti meg. De vajon mi állhatott e felszólítás mögött? A vonatkozó szentírási fejezet példájának elénk állítása, lelki téren. Ez alapján az embernek nem pusztán a földi életét, hanem ami fontosabb, elsősorban a lelkét kell megmentenie: az örök életünk perspektívája tárul tehát elénk. Mint ahogy Lót is a Szodoma pusztulásáról szóló fejezetben a két angyal felszólítására elmenekül, ezt elsősorban a bűnre vezető alkalmak elkerülése és a bűnös életből való menekülés végett teszi. A görög ἄγγελος küldött, hírnök értelméből kiindulva a bűnbánatra, megtérésre szólít fel a missziót tartó személy. Ha megteszi (mint Lót a küldöttek szavára) azt, amit a szószékről hall, és megjavítja életét, elhagyja bűneit (vagy mindvégig állhatatosan kitart a jóban), megmenti életét, és másnak is hirdetheti: „*Mentsd meg lelkedet!*”

³²³ *Kalendárium az elmúlt és a jelen esztendőről*, in *Semináriumi Élet* 3. szám (1923. május), 25.

A *Szemináriumi Élet* cikkírója is említi bevezetőjében a pécsi misszióval kapcsolatban, hogy „*újságok írtak róla, röpiratok hirdették a minden katolikust érdeklő eseményt.*” Dr. Kelemen Andor plébános beszámolójából azonban már tudjuk, hogy az újságok nem jelentették meg napról napra előre a részletes programot, utóbbiak pedig annyiban hirdették a programokat, amennyiben a plébánia e téren erőfeszítéseket tett.

Schmidt Alfonz ferences atya jámbor hangvételű beszámolója alapján az is megállja a helyét, hogy az esemény minden katolikust érdekelt, hisz véleménye szerint a misszió után alig maradt – a város katolikus lakosságát tekintve – néhány megátalkodott lélek, aki nem járult szentségekhez.

Ha ez túlzás is, mindenesetre a növendékeket nagyon is fellelkesítette az, amit előre megtudtak a Pécs városi népmisszióról. Ők templomi és katolikus egyesületi hirdetésekre is utalnak, ahonnan értesülést lehetett szerezni az eseményről.

A hitéleti statisztikák által kimutatott esetleges változásokat nem vizsgáljuk meg dolgozatunkban, vagyis hogy a hívek körében hatástörténetileg mit ért el a nyolc napos megmozdulás, de azt látjuk, hogy a növendékek nagy reményeket fűztek hozzá. Szófordulataikkal élve, „nem hagyta őket érintetlenül” e jelentős esemény híre, várták a nagy újjászületést, mely a misszió hatása folytán majd támad, várták a város felelősségét annak hosszú álmából, és ez utóbbi kapcsán visszautalnak a kommunista rezsimre, amikor leírják, hogy a város a kereszt ellenségévé vált néhány évvel ezelőtt.³²⁴

Ezen az optimista remények beteljesülésének kérdése nyilvánvalóan nem rajtuk múlt, de majd látjuk, hogy a maguk részéről igyekeztek e nyolc nap spirituális tapasztalatát a gyakorlatba átültetni, életükben gyümölcsözővé tenni.

A növendékek törekedtek alaposan utánajárni a dolgoknak, ez mögött pedig ott kell látnunk az előljárók engedélyét, akik a szemináriumi életrend szabályai ellenére a hosszabb kimaradást is engedélyezték nekik, hogy részt vegyenek az egyes templomi beszédeken (nem csak az asszisztenciákon, melyekre felkérték őket): „*Minden templomba el fogunk menni, hisz a retorika megkívánja, hogy minél több hírneves szónokot hallgasson meg az ember.*”³²⁵

A szónokok közül Szeghy Ernőt emelik ki, a ciszterci rend egykori apátját, aki később átlépett a karmelita rendbe, otthagya a hittudományi doktorátussal járó javadalmazást, minden rangot (apát volt, teológiai tanár, Rómában is volt hivatali megbízása), és a Karmel csendes

³²⁴ Vö. „*Íme, a magvető kiméne vetni.*” Mt. 13,3, in *Szemináriumi Élet* 3. szám (1923. május), 8.

³²⁵ Uo. (*Kiemelés tőlem – F.Z.*)

szegénységét választotta. Bár rendtársát, P. Hász Brokárdot is említik, de a beszámolóból nyilvánvaló, hogy a hívek és a papnövendékek körében P. Szeghy személye váltott ki nagyobb érdeklődést. Még ha ezt az érzékelhető tényt árnyékolni is akarja a cikk kispap-írója:

„Az egész város, a sz. Pál korabeli Korinthus képét mutatta, ahol versengések támadtak és a hívek közül némelyek így szóltak: »Én Pálé vagyok, én pedig Apollóé, én pedig Péteré« (I. Cor. 1, 12) – avval a különbséggel, hogy itt mindenkinek lelkében élt Jézus szava: »Egy a ti mesteretek – Krisztus« Mt. 23, 8.»³²⁶

Ezt követően P. Banghát emelik ki név szerint, személyére később is visszatérve. Látszik, hogy a tudósításban kiemelt a szerepe, tevékenysége, amely még az említett karmelita atyát is felülmúlta. Pécs-Budai Külváros plébánosának, dr. Czernohorszky Józsefnek szavait idézve valóban lehetséges, hogy „hipnotizálta” a növendékeket lenyűgöző beszédével, mint oly sok más embert, nyilvánvalóan hozzájárulva ahhoz, hogy 1923-tól a missziós gondolat megjelenjen, illetve egyre inkább feléledjen a *Szemináriumi Életben* – amelynek, úgy látjuk, a jelen cikk a kezdete.

A „nagy magyar jezsuita” Bangha Béla vasárnap esti székesegyházi szónoklatán³²⁷ már a növendékeket is ott találjuk, akik ezután még három alkalommal és a munkáskonferencián járva is meghallgatják az apostoli lelkületű hithirdetőt, utóbbit tekintve pedig dicsérik a misszióist, hogy milyen tájékozott a szociális gondolat terén, mennyire képes a „*munkától elfáradt emberek*” nyelvén szólni, „*mindenkinek mindene [lett], hogy ezáltal mindenkit üdvözítsen.*”³²⁸

A szeminaristák sorrendben a következőket³²⁹ látogatták végig:

- nyitó szombat esti beszéd – Belvárosi templom (Hász Brokárd OCD);
- vasárnap este – Székesegyház (Bangha Béla SJ): összesen háromszor és egy munkáskonferenciás beszédén;

³²⁶ Uo.

³²⁷ Az esti szónoklatot a beszámoló alapján „fő missziós beszédnek” hívhatjuk, nem csak azért, mert a vasárnap reggeli gyengén látogatott volt, de mert hosszabb (egy óras) volt és kísérő szertartásokat tekintve is emelkedettebb volt, amint azt már korábban leírtuk.

³²⁸ „*Íme, a magvető kiméne vetni.*” Mt. 13,3, in *Szemináriumi Élet* 3. szám (1923. május), 9.

³²⁹ Nem arra törekedtek a növendékek, hogy mindegyik plébánia minden egyes alkalmán teljes létszámmal képviseltessék magukat (hiszen ez életrendjük miatt igen nagy nehézségekbe ütközött volna), hanem mindennap igyekeztek valahol beszédet hallgatni. A cikk beszámolója alapján mi pedig igyekeztünk rekonstruálni útjukat. Vö. uo., 8-10. Zárójelben feltüntetve a szónok neve és rendjének rövidítése.

- hétfő este – Ferencesek temploma (Bőle Kornél OP) és munkáskonferenciás beszédén;
- egy alkalommal – Ágoston-téri templom (Jagicza Juvenál OFM);
- illetve a többi napon is valahol hallgattak beszédet;
- szombat este – Székesegyház (Bangha Béla SJ) és éjjeli adoráció (növendékek félóránként kettesével váltva egymást);
- záró vasárnapi beszéd – Székesegyház (Jámbor László SJ).

Látszik, hogy a férfiak megszólítása már akkor³³⁰ hangsúlyos szerepet kapott, hisz több munkáskonferenciás beszéd is elhangzott (itt a szociális eszme erősödésének is tanúi lehetünk – a missziós gondolat mellett), ezért erre itt külön is kitérünk, hiszen korunkban is aktuális gondolatot feszeget: a vallásgyakorló férfiak fontos szerepét a családok megszentelésében. A vonatkozó részeket idézve:

„Elmentünk a munkás konferenciára is, amelyet egyik este 8 órakor tartott [P. Bangha]. A nehéz napi munkától elfáradt emberek tömege töltötte meg a templomot. Hogy tudott a nyelvükön beszélni! Mennyire otthon van a szociálizmus minden kérdésében! Hisszük, hogy nagy hatással volt hallgatóira. (...) [P. Bőle Kornél] munkáskonferenciáját is meghallgattuk, amelyben a családi életnek boldogságát állította oda hallgatói elé, melynek mindenki részese lehet, ki a katolikus vallás parancsai szerint épít magának családi fészket és annak szelleme hatja át a szülők lelkületét. (...) A szentbeszéd után [szombat este] a megtelt templomban megkezdődik a gyóntatás. Minden gyóntatószékben a gyónók száma el nem fogy reggelig. P. Bangha éjjelig csak férfiakat gyóntat. (...) Eljött az utolsó nap is, (...)

³³⁰ Vö. Felföldi László pécsi megyéspüspök 2021-ben indított kezdeményezését: „A férfi lét és a családi élet kihívásai sokszor jelentős nehézségeket támaszthatnak, melyekről keveset beszélünk. A Szent József év kapcsán különösen is figyelmet kívánunk fordítani férfiak, apák kulcsfontosságú szerepére a családok vallási életében és egészséges légkörének megteremtésében. Mint az egyházmegye püspöke fontosnak tartom, hogy ebben az irányban együtt kezdjünk el gondolkodni és egymást erősíteni. Ezért néhány elismert szakemberrel együttműködve »Férfitalálkozók« címmel férfiaknak szóló előadás és beszélgetés sorozatot indítunk.”, in *Férfitalálkozók programja a Pécsi Egyházmegyében*, <https://pecsiegyhazi.hu/hirarchivum/4567-ferfitalal kozok-programja-a-pecsi-egyhazi-megyeben> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

[P. Jámbor] *mondta a búcsúbeszédet. Már eddig 170 missziót tartott fáradhatatlan buzgósággal. Kifejezte óhaját, hogy Pécssett is alakítsanak férfi-ligát³³¹, melynek tagjai havonként gyónnak és áldoznak. Óhaja teljesült.*³³²

Nemcsak a férfiak családban betöltött vallási szerepe, a (belső értelemben vett; befelé, a saját kisközösség felé irányuló) missziós gondolat és szociális eszme összekapcsolódása, de a század eleji proletárdiktatúra pécsi hatásait ellensúlyozandó törekvés, a szociális kérdésre adott keresztény válasz is hangsúlyos szerepet kapott tehát a misszióban, különösen a nehéz fizikai munkát végző férfiakat megcélozva.

A missziós hét csúcspontjaként a cikkíró az éjjeli adorációt jelölte meg a gyónásokkal és a reggelig tartó imádkozó hívő-sereggel, ám az egész eseményről pozitívan, lelkesen nyilatkozik, társai nevében is. Végül Máté evangéliumának idézett parabolájára utal vissza, hogy a vetett mag „jó földbe esett” (vö. Mt 13, 8) és hogy sok termést hozott és a küldetésükről visszatért tanítványokéhoz hasonlítja a missziósok örömét, mivel „*munkájukat siker koronázta*”.³³³ Mint azonban említettük, ennek hatástörténetét a város vonatkozásában jelen helyen nincs módunkban megvizsgálni, ám utalásokat tettünk a fentiekben rá.³³⁴

4.2.2.2. A „*Jöjjön el a Te országod*” címet viselő cikk

Az 1922. december havi eseményekről a következő számban, 1923 májusában tudósítanak. Mint azt már korábban megállapítottuk, a missziós gondolat épp 1923-tól kezd megjelenni a lap hasábjain.

³³¹ Ez a Jézus Szíve-tisztelethez kötődő Férfiliga volt, vö. VICZIÁN, J., art. *Jézus Szíve Szövetség*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon V. Homo-J*, SZIT, Budapest 2004, 816.

³³² „*Íme, a magvető kiméne vetni.*” Mt. 13,3, in *Semináriumi Élet* 3. szám (1923. május), 9-10. (*Kiemelések tőlem – F.Z.*)

³³³ Uo., 10.

³³⁴ Példának okáért álljon itt még egy egyházpolitikával kapcsolatos kérdés, de csak említés szintjén, mivel már szoroson nem kapcsolódik vizsgálandó témakörünkhöz. Egy, a Dunántúl napilap címlapján szereplő cikk december 10-én arról tudósít, hogy a parlament olyan törvénytervezetet akar elfogadni, melynek szövegezése szerint a kormány maga „*mélyebb valláserkölcsi életet akar*” a nyilvános életben. Ez alapján a cikk – álnéven író – szerzője örvend, hogy épp a kormány és a nyilvános élet vezetői hívják fel a figyelmet a pécsi misszió kultúrértékére. Majd hozzáteszi: „*Mi csak egy lépéssel megyünk tovább és azt mondjuk, hogy a nyilvános életben csak akkor lesz mélyebb kereszténység, ha a keresztény templomokba azok is elmennek kereszténységet tanulni, akik a nyilvános életet vezetni és irányítani kötelesek.*”, in *A missziók*, in *Dunántúl* XI (1922/281), 1., https://adt.arcanum.com/hu/view/Dunantul_1922_12/?pg=44&layout=s (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

Maga a missziós eszme dokumentálható módon egészen a második világháborúig tart, illetve 1927-től rendelkezik majd külön szakosztállyal. Ebből tehát látható és feltételezhető az összefüggés a jelen fejezetünkben tárgyalt 1922-es pécsi népmisszió és a szemináriumi életben található e megmozdulás között.

A növendékek nemcsak abban reménykedtek tehát, hogy az esemény külső, rajtuk kívül álló eredményeket hoz magával (tudniillik Pécs városa számára), hogy az „*feleszméljen hosszú álmából*” és esetleg még buzgólkodjon is a lelkek megmentésén (vö. „Mentsd meg a lelkedet!”-gondolat). Ehelyett úgy látjuk, a maguk számára is felszólításként élték meg a lelkek megmentését, úgy idehaza („belmisszió” – elszegényesedés, valamint elvilágiasodás, kommunista uralom és egyéb ideológiák ártó hatásának ellensúlyozása), mint a pogány népek körében, amire közvetve lesz csak kihatásuk, ahova nem tudnak elutazni, de segítséget³³⁵ tudnak küldeni.

Ez utóbbi egyébként – tehát a „külmisszió” gondolata – már a fenti írást közvetlenül követő cikkben megjelenik. Krisztus tanításának terjedését kívánták más népek körében is, de csak miután ők maguk is – korunk szóhasználatával élve – újra lettek evangelizálva.

Természeti képpel élve, a tél elmúltával és a tavasz megjelenésével (a lelki dermedtség és az ezt követő misszió képe jelenik itt meg) jeleníti meg korát: „*A természetnek is megvan a húsvétja, a tavasz, amikor a dermedtő tél után a meleg napsugár életet fejleszt. Az ellanyhulást a buzgóság váltja föl.*”³³⁶ Az érdeklődés tehát felélénkült a szemináriumban is, ahogy írja, mégpedig a misszió után.³³⁷ Mit hozott ez magával?

„*Magával hozta az »Afrikai Visszhang«-ot, »A Négergyermek«-et. (...) S amíg olvassuk ezekből a misszionáriusok megható, kérő leveleit, a jó nővérek elbeszéléseit, mi is szeretetre gyulladunk a halhatatlan lelkek iránt. Megszeretjük a virgonc négerkéket; (...) [n]oha legdrágább kincsiünket, életünket, nem áldozhatjuk fel értük, mert a fönséges apostoli életre nem kaptunk hivatást, de örömmel adjuk, ami legértékesebb: imánkat, áldozásainkat. És adunk pénzünkből is.*”³³⁸

³³⁵ Ld. *A Missziós szakosztály rovata* című fejezetünket.

³³⁶ „*Jöjjön el a Te országod*”, in *Szemináriumi Élet* 3. szám (1923. május), 10.

³³⁷ Itt az igazság kedvéért megjegyezzük, hogy a szerte Magyarországon végzett missziók hatására utal a cikkíró, ám nyilvánvaló, hogy közvetlen élményük ezzel kapcsolatban kizárólag Pécssett volt, az 1922-es missziókat tekintve.

³³⁸ Uo., 10-11.

E helyen nem akarjuk magunkat ismételni, hisz fentebb már írtunk a növendékek külföldre irányuló, misszióhoz kötődő tevékenységeiről, csupán rámutatunk arra, hogy elindul egy érdeklődés, amely már itt – közvetlenül az 1922-es misszió és az arról való beszámoló után – megnyilvánul missziós folyóiratok járatásában, a levélírás iránti érdeklődésben, adományozásban, hitbuzgalmi egyéb vonatkozásokban.

Nem állítjuk, hogy a missziós gondolat kialakulásával kapcsolatban az 1922-es esemény volt az egyetlen, amely befolyással volt a későbbi, ilyen irányú munkálkodásra a Szemináriumban, de bizonyára katalizátor-szerepe volt, és annak gondolatát kitörölhetetlenül belevészte a növendékek gondolatvilágába, ami a keresztény hit terjesztésének alapgondolata – akár „befelé”, saját népük felé, akár más népek felé irányuljon: „*Menjetez tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket!*” (Mt 28, 19a) Ez pedig annál erősebb lehetett, minél inkább támogatást kapott az előljáróság részéről.

Fejezetünkben áttekintettük a misszió felépítését, annak lebonyolítását és a *Szemináriumi Életben* való megjelenítését, továbbá rátekintettünk jelen alfejezetünkben az iménti misszióval szintén kapcsolatban álló, de már nem beszámoló-jellegű cikkekre.

4.2.3. A szemináriumi előljárók szerepe

Most arra vállalkozunk, hogy egy harmadik szempontot is megvizsgáljunk, amely megjelenik a lapban, noha csak rejtett formában. Ez pedig a kiadvány mögött álló előljárók hozzáállásának kérdése a missziós gondolathoz. Szükséges tehát az ezzel kapcsolatos utalásokat is megvizsgálunk.

Ahhoz, hogy egy szemináriumi kezdeményezés meghozza maradandó gyümölcsét a növendékek lelkiéletében (és Pécs esetében a Társulat életét tekintve is), vagy magában az intézmény képzési rendszerében – akár a későbbi cikkekre, akár a szakosztályi működésre gondolva –, ehhez elengedhetetlen az előljárók pártfogó hozzáállása, buzdítása. Annál is

inkább, hisz vizsgált kiadványunk esetében folyamatosan megtaláljuk az előljárói jóváhagyás nyomait és az előljárók irányában történő engedelmesség jeleit, mint azt már a lap felépítésénél és részeinek bemutatásánál tárgyaltuk.³³⁹

A „*Jöjjön el a Te országod*” című írásban a szerző megjegyzi, hogy a missziókkal kapcsolatos gondolatot milyen fontos elültetni a közgondolkodásban, illetve felismeri, hogy ez ő feladatuk lesz: elérni a lelkipásztorkodás és igehirdetés által, hogy az emberek hajlandóak legyenek támogatni a külföldre irányuló missziókat. Az erre való felkészülés azonban most – a szemináriumi képzésük során – történik, tehát levonhatjuk a következtetést, a szemináriumi előljárók pozitív hozzáállásának itt nagy jelentősége van. Hazánk helyzetére tekintve a következőket állapítja meg a cikk írója:

„[N]álunk teljesen hiányzik a missziós-közvélemény. Azt megteremteni lesz feladatunk. Erre előkészülni most van alkalmunk. Ezt a szellemet akarjuk magunkba szívni a misszionáriusok leveleiből, a misszió fontosságának megszívleléséből. Prefectus úrnak buzdító szavai nem találtak süket fülekre.”³⁴⁰

Különösen is figyelemreméltó az utolsó mondat e cikkben, ugyanis a hitehirdetéssel kapcsolatban az előljárói támogató hozzáállás jelenik itt meg. A népmisszió évében dr. Döry László (1891-1975) látta el a Szemináriumban a prefektusi tisztséget, vagyis fegyelmi előljáróként ő volt a felelős a növendékek tanulmányi ügyeiért. Emellett teológiai (helyettes) tanári tisztséget is betöltött a Hittudományi Főiskolán, ahol dogmatikát tanított. Az eseményről szóló beszámoló után, már a következő – 1924. májusi – számban arról értesülünk, hogy növendékek missziós témájú előadást hallgatnak.³⁴¹

³³⁹ Erre jó példa a Szemináriumi Élet első számának kinyomtatásához Zichy Gyula püspök által 1369/1921. iktatószám alatt írt engedély, melyet Dr. Döry László tanár úrnak címzett: „...miután ellene semmiféle észrevétel sem merült fel, a kívánt engedély ezennel megadom. A következő számok kézírata előre szintén bemutatandó.”, in *A Szent Pál Társulat levéltára*, in PEL II.4.fasc. 538.

³⁴⁰ „*Jöjjön el a Te országod*”, in *Szemináriumi Élet* 3. szám (1923. május), 11.

³⁴¹ Vö. *Néhány szó a missziókról*, in *Szemináriumi Élet* 4. szám (1924. május), 16.

Az előjárói támogatás ennél konkrétabb megnyilvánulás formájára is rátalálhatunk, méghozzá Romaisz Ferenc (1852-1949) rektor személye kapcsán. A korábban kisszeminárium spirituális-tisztséget is betöltő előjáró 1920 és 1923 között szolgált az intézményben. Személye a missziós kérdéssel is összefonódott, neve alatt ezzel kapcsolatos könyveket, illetve fordítások találunk.³⁴²

Zichy Gyula püspök az egyházmegyei missziós egyletről elismerően nyilatkozik körlevelében³⁴³, azt ugyanitt korszerű intézménynek és az egyházmegye dicsőségének nevezi, mint üdvös papi kezdeményezést, amelynek munkája ugyan a világháború és a kommunista rezsim következtében alábbhagyott, de most nyolc esztendő után ismét életre támadt, és több helyen tart immár szent missziókat. Az egylet működő, vagyis konkrétan missziót tartó tagokat foglal magában. E fáradságos és komoly költségekkel járó feladathoz kér támogatást nem-missziós papjaitól a főpásztor, ezzel támogatva az egyházmegye területén a misszió ügyét. A *Pécs egyházmegyei Világi Papok Missziós Egylete* országos szinten elsőként itt alakult meg.³⁴⁴

³⁴² Vö. VICZIÁN, J., art. *Romaisz*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon XI. Pöb-Sep*, SZIT, Budapest 2006, 674. A szövegben hivatkozott könyvek: ROMAISZ, F., *A népmissziók kézikönyve – A világi papság által vezetett missziók számára*, Püspöki Lyceumi Könyvnyomda, Pécs 1899. ROMAISZ, F., *A Pécs egyházmegyei Világi Papok Missziós Egyletének története és tanulságai 1899–1906*, Taizs József Könyvnyomdája, Pécs 1906. TOUSSAINT, I.P., *Mentsd meg lelkedet! – Ötven missziós sz. beszéd* (ford. és szerk. ROMAISZ, F.), Dunántúl Nyomda, Pécs 1911.

³⁴³ Vö. PEL.I.1.f.1 (3491/1922), 74.,

https://archivum.pecsiegyhazmegye.hu/images/PEL.I.1.f.1_1922.pdf (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

Ezt követően Zichy püspök XV. Benedek *Maximum illud* kezdetű, a missziókról szóló 1919-ben kiadott enciklikájának útmutatásait követve immár az *Unio cleri pro missionibus* létrehozása okán „1924-ben körlevelben szólítja fel az egyházmegye papságát a számukra alapított missziós egyesület helyi szervének megalakítására és az abba való belépésre. Az egyesület alapszabályait a nemzetközi gyakorlatot követve a következőképpen határozza meg: (...) »3. Tagja lehet minden világi és szerzetespap és theológus növendékpap. 4. Célja a papságban (...) a kat. hit terjesztésének kötelességét és az erre irányuló buzgóságot fölkelteni és ápolni. 5. Ezen célból a missziókat ismertető irodalmat iparkodni fölkarolni annak olvasásával, más nyelvekből magyarra való fordításával (...)«”, in KICSINDI, E., *A Pécsi Egyházmegye és a külmissziók Zichy Gyula püspöksége alatt, különös tekintettel az afrikai missziókra*, in *Emlékkötet Zichy Gyula tiszteletére – Egyháztörténeti Tanulmányok II.*, Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány és Pécsi Püspökség, Budapest-Pécs 2007, 54. (Kiemelés tőlem – F.Z.)

³⁴⁴ Zichy Gyula – immár kalocsai érsekként – körlevelében ezt írja: „A főegyházmegyéinkben most megalakult missziós papok egyesületének t. tagjai bizonyára örömmel fogadják dr. Hauser Imre „Missziós Kézikönyv” c. munkáját, melyet a pécs egyházmegyei missziós papok egyesülete mint hazánk első ilyen egyesülete adott ki, hogy ezzel 55 esztendő gazdag tapasztalatát közkinccsre [sic!] téve segédkezett nyújtson azoknak, kik missziók tartására vállalkoznak és ugyanezzel nélkülözhetetlen kézikönyvet adjon minden lelkipásztor kezébe, akinek plébániáján missziót akarnak tartani. A 412 oldalas, szép kiállítású könyvet szeretettel ajánlom t. papjaim figyelmébe s annak beszerzését a templompénztárból engedélyezem. Ara fűzve 5 P., egész vászonkötésben aranynyomással 6'50 P. Kapható az Árpád Rt. könyvkereskedésében Kalocsán.”, in *Missziós Kézikönyv* 4307/1934, in *Kalocsai Főegyházmegyei Hivatalos közlemények az 1934. évről*, Árpád Kiadó, Kalocsa 1934, 38.,

https://library.hungaricana.hu/hu/view/KalocsaiPuspoksegKozlemenyei_1934/?pg=37&layout=s (a kutatás ideje: 2023. április 5.) (Kiemelés tőlem – F.Z.)

Erre a jelentőségteljes egyletre ezért térünk ki külön is dolgozatunkban. Másrészt pedig azért, mert benne Romaisz Ferencnek plébános, majd esperes-kanonok rangban igen csak aktív szerep jutott. A *Dunántúl* így méltatja évi rendes közgyűlésükről szóló beszámolója kapcsán:

„A közgyűlés a csatlakozott eszmecsere alapján Romaisz Ferenc kanonok alelnök indítványára kimondotta, hogy kívánatosnak tartja (...), hogy minél több helyen a háború dacára is tartassanak népmisziók (...) s rámutatott azon elévülhetetlen érdemekre, miket Romaisz Ferenc a missziósügy szervezése, irodalmi nagy munkássága s gyakorlati vezetése körül végzett.”³⁴⁵

A körlevél az idézett helyen az egylet munkásságára a „tétlenség” szót alkalmazza, ám az iménti cikkből megtudjuk, hogy Romaisznak köszönhetően mégiscsak tartottak missziókat, igaz a háború alatt csak tizenegy helyen, 3-8 naposakat, illetve azt helyettesítő háromnapos eucharisztikus ájtatosságokat is.

Romaisz missziós területen mutatott buzgóságát kanonoki kinevezése kapcsán is méltatják:

„Romaisz Ferenc bátaszéki plébánost, tb. kanonokot Károly király gróf Zichy Gyula megyéspüspök felterjesztésére pécsi székesegyházi kanonokká nevezte ki. (...) Romaisz Ferenc kinevezésével nagy és eredményes lelkipásztori buzgalmat jutalmazott és mély lelki tartalmat és igen széleskörű teológiai és asketikus tudást ismert el a királyi kegy.

Tevékenységének legjelentősebb alkotása a pécszegyházmegyei papok misszió egyesületének létrehozása és szervezése volt, amely szervezetnek célja, hogy ott is tartson missziókat, ahova a miszsiók tartására elsősorban hivatott és alkalmas szerzetes papság nem juthat.
(...)

³⁴⁵ *Hírek*, in *Dunántúl* VII (1917/193), 5., https://adt.arcanum.com/hu/view/Dunantul_1917_08/?pg=170&layout=s (a kutatás ideje: 2023. április 5.) Az idézett szövegben eredetileg „Romeisz” változatban szerepel a név, azonban az egységes névhasználat miatt a „Romaisz” formát használjuk dolgozatunkban.

*Romaisz Ferenc ma 65 éves munkabírásának egész teljességében (...) Minden állásában munkás, intranszigenz egyházi felfogás jellemzik.*³⁴⁶ (A cikk emellett még felsorolja munkásságát,³⁴⁷ amire korábban már utaltunk.)

Mi járulhatott még hozzá a növendékek lelkesedéséhez? Láthatjuk a pécsi egyházmegyes egyesületi papok, köztük pedig elsősorban Romaisz Ferenc rektor missziók területén való jártassága, tapasztalata, akinek 1923-as utolsó szolgálati évére a növendékek már a missziós gondolat jegyében kezdenek cikkezni, nagy lelkesedéssel.

4.3. Az 1938-as Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus

A következőkben szintén az ún. „rovatokon kívüli” írásokból válogatva tekintünk rá egy jelentősebb eseményre az 1930-as évekből, illetve arra, hogy ez az esemény miként nyilvánult meg a kiadványban. Amint már korábban utaltunk rá, de *Vértesi* is megállapítja:

„A Szemináriumi Élet a jelzett, hosszabb-rövidebb időt megélt időszakos rovatok mellett, amelyek a lap terjedelmének jelentős hányadát adták, még számos írást tartalmaz. Nehéz lenne azonban bármilyen tematikai ívet ezekre a munkákra rákényszeríteni. Időről-időre adódtak fontosabb események, amik rendezőelvül szolgáltak a válogatáshoz, mint (...) az Eucharisztikus Kongresszus 1938-ban (...) Ezek a rovatokon kívüli írások elsősorban a lelkeségi irodalom körébe tartozó cikkek, amelyeket a szerkesztők a Társulat tagjai által az

³⁴⁶ *Új pécsi kanonokok – Romaisz Ferenc kinevezése*, in *Dunántúl* VII (1917/150), 3., https://adt.arcanum.com/hu/view/Dunantul_1917_07/?pg=18&layout=s (a kutatás ideje: 2023. április 5.) (Kiemelés tőlem – F.Z.)

³⁴⁷ *„A fölvetett eszmét Romaisz Ferenc apostoli buzgósággal szolgálta és terjesztette. Nem elégszik meg a személyes propagálás eszközeivel. Alighogy megalakul az egyesület, melynek Wajdits Gyula prelátnak-kanonok mellett kezdettől fogva elnöke összeállítja alapszabályait. 1899-ben A Népmissziók Kézikönyve címen vaskos kötetet ad ki, hogy ugyanezt a célt szolgálja. (...) Közben maga is beáll a missziók gyakorlati szolgálatába. Van év, hogy kettőt-hármat vezet. 1906-ban megírja: A Pécs egyházmegyei Világi Papok Missziós Egyleteinek 10 éves történetét és tanulságait. Ezekhez új beszédeket fűz s örömmel állapítja meg, hogy más egyházmegyében hasonló kikezdések indulnak. Ugyanaz időtájt még egy vaskos kötetet ad ki. Lefordítja J. P. Toussaint híres ötven missziós beszédét: Mentsd meg lelkedet címen. Ez utóbbi műve két év alatt megérte a második kiadást.”*, in *Új pécsi kanonokok – Romaisz Ferenc kinevezése*, in uo. (a kutatás ideje: 2022. november 15.)

*adott évben a versenytételek kiírására született dolgozatokból válogattak ki. Tartalmuk ennek megfelelően a legszélesebb skálát foglalják el a teológia tudományágának valamennyi szegmensét bevilágítva*³⁴⁸

Az 1938-as esztendő nagy jelentőséggel bírt a növendékek számára, hiszen ekkor ünnepelte 75 éves fennállását a Társulat³⁴⁹, ám sokkal inkább azért, mert ebben az évben került megrendezésre Magyarország fővárosában az imént is említett XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus.

A világméretű eseménysorozatra hazánkban XI. Piusz pápasága alatt, Serédi Jusztinián bíboros-hercegeprímás és Virág Ferenc pécsi megyéspüspök főpásztori szolgálata alatt került sor, az eseményre pedig pápai legátusként a Szentatya azt az Eugenio Pacelli bíboros-államtitkárt küldte, akit egy éven belül XII. Piusz néven római pápává választanak majd.

A Kongresszus jelmondata „*Eucharistia vinculum caritatis*” (Az Oltáriszentség a szeretet köteléke) lett. Az egyhetes esemény dátuma sem véletlen, hisz azt Szent István király halálának 900. évfordulójára időzítik, így Szent István jubileumra is sor került párhuzamosan, „*kettős szentévet*” ünnepelt a magyar egyház.³⁵⁰

³⁴⁸ VÉRTESI, L., *i.m.*, 88-89.

³⁴⁹ Erről már az 1937. évi 14. számban megemlékezik Dr. Gálos László prefektus „*Az új negyedszázad elé*” című (beköszöntő) rovatban, amelyben az 1937-38-as teljes tanévet jelölte meg a jubileumi évnek, így ez áterjedt a májusban megrendezésre kerülő kongresszus idejére is. A szeminárium előjárója egyébként a jövőbe tekintve azon is eltöpreng, vajon megéri-e a Társulata 100. jubiléusát is? Bár azt nem élhette meg, mégis a Társulatot a Szent Szűz oltalmába ajánlja, és a teológiai megértés területén olvasói gondolatait az Eucharisztia felé irányítja. Vö. GÁLOS, L., *Az új negyedszázad elé*, in *Szemináriumi Élet* 14. szám (1937. november), 1-3.

A 75 év gondolata a 15. számban is visszatér, és itt tudjuk meg, hogy valójában november 2-ára esik a Társulat alapításának emléknapja, közlik a három oldalas cikkben, mely *A Szent Pál Társulat bölcsőjénél* címet viseli Kaszás Imre negyedéves írásaként. Vö. *Szemináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 27-29. Tehát ez a téma is erőteljesen jelentkezik a lapban az eucharisztikus gondolat mellett.

³⁵⁰ Vö. DIÓS, I. – KOMLÓSI, J., art. (*A budapesti*) *Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon IX. Meszr-Olt*, SZIT, Budapest 2004, 713-720. Megjegyezzük, hogy az információkban gazdag szócikk az eseménnyel kapcsolatos tájékozódásunk alapjául szolgál dolgozatunkban.

4.3.1. A *Vinculum caritatis*-eszme hatása

A május 25-29-ig tartó Kongresszuson az előjáróknak és a névtelen adakozóknak köszönhetően „a teológia teljes létszámban részt vett (...) felejtethetetlenül szép lelki élmények részesesivé”³⁵¹ válhattak így a növendékek.

Az értesítő novemberben megjelent 15. számának borítójának nincs utalás erre az emlékezetes eseményre úgy, mint azt később az 1947-48-as számnál, a Mária-év kapcsán látjuk majd, ám a kiadványon belül ezt a hiányosságot igyekeznek tartalmilag ellensúlyozni. Cikket, beszámolót, teológiai fejtegetést, sőt, még saját költeményt is közölnek az olvasóval.

A társulati munkálkodás egészét meghatározta az eucharisztikus gondolat, tudjuk meg a Régert József főjegyző által írt *Jelentés* rovatból, ami e helyen *Visszapillantás az elmúlt esztendőre* néven szerepel, tartalmát tekintve pedig – ahogy ez már szokásos – egy ismertető jellegű összefoglalást közöl az előző tanévről, időszakról.³⁵²

A helyett azonban, hogy az egyes írásokra sorrendben reagálnánk, érdemes megvizsgálnunk először egy teológiai reflexiót, amelynek szintén Régert a szerzője. A negyedéves növendék *Kispapi vágyalom* nevű cikkében szentségimádása idején önmagában megfogalmazott meglátásait közli, képi formában is szemléltetve gondolatait.

Idealisztikus ábrázolásában a különböző teológiai diszciplínák nem versengenek egymással a szerint, melyik teológiai elmélet és megközelítés az elsődleges a „Szeretet Szentsége” helyes értelmezésében, hanem harmonikus egységet alkotva, azok egymás, a közös(ség) javára vannak, segítenek másokat közelebb vinni az eucharisztikus Jézushoz és az ő misztériumához.³⁵³

A *Kispapi vágyalom* szerzője mintegy látomásban szemléli az Oltáriszentség katolikus hittételek útján való megközelítését (*dogmatica*), annak az erkölcsi életre való kihatását (*ethica*), illetve az Egyház nyilvános istentiszteletével való kapcsolatát (*cultus*). Ezek között azonban szoros összefüggést lát.³⁵⁴ Röviden tekintsünk rá e „látomásra”.

³⁵¹ *Híres sorok*, in *Szemináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 37.

³⁵² Vö. RÉGERT, J., *Visszapillantás az elmúlt esztendőre*, in *Szemináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 6-9.

³⁵³ Vö. RÉGERT, J., *Kispapi vágyalom*, in *Szemináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 19-20.

³⁵⁴ A vallás sémáját ismeri fel a hármas vonatkozásban Dr. Szücs Ferenc református teológiai doktor, amikor azt írja, a Teremtés (Genezis) könyvére kitérve: „Ezekén túlmenően kimutatható még egy szoros összefüggés a hit és az életgyakorlat, a *theosz* és az *ethosz* között is. (...) A vallás sémája paradigmátikusán szemléltethető a Gen 28, 11-22-ben szereplő elbeszélésen. Jákob álmod lát /*istenélmény*/, amit felébredve értelmez, verbalizál /*dogma*/.

Jövőbeli hivatásukra készülnek a szeminaristák egy olyan világban, mely hamis értékeket közvetít, és nagy tömegeket vezet félre olyan bálványok által, mint a divatos eszmék, vagy politikai áramlatok. Azonban bennük tettekészség és buzgóság lobog, ezért sem a divatos trendekhez nem akarnak igazodni, de belenyugodni sem akarnak a dolgok megváltoztathatatlanságának képzetébe. A lelkes hozzáállás cselekvést kíván tőlük: mit tegyen hát a kispap? Avagy: „*Hogyan készüljön jövő hivatására úgy, hogy az erényt hatékonyan diadalra segítse a világ bűne fölött?...*”³⁵⁵ Az ifjú levita az Oltáriszentségben jelenlévő Úr Jézust kérdezi az Eucharisztikus Kongresszus évében.

Ekkor elevenedik meg számára egy kép, ahol három irányból összeömlött folyamat lát, amely a szentséghez előtt egyesült, mindegyik folyón pedig egy hajó úszik. A látomás most kiterjed, és a három elhaladt hajót immár együtt találjuk az Oltáriszentség „szeretet-tengerén” hajózva. Hogy mi volt a folyók neve és orientációja, amely által céljukat meg akarták közelíteni, azt fentebb már említettük. Az első neve *Dogmatica*, haladása nyugodt, biztos, telve méltósággal. Rajta egy olyan hajót látunk haladni, amely a többihez hasonlóan klerikus-utasokat szállít, vagyis olyan szeminaristákat, akiknek az Eucharisziához fűződő kapcsolatuk középpontjában a kinyilatkoztatott igazságok bizonyossága van, mely megerősíti őket, erre akarnak lelkipásztori életükben építeni. Így adja ezt a szájukba Régert:

*„Ebben látjuk hivatásunkat, élelcélunkat, hogy hitünk igazságáért küzdjünk. Az Eucharisziában az vonz leginkább, hogy igaz. Csodálatos, hogy Krisztus szavai éppen itt oly világosak és meggyőzők, hogy lehetetlen azokat félreérteni. Igaz: titokzatosság, homály van bennük, de mégis igazak, sőt talán annál inkább igazak. Hisz igényeljük a titkot, anyagi és szellemi lényünk a véges és végtelen titkos találkozása. A látszat és valóság szent titkának, a Hit Titkának varázsa vonz!”*³⁵⁶

Hálaáldozatot mutat be /kultusz/, majd fogadalmat tesz Istennek és felajánlja jövedelmének tizedét /ethosz/.”, in SZÜCS, F., *Teológiai etika*, Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya, Budapest 1993, 9. (Kiemelések az eredetiben – F.Z.) Régert József is tehát látomást lát, amiben a dogmatikai és etikai, valamint a kultusszal kapcsolatos megközelítéseket vizsgálja az Eucharisziával összefüggésben.

³⁵⁵ RÉGERT, J., *Kispapi vágyálom*, in *Szeminárium Élet* 15. szám (1938. november), 19-20.

³⁵⁶ Uo., 19.

A második „folyóág” (teológiai tudományág) neve *Ethica*, de ez már gyors tempójú hajót visz a hátán, a rajta lévő szeminarista hangja pedig magával ragadó, energikus. Az erkölcsbölcselet, a krisztusi életpélda követésének fontosságát emeli ki itt a megrajzolt szeminarista-típus, aki a buzgó szentségi életet veszi alapul, és így szól:

„Nekünk az Eucharisztia kettőt jelent: 1. Állandó erőt erkölcsi küzdelmeinkben, üdülést és táplálékot lelki fáradságunkban és éhségünkben; 2. Szeretet-kölcsönt a lelkipásztorkodásban. Mert szeretettel váltotta meg Isten a világot és szeretettel kell nekünk is az emberek lelkét megmentenünk. De honnan kérhetnénk szeretetet, ha nem a Vinculum Carita[ti]stól?”³⁵⁷

A harmadik folyó leírásának eleje érzékszervre való utalással kezdődik, a szemet és a szívérvány színeit említi, de talán ez által az értékek felfogásának képességére is utal, nem csupán a szépérzékre: ugyanis a *Cultus* nevű folyó következik. E folyón/hajón utaznak a legtöbben, a rajta szólásra emelkedő teológus hangja is „bársonyos”, ami ismét érzékszervre – a hallásra – utal, vagyis ismét a szépség, művészet iránti érzéket jeleníti meg. Így szól e (pécsi) szeminarista-típus:

„A legtöbb bűn az érzékek miatt van, itt kell tehát az embert nemesíteni. Nem elfojtani kell az érzékeket, hanem az Egyháznak a liturgiában szabott keretein belül kielégíteni és megnemesíteni. Isten a katolicitas fogalma szerint az egész embert magának kívánja, tehát nemcsak az értelmet és akaratot, de az érzelem világát is. Ezt adja az Egyház természetes alapon az egyházművészetben, természetfeletti síkon pedig abban a természetfeletti kölcsönügyletben, mit úgy hívunk, hogy liturgia!”³⁵⁸

Az három hajó „az Eucharisztia szeretet-tengerében” találkozik össze. Visszanézve utasaik a három folyót összekapcsoló nagy ívet látnak, mely aranyló betűkkel köti össze azokat, „Egyház = Oltáriszentség” felirattal.

³⁵⁷ RÉGERT, J., *Kispapi vágyálom*, in *Szemináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 19-20.

³⁵⁸ Uo., 20.

A saját maga által kreált képet – növendéktársai okulására és közös jövő feladatukat megjelölve – a következőkben meg is magyarázza Régert. Ezek szerint a jövő lelkipásztora előtt komoly feladat áll az „*idők súlya*” miatt:

*„[R]endkívüli feladatra rendkívüli készüllet és erőtartalék kell. Egyikünk a teológiának ebben, a másik abban az ágában látja ezt az erőtételt. De az Egyház különböző útjain is ugyanazon Krisztus felé haladunk, kit az Egyházban meg akarunk dicsőíteni. Egymásra utalt életvonatkoztatást és óriási erőt jelent ez a kötelék, csak az kellene, hogy a kétely és az egymás iránti bizalmatlanság ne lúgozza ki bennünk azt a szolidáris életérzést, amit a krisztusi test egysége és közössége jelent.”*³⁵⁹

A meglehetősen idealisztikus képi ábrázolásból nem tudjuk meg, hogy lelkipásztori szempontból 1938-ban egy pécsi növendék pontosan miben látta a jövő kihívásait. Arra azonban fény derül, hogy milyen hozzáállás határozza meg ezidőben a Társulat munkáját, visszautalva az előbbiekre:

*„Ilyen baráti kezet szeretnénk nyújtani e lap hasábjain keresztül ebben a jubileumi évben minden magyar kispaptestvérünknek. Gyerünk a szavak mögé, ne engedjük, hogy a különböző elméletek elválasszanak bennünket, keressük meg a katolicizmus foglalatában, a szeretetben és a Szeretet Szentségében egymást és akkor majd kifordítjuk a világot sarkaiból.”*³⁶⁰

Látjuk a fenti példában, amint az Oltáriszentségnek, mint a „Szeretet kötelékének” gondolata miként hat ki a teológusok gondolkodásra és miként erősíti a közös reflexiót a megértés és szolidáris együttműködés tekintetében. Tekintsünk azonban most rá a pécsi szemináriumi élet egészére ebben a kettős jubileumi évben, ahol mind az égi Kenyér, mind a földi kenyér (megélhetés) problémája teológiai megfontolások, különböző társulati megmozdulások kiindulási pontja.

³⁵⁹ RÉGERT, J., *Kispapi vágyalom*, in *Szemináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 20.

³⁶⁰ Uo.

Amellett, hogy az évközi gyűlések előadói tematikus jelleggel, különféle műfajokban³⁶¹ rendszeresen visszatértek az Eucharisztia témaköréhez, a díszgyűléseken is előkerült a „szeretet Szentségének” gondolata. Itt az uniós gondolat is eucharisztikus színezetet kapott a Társulat elnökének beszédében, aki „*az Oltáriszentséget, mint minden egység forrását és alapját jelölte meg.*”³⁶²

A konkrét szeretetszolgálat terén is megjelenik a mennyei és földi kenyér összekapcsolása,³⁶³ méghozzá a karácsonyi karitatív-jellegű szolgálat esetében, ahol a tette kész növendékek 53 szegény sorsú gyermek számára adtak élelmiszert, ajándécsomagot, emellett élményalapú oktatási módszerrel élve meséltek nekik, énekeltek és játszottak velük. Amint írják: „*Csillogó szemük azt sugározta, hogy a proletár is tud hálás lenni, ha látja, hogy komolyan jót akarnak neki.*”³⁶⁴

A szociális szakosztály tevékenységéről – annak speciális jellege miatt – külön kifejtve, a következő fejezetben számolunk be. Azonban megemlíthetjük még a missziós szakosztály egy kezdeményezését: P. Molnár Ödön S.J. kínai hithirdető számára 95 pengő értékben kongresszusi kelyhet vettek számára újmiséje alkalmából. A jezsuita misszióssal folyamatosan igyekeztek fenntartani az összeköttetést.³⁶⁵

Térjünk azonban most rá Bíró Lajos ötödéves papnövendék „*Vinculum caritatis...*” nevű cikkére, mely hatoldalnyi terjedelmével a lap központi cikkének számított.³⁶⁶ A Kongresszust megelőző felkészülési évben ún. eucharisztikus napok, triduumok, missziók és lelkigyakorlatok sokasága készítette fel az országot a nagy lelki eseményre, tudjuk meg a beszámolóiból. Azt ugyan a szerző itt nem említi, hogy ez a növendékek életére miként hatott, de soraiból kiolvasható meglátása, miszerint az ország hitéletének nagy szüksége volt ezekre: nem pusztán az impozáns külsőségek és a „tömegélmény” szempontjából, hogy milyen nagy sokaság készül hódolni az égi Kenyér előtt, hanem a keresztényi öntudatra ébredés, megtérés, a belső lelki megújulás szempontjából is.

³⁶¹ A 14 rendes gyűlésen elhangzott 17 felolvasás mellett hét kötött témájú, illetve nyolc szabadelőadás, továbbá hat szavalat, négy beszéd, valamint egy ún. „csevegés”. Vö. RÉGERT, J., *Visszapillantás az elmúlt esztendőre, in Szemináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 8.

³⁶² Uo., 7.

³⁶³ Bár nem fejtik ki, hogy a játékos, színes előadásokban miként jelent meg az eucharisztikus gondolat.

³⁶⁴ Uo., 8.

³⁶⁵ Vö. KAUFMANN, F., *Missziós szakosztályunk, in Szemináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 9-10.

³⁶⁶ Vö. BÍRÓ, L., *Vinculum caritatis..., in Szemináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 12-17.

Az említett cikk szerzője mégsem közömbös az esemény világi vonatkozásaival, a megjelentek számával, amikor már közös tapasztalataikról szólva megjegyzi, az ember nyitott a természetfelettre, igazságkereső még e kaotikus világban is, amely – tehetné hozzá – korukban telve van különféle jelszavakkal és forradalmi eszmékkel, forrongással, és ahol a nagyhatalmak Istent és a kereszténységet ki akarják utasítani a közéletből és a törvényhozásból:

„Ezért kell a kongresszus (...) célkitűzését a legszélesebb rétegben megvalósítani. Vagyis hirdetni a megváltás alapigazságait, melyet az Oltáriszentség misztériuma magába foglal, mint a »hit foglalata«. Ennek megvalósítása annál inkább is fontos, mert az istentelenek és az új pogányok frontja épp ezeket az alapvető igazságokat akarja az emberiség lelkéből kitörölni: Krisztus istenségét, a megváltás tényét, az örökkévalóságot akarják elsikkasztani. Nekünk tehát annál erősebben kell hirdetnünk Krisztust, a megfeszítettet, mert nem is adatott más név, melyben üdvözülnünk kellene.”³⁶⁷

Nagy megnyugvás volt a növendékek számára annak – hogy így fogalmazzunk – demonstrálása, hogy a fent említett előkészítő munkának köszönhetően is, milyen nagy számban érkeztek az emberek, akár mint katolikus mozgalmak képviselői. A beszámoló hosszasan foglalkozik ennek leírásával. A pécsi klerikusok jövőképre, formálódó pasztorációs terveikre is nagyban hatott ez az élmény, amikor a kiadvány cikkeire igen jellemző fennkölt előadásmóddal megnyilvánul:

„Tényeket és igazságokat láttunk, melyek elementáris erővel ragadták meg lelkünket, jeleneteket, melyek szívünk mélyébe markoltak s könnyet csaltak a szemünkbe, távlatokat és lehetőségeket, melyek megvalósítása mindnyájunk számára boldogító kötelességgé vált.”³⁶⁸

Ezt szintén nem részletezi, de kiolvasható, hogy az embereket szétválasztó ellentétek miatti konfliktusok helyett a lelkek örök üdvösségén való munkálkodás, az emberek Istenre való rászorulásának hirdetése kell, hogy fő céljuk legyen:

³⁶⁷ BÍRÓ, L., *Vinculum caritatis...*, in *Semináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 15. (Kiemelés tőlem – F.Z.)

³⁶⁸ Uo., 12.

„Mikor az éjféli misén Úrfelmutatáskor térdre omlottak, mennyire egy volt mindenki, ledőlt minden válaszfal, elmosódott minden rang, származási különbség: csak az ember, a halhatatlan lelkű ember állt Istene előtt. Mert lehetnek ellentétek köztünk garmadával, éket verhet közénk az érdekek kusza szövevénye, elválaszthat bennünket a faj [sic!], a műveltség különbözősége. De mindezek ma vannak, [de] holnap már visszavonhatatlanul nincsenek. Egyben azonban mind megegyezünk: rászorulunk Istenre s végeredményben biztosítanunk kell az örök Isten színe-látásra való eljutásunkat.”³⁶⁹

Látszik e sorokon, melyekre a kor szóhasználata rányomta bélyegét, hogy a nemzetiszocializmus a háttérben már érezteti hatását, ez ellen pedig a pécsi növendékpapság fellép, nem a különbözőségeket firtatva, hanem a származástól, műveltségtől, de végsősoron még a politikai meggyőződéstől függetlenül is a cél, hogy Istenhez vezessék az embereket. A sajtóreakciókra a következő fejezetben térünk ki, amelyek kapcsán szintén közéleti kérdések felmerüléséről beszélhetünk.

Korábban már említettük a növendékek célkitűzését, mely a következő fejezetünk fő témája, és amelyet így foglalhatnánk össze: „Krisztus közéleti királysága”. A Kongresszus növendékek által felismert hármass célkitűzésének első pontja tehát: a megváltás alapigazságainak hirdetése, melyet az Eucharisztia misztériuma foglal magában (Krisztus istenségének, uralkodói mivoltának, a megváltás tényének és az örökkévalóságnak hangoztatása, elsősorban a lélekre, mint a testi-szellemi adottságokra figyelve), állandósítva ezzel a Kongresszus sikerét (t.i. hogy az embersokaság teljesen egy volt az eucharisztikus Krisztus előtt).

A második pont ez utóbbi megjegyzésünkre vonatkozik: a katolikusok körében el kell mélyíteni az Oltáriszentségbe vetett hitet, melynek szintén evangelizáló szerepe van, ha a templomok – mint a Kongresszus idején – megtelnek és a hívek buzgón járulnak szentgyónáshoz és szentáldozáshoz. Az Actio Catholica 1936/1937. munkaévének statisztikáit idézi Bíró³⁷⁰, amelyben az országos elnökség megállapítja a húsvéti szentgyónások elmaradását „több helyen”, amit akár az arra kötelezett hívek 70-80-90 %-a nem végzett el, húsvéti szentáldozást pedig 489.518-an nem végeztek az arra kötelezettek közül. Vasárnapokon a hívek 29%-a hallgat szentmisét, vagyis az 5.533.057 katolikusból 1.616.785 fő.

³⁶⁹ BÍRÓ, L., *Vinculum caritatis...*, in *Semináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 14.

³⁷⁰ Vö. uo., 15.

A fenti adatok Bíró szerint nem fedik a valóságot, ám megközelítik azt, így rávilágítanak jövődőlkipásztori feladatukra: az Eucharisztikus Kongresszus ezeken a számokon javított ugyan, de nekik szükséges a Budapesten megtapasztalt lendülettel tovább vinni, ez irányba a jövőben is dolgozni. A diaszpórák és a tanyavilág lelki gondozásának szükségességét állapítja meg az ötödéves növendék, hiszen a fent számszerűsített katolikus lakosság megközelítőleg 30%-a lelki plébániai hatókörön kívül él. Ezek missziós területek, pusztán évenkénti szentmisékkal, eseti lelkipásztori gondozással ellátva. A tanyavilág missziós pasztorálására önmagukat így buzdítja:

„Elsősorban módot és lehetőséget kell adnunk, hogy a hívek bekapcsolódhassanak a hitéletbe. Az Úr Jézus azért maradt az Oltáriszentségben közöttünk, hogy mindnyájunké legyen, hogy élni tudjunk, mert nélküle nem lesz élet bennünk.”³⁷¹

XI. Piusz pápa *Divini Redemptoris* kezdetű, 1937-es kiadott apostoli körleveléből is idézve, a Kongresszus harmadik célkitűzése kispapi szemmel:

„...összefogni az összes jóakarató embereket, hogy egyetértésben, áldozatkészéggel dolgozzanak a társadalmi helyzet javításán. Lényegében ez sem más, mint a szeretet törvényének ebben a vonatkozásban való kiterjesztése, megvalósítása: A szereteté, mely mindenkinek megadja a magáét, s nem harácsolja el azt, amire másoknak szüksége van.”³⁷²

Ezzel kapcsolatban nem csak az enciklikában történik meg a bolsevista és ateista kommunizmus elítélése, „amelynek célja a társadalmi rend felbontása és a keresztény civilizáció alapjainak aláásása”³⁷³, hanem a pápai enciklikák tanítását mindig szem előtt tartó szemináriumi kiadvány oldalain is utalás van rá, bár az említett ideológiai rendszereket nem nevezik meg. Bíró tolmácsolásában ugyan, de a növendékek jövődőlkipásztori felelősségük tudatában kijelentik:

³⁷¹ BÍRÓ, L., *Vinculum caritatis...*, in *Szemináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 15-16. (Dólt betűs kiemelés az eredetiben.)

³⁷² Uo., 16-17.

³⁷³ XI. PIUSZ, *Divini Redemptoris* encyclical (19 March 1937), https://www.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19370319_divini-redemptoris.html (angol) (a kutatás ideje: 2023. április 5.) (Fordítás tőlem – F.Z.)

„Felelősségünk teljes tudatában érvényre kell juttatnunk a krisztusi elveket az élet minden vonatkozásában: a kereskedelem, az ipar, az üzlet, pénz világában is. Restaurare omnia in Christo! Csak úgy érjük el az igazi békét, ha az evangélium az egész emberiség életének valóban irányítója lesz.”³⁷⁴

A feladat itt nem csak az említett ideológiai rendszerek leleplezése. Ha nem tárják fel – a pápai enciklikák és kongresszusi tapasztalataik fényében – a kereszténység valódi társadalomformáló jelentőségét, hiteles szociális tanítását, akkor ebben az esetben egy veszélyforrásra figyelhetünk fel: *„Ellenkező esetben a legtisztább és legőszibb keresztény igazságokat majd istentelen és pogány csomagolásban adják a világ fiai az arra szomjazó emberiségnek.”³⁷⁵* Ennek megakadályozására és az Egyház szociális tanításának szóval és példával való hirdetésére azonban a lekipásztor is hivatott: *„Hit és cselekedetek összhangjára van szükség.”³⁷⁶*

4.3.2. Az Eucharisztia és a király-eszme összefonódása

Régert József főjegyző jelentéséből értesülünk arról, hogy a Társulat elnöke, az V. évfolyamos Zentai Lajos határozta meg az adott év témáját:

„Kettős jubileumi évünk kettős programját jelölte meg az elnök: az égi és földi király programját, a természetfeletti Kenyér valóságát és a természetes kenyér sajátosan mai problémáját.”³⁷⁷

A lelkeségi szemlélet mellett tehát a szociális megközelítés is megjelenik a pécsi növendékek gondolatvilágában a Kongresszus kapcsán. Amint azt korábban dolgozatunkban már jeleztük, 1937-től indul el dokumentálhatóan a szociális érdeklődés.

³⁷⁴ BÍRÓ, L., *Vinculum caritatis...*, in *Semináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 17.

³⁷⁵ Uo.

³⁷⁶ Uo.

³⁷⁷ RÉGERT, J., *Visszapillantás az elmúlt esztendőre*, in *Semináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 6.

Ezen érdeklődés keretében a hangsúly a falu, a vidék, az elesett emberek felkarolásán lesz, mind fizikai, mind spirituális téren segítve őket. Ez évben hozzák létre a szakosztályt is. Látjuk, hogy a kongresszusi évet megelőzően ez az irányultság már létezik.

Emellett 1938-ban feltűnik még a hazafiság tematikája – mondhatnánk –, az egykori királyság helyreállításának gondolata, a területi revízió, a visszacsatolások reményében. Ez utóbbit is sikerül a pécsi növendékeknek a király-eszmébe, valamint a lap tematikájába beilleszteni:

„Örömhírrrel van tele egész Magyarország. Egymillió magyar testvér sok szenvedés, küzdelem után hazatért. (...) Legyen áldott az Egek Ura, ki e kettős szentévben Nagyasszonyunk és első Szent Királyunk közbenjárására ránk tekintett.”³⁷⁸

A Szent István-émlékévknek, első apostoli királyunk országfelajánlásának és halálának 900. évfordulójának megkoronázásaként tűnik fel a lapban ez az esemény a növendékek számára, ám arról – a lapzárta közelsége miatt – igen röviden tudtak csak beszámolni.

A társulati program, a lap tematikája tehát kettős, hasonlóan a kettős jubileumi évhez. Amint magában a kongresszusi eseménysorozatban, úgy a kiadványban is nehéz különválasztani a két gondolatot, azok át- meg átjárják egymást, illetve megférnek egymás mellett. Ha a 15-ik szám kulcs szavát, központi kifejezését keressük, mely egyrészt a Szent István-i örökséget és állameszmét, az anyaország és leszakadt részeinek integráns mivoltát, másrészt az eucharisztikus színek alatt uralkodó Krisztus Király ünnepi, nyilvános tiszteletét – amely a kettős jubileum alkalmával hazánkban megnyilvánult – összekapcsolja, akkor könnyen rátalálunk a „*diadalút*” szóra. Mindez azonban békével jár együtt, és nem háborúskodással – emeli ki a béketörekvés gondolatát több helyen a lap.

A növendékek szavai mögött nem csak a látott tapasztalatok húzódnak meg, hanem a korszakban uralkodó alaphangulat, azt azonban már most fontos lesz megjegyeznünk, hogy amikor a szeminaristák az Eucharisziáról szólnak és ez által a krisztusi uralomról, sehol sem politizálják át e gondolatot.

³⁷⁸ *Semináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 39.

A Bíró Lajos V. éves teológus nevéhez kötődő és a *Vinculum caritatis* címet viselő központi írása a „diadalút” kapcsán Serédi Jusztinián bíboros-hercegprímás Kongresszust megnyitó beszédéből idéz, melyet a pápai bulla felolvasása után mondott el Magyarország főpásztora.³⁷⁹ A hosszabb beszédből ezt látta érdekesnek Bíró idézni:

„Mióta áll ez az ország, s mióta áll ez a főváros, nem volt még olyan általános, olyan világraszóló és olyan áldásos ünnepe a magyarnak, mint most, mikor az Eucharisztikus Úr Jézus az egész világ katolikus híveinek örömrivalgása között néhány napra minálunk állapodik meg földi diadalútján.”³⁸⁰

Itt, a teljes beszédet figyelembe véve, azonban Serédi később mégsem irányítja hallgatói figyelmét a revizionista gondolatra, evilágivá téve Krisztus uralmát, amikor úgy fogalmaz:

„Senki félre ne értsen! Mikor én itt a világ katolikusainak szolidaritását sürgetem, nem földi hatalomra gondolok, hanem arra, hogy ilyen szolidaritással megerősíthetnénk a Krisztus országát, amely a világon van, de nem e világból való, s amelyben az alattvalókat Krisztus törvényei szerint kormányozva, biztosan elvezetnék földi és örök céljukra.”³⁸¹

A „diadalút” másik megjelenése a lapban szintén a Kongresszushoz kötődik, de túl is terjed rajta: „V. 30. hétfő: A Legátus szentmiséjével megnyitották a Szent István-évet; Serédi primás följajánlotta az országot Jézus Szentséges Szívének; a Szent Jobbot kivitték a Hősök terére, ahonnan az aranyvonaton megkezdte országjárását.”³⁸²

Az aranyvonat aztán június 13-án megérkezett Pécsre is. Itt, a „felejthetetlen emlékű ünnep” alkalmával a megyésfőpásztor – a klerikusok és „megszámlálhatatlan tömeg” jelenlétében – ünnepélyesen fogadta azt, majd a székesegyházi ájtatosságot és körmenetet követve engedte

³⁷⁹ Ld. Serédi Jusztinián hercegprímás: *Kilencszáz esztendőn keresztül élethalál-harcot vívtunk az Isten ügye mellett*, in *Budapesti Hírlap* LVIII (1938/118), 4., https://adt.arcanum.com/hu/view/BudapestiHirlap_1938_05/?pg=269&layout=s (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

³⁸⁰ BÍRÓ, L., *Vinculum caritatis...*, in *Semináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 2.

³⁸¹ Serédi Jusztinián hercegprímás: *Kilencszáz esztendőn keresztül élethalál-harcot vívtunk az Isten ügye mellett*, in *Budapesti Hírlap* LVIII (1938/118), 4., https://adt.arcanum.com/hu/view/BudapestiHirlap_1938_05/?pg=269&layout=s (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

³⁸² DIÓS, I. – KOMLÓSI, J., art. *(A budapesti) Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon IX. Meszr-Olt*, SZIT, Budapest 2004, 720.

további útjára az ereklyét, Baja felé.³⁸³ A visszacsatolásokat megelőzően még, a név nélküli író ezzel a „diadalúttal” kapcsolatban pedig így fogalmaz: „*Nagy Király, aki néhány hónappal ezelőtt diadallal jártad ezt az áldott magyar földet, add vissza nekünk régi, szép hazánkat!*”³⁸⁴

Ugyanitt és a következő számban mind az előljárók, mind a növendékek részéről feltűnik a békére való törekvés, de az igazságosság sarkalatos erényének hangsúlyozása is. Az 1938 novemberében megjelent szám az I. bécsi döntés kihirdetésének hónapjában jelenik meg, amely – a megelőző tárgyalásokat követően – „*az önrendelkezési jogot mellőző trianoni béke részleges módosítása*”³⁸⁵ volt. A növendékek egy újabb háború fenyegető közelségét érzik, a béke és a revízió gondolatai foglalkoztatják őket, ám utóbbi győzelméről kapnak hírt még a lapzárta előtt.

A személyes jellegű élménybeszámolókból kiderül a korszak előljárói hozzáállása is. Dr. Várkonyi János lelkiigazgató, a liturgia, aszketika és a misztika tanára éppen az utóbbiból tartott előadást, amikor a békés revízió gondolatával foglalkozó növendékekhez így szól:

„*Fiúk, a gondviselő Isten velünk van. Most már egészen valószínű, hogy nem lesz háború. Sőt, erősen bízhatunk a revízióban is. Ma különösen sokat imádkozzanak, fiúk, mert ma dől el, valóság lesz-e a szép álomból.*”³⁸⁶

Majd pedig ugyanitt a lelki ember és a pap hazaszeretetről beszél, a növendékek nagy helyeslésétől kísérve: „*Nem hangoskodásban, nem a mások lerántásában áll a hazaszeretet. – Ora et labora pro patria. – Egész életen keresztül becsülettel, kitartással... Erény a hazaszeretet, melyet az imádság, a munka, az odaadó szeretet táplál.*”³⁸⁷

³⁸³ Vö. PEL_III.107_Pecs-Szekesegyhaz_historia_vol_I_b_0027.

³⁸⁴ *Édes magyar hazám...*, in *Semináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 21. Az idézet a Szent Jobb első országjáró körútjára utalhat, hiszen az Eucharisziában jelenlévő Úr Jézus nem „járta” az országot, hanem az események Budapesten összpontosultak, ott „járta” „diadalútján”, amit így hoztak le az újságok is a címlapon. Például: „*Krisztus király diadalútja a Dunán*”, in *Krisztus király diadalútja a Dunán, in 8 órai újság XXIV* (1938/115), 1.,

https://adt.arcanum.com/hu/view/8OraiUjsag_1938_05/?pg=266&layout=s (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

Továbbá: „*Krisztus király diadalútja a fénybeborult Dunán*”, in *Új Magyarország V* (1938/119), 1.,

https://adt.arcanum.com/hu/view/UjMagyarsag_1938_05/?pg=342&layout=s (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

Végül: „*Diadalút*”, in *Esti Újság III* (1938/117), 1.,

https://adt.arcanum.com/hu/view/EstiUjsag_1938_05/?pg=236&layout=s (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

³⁸⁵ VICZIÁN, J. – KOVÁCS, I., art. (I.) *bécsi döntés*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon I.*

A-Bor, SZIT, Budapest 1993, 682.

³⁸⁶ *Édes magyar hazám...*, in *Semináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 21.

³⁸⁷ Uo.

Ezt követően ugyanitt azt olvassuk, hogy a cikk írója a kápolnába tér esedezni „*a nagy Király*” színe elé, de ezt sem egyedül teszi, hiszen az egész ötödév ott van immár vele, és közösen kérik, amit már korábban idéztünk: „*Nagy Király, aki néhány hónappal ezelőtt...*” A cikk alatt pedig a Trianont megelőző és az azutáni Magyarország képe, középtájból kinőve a kettőskereszttel. Ezt neveztük dolgozatunkban összefonódásnak, és annak, hogy mikor melyik „*Királyról*” van tulajdonképpen szó?

A légtalmi kiképzések is előjárói rendelkezésre³⁸⁸ elkezdődtek a Szemináriumban, tudjuk meg a *Híres sorok* nevet viselő részből. Előadó a spirituális atya volt, hasznos és abban az időben igen szükséges előadást tartott a különböző bombák hatásairól, de – amint egy növendék írja:

„...*azt hiszem, a legbiztosabb léghárítószer mégis az Úristen segítségével. Imádkozunk, hogy akiktől függ ezekben a napokban milliók sorsa, úgy döntsenek, hogy ne legyen ezekre szükségünk. A légtalmi előadás zárószóaként meghatódott szívvel imádkoztunk a világ békéjéért.*”³⁸⁹

Nem gondoljuk, hogy eltértünk a tárgyunktól, mert a kettős jubileum a háború, béke és revízió gondolatától volt terhes, illetve lelkes.

Azért sem tértünk el, mert *Szemináriumi Élet* oldalain ez a hármas gondolat – Eucharisztia, Szent István-i örökség és a háború-közeli állapotban a békességre való törekvés meghatározó gondolata – visszahangzik, amit a növendékek a Kongresszus himnuszából már jól ismertek, és melynek fő témái ugyanazok. A kettős szentévről való megemlékezés itt is megjelenik. Latin nyelven is közöljük a versszakokat,³⁹⁰ rámutatva arra, hogy a Szent István-i gondolat ebben a változatban nem jelenik meg, nyilván mert annak üzenete csak a magyaroknak szólt:

³⁸⁸ Vö. 1622/1938 Litteræ Circulares, 26.,

https://archivum.pecsiegyszegyhazmegye.hu/images/PEL.I.1.f.1_1938.pdf (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

³⁸⁹ *Híres sorok*, in *Szemináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 37.

³⁹⁰ *Kongresszusi Énekrend – A XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus és a Szent István-jubileumi ünnepségek népénekei*, Korda Kiadó, Budapest, 1937, 6-7.,

<https://archivum.pecsiegyszegyhazmegye.hu/images/NEK8.pdf> (a kutatás ideje: 2023. április 5.) (*Kiemelés tőlem – F.Z.*)

*Győzelemről énekeljen
Napkelet és Napnyugat,
Millió szív összecsengjen,
Magasztalja az Urat!
Krisztus újra földre szállott,
Vándorlásunk társa lett,
Mert szerette a világot,
Kenyérszínbe rejtett.*

Krisztus, kenyér s bor színében,

Úr s király a föld felett:

Forrassz egyé békességben

Minden népet s nemzetet!

István király árva népe.
*Te is hajtsd meg homlokod,
Borulj térdre, szórd elébe
Minden gondod, bánatod!*
*A kereszt volt ezer éven
Reménységed oszlopa:
Most is Krisztus jele légyen
Jobb jövődnek záloga!*

Krisztus, kenyér...

*Exultate, quotquot late
Sparsi Christum creditis,
Canticisque collaudate
Tantum Regem debitis!
Orientis, occidentis
Gentes genu flectite,
Jubiloque gratæ mentis
Laudes Christo nectite:
Christe, in hoc Sacramento
Caritatis vinculum,
Tuæ pacis testamento
Corda iungas omnium!*

*Pænitentes te rogamus,
Caritatis victima:
Ut te vere diligamus,
Move cordis intima.
Sacrilegas, deprecamur,
Tolle undas criminum:
Expiati uniamur
Tibi, Centro Cordium!³⁹¹*

Christe, in hoc Sacramento...

Ezekről a szent gondolatokról, és a kornak e hangulatától hajtva azonban a növendékek kifejezik lapjukban azt, amit a Kongresszus himnusza jellegéből adódóan nem fejez, vagy mondhatjuk, nem is áll szándékában kifejezni. Ezt az irányultságot a jelen 15-ik és az ezt követő szám esetében is felfedezhetjük.

³⁹¹ A latin verzióban is a bűnbánat-jelleg domborodik ki, de nem „*István király árva népe*”, hanem általánosan minden engesztelő lélek kéri a „*Szeretet áldozatától*” a bocsánatot és az Ő igaz szeretetét. Az ezer évre és első királyunkra való hivatkozáson kívül, tehát lényegileg a bűnbánatra hívás megegyezik, ám a magyar változatban a múlt nehézségeinek leküzdéséből, a jelen „keresztjét”, „golgotáját” viselve, a reményteli jövőre irányul a figyelem. Az Eucharisztikus Világkongresszus e himnuszt 1937. november 23-án vasárnap mutatták be ünnepélyesen a budapesti belvárosi templomban, nyilvánosság előtt. „*A himnusz zenéjét Koudela Géza egyházzenei igazgató szerezte, a szövege pedig ismeretlen szerzőtől való.*”, in *Napi hírek*, in *Pesti Hírlap* LIX (1937/266), 10., https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiHirlap_1937_11/?pg=345&layout=s (a kutatás ideje: 2023. április 5.) Ma már tudjuk, hogy e nevet közölni nem akaró anonim szerző maga Dr. Bangha Béla SJ volt.

A növendékek „[r]észt vettek az Egyházközségi Munkásszakosztályok (EMSZO) 1938-as kongresszusán, és a minden hatalomtól független állam kívánalmának radikális gondolatával fellépő szervezet kapcsán eddig nem tapasztalt, már-már politikai színezetű gondolatok kaptak teret a kiadvány oldalain.”³⁹² Ennek kezdetei azonban a 15-ik számra mennek vissza.

A „természetes kenyér sajátosan mai problémáját” vizsgálva tehát a közéleti jellegű témák is megjelennek a növendékekénél, azonban ennél jóval erőteljesebben mutatkozik az Egyház társadalmi tanítását hirdető *szociális gondolat*, amely szintén a Kongresszus kegyelmi hatásaiból meríti erejét, és a kettős szentév gondolatára, részben a király-eszmére utalva.

Mint írtuk, az Actio Catholica által szervezett „Szociális Héten”³⁹³ a teológusok is részt vettek,³⁹⁴ kiknek élményeit Lócsi István V. éves így kapcsolja a Kongresszus eseményéhez:

„Még zengett füülünkben a kongresszusi himnusz csodálatos dallama, még lélekben láttuk azt a fényt és pompát, amely a Legszentebbet körülövezte, az Actio Catholica máris új munkát indított meg a tömegekért az Eucharisztia szellemében: a szociális kurzust. (...) Egy héten keresztül csepegtették lelkünkbe azokat a kétezer éves igazságokat, amelyek ebben az

³⁹² VÉRTESI, L., *i.m.*, 86. A tanulmány szerzője itt a következő idézetre tesz utalás: „Necsak a káritászt hirdessük, hanem a iustitia, az igazságosság is vigyen bennünket a prolihoz!”, in FERKOV, M., *Visszaemlékezés az EMSZO vezetői kongresszusra*, in *Semináriumi Élet* 16. szám (1939. november), 28.

³⁹³ Ld. az Actio Catholica lelkész-titkárnak, későbbi országgyűlési képviselőnek szavait arról, hogy a külföldi szociális hetekkel szemben a hazai, papok és teológusok számára szervezett egyhetes kurzus célja, hogy a gyakorló lelkipásztorkodásnak legyen segítségére. A pap szociális téren betöltött szerepét hangsúlyozza, in „Közi-Horváth József dr. érdekes nyilatkozata a Szociális Hét jelentőségéről”, in *Új Nemzedék* XX (1938/141), 5., https://adt.arcanum.com/hu/view/UjNemzedek_1938_06/?pg=194&layout=s (a kutatás ideje: 2023. április 5.) Valamint „»A vörös agitációnál is veszedelmesebbek a felelőtlen vezérek eszményi jelszavai« – Glattfelder püspök beszéde a papság szociális hetének megnyitásán”, in *Esti Kurír* XVI (1938/141), 5-6., https://adt.arcanum.com/hu/view/EstiKurir_1938_06/?pg=226&layout=s (a kutatás ideje: 2023. április 5.) A Független Kisgazdapárthoz kötődő *Kis Újság* politikai napilap ekkor már cikkezik a politikai érdekekkel átszőtt új kenyér ünnepének gondolatáról, címdalán pedig *Aratunk* vezércikkkel beszél ugyanilyen értelemben a magyar falu helyzetéről, kenyér-gondjairól, in ECKHARDT, T., *Aratunk*, in *Kis Újság* L (1937/145), 1 és 3., https://adt.arcanum.com/hu/view/KisUjsag_1937_06/?pg=216&layout=s, https://adt.arcanum.com/hu/view/KisUjsag_1937_06/?pg=218&layout=s (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

A Seminárium lapjában ennek a politikai irányultságnak az ellensúlyozása látszik. Itt is megtaláljuk az említett gondolatokat, de immár katolikus színezettel, a következő, egymás után elhelyezkedő cikkekben: WAGNER, ZS., *Arató-hálaünnep*, in *Semináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 30-32. és LÓCSI, I., „Szociális Hét” után”, in *uo.*, 32-34.

³⁹⁴ Virág Ferenc püspök támogatásával, nem teljes létszámmal ugyan, de a fővárosi kurzuson is képviseltette magát a pécsi növendékpapság: „Kegyelmes Atyánk jóvoltából hárman vettek részt körünkől a július hó elején, Budapesten megtartott szociális kurzuson: Bíró Lajos, Gyenis József és Lócsi István V. é. urak. Sok értékes gondolatot és lelkesedést vár tőlük a Szociális Szakosztály.”, in *Híres sorok*, in *Semináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 37. Bíró a hatoldalnyi hosszúságú „*Vinculum caritatis...*” cikk, Lócsi pedig a három oldalra kiterjedő „Szociális Hét” után című cikk szerzője a kiadvány e számában.

anyagias, önző világban teljesen feledésbe merültek. (...) A kenyérgond az Isten és az ember harca lett. Ágaskodik az ember az Isten ellen, az Isten bölcsessége és igazsága ellen. Ezek után nincs kenyér, mert nincs velünk, nincs a mi gazdasági életünkben az Isten. És ennek okai mi vagyunk!"³⁹⁵

Látjuk, itt újra megjelenik a Társulat elnöke, Zentai Lajos által meghatározott éves téma alapgondolata, vagyis az égi és a földi királynak a programja, a természetfeletti Kenyér gondolatától „a természetes kenyér sajátosan mai problémájáig” ívelő gondolat.

„Az Egyház papjai, leendő papjai megtanulták a Szociális Hét-en, hogy mi a kötelességük. Láttuk az előadásokban elvonulni előttünk a szerető, mindenkihez lehajoló Krisztust, láttuk első Szent Királyunkat, aki atyai gonddal törődött mindenkivel,"³⁹⁶ tehát első királyunk és a (földi) kenyér-kérdés összekapcsolódása is megjelenik a cikkben, az Eucharisztikus gondolat mellett: *„Megyünk az elhagyottak, az igazságtalanul elnyomottak közé, mert sürget, hajt bennünket Krisztus szeretete és első Szent Királyunk szelleme. Megyünk, ott leszünk, ahol a kenyértelenség, a betegség pusztít, mert érezzük, hogy kötelességünk.*"³⁹⁷

Mindezt természetesen nem átpolitizálva igyekeztek megjeleníteni, hanem az Egyház tanítása szerint. Ugyanitt jelenik meg az önvallomás, hogy immár kísérleteznek egy szociális szakosztállyal. Ennek a gondolatnak a kezdetén tehát ismét nagyszabású eseményeket találunk, a Mennyei Királyhoz és a földi királyhoz kapcsolt természetfeletti, illetve a földi, természetes kenyér köré rendeződő gondolatot. A „*krisztusi igazságok diadalra jutásáért*” dolgoznak majd, önkéntes alapon, és remélik,

„[H]ogy e kettős Szentévben Isten megáldja erőfeszítéseinket és meglesz az eredmény. Hisszük, hogy az Oltáriszentségből kiáradó erő megacélozza karunkat, megerősíti akaratainkat és Szent István, dicső Szent Királyunk szelleme megizmosít bennünket, hogy méltón örökössük meg e szentévet az eljövendő nemzedék számára."³⁹⁸

³⁹⁵ LÓCSI, I., „Szociális Hét” után”, in *Szemináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 32-33.

³⁹⁶ Uo., 33.

³⁹⁷ Uo.

³⁹⁸ Uo., 34. Ugyanitt jegyzik meg, hogy ennek a kezdeményezésnek az élére Dr. Piliván Mihály vicerektor áll majd, mint „bölcs irányító és az egész elgondolás összekovácsolója”. Ezt igen fontosnak tartjuk megemlíteni, hiszen jele annak, hogy előljárói felügyelet alatt, az esetleges „vadhajtásokat” levágva, keresztény mederben folyjon a szociális gondolat mentén megkezdett társulati tevékenység.

Itt Lócsi arra utal, hogy a jövőben megalakulandó szociális szakosztály és az ezzel kapcsolatos, már most meglévő társulati megmozdulások a kettős Szentév örökségének tekinthetők.

A növendékek vágya beteljesedett, hisz a „*nagy Királyhoz méltón*”³⁹⁹ sikerült minden, a világ szeme e nehéz történelmi helyzet közepette Magyarországra figyelt, ahol az Oltáriszentségben jelen való Krisztust, a Béke Királyát ünnepelték, ki „*Úr s Király a föld felett*” és egybe akar forrasztani békéjében minden népet, s nemzetet – ahogy ezt az ekkor már közismert világtörvényszaki himnusz megörökítette. Ezt a törekvés félreérthetővé vált e történelmi időben:

*„Ezt a kongresszust óriási szervezőmunka előzte meg, a hazai szervezők demonstrálni akarták, hogy a külpolitikailag és gazdaságilag is bezárt Magyarország képes „világra szólóan” megrendezni az eseményt. (...) Eugenio Pacelli bíboros államtitkár, a pápa legátusa (...) és a résztvevők többsége – kimondva, kimondatlanul – úgy vélte: a budapesti ünnepek a lelki élet elmélyítése mellett politikailag a német nácizmus ellen irányulnak. Mindez olyan jól érzékelhető volt, hogy Hitler megtiltotta a német katolikusok részvételét.”*⁴⁰⁰

A versailles-i békediktátum revíziója következtében Németország folyamatosan területeket nyert⁴⁰¹, Európa destabilizált volt, a nemzetiszocializmus egyre erősödött, utólag mi már azt is látjuk, egy újabb világháború előszobájában volt a világ, tehát a „nagy Király” méltó ünneplésének e nagy eseményével kapcsolatban nem ok nélkül aggodalmaskodtak a növendékek:

³⁹⁹ RÉGERT, J., *Visszapillantás az elmúlt esztendőre*, in *Semináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 6.

⁴⁰⁰ SZABÓ, F., *Eucharisztia: A szeretet szentsége – I. rész: Előkészület a 2020-as Eucharisztikus Világtörvényszakra*, http://www.archivioradiovaticana.va/storico/2017/07/13/eucharisztia_a_szeretet_szents%C3%A9ge_%E2%80%93_93_i_r%C3%A9sz_el%C5%91k%C3%A9sz%C3%BClet_a_2020-as/hu-1324850 (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

⁴⁰¹ Ld. *Anschluss*, Ausztria bekebelezése.

„Lázás készüléttel vártuk már hónapokkal előbb a kongresszus időpontját. Spirituális urunk vezetése alatt többször összejöttünk tervezgetni, szívszorongva hallgattuk a híreket, nem hiúsul-e meg a nagy terv, mennyire vannak az előkészületek? Aztán megint csak imádkoztunk...”⁴⁰²

E szavak mögött tehát a Kongresszust – tudva, vagy tudatalatti módon – akadályozni akaró, de legalábbis szellemiségével szemben álló világpolitikai törekvések húzódtak,⁴⁰³ amely eszünkbe juttathatja a „messiási drámát” bemutató 2. zsoltár szavait:

„Miért háborognak a nemzetek? A népek miért kovácsolnak hiú terveket? A föld királyai fölkelnek, nagyjai összeesküsznek az Úr ellen és Fölkentje ellen.” (Zsolt 2, 1-2)

A Harmadik Birodalom erői voltak azok, melyek akadályozták a területükön élő – német és osztrák – hívek Kongresszuson való részvételét, és az eseményben politikai megnyilvánulást látva, a megtartása ellen dolgoztak, mondhatni „hiú terveket” kovácsolva, amint fentebb egy cikksorozatból kiindulva ezt ismertettük: a pécsi növendékek előljárójukkal ezt mérlegelik, „a nagy Király” „diadalútja” előtt álló akadályok elhárítása végett imahadjáratba kezdenek.

Az imént ismertetett háttérproblémákról részletes tájékoztatásban részesültek a szeminaristák, elég csak a vizsgált szám járatott folyóiratainak listájára tekintenünk, amelyben egyházipolitikai folyóiratot (*Magyar Kultúra*) és keresztény politikai napilapot (*Nemzeti Újság*)

⁴⁰² RÉGERT, J., *Visszapillantás az elmúlt esztendőre*, in *Szeminárium Élet* 15. szám (1938. november), 6.

⁴⁰³ Vö. „Nem volt azonban kongresszus, amelyet valami váratlan, alvilági erő meg ne próbált volna zavarni. Csak a mienk lenne kivétel? Nem lett kivétel. Sőt, talán még nem volt kongresszus, mely oly nehéz körülmények között, oly súlyos válságok közepette készült volna, mint a mienk. Európa stabilitását veszítette. Térképén ismét kiigazítás történt. A történelmet alakítani ambicionáló erők dörömbölése brutálisabb lett. Mindezek miatt a lelkekre a bizonytalanság, a félelem szállott és mi fanyarul szemléltük, hogy miként tizedelődik meg a zarándokok sora, s miként hasad le a Kongresszus testéről Németország után Ausztria is...” in MIHALOVICS, ZS., *Az Eucharisztikus Világkongresszus hajnalán*, in *Magyar Kultúra* XXV (1938/10), 291.,

https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarKultura_1938/?pg=298&layout=s (a kutatás ideje: 2023. április 5.). A cikk szerzője, Mihalovics Zsigmond egyébként 1933-tól az Actio Catholica országos igazgatója. 1936-tól pedig részt vesz az Eucharisztikus Kongresszus előkészítésében és megrendezésében, csakúgy mint az említett folyóirat megalapítója, Bangha Béla SJ, aki az eseménynek főszervezője, kiadványainak fogalmazója és fordítója, illetve az általunk is részben citált himnuszának („Győzelemről énekeljen”) szerzője volt. Vö. VICZIÁN, J., art. *Mihalovics Zsigmond*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon IX. Meszr-Olt*, SZIT, Budapest 2004, 116. és HAJDÓK, J., art. *Bangha*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon I. A-Bor*, SZIT, Budapest 1993, 589-590.

is találunk, melyekből jelen tanulmányunkban is idéztünk. Emellett azt is láthatjuk, hogy az előljárók sem zárták el a rájuk bízott klerikusokat attól, hogy tájékozódjanak a nagyvilági eseményekről, politikai vonatkozású tudósításokról.⁴⁰⁴

A *Szemináriumi Élet* e számában egyébként a királyság képeit idéző, harcászattal összefüggő szóhasználat újra és újra visszatér. Erre több példát is találunk a *Vinculum caritatis...* cikkben. Kulcsszavakat, és -kifejezéseket idézve: *örömrivalgás, pompa, fölség, diadalút, pergőtűz, hódolat, felvonulás, hívő-, illetve zarándoksereg.*⁴⁰⁵ Ezeket a szavakat vizsgálva és a politikai helyzetet tekintve immár jobban érthetők Bíró Lajos V. éves szavai, amikor a földi és a mennyei királyság alapvetően különböző világuralmi terveit szemlélteti:

*„Mindenekelőtt éles határozottsággal láttuk, hogy az emberekben van igény valami szebbre, felsőbbrendűre. Keresi a kiutat, s igyekszik ebben a borzalmas káoszban is rátalálni az Igazságra. Mi tudjuk, hogy ez az Igazság nálunk van, de tudjuk azt is, hogy országok, megszervezett hatalmak tagadják ezt az Igazságot, detronizálni akarják Istent, s a kereszténységet, mint idejét múlt, kiöregedett szektát szeretnék eltemetni. Épp ezért kétszeres volt az örömünk, mikor láttuk, hogy ez a roppant áradat s mindazok, akiket ezek képviselnek, Krisztus mellett tesznek tanúságot, Ő tőle várják boldogulásukat.”*⁴⁰⁶

Utóbbiak alatt már a világ minden részéről odasereglett hívőket érti, akik – mondhatni – minden társadalmi osztályból érkeztek.

Sajtókritika is helyet kap cikkünkben. A *8 Órai Újság* nevű bulvárlapra tesz rejtett utalást az ötödéves növendék, amikor a korábban már tanulmányunkban szereplő újság korabeli számának főcímét idézi, az első oldalról: *„Krisztus király diadalútja a Dunán”*, és ezzel kapcsolatban megjegyzi, újabb diadalnak tekintve:

⁴⁰⁴ Már 1922-ben, a XI. rendes gyűlésen Dr. Döry László teológiai tanár, tanulmányi felügyelő a Társulat igazgatójaként előadást tartott a magántulajdon és a kommunizmus témakörében az ugyanezen címmel meghirdetett pályázat megírásához utat mutatóan. Az előadás beszámolójából megtudjuk, hogy a keresztény szocializmus pozitív megítélést kap, a kommunizmusnak pedig a kísérletképp való bevezetését is ellenezi Döry. Ezután beszél a magántulajdon értékéről, fontosságáról. A növendékek tehát már ebben a korban alapos tájékoztatást kaptak a kor hamis ideológiáit tekintve, nem voltak elzárva a világtól: *„A szigorú következetességgel, lánckövetkezetéssel felépített előadást nagy érdeklődéssel hallgatta végig a Társulat. (...) E felszólalás után véget ért ezen év eddig legértékesebb gyűlése.”*, in *A Szent Pál Társulat jegyzőkönyve, 1917-1924*, in PEL II.4.fasc. 541.

⁴⁰⁵ Vö. BÍRÓ, L., *Vinculum caritatis...*, in *Szemináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 12.

⁴⁰⁶ Uo., 12-13.

„Krisztus volt a középpont. (...) Még a sajtó is kitérte előtte kapuit. Mennyire érdekes volt, hogy azok a lapok is, melyek még nem is olyan régen nyíltan harcoltak ellene, s csöndben ma is azon dolgoznak, hogy Krisztust kizárják a közéletből, szenzációnak kijáró vastag betűkkel hozták az első oldalon:”⁴⁰⁷ az imént említett megfogalmazást, többek közt.

A fenti eszme-futtatásból kiindulva jelenik meg a pécsi kiadványban a „Krisztus közéleti királyságának” küldetésstudatos elképzelése. Olyan teória ez, melyet, mint láttuk, az eseménnyel kapcsolatos emelkedett hangvétel és a nemrégiben átélt, még friss élmények keltenek az íróban:

„S mikor ezt látta az ember, önkéntelenül is felsóhajtott: Uram, miért nincs ez mindig így? (...) Nem lehet szebb feladatunk és kötelességünk, mint a kongresszus sikerét állandósítani, Krisztus közéleti királyságát minél erősebb alapra helyezni s minél nagyobb körben biztosítani.”⁴⁰⁸

A „közéleti királyság” fogalma részben a szociális gondolatot fedi magában: ezekről tanulmányunkban már szóltunk korábban, itt nem fejtjük ki újra mindezt.

Miután BÍRÓ szólt a – munkások bérével kapcsolatban – az igazságosság követelményeiről, a békéről és a megújulásról,⁴⁰⁹ így zárja gondolatait:

„Krisztus Urunk, jöjjön el a Te országod! »Az igazság és élet országa, a kegyelem és szentség országa, az igazság, a szeretet és béke országa.« Légy szívünk királya, cselekedeteink kormányzója, hogy eggyé forrjon békességben minden nép és nemzet, hogy erre a sokat gyötört emberiségre ráragyogjon a szeretet és béke királyi napja.”⁴¹⁰

⁴⁰⁷ BÍRÓ, L., *Vinculum caritatis...*, in *Semináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 14.

⁴⁰⁸ Uo., 15. (Kiemelés tőlem, az eredeti szöveg dőlt betűs kiemelésének kiterjedését érzékeltetve – F.Z.)

⁴⁰⁹ Érdekességként megjegyezzük, hogy a Piusz nevet viselő XX. századi főpapok pápai jelmondatai összekapcsolódnak a cikk végén, ugyanis az írás egy bekezdésén belül XI. Piusz *Divini Redemptoris* (1937) kezdetű enciklikájából idéz a szerző, ezután pedig X. Piusz jelmondatára tesz utalást, mindezt pedig keretbe fogja a szakasz elején az igazságosságról, a végén pedig a békéről szóló kispapi szózat. A Világkongresszus pápai legátusának későbbi jelmondata éppen ez lesz: „*Opus iustitiae pax*” (Az igazságosság műve a béke). X. Piusz jelmondata, amire a cikk szerzője is utalt: „*Instaurare omnia in Christo*” (Mindeneket megújítani Krisztusban). XI. Piusz jelmondata pedig Krisztus királyságával és a békével kapcsolatban: „*Pax Christi in Regno Christi*” (Krisztus békéje Krisztus országában – vagy mondhatjuk, „királyságában”). Az egyes pápák programjával és mottójával kapcsolatban ld. a Katolikus Lexikon Piusz pápákról szóló szócikkeit.

⁴¹⁰ BÍRÓ, L., *Vinculum caritatis...*, in *Semináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 17.

Az idézet Eugenio Pacelli pápai legátustól származik, aki XI. Piusz pápa gondolatait közvetítette az Eucharisztikus Kongresszuson, aki szintén Krisztus uralma kiterjesztésének hírnöke volt, mikor hazánkba látogatott.⁴¹¹

Mindent összevetve, Krisztus Király nincs távol népétől, noha az ünnepi napokban pompába öltözött és „diadalútját” járta. Ezt próbálja érzékeltetni Zentai Lajos V. éves, aki az említett budapesti szociális kurzuson is részt vett, így nagy érdeklődéssel és szeretettel fordul cikkében a Nagyalföld földművelésben dolgozó, illetve elszegényedett katolikus népessége felé, úgy, amint évfolyamtársa pár oldallal később leírja: „*Ismerni akarjuk a falunak szociális gondolkodását, szokásait, babonáit, stb. és ez által közelebb jutni az annyira elhanyagolt réteghez.*”⁴¹²

Nem egy leereszkedő stílusú megnyilvánulást látunk a lapban, hanem inkább az a szándék érződik itt, amely „közel” akar menni az emberek különböző rétegeihez, „*krisztusi szociális életelveket*” vallva.⁴¹³ Erre a „*Kéz a kézben*” címet viselő rövid írás anonim szerzője világít rá, mely a Pécshez közeli Pellérd település KALOT-előadásairól⁴¹⁴ számol be, amelynek céljai – „*krisztusibb ember, a műveltebb falu, az életerős nép és önérzetes magyar*” – itt is össze lesznek kapcsolva a Krisztus Király-eszmével. A „kispapok lelkes hozzáállásáról és a főduktornak a rendezvény gyűlésén elmondott felszólalásáról olvasunk: „*Megyünk legények! Kéz a kézben akarunk harcolni veletek. A ti problémáitok a miénk is, a ti sikereitek egy a mienkével. Várjatok, megyünk nemsokára! Éljen Krisztus, a Király!*” Itt a sokak által lenézett

⁴¹¹ Vö. *A pápa követének hatalmas beszéde – Krisztus király lesz győztes továbbra is!*, in *Nemzeti Újság XX* (1938/118), 4., https://adt.arcanum.com/hu/view/NemzetiUjsag_1938_05/?pg=387&layout=s (a kutatás ideje: 2023. április 5.), illetve ld. *Az Isten ellen való lázadás szomorú öröksége* cím tartalmát, in *uo.*, 5-6.

⁴¹² LÓCSI, I., „*Szociális Hét*” után”, in *Szemináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 34.

⁴¹³ Vö. *Kéz a kézben*, in *Szemináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 26.

⁴¹⁴ „*Katolikus Agrárifjúsági Legényegyesületek Országos Testülete 1938. okt.-1946. júl. 4.; 1988. nov. 24.: a földművesek és földmunkások legényegyleit vagyoni helyzetre és vallásfelekezetre való tekintet nélkül összefogó országos szervezet. - Célja a krisztusibb ember, a műveltebb falu, az életerős nép és önérzetes magyar érdekében az agrárifjúság szellemi, anyagi támogatása, összefogása és érdekvédelme. A KALOT a szociális enciklikák szellemében, politikai pártoktól függetlenül fogta össze és egységesítette az agrárembereket, a törpe- és kisbirtokosokat.*”, in FARKAS, GY. – BÁLINT, J., art. *KALOT*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon VI. Kaán-kiz*, SZIT, Budapest 2001, 89.

és megvetett,⁴¹⁵ a Pilátus előtt szintén királyként álló,⁴¹⁶ megcsúfolt Jézusnak képe tárul fel előttünk, aki együtt tud érezni az elesettekkel,⁴¹⁷ de hatalmával segíteni is képes rajtuk. E szövegekörnyezetben Krisztus királyként való elismerése két alkalommal is megtörténik.

Visszatérve Zentai gondolatmenetéhez, írását egy Szegedhez közeli település bemutatásával kezdi. Az V. évfolyamos pécsi szolgálattevő teológust augusztus 15-e főünnepén találjuk itt, majd pedig a tanyavilágban, ahova a helyi plébánost kíséri át, szentmisét tartani. A helyszín egy kívül-belül szegényes kinézetű kápolna, ahol az ünnepnap iistentiszteletet bemutatják. A szertartás magasztossága és a hívek ájtatos imádsága éles kontrasztban állt a szegényes környezettel és a növendék emlékeivel, melyeket az Eucharisztikus Kongresszus miséin szerzett. Cikkében erre reflektál, hosszas bevezető leírása erre az elmélkedésre fut ki – írásában ismét megjelenik Krisztus, többek közt, mint „*Eucharisztikus Király*”.⁴¹⁸

Az írás lényege, hogy a külsőségek (szegény vagy gazdag épített környezet) ellenére a Mindenség Királya ugyanúgy megjelenik a tanyavilág e kápolnai szentmiséjén, mint a legnagyobb ünnepi pompa közepette, a nagy fővárosi eseményen.

*Az „Eucharisztikus Király, a szeretet Istene, a Krisztus. Ő most is 1900 év után önmagát adja egészen; istenségét és emberségét mindenkinek egyformán. Legyen az kérgeskezű magyar, sárgabőrű indián, fekete néger, előkelő francia dáma, a római pápa vagy egyszerűen tanyai plébános. (...) Ebben az esztendőben az egész világ összejött, hogy a mi körünkben hódoljon a nagy Királynak. Mit vártatok tőlünk világ nemzetei? Technikai csodákat, fényt, külsőséget? Mi többet akartunk adni. Olyas valamit, amit megtépzott, megalázott szívünk legjobban tudott nyújtani: megértést, barátságot, szeretetet.”*⁴¹⁹

⁴¹⁵ Vö. Iz 53, 2-3

⁴¹⁶ Vö. Jn 18, 33-39.

⁴¹⁷ Vö. Zsid 4. 15.

⁴¹⁸ Vö. ZENTAI, L., *Szentmise a Nagyalföldön*, in *Szeminariumi Élet* 15. szám (1938. november), 22-26.

⁴¹⁹ Uo., 25. Megjegyezzük, hogy a „fekete” és „néger” kifejezések használata egyáltalán nem számított bántónak a lapban, nem volt semmi offenzív benne, bármennyire is idegenül hasson ez nekünk, XXI. századi olvasók számára. Erre a különös képi, és szóhasználatra példákat is hozunk, a misszióval kapcsolatos írásokból: „*A természetnek is megvan a húsvétja (hideg után meleg). Ilyen húsvéti, tavaszi ébredés, érdeklődés észlelhető Magyarországon a missió után, melynek fuvallata elhatott a szemináriumba is. Magával hozta az »Afrikai Visszhang«-ot, »A Négergyermek«-et. S amíg olvassuk ezekből a misszionáriusok megható, kérő leveleit, a jó nővérek elbeszéléseit, mi is szeretetre gyulladunk a halhatatlan lelkek iránt. Megszeretjük a virgonc négerkéket; megszeretjük a hivatásukhoz annyira ragaszkodó bennszülött négergyermeket, Kipilit; megszeretjük a göndörhajjú, rövid nadrágocskájában büszkén lépegető kilemai kis Tamást. Önkéntelenül is felsóhajtunk: »Dne Jesu! Da mihi animas immortales paganorum!« Noha legdrágább kincsünket, életünket, nem áldozhatjuk fel értük, mert a főszege apostoli életre nem kaptunk hivatást, de örömmel adjuk, ami legértékesebb: imánkat, áldozásainkat. És adunk pénzünkéből is.*”, in „*Jöjjön el a Te országod*”, in *Szeminariumi Élet* 3. szám (1923. május), 10-11. Továbbá,

A Krisztus Király-gondolat tehát így kapcsolódik össze végül a szegényekkel is törődő, velük együtt érző Eucharisztikus Úr Jézussal, valamint ezt a krisztusi lelkületet hordozó pécsi papnövendékekkel.

„Lassan szétszéled a nép. Mi is kocsira szállunk és nézünk utánuk a végtelen síkságon, míg a távolság el nem nyeli őket. A plébános megfogja a kezemet. Elfátyolosodik a szeme. Csak ennyit tud mondani: »Tisztelendő úr, szeresse, nagyon szeresse ezt az áldottlelkű, szegény magyar népet.« Nekem csak egy fohászt dobog szívem: - Eucharisztikus Jézusunk, áldd meg, nagy szeretettel áldd meg e szent évben szegény magyarokat! »⁴²⁰

4.4. A Boldogasszony Éve (1947-1948) és Mária-napok a Pécsi Egyházmegyében

4.4.1. Világ Királynője

A mennybe fölvetett és királynői méltósággal kitüntetett Szent Szűz tiszteletének egybefonódásának lehetünk tanúi a *Szemináriumi Élet – Boldogasszony Éve 1947-48* feliratot viselő 24. száma esetében.

bizonyára akaratlanul, a bőrszint is megemlíti, ráadásul a kegyelmi élet szellemi világosságának hiányával kapcsolatba hozva, ami ma egyáltalán nem lenne szerencsés szóhasználat manapság, akkor azonban ez az érzékeltető képi kifejezés benne maradhatott az újságban: „Törődjünk egy kicsit többet evvel az üggyel, Krisztus gondolatával, mi papok, Krisztus papjai. Aztán dolgozhatunk az iskola katedrójáról is egészen egyszerű, kicsiny, nem nagyon fárasztó munkabefektetésekkel a missziós ügyért. Csak meg kell mondani azoknak a kis elemistásoknak, hogy szedjék le szépen, ügyesen levélről a bélyeget, ne dobják el a csokoládé staniol papirosát, mert evvel lelket, a jó kis Jézuskát nem ismerő pogány lelket lehet ki- és megváltani. S az az őszinte kis gyermek-lélek örömmel fogja hozni gyűjteményét a káplán bácsinak, ki azt pl. a »Klávér Sz. Péter társulat«-nak – Budapest VIII., Mária-u. 23. – továbbítja, ahol örömmel várják lelki-testi fekete négergyermekek ki- és megváltására. Aztán propagálni és terjeszteni kell missziós folyóiratokat, a gyermekek között a kedves »Négergyermek~~et~~«, németben »Negerkind«-et és az »Afrikai Visszhang«-ot (Kiadóhivatal: Budapest VIII., Mária-u. 23.), a felnőttek között pedig a »Kath. Világmisszió«-t (Kalocsa: Nagyszeminárium), »Kath. Missziók a tengeren túli országokban« (Budapest: Horánszky-u. 18. VIII.), »Die kath. Missionen« (Steyl – Missionsdruckerei, Post: Kaldenkirchen), »Stadt Gottes« (Mödling: St. Gabriel-Druckerei). Mind nagyon olcsó áron kaphatók – s elolvasásukkal kettős célt, eredményt érünk el: szívünket a missziós ügy szeretetére hangoljuk s áldozunk, alamizsnát nyújtunk az éhező pogány lelkeknek.” Látjuk azt is, hogy mind a hazai, mind a német folyóirat címben szerepel ez a kifejezés. Azonban a „kiváltás” kifejezés használata a rabszolgaságra is utalhat. (Kiemelések tőlem – F.Z.)

⁴²⁰ ZENTAI, L., *Szentmise a Nagyalföldön*, in *Szemináriumi Élet* 15. szám (1938. november), 26.

Az országos Mária-évet 1947. augusztus 15-i kezdettel hirdette meg Mindszenty József bíboros-hercegprímás, a végének pedig 1948. december 8-át jelölte meg. Az ünnepi év célja a Boldogasszony tiszteletének elmélyítése, új magyar keresztényi társadalom kiépítése, időzítésének oka pedig az 1848/49-es szabadságharc százéves évfordulója.⁴²¹

Ennek az évnek állít emléket tehát a kiadvány 24. számának borítója, a felirat által közrefogott, arra mintegy nyílhegyként mutató borítói kép mégis a Pécsi Egyházmegye Mária-évére utal, amely előkészületi szerepet töltött be a nagy jubileumi esemény-sorozatra.

XII. Piusz pápa 1946. május 1-én kiadott *Deiparæ Virginis Mariæ* kezdetű levelében (amely később enciklikaként lett kihirdetve 1950-ben az *Acta Apostolicæ Sedis*-ben) hívta fel a klérus, és rajtuk keresztül a Máriát tisztelő keresztény világot a Mennybemenetel lehetséges dogmájának kihirdetésére, közeledve a Szeplőtelen Fogantatás hittétele kihirdetésének 100 éves jubileumához.⁴²²

Bár amaz nem 1954-ben, az előző dogma kihirdetésének centenáriuma kapcsán vált hivatalosan is hittétellé, hanem 1950-ben, mégis kihirdetésre került egy ünnep az '50-es évek közepén, noha nem dogmaként, de mégis a Szent Szűzzel kapcsolatban. Ez pedig Mária királynői méltóságának ünnepe (1955), május 31-i dátummal, amely a Mennybe felvett Szűzanya megkoronázásáról, illetve magáról az általa megkapott méltóságról (közbenjárói és közvetítői hatalom) emlékezik meg, kiemelve nem csupán egy sajátosságát e méltóságnak (pl. apostolok, angyalok, mindenszentek), hanem átfogó jellege van.⁴²³

Ahogy a Boldogasszony mennybe való felvétele és királynővé koronázása szoros összefüggésben áll egymástól (hisz ez a testi-lelki romlást nem látott Istenszülő érdemeinek kitüntetése), úgy kerül kapcsolatba a *Boldogasszony Éve*-felirat és Mária királynőként való ábrázolása a kiadvány címlapján. A jelen fejezetben többek közt ezt is megvizsgáljuk.

⁴²¹ Vö. TAKÁCS, J.P. – MÉSZÁROS, I. – DIÓS, I., art. *Mária-év*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon VIII. Lone-Meszl*, SZIT, Budapest 2003, 672-673.

⁴²² Vö. XII. PIUSZ, *Deiparæ Virginis Mariæ* encyclical (May 1, 1946), https://www.vatican.va/content/pius-xii/en/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_01051946_deiparae-virginis-mariae.html (angol) (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

⁴²³ Vö. DIÓS, I., art. *Mária Királynő*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon VIII. Lone-Meszl*, SZIT, Budapest 2003, 651.

„Ezeknek a magasztos gondolatoknak lelki elmélyítése céljából folyó évi [1947] május 15-től 25-ig gazdag tartalmú egyházmegyei Mária-napokat rendezünk Pécssett (...) A Mária-napok keretében tervbe van véve:

- áldozócsüörtökön magas színvonalú, művészi egyházzenei hangverseny a székesegyházban,
- tíz napig tartó izléses Madonna-kiállítás,
- május 16-24. napjain ünnepélyes Novéna a Bold. Szűz tiszteletére szentelt pécsbelvárosi plébániatemplomban esti litániával és szentbeszéddel,
- május 24-én ugyanott az esti litánia után éjjeli szentségimádás,
- pünkösöd vasárnapján az egyházmegye összes Mária-kongregációinak, rózsafüzér- és skapuláré-társulatainak kiküldöttei részére értekezlet,
- majd ugyancsak pünkösöd vasárnapján délután litánia a székesegyházban, mely után hatalmas körmenet vonul fel a Pálosok temploma előtti térre, ahol megáldom az újonnan felállított Világ Királynéja szobrát.⁴²⁴

Ezt írja körlevelében Virág Ferenc püspök, megemlékezve többek közt a megkoronázott Szent Szűzről, mint „Világ Királynéjáról”. Azonban a megyésfőpásztor ez esetben sem akarja kifejezésével részterületre, vagy szűkebb értelemre korlátozni az általunk fent említett méltóságot.

Mária királynői méltósága ugyanis a legtágabb értelemben veendő, vagyis mint aki Istenen kívül mindenek fölé helyeztetett, minden fölött hatalmat kapott Szent Fiától: a földön is (a szűkebb értelemben vett világ, mint pl. „a világ négy tája”⁴²⁵) és az alvilági hatalmakat tekintve is. Neki állítottak emléket Pécssett a Pálosoknál, illetve a Szemináriumi Élet címlapján, talán próféta módon előre vetítve egy még későbbi hittétel kihirdetését Mária dicsőségéről, melyben szintén a Jézus Krisztus kegyelméből (annak is teljességéből) nyert érdemek megkoronázását ünnepelhetnénk, amint a dicsőséges rózsafüzér utolsó tizedének a titka is erről szól.

⁴²⁴ Vö. 974/1947, https://archivum.pecsiegyhazmegye.hu/images/PEL.I.1.f.1_1947.pdf (a kutatás ideje: 2023. április 5.) (Listajeles bontás tőlem – F.Z.)

⁴²⁵ Vö. art. világ (2), in CZUCZOR, I. – FOGARASI, J. (szerk.), *A magyar nyelv szótára VI.*, Athenaeum Kiadó, Budapest 1874, 1030.

Az Új Éva, Mária történelem kezdetétől elhatározott és a Megváltás műve kapcsán kibontakozó, Szeplőtelen Szíve diadalával nyilvánvalóvá váló üdvtörténeti szerepe sejlik fel már a kiadvány borítója üzenetének háttérét vizsgálva is. Egy olyan társ-jellegű szerepe a Megváltásban, amely például Szent Páléhoz képest annyival magasabb rendű, amennyivel a főapostolnál magasabb életszentséget képvisel és hasonlíthatatlanul egyedülálló szerepet tölt be Mária az üdvtörténetben, a Megváltás kizárólagosan krisztusi művében: „*Örömmel szenvedek értetek, és testemben kiegészítem, ami Krisztus szenvedéséből hiányzik, testének, az Egyháznak javára.*” (Kol 1, 24) A Szent Szűz egyedülálló üdvtörténeti jelentőségére is következtethetünk e páli idézet által. Másrészt az, hogy Mária uralkodik, hatalma van, összefüggésben áll a „kígyó fejének széttiprásával”, Jézus Krisztus királyi és Szűz Mária királynői uralmával.

Mivel a pécsi Világ Királynője szobor két alkalommal is szerepel a kiadvány e számában, érdemes megvizsgálni ennek keletkezéstörténetét és a seminaristákkal való kapcsolatát, ugyanis fontosnak tartották szerepeltetni a lapban, még címlapon is, tehát nyilvánvaló jelentőséget tulajdonítottak neki.⁴²⁶

A pécsi Mária-napok nagy eseménye volt a szoborállítás, erről még a szociáldemokrata Dunántúli Népszava is így tudósít a Hírek rovatában:

„A pécs megyei »Mária-napok« ünnepeinek középpontjában a »Világ királynéja« szobrának megáldása áll. Virág Ferenc megyéspüspök pünkösdvasárnap délután végzi el a székesegyházi szertartást.»⁴²⁷

Érdemesebb azonban a lap korábbi cikkei között kutatni, valamint a levéltári anyagok területén vizsgálni, továbbá megnézni, megemlíti-e utóbbiak a pécsi papnövendékek jelenlétét az egyházközségek életében, mielőtt rátérnénk a növendékek kiadványon belüli reflexiójára.

A Regina Mundi-tisztelet, vagyis Mária e méltóságának ünnepélyes elismerése, propagálása nem volt ismeretlen az említett szám megjelentetése előtt sem. Ha az 1946-os esztendőre tekintünk, többek közt a Regina Mundi-kolostor említését találjuk a lapban és az itt rendezett

⁴²⁶ Vö. Szűz Mária a korszerű pap életében, in *Szemináriumi Élet* 24. szám (1947), címlap és 3.

⁴²⁷ *Hírek*, in *Dunántúli Népszava* III (1947/117), 5.,

https://adt.arcanum.com/hu/view/DunantuliNepszava_1947_05/?pg=116&layout=s (a kutatás ideje: 2023. április 5.) (Kiemelés tőlem – F.Z.)

júliusi munkatáborról kapunk hírt.⁴²⁸ A hasonló nevet viselő Ciszterci Női Apátság történetében igen jelentős kolostor újonnan épült ki, névadója pedig a hazánkban már elterjedni látszó, ilyen irányú Mária-tiszteletről tanúskodik.⁴²⁹ A rövid cikk szerzője arról számol be, hogy tizenhárom fiattal való táborozásuk célja a korábbi majorból kiépült kolostor, vagyis rendház, kápolna, gazdasági épület, kert kialakítása. A cikk írója az egyedüli teológus a fiatalok között a két hét alatt, amíg a munkatábor tartott.

A Pécs-Belvárosi plébánia *Historia Domus*-ában is találunk az ezirányú Mária-tiszteletré nyomot, amely arra utal, hogy a növendékek Világ Királynője-tisztelete – mely a kiadványukban is megnyilvánul – nem volt előzmények nélkül, még Pécs városát tekintve sem.

A nagy magyar misztikus, Isten szolgája Marton Boldizsár P. Marcell OCD ugyanis a fent említett Regina Mundi-kolostor kialakításának és az erről szóló cikknek évében, azaz 1946-ban *Triduum*-ot (három napos ájtatosság-sorozat) tartott Pécs városa Szeplőtelen Szívnek való felajánlásának egy éves évfordulója alkalmából a helyi plébános felkérésére. A karmelita atya a délelőtt szentmisék alkalmával is prédikált, nem csak az esti szertartásokon. A március 23-25-én megtartott beszédorozatról ezt olvassuk: „*Témája a »Világ Királynéja« volt, amelyet a tőle megszokott lelkesedéssel s választékos, szép előadásban fejezett ki.*”⁴³⁰

A Belvárosi templom (ismertebb mai nevén a Dzsámi) egykori önálló plébániája volt a legközelebb a Szeminárium épületéhez. Dr. Kelemen Andor apátplébános volt ezidőben a kinevezett lelkipásztor. Háztörténeti tanúságtételei mellett az egyházközség jegyzőkönyveiben is számos utalást találunk kutatásunk tárgyáról. Az 1947. április 11-én tartott ülésen elhangzottak alapján megláthatjuk a plébánia központi szerepét a pécsi Mária-napok kapcsán:

„*Egyházközségi elnök ismerteti a (...) május hó 15-én kezdődő Pécsegyházmegyei Mária Napok programját. Mivel az ünnepséget jelentős része a belvárosi plébániatemplomban*

⁴²⁸ Vö. *Regina Mundi*, 1946. július, munkatábor, in *Szemináriumi Élet* 23. szám (1946. december), 21.

⁴²⁹ XII. Piusz már 1942. október 31-i rádióüzenetében és ennek szövegét szóról szóra megismételve ugyanazon év december 8-án mondott ünnepélyes felajánló imádságában Világ Királynőjeként említi a Szűzanyát, a „*Madre nostra e Regina del mondo*” formulát használva, amikor az ő Szeplőtelen Szívének szenteli az Egyházat és az emberi nemet. Vö. XII. PIUSZ, *Preghiera per la Consacrazione della Chiesa e del genere umano al Cuore Immacolato di Maria* (31 ottobre 1942),

https://www.vatican.va/content/pius-xii/it/speeches/1942/documents/hf_p-xii_spe_19421031_immacolata.html

(olasz) (a kutatás ideje: 2023. április 5.) és XII. PIO, *Preghiera per la consacrazione della Chiesa e del genere umano al Cuore Immacolato di Maria* (8 dicembre 1942)

https://www.vatican.va/content/pius-xii/it/prayers/documents/hf_p-xii_19421208_prayer-cuore-maria.html

(olasz) (a kutatás ideje: 2023. április 5.)

⁴³⁰ PEL_III.102_Pecs-Belvaros_historia_vol_I_0119. Ezt a megkezdett témát Marcell atya később, júniusban is folytatja ugyanazon a helyen, vö. PEL_III.102_Pecs-Belvaros_historia_vol_I_0122.

történik, ezért az elnök kéri a képviselőtestület tagjait, hogy ezeken teljes számban szíveskedjenek részt venni. Az ünnepség főbb pontjai a következők (...)”⁴³¹ – itt következik a megyéspüspök körleveléből általunk már idézett programtervezet, ám részletesebb formában.

A fent említett szociáldemokrata laphoz képest nyilvánvalóan jóval hitelesebb helyről idézve idézzük innen is:

„A »Világ Királynéja« szobor megáldása. Május 25-én d.u. 17 órakor litánia a Dóm-téren, utána felvonulás körmenetben a Pálos templomhoz, ahol VIRÁG FERENC megyésfőpásztor megáldja a szobrot.”⁴³² Ennek a szobornak a képe kerül majd a növendékek kiadványának címdalára és egyik cikke elejére is.

A Pécs-Belvárosi plébánia háztörténetében olvasunk a „Világ Királynéja” szobor megáldásáról, és arról a jezsuita atyáról, aki levéltári kutatásaim alapján buzgó hirdetője volt Pécssett Szűz Mária e tiszteletének:

„A szobor gondolatát P. Máriás Lajos S.J. gimn. tanár vetette fel, aki 1945 szeptemberétől kezdődőleg minden hó első szombatján tartja szentbeszédeit templomunkban. A szobor megmintázását Sinkó András a Zsolnay gyárban dolgozó szobrászművész vállalta s műkőkivitelben Siklóson már kivitelezésre került. – A pécsi »Világ Királynéja« szobor kivitelezése ügyében a belvárosi plébánia 1946. október 1-én 147. szám alatt tett javaslatot s a szobrot a ft. Egyházm. Hatóság kivitelezésre engedélyezte 2343/1947 szám alatt. A szobor elkészítésére a Zsolnay-féle kerámiai gyárüzem adott ajánlatot s 960 forintért (...) hajlandó volt »keményen égetett fagyálló Pyrogranit anyagból, fehér zománcos és fénytelenített, márványszerű kivitelben kiégésre kb. 1,90 m. magassággal« elkészíttetni.”⁴³³

⁴³¹ PEL_III.102.109_0108-0109. A dokumentum a Levéltár plébániai levéltári anyagát tartalmazó részében található meg, azon belül a Pécs-Belváros plébánia *diversa* elnevezés alá van besorolva. Egyházközségi jegyzőkönyvi irat. A hivatkozás egyedi formája alapján a többi – alább következő és e típusba tartozó dokumentum – is könnyen felismerhető.

⁴³² PEL_III.102.109_0109 (Kiemelés az eredetiben.)

⁴³³ PEL_III.102_Pecs-Belvaros_historia_vol_I_0135. – Itt láthatjuk azt az egyébként háztörténeti bejegyzésekből is jól adatolható tény, hogy a jezsuita P. Máriás Lajos milyen nagy apostola volt hazánkban a Világ Királynője-tisztelet terjedésének. Ennek birtokunkban lévő dokumentumokkal való bizonyítása azonban nem tartozik jelen kutatásunk tárgyához. A Világ Királynője-tisztelet már legalább 1945 szeptemberétől tetten érhető Pécssett a jezsuita páternek köszönhetően, aki a „Máriás” nevet a rá következő évben hivatalosan is felveszi. Vö. *Jezsuita névtár*, <http://jezsuita.hu/nevtar/marias-1946-ig-gologi-lajos/> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

Ugyanitt arról is beszámol az apátplébános, hogy május 25-e 17 órakor a Székesegyház előtti Dóm téren gyülekeztek a pécsi egyházközségek (szám szerint nyolc), valamint a vidéki plébániáknak hívei, hogy körmenetben felvonuljanak a Pálos templom (a mai Hunyadi János u. 70. szám alatt található pálos Szent Imre-templom) előtt felállított szobor megáldására. Az elvárásokhoz képest annak ötszöröse, a becslések alapján 20-25.000 fő gyűlt össze. A felvonulási programot ismerteti ezután a háztörténeti beszámoló. Mint megtudjuk, a pécsi papnövendékek is részt vettek ezen az eseményen, amely mély nyomott hagyott bennük. Virág Ferenc püspök asszisztenciáját alkotva segédkeztek a szobor megáldásakor, és ami után (az esemény legvégén) a beszámoló szerint „*a hatalmas tömeg lelkesedéssel lefelé indult...*”⁴³⁴

Dr. Kelemen Andor plébános 1947. január 16-án, 10/1947-es iktatószám alatt írt levelét is megörökítették a Historia Domus-ban, melyet a „Nagyméltóságú és Főtisztelendő Megyéspüspök Úrnak” írt, és amely rávilágít a Mária Napok és központi eseményének, a szoboravatásnak fő okára:

„A Gyertyaszentelő Boldogasszony pécs-belvárosi egyházközség ebben az évben érkezik el fennállásának negyedszázados évfordulójára. (...) Mivel templomunk úgyszólván létrehozásának első idejétől kezdve városunkban a Mária-kultusz központja volt (...), éppen azért ezt az évfordulót is arra szeretnénk felhasználni, hogy a Boldogságos Szűz tiszteletét – amelyre különösen napjainkban oly égető szükség van – híveink lelkében elmélyítsük (...) Ennek megvalósítására igen kedvező és örvendetes alkalomnak kínálkozik a »Világ Királynője« most készülő szép szobrának ünnepélyes felavatása s egyházközségünk területén lévő Pálos Templom előtti téren való felállítása. A szobor megáldásával kapcsolatban f. évi május 24-26. napjain pedig Pécsegyházmegyei »Mária Nap«-ot szeretnénk rendezni a fentebb jelzett cél elérésére.”⁴³⁵

Ezután többek között felkéri a plébános a főpásztort a részletes program jóváhagyására, melyet az később magadott, sőt, amint azt kifejtettük, jelentős szerepet vállalt benne.

A pécsi papnövendékek tehát felkarolják lapjukban a Mária-tisztelet témáját a Boldogasszony Éve kapcsán is megrendezésre kerülő helyi ünnepség- és ájtatosság-sorozat, a

⁴³⁴ Vö. PEL_III.102_Pecs-Belvaros_historia_vol_I_0136.

⁴³⁵ PEL_III.102_Pecs-Belvaros_historia_vol_I_0131. (Kiemelések tőlem – F.Z.)

Mária-napok és a Világ Királynőjének szoboravatásának okán. Feladatuknak tekintik, hogy ne csak a hívek, de saját papságra készülő lelkületükben is elmélyítsék a kultuszt. Ennek a törekvésnek a határozott nyomát látjuk tehát a Szemináriumi Élet általunk vizsgált jelen számában.

4.4.2. A Boldogasszony Éve és Isten országának szolgálói

Fejezetünk címe megegyezik a 24. szám *Beköszöntő* rovatának címével, melyet a későbbi pécsi megyéspüspök és a Társulat jelenlegi igazgatója, Dr. Cserhádi József⁴³⁶ adott bevezető írásának. Ezek az indító gondolatok, amint *Vértesi* fogalmaz:

„[M]egerősítésül szolgáltak, az előjárók kiállása volt a lap alkotói és funkciói mellett, egyszersmind betekintést engedve azokba a feladatkörökbe, amelyeket a lapnak, a szemináriumnak, illetve a szemináriumban nevelődő kispapoknak szántak.”⁴³⁷

Vizsgáljuk meg, milyen lelkeségi irányvonalat kívánt az előjáróság megerősíteni Boldogasszony Évében?

Nyilvánvalóan Máriás lelkeséget, olyan spirituális útravalót, amelyből a későbbi papi életükben táplálkozhatnak a növendékek. Visszatekintve, a Szent Szűz tiszteletének ez az időszaka valóban „a 20. század magyar egyház- és lelkeségtörténetének kiemelkedő eseménye volt, jelentősen hozzájárult a következő évtizedekben a magyar katolikus közösség megmaradásához”⁴³⁸ és a hitvalló klérus nehézségek közepette is megnyilvánuló állhatatos munkájához.

⁴³⁶ Dr. Cserhádi József 1946-ban lett tanárnak kinevezve a *dogmatica fundamentalis* tanszéken. „Ő adja elő a nagy lelkesedéssel fogadott új tantárgyát is: Korszerű lelkipásztori problémák és Actio Catholica címmel. Érezzük, hogy Egyházunk örök tanait a kor igényeinek megfelelően fogja átadni nekünk. Kitartó, lankadatlan együttműködést ígérünk.” – írják a növendékek kinevezése alkalmából, in *Szemináriumi Élet* 23. szám (1946. december), 8.

⁴³⁷ VÉRTESI, L., *i.m.*, 87.

⁴³⁸ TAKÁCS, J.P. – MÉSZÁROS, I. – DIÓS, I., art. *Mária-év*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon VIII. Lone-Meszl*, SZIT, Budapest 2003, 672.

Sorrendben haladva, Cserhádi először Szűz Mária mennybevétele dogmájának közeljövőben történő kihirdetéséről szólva megjegyzi, a korábban általunk is bemutatott, Pécssett felállított szoborra utalva:

„Az Istenanya dicsőségének fénye új színsávval gazdagodik. Eddig is ott ragyogott a Világ Királynőjének koronájában kiválasztottságának e betetező kitüntetése, dicsőséges mennybevétele, de most hittétel lesz belőle, hogy még tudatosabb és intenzívebb legyen Mária tiszteletünk és lelkünk sajkája még jobban hozzáigazodjék a »Stella matutina« világitótoronyhoz vészől és sötétségtől terhes korunkban.»⁴³⁹

Máriának, mint a Hajnali Csillagnak és „lelkünk sajkájának” e vezérlő fényhez való igazodása a véres háborúk és gyilkos ideológiák által fémjelzett fél évszázadban tehát igen fontos lesz a növendékek számára – vetíti előre a társulati igazgató. Mivel az Istenszülő mennybevétele követte az ő megkoronázása és ezzel királynői hatalmának kinyilvánítása, ezzel kis képzavart okoz számunkra e gondolatok leírója. E képzavart utólag úgy igazíthatnánk ki, hogy korunk számára is aktuális, megfontolásra ajánlott üzenetet hordozzon: Eddig is ott ragyogott a Napbaöltözött Asszony dicsőségében kiválasztottságának e betetező kitüntetése, dicsőséges megkoronázása, de most hittétel lehetne belőle, hogy még tudatosabb és intenzívebb legyen Mária tiszteletünk (...) e vészől és sötétségtől terhes korunkban.

Tudniillik a királynő uralkodik, hatalommal rendelkezik és győz, nem is akárki, hanem a sötétség fejedelme, az égből lehullott hajnalcsillag fölött (vö. Ter 3,15b; Iz 14,12; Jel 12,1-5), aki földi világunkban tomboló sátáni dühével támadott (vö. Jel 12,12).

„A hatalmat előbb-utóbb magukhoz ragadó kommunisták mindenhol fölszámolták a piacgazdaságot, megszüntették a magántulajdont, eltörölték a jogállamot (ahol ez létezett), kíméletlenül körül nyirbálták az emberi jogokat, az Egyházat megfosztották önállóságától,

⁴³⁹ CSERHÁTI, J., *A Boldogasszony Éve és Isten Országának szolgálói...*, in *Semináriumi Élet* 24. szám (1947), 1. (Kiemelés tőlem – F.Z.)

*üldözték a vallást (klerikális reakció), államosították a kulturális életet és föladták az ország függetlenségét.*⁴⁴⁰

Cserhádi szavai mögött a szekularizmus és emellett nyilván a nemzetiszocializmus (amely szintén a szocializmus egy szélsőséges megnyilvánulási formája, és az adott évtizedben köztudottan hatalmas pusztítást végzett) tévtanaival szemben való fellépésre szóló biztatás is megjelenik.

Mint Világ Győzelmes Királynője, az 1940-es években már igen jelentős Máriának ez a tisztelete Magyarországon – itt tehát nem „csupán” királynői elismerést kap a Szent Szűz, de egyúttal a korszak hamis (démoni) ideológiái fölötti győzelmét is elkezdni kiesdeni a magyar nép és egyház. A tisztelet nem csak a korábban említett P. Máriás (Gologi) Lajos jezsuitához, de Mindszenty bíboroshoz és Shvoy Lajos székesfehérvári püspökhöz is köthető. A székesfehérvári püspöki hatóság 916/1946. sz. jóváhagyásával szentkép, engesztelési imaóra, buzgó mozgalom is kezdetét veszi, amelynek részét alkotja a pécsi pálosoknál felállított szobor és az azt övező, a növendékek és a nép körében megmutatkozó mély tisztelet is.⁴⁴¹

A Társulat igazgatója bevezető gondolataiban felvázolja a jelen kor kihívásait a magyar püspöki kar által meghirdetett Boldogasszony Éve kapcsán: *„...népünk világtörténelmi változások és megrendülések középpontjában áll, - s a Boldogasszony ölelő karjaiba siet. A magyarság már néhány évtizede a szenvedések útját járja: talán azért, hogy végre a megpróbáltatásokon keresztül a magunk lényegére találjunk, cselekvő öntudatra ébredjünk és felismerjük saját értékeinket.*⁴⁴²

Új lelki és szellemi honkeresést emleget ugyanitt Cserhádi, melynek célja az Isten Országá kell, hogy legyen. Itt a kontextus alapján ismét Isten uralmára történik utalás, a társadalmi

⁴⁴⁰ CZIGÁNY, L. – PÉTER, L., art. *kommunizmus*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon VII. Klacs-lond*, SZIT, Budapest 2002, 140.

⁴⁴¹ Vö. FOGAS, A. (szerk.), *Natália nővér III.*, Szent József Kiadó, Budapest 2014, 38. A szentkép felirata ugyanitt: *„Szűz Mária, Világ Győzelmes Királynője, most mutasd meg hatalmadat!”* Ez a jámbor sürgetés, amely a *„Most segíts meg, Mária...”* kezdetű imából is ismerős lehet, valamint a jelenidős formula ma is aktuális, annak ellenére, hogy Magyarország kommunista hatalom általi megszállása megszűnt, illetve a Szovjetunió összeomlott. A Jelenések könyvének küzdelme tehát nem egy távoli jövőjé, hanem minden korra szól, valamikor nagyobb hangsúlyt kaphat egy-egy rész, amely a jelen korra mindig tanulságokkal szolgálhat. A jelen fejezetet tekintve: miként igyekezett egy előljáró felkészíteni a rá bízott papnövendékeket egy politikai szélsőségektől és hamis ideológiáktól hangos korban.

⁴⁴² CSERHÁDI, J., *A Boldogasszony Éve és Isten Országának szolgái*, in *Semináriumi Élet* 24. szám (1947), 1.

berendezkedést tekintve is a krisztusi törvényeknek kell uralkodnia. A Krisztus utáni I. század rabbinista irodalmából is ismerős lehet ez a társadalmi-eszkatológiai értelmezése Isten Országának:

„Isten nem engedheti meg vég nélkül, hogy az ember az ő jogait önkényesen figyelmen kívül hagyja; egyszer mindenkinek el kell ismernie Őt királynak. Ezért sok imában és áldásban az a kérés fejeződik ki, hogy a bálványimádás szűnjön meg, és az egész földön valósuljon meg az Isten Országá”⁴⁴³

Ez azonban itt nem utópisztikus vagy netán kiliazmust sejtető kifejezés, nem is egyfajta társadalmi szerződés következményében előállítandó béketörekvés, hanem az Egyház szociális tanításának visszhangozása, amely a korábban említett pápai szociális körlevelek biztos alapján áll. Mint fentebb kimutattuk, nem csak az előljárók, de a növendékek is tájékozottak voltak ezen enciklikák tanítását illetően (vö. *Rerum novarum* és a *Quadragesimo anno* szociális kérdésre adott válaszait).⁴⁴⁴

„Krisztus felkent és apostoli munkájukra még előkészülő szolgálói, kispapok és levíták, menjünk Isten Országának Királynőjéhez, Máriához, és nézzük, hogyan valósította meg Isten Országának programját saját lelkében. Állítsuk oda példáját magunk és népünk elé és legyünk munkásai az új magyar országépítésnek.”⁴⁴⁵

E szavakkal buzdít Cserhádi, immár konkrétabb formában megfogalmazva a Társulat tagjainak önmaguk felé és papi szolgálatukban betöltendő feladatát. Szűz Mária királynő

⁴⁴³ GÁL, F., art. *Isten országa*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon IX. Homo-J*, SZIT, Budapest 2000, 417.

⁴⁴⁴ „A szociális kérdés meghíúsult evilági kísérlete a kommunizmus, mely a megoldást a magántulajdon megszüntetésében kereste. - A földön élő Egyház a szociális kérdés enyhítésére elméletileg az Egyház szociális tanításával, gyakorlatilag karitatív tevékenységével (*caritas*, szegénygondozás), a szerzetesrendek és szentek példájával törekszik (*Assisi Szt Ferenc, Teréz anya, betegápoló apácák stb.*)” in DIÓS, I., art. *szociális kérdés*, in DIÓS, I. – VICZIÁN, J. (szerk.), *Magyar Katolikus Lexikon XIII. Szentl-titán*, SZIT, Budapest 2008, 363. Illetve a következőkben látjuk, hogy a növendékpapság feladatát miként jelölik meg a szociális kérdés enyhítésére. Itt jegyezzük meg, hogy a Szemináriumi Élet oldalain a szociális szakosztály létrejöttével és a kommunizmus problémamegoldó kísérlete következtében elkezdének megsokasodni a szeretetszolgálat terén végzett kezdeményezések bemutatása, aktív életük, a közjó szolgálatában tett „hasznos” tevékenységük ismertetése.

⁴⁴⁵ CSERHÁTI, J., *A Boldogasszony Éve és Isten Országának szolgálói*, in *Szemináriumi Élet* 24. szám (1947), 1.

lelkiségét ismertetve ugyanitt három fő szempontra hívja fel a figyelmet, amelyből a növendék tanulhat: az „elismerő” hit, az odaadó szolgálat és a lemondó alázat.

- Elismerő hit (vö. Lk 1,45): Mária az Ige megtestesülésekor „fiat”-jával elfogadta mindazt, amit Isten akarata benne és általa megvalósítani akart, ám az anygallal való párbeszédéből az is kiderül, hogy nem értett mindent. Ennek ellenére mégis mélyen hitt, elismerve az isteni gondviselés ember számára gyakran felfoghatatlan rendelkezéseinek jóságát, tökéletességét. Ebből a gondolatmenetből kiindulva a társulati igazgató így biztatja a növendékeket:

„Hit, mindent elsöprő hit kell nekünk is! Annyi értelmetlenség és érthetlenség van a bűnben meghasonlott világban: csak a természetfeletti világba, az Isten akaratába kapaszkodó hit tud bennünket a szakadékokból kiemelni.”⁴⁴⁶

Így tehát nem a közéleti életben való elmélyedésre bátorít (noha e korban nem voltak ellene az előljárók, hogy tájékoztassák biztosnak ítélt forrásokból a növendékeket, a politikai téren is – ld. többek közt a járatott lapokat és azok előljáróktól való támogatottságát), aminek szövevényes hálójába könnyen beleragadhatnak. Ezzel szemben mindent inkább Isten kikutathatatlan terve és rendelkezése szempontjából nézzenek, a természetfeletti hit szemével és így bátran haladjanak előre, az élet útvesztői közepette is.

- Odaadó szolgálat (vö. Lk 1,38): Szűz Mária az Ige testté levésekor kijelenti, hogy ő szolgálóleánya az Úrnak. Már a Megtestesüléskor kijelenti tehát, hogy szolgálni akarja az Urat, ám e cselekedetével a lelkek felé is szolgálatot tett. Az erős hitből következik nála az odaadó szolgálat. Cserhádi ezt a gondolatot így közvetíti a növendékek felé:

„Élete szolgálat volt az Úr mellett és a lelkek felé: segítség, közbenjárás volt a szerepe. Csak erős hitből fakadhat az odaadó szolgálat megtartása. Mint az Úr választottjai lelkes, istengyermeki lélekkel készülünk fiatal éveinkben, hogy méltó papi szolgálói legyünk egyszer a »laus Dei«-nek, és Krisztus gyógyító,

⁴⁴⁶ CSERHÁTI, J., *A Boldogasszony Éve és Isten Országának szolgálói*, in *Semináriumi Élet* 24. szám (1947), 2.

felemelő, megváltó szolgálatát teljesíthessük népünkben. Boldog lesz az a nép, melynek Isten az ura.”⁴⁴⁷

- Lemondó alázat (vö. Lk 2,35): Amint az erős hitből következett az odaadó szolgálat Máriánál, ez nem egyszeri tette volt az Istenszülőnek. Ezt a lelkületet később is megőrzi, amikor elfogadja – a kereszttel együtt is – az Isten rendelkezését, Szent Fia végakarátát, hogy János apostolt – és a Szenthagyomány szerint – rajta keresztül minden szeretett tanítványt oltalmába fogad, fogadott gyermekének ismer el, és bennük az Urat szolgálja, immár tudatosan is igent mondván Isten tapasztalatból megismert akarataira.

„A kereszténység középpontja az áldozat. Mária feláldozta önmagát, amikor Fiát adta oda a világ oltárára, a megváltó keresztre. Önfeláldozás és engesztelő áldozatvállalás tesz bennünket képessé és méltóvá arra, hogy mindennap bemutathassuk a legnagyobb áldozatot: a vérnélküli keresztáldozatot.”⁴⁴⁸

Az engesztelés gondolata és ugyanez a Máriás lelkület jelenik meg a Magyar Püspöki Kar körleveleiben is, melyek szellemiségét itt Cserhádi nyilvánvalóan idézi.⁴⁴⁹

⁴⁴⁷ Virág Ferenc utódjának, a korábban koadjutor püspök Rogács Ferencnek (1948- koadjutor, 1958-1961-ig pécsi megyéspüspök) halálát követően lett Cserhádi József pécsi megyéspüspök (1969-1989), aki Isten népe szolgálatának gondolatát olyan fontosnak tartotta, hogy püspöki jelmondatának is ezt választotta: *„Isten népének szolgálatában/In servitio populi Dei”*, in *Püspöki arcképcsarnok*, in *A Pécsi Egyházmegye története*, <https://pecsiegyhazmegye.hu/egyhazmegye/tortenet/puspoki-arckepcsarnok> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.) Arra pedig, hogy életét valóban ennek a gondolat beteljesítésére szentelte-e, választ ad a Pécsi Körzeti Stúdió 1989-ben bemutatott riportfilmje, mely szintén ezt a címet viseli, in SCHMELZER-POHÁNKA, É., *Évforduló – „Isten népének szolgálatában” – Dr. Cserhádi József megyéspüspök portréja*, in *Pécsi Egyházmegyei Könyvtár hírachívuma* (2021. február 24.), <https://pecsiegyhazmegye.hu/hirarchivum/4266-evfordulo-isten-nepenek-szolgalataban-dr-cserhati-jozsef-megyespuspok-portreja> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.) Dr. Schmelzer-Pohánka Éva visszatekintésében így értékeli a pécsi megyésfőpásztor tevékenységét: *„Cserhádi püspök a kialakult politikai helyzetben kiterjedt kapcsolati rendszere révén igyekezett az állami hatóságokkal jó viszonyt kiépíteni, ugyanakkor szorgalmazva a Katolikus Egyház belső megújulását, az új apostoli lelkületet, valamint a II. Vatikáni Zsinat szellemiségének gyakorlatba ültetését. Nagy hangsúlyt fektetett a papok szellemi és lelki életének fejlesztésére. Nézetét könyveiben és egyéb írásaiban tette közzé. Visszaemlékezésében így jellemezte püspöki működését: »Ötfelé vagyok felelős: Isten, egyház, nép, magam és az államhatalom felé. Tehát minden egyes kérdés döntésénél ötfelé kell tekintenem. «”*, in SCHMELZER-POHÁNKA, É., *Ötven éve neveztek ki cserhádi józsef egykori pécsi megyéspüspököt*, in *Magyar Kurír* (2019. január 10.) <https://www.magyar Kurir.hu/hirek/otven-eve-neveztek-ki-cserhati-jozsef-egykori-pecsi-megyespuspokot> (utoljára ellenőrizve: 2023. április 5.)

⁴⁴⁸ CSERHÁTI, J., *A Boldogasszony Éve és Isten Országának szolgái*, in *Semináriumi Élet* 24. szám (1947), 2.

⁴⁴⁹ Vö. *A püspöki kar körlevele a békéről* (1946. Karácsony), <https://mindszentyalapitvany.hu/alapitvany/alapitok/szovegtar/valogatott-korlevelek/puspoki-kar-korlevele-bekerol> (a kutatás ideje: 2023. április 5.) E körlevélben találunk visszaütést is XII. Piusz általunk említett

„Eltévelyedések, bűnök, mulasztások súlyától leroskadva a magyar nép megértette az engesztelés szellemét: annyi szenvedés, vérontás és be nem hegedt sebek sajkása megköveteli, hogy megtanítsuk népünket arra, hogyan kell keresztény lelkiülettel – a Fájdalmas Anyának szívével – tűrni és szenvedni.”⁴⁵⁰

Erre kiváló papi példát adott a fehér vértanú, hitvalló esztergomi bíboros-hercegprímás, Mindszenty József, kinek neve alatt e korszak püspökkari körlevelei megjelentek. Életpéldájával járt elő, erősítette a többi előljárót, s velük együtt Pécssett a papnövendékeket is.⁴⁵¹

Egyházat és emberiséget felajánló imájára: „*I. Kinyilatkoztatás. (...) A Szűzanya Szeplőtelen Szívét engeszteljük, érdemeinket egyesítsük Mária édesanyánk közbenjáró könyörgésével, ez kedves és haragcsillapító áldozat lesz Isten előtt. Ezt az engesztelést anyai felsőbbbségével kívánja az Egyház, különösen azóta, hogy a fatimai jelenés negyedszázados fordulóján XII. Pius pápa felajánlotta az Egyházat és az emberiséget a Szűzanya Szeplőtelen Szívének. Ekkor nevezte az Isten anyját a Világ Királynőjének. II. A magyar történelem. Ha minden népet érint ez a fatimai, megrázó üzenet, különösen szól hozzánk, magyarokhoz, a Világ Királynője. Egyrészt azért, mert mi fuldoklunk leginkább az általa kárhozott bűnökben (káromkodás, tisztátalanság stb.), másrészt a Világ Királynője a mi Szeplőtelen Nagvasszonyunk is egyben. És tudunk mi egykoron imádkozni. (...) A pápák állapítják meg, hogy a magyar nép az Úr parancsait készségesen követi, zarándokol, vezekel.*”, in uo. (Kiemelés tőlem – F.Z.) Ezt követően hirdeti meg a körlevél az általános engesztelést, és annak módozatait, pontokba – szám szerint hét pontba – szedve, konkrét iránymutatásokkal. A körlevél itt nyilvánvaló utalásokat tesz egyik forrásanyagára, a Kovacsics Mária Natália nővér által közvetített Világ (Győzelmes) Királynője magyar vonatkozásaira. Mint említettük, ennek a tiszteletnek hiteles dokumentumokkal alátámasztható magyar vonatkozásai, vagyis nagy hazai tisztelete kezdett kibontakozni, mely tiszteletet a kommunista hatalomátvétel, a bíboros (és vele a magyar egyház) üldözése és meghurcolása, valamint ezen belül a szerzetesrendek feloszlása tört meg. A másik körlevél, amire itt hivatkozunk: *A püspöki kar pásztorlevele a Boldogasszony Éve megnyitása alkalmából* (1947. augusztus 15.), in BEKE, M. (szerk.), *Egyházam és hazám – Mindszenty József hercegprímás szentbeszédei II.*, Cerberus Kiadó, Esztergom 1994, 105-111. Ebben jelenik meg Máriának üdvörténeti jelentőségű közreműködése részletezve. Valamint arra is történik utalás, hogy Mária példájára gondoskodnunk kell a ránk bízott lelkekről. A most hivatkozott körlevélben tehát ezt olvassuk: „...az isteni gyermek mondotta (...) a megváltás órájában, mikor a kereszten függött Szent János személyében mindnyájunknak: »Fiam, íme, a te Anyád!« (Jn 15,27) Mi Szent János apostol utódainak érezzük magunkat, s tiszteletünk, szeretetünk buzgó érzésével nevezzük őt Úrnőnknek, de egyúttal Édesanyánknak is. A Szentírás ezen útmutatása alapján az Egyház minden hívét szeretetteljes, meleg kapcsolatba hozza Krisztus Anyjával, Máriával. Ez minden katolikusnak közös vonása. A magyarság azonban a történelem folyamán mint nemzet is találkozott Máriával, Szent István országfelajánlása révén. (...) Ettől kezdve nevezték őseink magukat Mária népének, Máriát pedig királynőjüknek, régi magyar nyelven Nagvasszonyunknak. Így mondjuk ezt ma is mindennapi imádságunkban, eltérően minden más nemzettől: „Asszonyunk Szűz Mária...”, mert ezzel a szóval „asszony”, a régi magyar nyelvben az úrnőket, csak a királynőket illették.” Tehát bennfoglaltan, Mária királynői mivoltáról itt is szó esik a második szakaszban, bár nem mint Világ Királynőjéről, de a Szent Szűz királynői mivoltának a magyar nemzettel való szoros kapcsolatáról, tudniillik, hogy nem csak mint katolikus személyek, de mint nemzet is istenszüli-királynői ortalom alatt állunk. A Magyarok Nagvasszonya, Világ Királynője kettős megnevezés az 1940-es években hazánkban elterjedt volt, de ennek bebizonyítására egy másik tanulmány részeként keríthetnénk csak sort.

⁴⁵⁰ CSERHÁTI, J., *A Boldogasszony Éve és Isten Országának szolgái*, in *Semináriumi Élet* 24. szám (1947), 2.

⁴⁵¹ Mindszenty bíboros korábban személyesen is szólt a papnövendékekhez, még hozzá 1946. október 20-án vasárnap, a szeminárium kápolnájában, alakítva ezzel lelkiületüket szemináriumuk fennállásának 200 éves jubileuma alkalmából. A növendéki beszámoló erről így vall: „Ez a csendes szentmise, s hozzánk intézett

A Társulat igazgatója tehát a fent említett hit-szolgálat-lemondás hármasságával és a mögöttük meghúzódó, imént kifejtett gondolatokkal vezeti be a növendékeket a Boldogasszony Évébe, „*az Isten országának építésébe, magyar népünk új lelki honfoglalásába.*”⁴⁵²

A fent vázolt gondolatmenetet viszi tovább a cikkek sorozatában az első helyre került „*Szűz Mária a korszerű pap életében*” címet viselő írás, ismeretlen kispap-szerző tollából.⁴⁵³ Mint már említettük, dr. Cserhádi József ez időben *Korszerű lelkipásztori problémák és Actio*

*szentbeszéde volt minden kispap számára a legmélyebb élmény hercegprimás urunk látogatásából. (...) A méltó ünneplésnek – szavai szerint – leglényegesebb kellékei az üdvös elhatározások. »Mik legyenek az üdvös elhatározások? Hogy teljes készütséggel lépünk bele kétszáz esztendő papi nemzetségének a lábnyomába, akár legyen ez a szenttudomány, akár az életnek, a papi életnek a kifogástalansága; ami nem elég, hanem erényekkel ékesítve kell lennie a kispapi és a papi léleknek... Hozzáteszem még a magyar néppel való összeolvadást földi és örök érdekeiért... A magyar papnak vannak hibái. Az az egy azonban feltétlenül előnye, egyéb erényei mellett, hogy együtt van a népével. Ha megy a mezőn, megkérdezi, hogy vannak, mint vannak; ha utcán, téren találkozunk, szóba ereszkedik velük, ha vonaton utazik, közjüket ül, együtt van velük. Ez a magyar pap értéke. Amellett, hogy tudományért és erényekért harcoltok, **forrjatok össze népetekkel.** (...) Nagy hibáival azonban szálljunk küzdelembe. Mert Baranya és Tolna megye a családpusztítás kiindulása. Ugyan vigasztaljuk magunkat azzal, hogy a szerbektől terjedt el, ugyan vigasztaljuk magunkat, hogy a kálvinizmus fekélye ez, de benn van a féreg a katolikus családban is. És én félek, hogy az itéleten a papságtól is számonkérjük a szószekeket, de még inkább a gyóntatószékben végzett munkát ezen a téren. Mert mi szeretünk finomkodni és kényelmeskedni és közben pusztul a mi magyar népünk. Jaj nekünk, ha mi is segítünk némaságunkkal és hallgatásunkkal ezen! (...) A gonosz lélek inspirációira és hajszolásra a szószekeken, de főként a gyóntatószékben résen kell, fiaim, lennetek, mert itt Baranyában és Tolnában ti folytatjátok az Anyaszentegyház harcát és küzdőtök a magyarságért. Amikor emlékezünk, amikor hálát adunk, akkor erős elhatározást teszünk: a papi tudományokban akarunk tündökölni, együtt dolgozni népünkkel, küzdeni annak bűneivel szemben. Segítsen benneteket a jó Isten kegyelme ezen a poszton, hogy hősiiesen megállhassatok az életben. Amen.«*”, in *A bíboros Pécssett*, in *Szeminariumi Élet* 23. szám (1946. december), 2-3. (Kiemelések az eredetiben.) E korábbi látogatásáról a jelen fejezetben vizsgált lapszám is említést tesz, és bár ez nem tartozik még a Boldogasszony Éve témaköréhez és a pécsi Mária-napokhoz, mivel annak előkészítője a szeminaristák lelkületében, ezért lábjegyzetben ezt is idézzük e helyen: „**Október 19-21-ig.** Magyarország bíboros Főpásztora: Mindszenty József hercegprimás Pécssett tartózkodott, s részt vett szeminariumunk 200 éves fennállásának nyilvános megünneplésén. Másnap reggel kápolnánkban szentmisét mondott, s hozzánk, kispapokhoz intézett szentbeszédében a pasztoráció súlyos felelősséggel járó feladataira mutatott rá. Egyénisége mindnyájunkra mély hatást tett.”, in *Krónika*, in *Szeminariumi Élet* 24. szám (1947), 22. (Kiemelés az eredetiben.)

⁴⁵² CSERHÁTI, J., *A Boldogasszony Éve és Isten Országának szolgái*, in *Szeminariumi Élet* 24. szám (1947), 2. A Magyar Püspöki Kar erre így buzdít: „*Legyen bár divat manapság az anyagelvűség, a materializmus, mely mindent tagad, ami nem szemmel látható, nem kézzel tapintható, mi – Kedves Keresztény Hívek, Magyar Testvérek – ne szakadjunk el őseink hitétől, a katolikus keresztény tanítástól, mert ég és föld elmúlnak, földi hatalmak megsemmisülnek, világnézetek elfakulnak, de Krisztus igéi el nem múlnak, a sziklára épült Anyaszentegyház meg nem inog. Igenis, mi Isten ujját látjuk a történelmi eseményekben, s ezért minden vész és vihar közepett meg nem szűnünk remélni. Sőt most hívunk fel benneteket, hogy mint őseink tették, töretlen bizalommal helyezzük sorsunkat Isten kezébe a Szűzanya által. Ezért az 1947/48-as év, párhuzamban a 48-as centenáriummal, Boldogasszony Éve lesz. Jelszava: Vissza a Nagyasszonyhoz, vissza a magyarság ősi életforrásaihoz! Valljuk ismét őt királynőnknek, hogy kezébe vehesse sorsunk intézését; valljuk meg hűtlenségünket, hogy visszatéríthessen az Isten felé vezető útra; valljuk magunkat nemzetének, hogy érezthesse velünk hatalmát és jóságát!”, in BEKE, M. (szerk.), *Egyházam és hazám – Mindszenty József hercegprimás szentbeszédei II.*, Cerberus Kiadó, Esztergom 1994, 107. (Kiemelések tőlem – F.Z.)*

⁴⁵³ Vö. *Szűz Mária a korszerű pap életében*, in *Szeminariumi Élet* 24. szám (1947), 3-5.

Catholica címmel oktatta a növendékeket, így a cikk keletkezése és a társulati igazgató oktatott anyagának érdeklődést felkeltő mivolta között kapcsolatot feltételezünk.

Ennek a cikknek elején szerepel a borítón is látható Világ Királynője szoborról készített kép. Az ugyanabból a szögből készített fotót szerepeltető cikk kétségtelenül annak jelentőségteljességére utal. Írása elején a növendék felteszi a fő kérdéseit, amely tulajdonképpen az „*Alter Christus*”-kérdésben csúcsosodik ki, és amire cikkében válaszolni kíván: „...*hogyan válhatunk a mai ezerarcú élet irányítóivá, hogyan állhatjuk meg a helyünket a zakatoló gépek között, hogyan alakítsuk ki magunkban az Alter Christust 1947-ben?!*”⁴⁵⁴

A cikk írója szerint Mária nem szóval, hanem életpéldájával szándékozik tanítani minket elsősorban. Az olvasókban élő Mária-képpel kezd el foglalkozni a továbbiakban. A mellékelt kép miatt azt gondolhatnánk, hogy a megdicsőült-diadalmas Istenanya hatalmához való fordulásról lesz szó, a Világ Királynője-tisztelet elmélyítéséről, ám mégsem ezt, hanem a Szent Szűz názareti egyszerűségét, a mindennapi csendes szolgálatot állítja szemünk elé.

Az iménti két ábrázolásmódhoz viszonyítva e nemes egyszerűséget és közvetlenséget, azt kérdi a klerikus olvasótól:

„Nem állna-e közelebb hozzánk a húsból-vérből való, a hétköznapi életben dolgozó, háztartást vezető Szűz? Nem melegednék-e föl jobban a szívünk, ha többször szemlélnénk az udvart tisztogató, konyhakertet kapáló Istenanyát? Nem tudnánk-e felhasználni korszerű papi munkánkban égi Édesanyánk földi természetességét és közvetlenségét?”⁴⁵⁵

Abból a gondolatból kiindulva, hogy a Szent Szűz részt vett háziasszonyi teendőiben, segített az arra rászorulón (ld. Erzsébet példáját), nem zárkózott el a falubeliek életétől sem (ld. kánai menyegző), mondhatni „külsőleg egy volt közülük”, ugyanitt megjegyzezi a szerző hogy hasznosnak látszik ezt az életpéldát rávetíteni a papi életükre. Az otthonülő lelkipásztor helyett az extrovertált pap-típust véli eredményesebbnek, aki tehát gyakran megfordul a nép között, még igény szerint otthonukba is szívesen ellátogat, hogy közelebbről megismerje őket, a rá bízott nyáját, családlátogatásokat végezzen. Ez alkalmat ad a katekézisre is, a bizalom növelésére, a megszólítható-mivolt bizonyítására.

⁴⁵⁴ Szűz Mária a korszerű pap életében, in *Szemináriumi Élet* 24. szám (1947), 3.

⁴⁵⁵ Uo. (Az eredeti dőlt betűs kiemelését aláhúzással jeleztük.)

Az ideális pap itt az egyszerre mintegy gondos, megbízható családtag – atya és testvér – képét mutatja, aki barát és vezető is egyben, de mégsem úrként, hanem a személyes kapcsolatból kiindulva jóra buzdító példával jár elől:

„Mindenkihez legyen egy jó szava, biztatása vagy vigasza! Érezze a nép, hogy a plébánosa őérte van a faluban, egy közülük, nem fölöttük álló úr, hanem testvér és atyai jóbarát, az egész egyházközség feje.”⁴⁵⁶

Mária példáját követve, ugyanitt írja, hogy a pap ne legyen büszke Istentől lefoglalt mivoltára, a szentelés által Krisztussal való mély, lényegi, eltörölhetetlen szentségi karaktert adó kötelékére, hanem kövesse egyszerű közvetlenségében Máriát, akár a könnyebb fizikai munkában is, amit megfelelő időközönként (ám mégsem túl sűrűn) végez. Erre példákat is hoz.

A tevékeny életmód mellett a Szűzanya lelki felkészítések és zarándoklatok alkalmával is bizonyára tanította Szent Fiát, ezzel kapcsolatban mintha a liturgikus mozgalom egy célkitűzésére, a hívek nagyobb fokú – esetünkben az egyházzene területén végzett és a templomi szolgálatban megvalósuló – bevonására buzdítana:

„Az »éneklő Egyház« ma nem szólam! Gombamódra szaporodnak az énekkarok, telnek meg a templomok kórusai. Ének-igény fejlődött ki az emberekben. Korkövetelmény az, hogy a nép is tevőlegesen részt vegyen a szentmisében, tökéletesen bekapcsolódjék a liturgiába. Erre szolgál, ezt segíti elő a jó egyházi ének.”⁴⁵⁷

Mindezt türelemmel és szeretettel tegye a pap – teszi hozzá –, majd összefoglalva azt írja: *„A mai pap elé ágaskodó problémák legfontosabbika ez a kettő: A Krisztustól távol levő tömegek megnyerése közvetlenséggel, egyéni ráhatással családlátogatás keretében, és aktív bevonásuk az Egyház gyakorlati vallásos életébe a közös ének, népszerűsítő liturgia által! Szűz Mária mindkettőben példát ad nekünk.”⁴⁵⁸*

⁴⁵⁶ Szűz Mária a korszerű pap életében, in *Szemináriumi Élet* 24. szám (1947), 4.

⁴⁵⁷ Uo. A liturgikus megújulás hatása alatt egy másik, immár részletesebben a témával foglalkozó írás is napvilágot látott e számban „Liturgia és szószék” címmel, tehát nem elszigetelt jelenségről van itt szó e fenti megjegyzés esetében, in uo., 8-10. Ennek később is megtaláltuk a nyomát, de ez szintén nem tartozik kutatási témánkhoz, vizsgálódásunk tárgyához, ezért a liturgikus mozgalom további (egyébként erőteljesebben megmutatkozó) hatásainak feltárásától eltekintünk dolgozatunkban.

⁴⁵⁸ Szűz Mária a korszerű pap életében, in *Szemináriumi Élet* 24. szám (1947), 4-5.

Noha választ kaptunk a cikkének elején feltett kérdésére, hogy miként alakítsa ki 1947-ben magában a növendék az „*Alter Christus*”-t, de ezek szerint „mintegy második Máriaként”⁴⁵⁹ kell élnie. A híveivel törődő plébánosnak így kell követve a názáreti Szűz egyszerűségét, közvetlenségét, dolgos és imádságos életének harmóniáját, nem elzárkózva, hanem az emberek hétköznapi életében is részt véve, amennyiben az állapotbeli kötelességei ezt megengedik, és amennyiben azokban nem akadályozzák az ilyen jellegű tevékenységet. Szeretettel, türelemmel gondozva, de látogatva is a rá bízottakat, ám emellett a templomi szolgálatba is bevonva őket, aktív liturgikus életre nevelve a híveket. Azonban nehezen érthető, hogy a cikkben „tenger Csillagának” nevezett és bevallottam nem királynői mivoltában bemutatott názáreti Szűz miért Világ Királynőjeként szerepel a cikk elején, mely utóbbival nyilvánvalóan mégis az ilyen irányú tiszteletet jelentőségét húzza alá. Kontraszt miatt? Nem elképzelhető. Személyes vonatkozások miatt, amint azt fentebb bemutattuk? Ezt valószínűsítjük.

⁴⁵⁹ A kifejezés megalkotása tőlünk származik, az „*Alter Christus*” példájára. Mutatis mutandis, secundum rationem fidei.

BEFEJEZÉS

Kutatásom tárgya a XX. század első fele volt, így a II. Vatikáni Zsinat előtti kort kutattam: miként valósult meg a papi spiritualitás elsajátítása a Pécsi Papnevelő Intézet képzési rendszerében, 1917 és 1951 között?

A disszertációt két, megközelítőleg egyenlő részre osztottam. Az első részben szükségesnek láttam felvázolni azt a II. Vatikáni Zsinatot szinte közvetlenül megelőző korról kapcsolatos értelmezési keretet, amelyen belül dolgoztam, vagyis XVI. Benedek pápa „folytonosság hermeneutikája” elnevezésű gondolatmenetét. Ez szöges ellentéte annak a szellemiségnek, amely – ha bennfoglaltan is, de – azt állítja: a Zsinat óta „*minden új, hogy létrejött egy másik Egyház, a zsinat előtti Egyház pedig befejeződött, és hogy immár egy másik, teljesen »más« Egyházunk van.*”⁴⁶⁰ Ha ezt a gondolatmenetet folytatjuk, azt mondhatjuk, pusztán a Zsinat utáni az értékes, az előtte levő kort pedig értelmetlen kutatni, hisz az már úgysem taníthat nekünk semmit.

Dolgozatommal számos helyen bebizonyítottam e hozzáállás helytelen mivoltát, és kikutatva felmutattam azokat az önálló értékeket, amelyek a vizsgált kor papnevelése felmutat, de ezt sem egy „átmeneti kor” végső hírmondójaként teszi. Maradandó értékek, buzgó és sok esetben hősi kispapi példák ragyognak fel e disszertáció lapjain. A fent vázolt probléma megvitatása, a vélemények egymásnak feszülése jelen korunkban is aktuálisan jelen van.

A papnevelés áttekintő jellegű bemutatása után – központi kutatási témámhoz lépésről lépésre közeledve – eljutottam a Pécsi Papnevelő Intézet kialakulásának, működési rendszerének és a kor papképzési módjának, struktúrájának bemutatásához.

A tudományos kutatás fontos részeként dolgozatom kezdetén a vonatkozó tanítóhivatali megnyilatkozások áttekintésével, valamint kánonjogi megalapozással éltem, s ezért is választottam vizsgálódásom kezdetének az 1917-es esztendőt, mert ha az újkori kánonjog történetét nézzük, akkor eljutunk ezzel az egyházjog új nagy korszakáig, a kodifikációk koráig.

⁴⁶⁰ XVI. BENEDEK, *General Audience of 10 March 2010: Saint Bonaventure (2)*, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/audiences/2010/documents/hf_ben-xvi_aud_20100310.pdf (angol) (a kutatás ideje: 2023. április 5.) (Fordítás tőlem – F.Z.)

Ebben az évben találjuk a *Hangok Hazulról* című lelkeségi folyóiratot, mely a pécsi papnövendékek spiritualitásának mélységeibe vezetnek minket, majd pedig sajtótörténeti áttekintést végeztem, kutatásom első éveinek kiadványait vizsgálva. Ezt azonban szintén rendszerezett formában valósítottam meg, hiszen a bemutatott és elemzett kiadványok a Szent Pál Társulat, mint a pécsi növendékpapság önképző körének keretein belül jöttek létre.

Disszertációm második, fő részének témája a *Szemináriumi Élet* című kiadvány mélyreható, rovatonként való elemzése. Bevallom, ezt eredeti céloommal ellentétesen tettem, hiszen kutatásom kezdetén a Papnevelde teljes levéltári anyagát,⁴⁶¹ valamint a spirituális által tartott punktákat, rektori exhortációkat, lelkigyakorlatos anyagokat kívántam szisztematikusan feldolgozni.

Egyrészt azonban láttam, hogy ehhez nem áll rendelkezésre elegendő anyag, s nem tenné ki egy doktori disszertáció anyagát. Másrészt a *Szemináriumi Élet* és a többi sajtótermék elegendő anyagot szolgáltatott, így az előbbi kiadvány lépett elő időközben fő kutatási tárgyként. A további kutatás iránya – ha ez még egyáltalán vezet valamire –, a papi, illetve előljárói hagyatéki anyag feldolgozása, amelyben jónak látszó témaválasztásom miatt nem mélyedtem el.

A *Szemináriumi Élet* rovatainak bemutatása után tematikus jelleggel „kitekintést” végeztem, ahol a közismertebb, országos, vagy akár nemzetközi szintű események kapcsolatát, hatástörténetét vizsgáltam a Papnöveldével.

Ilyen nagyobb esemény volt az 1920-as években a városi *népmisszió*, az 1930-as években az *Eucharisztikus Kongresszus*, az 1940-es években pedig a *Boldogasszony Évének* mintegy előkészületeként megtartott rendezvényei, kiemelve közülük a helyi szervezésű *Mária Napok* nevű eseménysorozatot.

Rámutattam dolgozatomban a Szent Pál Társulat keretén belül zajló lelkes és vidám önképző munkára, a már akkor meglévő pasztorációs tapasztalatszerzési lehetőségekre, a szakosztályok tudományos tevékenységére, amelynek volt missziós, sőt ökumenikus vetülete is, nem megfeledkezve az Egyház szociális tanításának gyakorlati alkalmazásáról. Látszik a feldolgozott anyagokból, hogy hatékony pasztorális képzés volt abban az időben.

⁴⁶¹ Kutatásaimat elsősorban a Pécsi Egyházmegyei Levéltárban végeztem.

Számos helyen kitértem fő kutatási területem, a papi lelkiség kérdésére, amely egyszersmind át is járja, áthatja munkámat. Nagy szerepe volt abban a Papneveldőben kapott „spirituális töltetnek”, hogy ezt a különböző megpróbáltatásokkal terhelt szűk fél évszázadot a növendékek erős lélekkel és hivatásuk iránti hűséggel kibírják, erős jelleműek legyenek.

A tematikám a pasztorációs jelleg mellett alapvetően lelkiségtörténeti, ezért az egyháztörténelem diszciplínájának tárgyköre is megjelenik a dolgozatban.

Munkámban törekedtem arra, hogy gondolatban, szellemben, szívben (természetesen előítélettől mentesen) belehelyezkedve a vizsgált korba, azt a mai tudományos metodológiával tudjam megvizsgálni, igyekezve nem eltérni kitűzött céloimtól, a szisztematikus áttekintéstől és az eredmények felmutatásától.

Remélem, sikerrel jártam. Mindenesetre úgy gondolom, a kutató az egyes szakaszok átolvasásával közelebb jut a XX. század első felének pécsi kispapi lelkületéhez, mintha csupán a jelen összegzést olvassa át.

Nagyon hálás vagyok elsősorban a Jóistennek, aki elsegített e disszertáció megírásának a végéig úgy, hogy szinte nem is éreztem annak nyomasztó súlyát, és a lelkipásztori szolgálat rovására sem ment az írás. Dicsőség Neki mindörökké! Köszönöm a Boldogságos Szűz Máriának is, mint a Világ Királynőjének, hogy munkám során érezhetően mellettem volt és támogatott.

Hálás vagyok édes szüleimnek és egész családomnak, volt és jelenlegi püspök atyámnak – a kitartó támogatásért és biztatásért. Sokszor ugyanis megálltam volna a munkában, nem látva e feladat végső értelmét. Mindazoknak köszönet, akik imáikkal segítettek. Külön köszönet konzulensemnek, akit megtisztelő, hogy paptestvéremnek szólíthatok. Lelkesítéséért, építő megjegyzéseiséért és minden szaváért hála. Egykori spirituálisomat is tisztelem benne. Előre köszönöm bírálóimnak, az opponens-atyáknak a véleményezését, bármi is legyen az ítéletük. Elismerem, hogy sok javítanivaló van e disszertációban, mindenesetre én legjobb tudásom szerint írtam, az eredmény pedig most már kézzel fogható.

o.a.m.D.g.

SUMMARY

The subject of my research was the first half of the 20th century, so I researched the era before the II. Vatican Council: how did the acquisition of priestly spirituality realized in the educational system of the Seminary of Pécs, between 1917 and 1951?

I divided the dissertation into two approximately equal parts. In the first part, I found it necessary to outline interpretive framework related to the period almost immediately preceding the II Vatican Council, within which I worked, that is, XVI. Pope Benedict's „hermeneutics of continuity” line of thought. This is the exact opposite of the spirituality which – even if included – claims that since the Council „everything was new, that there was a different Church, that the pre-Conciliar Church was finished and that we had another, totally »other« Church”⁴⁶² If we continue this line of thought, we might claim that researching only the period after the Council is valuable, and the period before it is pointless, as it cannot teach us anything anyway.

With the help of my thesis, I proved the wrongness of this attitude in many places. I researched and showed the independent values that the priest education of the examined age shows, but it does not do this as the final herald of a „transitional age”. Enduring values, zealous and in many cases heroic examples of seminarists shine on the pages of this dissertation. The discussion of the problem outlined above and the clashing of opinions are still relevant in our time.

After the overview presentation of priestly formation – approaching my central research topic step by step – I came to the presentation of the development of the Seminary of Pécs, its functional system and the method and structure of priest education at the time.

As an important part of the scientific research, at the beginning of my thesis I reviewed the relevant statements of the Magisterium and based them on canon law, and that is why I chose the year 1917 as the beginning of my investigation, as if we look at the history of modern canon law, then we reach the new great era of church law, the age of codifications.

⁴⁶² XVI. BENEDEK, *General Audience of 10 March 2010: Saint Bonaventure (2)*, https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/audiences/2010/documents/hf_ben-xvi_aud_20100310.pdf (English) (date of research: 5 April 2023)

In that year, we find the periodical of *Hangok Hazulról*, which leads us into the depths of spirituality of the seminarists in Pécs, and then I made a press history review, examining the publications of the first years of my research. However, I have also done this in a systematic way, since the publications presented and analyzed were created within the framework of the *Szent Pál Társulat*, as a self-training circle of the seminarists in Pécs.

The subject of the second, main part of my dissertation is an in-depth, section-by-section analysis of the publication *Szemináriumi Élet*. I admit that I made this contrary to my original achievement, since at the beginning of my research I wanted to systematically process the entire archive material of the Seminary,⁴⁶³ as well as the points held by the spiritual, rector's exhortations, and other spiritual exercises.

On the one hand, however, I saw that there was not enough material available for this, and it would not constitute the material of a doctoral dissertation. On the other hand, *Szemináriumi Élet* and the other press products provided enough material, so the former publication emerged as the main research object in the meantime. The direction of further research – if it leads to anything at all – is the review of the legacies of the diocesan priests and seminary superiors, which I did not go into because of my apparently good choice of subject.

After the presentation of the sections of *Szemináriumi Élet*, I conducted a thematic „outlook”, where I examined the relationship and history of impact of more well-known, national, or even international events with those of the Seminary.

Such larger events were the city mission days in the 1920s, the Eucharistic Congress in the 1930s, and the events held in the 1940s as preparations for the Year of the Blessed Virgin Mary, highlighting among them the locally organized series of events called *Mária Napok*.

In my thesis, I pointed out the enthusiastic and joyful self-education work taking place within the framework of the *Szent Pál Társulat*, the opportunities for pastoral experience that existed at that time, the scientific activity of the seminary departments, which had a missionary and even ecumenical aspect, not forgetting the practical application of the social teaching of the Church. The texts examined show that there was effective pastoral education at the time.

⁴⁶³ I conducted my research mainly in the Diocesan Archive of Pécs.

In several places, I have addressed the question of my main research field, the spirituality of priests, which at the same time runs through and pervades my work. The spiritual content received in this Seminary played a big role in the fact that the students endured this short half century, burdened with various trials, with a strong spirit and loyalty to their profession, and to have a strong character.

In addition to the pastoral character, my topic is basically spiritual history, so the scope of the discipline of church history also appears in the thesis. In my work, I strove to immerse myself in the period under study in thought, spirit, and heart (without prejudice, of course), and to be able to examine it with today's scientific methodology, trying not to deviate from my set achievement, the systematic review and presentation of the results.

I hope I was successful. In any case, I think that by reading the individual sections, the researcher gets closer to the spirit of the Pécs parish priest of the first half of the 20th century, than if he only reads the present summary.

I am very grateful, first of all, to God, who helped me write this dissertation until the end, so that I did not feel its oppressive weight, and the writing did not come at the expense of pastoral service. Glory to Him forever! I also thank the Blessed Virgin Mary, as the Queen of the World, for noticeably being by my side and supporting me during my work.

I am grateful to my dear parents and my whole family, my former and current bishop – for their constant support and encouragement. Many times I would have stopped at work, not realizing the ultimate meaning of this task. Thanks to all who helped with their prayers. Special thanks to my consultant, whom I am honored to call my priest brother. Thanks for his encouragement, constructive comments. I also respect my former spiritual in him. I thank my reviewers, the opponents, for their opinions, whatever their verdict may be. I admit that there is a lot to improve in this dissertation, in any case, I wrote it to the best of my ability, and the result is now tangible.

o.a.m.D.g.

MELLÉKLETEK

1. ábra: *Hierarchia ordinis*, <https://www.rcan.org/short-history-permanent-diaconate> (a kutatás ideje: 2023. április 5.) (43. oldal)

Pécsi Egyházmegye 1917-1951

A Pécsi Hittudományi Főiskola oktatott tárgyai és tanárai - Teológiai alapképzés

1917	<i>Theol. Mor. et Past.</i>	<i>Theol. Dogm.</i>	<i>Hist. Eccl. et Jur. Can.</i>	<i>Stud. Bibl. Vet. et Novi Foed.</i>	<i>Phil. Scolast.</i>	<i>Materias ad diversas spec. agricult. spectantes</i>
	Dr. Rézbányay József	Dr. Gere Gábor	Dr. Sipos István	Dr. Szentkirályi István	Dr. Gere Gábor	Dr. Somssich Béla
1922	<i>Theol. Mor. et Past.</i>	<i>Theol. Dogm. fund. et spec.</i>	<i>Hist. Eccl. et Jur. Can.</i>	<i>Stud. Bibl. Vet. et Novi Foed.</i>	<i>Philos. Scholast.</i>	<i>Materias ad diversas spec. agricult. spectantes</i>
	Dr. Hajós György	Dr. Dóry László	Dr. Sipos István	Dr. Szentkirályi István	Dr. Piliván Mihály	Dr. Somssich Béla
1925	<i>Theol. Mor. et Past.</i>	<i>Theol. Dogm. fund. et spec.</i>	<i>Hist. Eccl. et Jur. Can.</i>	<i>Stud. Bibl. Vet. et Novi Foed.</i>	<i>Philos. Scholast.</i>	
	Dr. Hajós György	Dr. Dóry László	Dr. Sipos István	Dr. Szentkirályi István	Dr. Piliván Mihály	
1927	<i>Theol. Mor. et Past.</i>	<i>Theol. Dogm. fund. et spec.</i>	Jur. Can.	<i>Stud. Bibl. Vet. et Novi Foed.</i>	<i>Philos. Scholast.</i>	Homilet.
	Dr. Hajós György	Dr. Dóry László	Dr. Sipos István	Dr. Szentkirályi István	Dr. Vértesi Frigyes	Dr. Gálos László
1931	<i>Theol. Mor. et Past.</i>	<i>Theol. Dogm. fund. et spec.</i>	Jur. Can.	<i>Stud. Bibl. Vet. et Novi Foed.</i>	<i>Philos. Scholast.</i>	<i>Hist. Eccl.</i>
	Dr. Hajós György	Dr. Dóry László	Dr. Sipos István	Dr. Szentkirályi István	Dr. Vértesi Frigyes	Dr. Gálos László
1934	<i>Theol. Mor. et Past.</i>	<i>Theol. Dogm. fund. et spec.</i>	Jur. Can.	<i>Stud. Bibl. Vet. et Novi Foed.</i>	<i>Philos. Scholast.</i>	<i>Hist. Eccl.</i>
	Dr. Hajós György	Dr. Dóry László	Dr. Sipos István	Dr. Szentkirályi István	Dr. Vértesi Frigyes	Dr. Gálos László
1937	<i>Theol. Mor. et Past.</i>	<i>Theol. Dogm. fund. et spec.</i>	Jur. Can.	<i>Stud. Bibl. Vet. et Novi Foed.</i>	<i>Philos. Scholast.</i>	<i>Hist. Eccl. et Jur. Can.</i>
	Dr. Hajós György	Dr. Dóry László	Dr. Sipos István	Dr. Gergye Viktor	Dr. Vértesi Frigyes	Dr. Gálos László
1940	<i>Theol. Mor. et Past.</i>	<i>Theol. Dogm. fund. et spec.</i>	Jur. Can.	<i>Introd. utriusques Testam. et Exeges.</i>	<i>Philos. Scholast.</i>	<i>Hist. Eccl. et Jur. Can.</i>
	Dr. Hajós György	Dr. Dóry László	Dr. Sipos István	Dr. Grund Béla	Dr. Vértesi Frigyes	Dr. Gálos László
1943	<i>Theol. Mor. et Past.</i>	<i>Theol. Dogm. fund. et spec.</i>	Catech.	<i>Stud. Bibl. Vet. et Novi Foed.</i>	<i>Philos. Scholast. et Homil.</i>	<i>Hist. Eccl. et Jur. Can.</i>
	Dr. Hajós György	Dr. Dóry László	Dr. Hargitai János	Dr. Grund Béla	Dr. Nagy Ferenc	Dr. Gálos László
1948	<i>Theol. Mor.</i>	<i>Theol. Dogm.</i>	<i>Theol. Past.</i>	<i>Script. Sacr.</i>	<i>Phil. Schol.</i>	<i>Jur. Can.</i>
	Dr. Hajós György	Dr. Dóry László	Dr. Hargitai János	Dr. Görgényi (Grund) Béla	Dr. Cserháti József	Dr. Gálos László

2. ábra: A Pécsi Hittudományi Főiskola teológiai alapképzésének adatai a sematizmusok alapján – 1. rész, PEL I.1.fasc.2. (55. oldal)

Pécsi Egyházmegye 1917-1951					
A Pécsi Hittudományi Főiskola oktatott tárgyai és tanárai				Prodirector	
Teológiai alapképzés					
1917	<i>Sociologia</i>	<i>Pædagogia</i>	<i>Cantum Eccl.</i>	<i>Hygenia</i>	Dr. Wurster József
	Dr. Komócsy István	Dr. Gyömörey Zsigmond	Dr. Glatt Ignác	Dr. Jellachich István	
1922	<i>Sociologia</i>	<i>Pædagogia</i>	<i>Cantum Eccl.</i>		Dr. Wurster József
	Dr. Komócsy István	Dr. Jakab Béla	Dr. Lajos Gyula		
1925	<i>Sociologia</i>	<i>Pædagogia</i>	<i>Cantum Eccl.</i>	<i>Hygenia</i>	Dr. Szilvek Lajos
	Dr. Komócsy István	Dr. Jakab Béla	Dr. Lajos Gyula	Dr. Jellachich István	
1927	<i>Sociol., Pædag. et materias ad divers. spec. agriculturæ spectanes</i>	<i>Ascet. et Myst. (extraord.)</i>	<i>Cantum Eccl.</i>	<i>Hygenia</i>	Dr. Szilvek Lajos
	Dr. Piliván Mihály	Dr. Hajós György	Dr. Wurster József	Dr. Jellachich István	
1931	<i>Sociol., Pædag. et materias ad divers. spec. agriculturæ spectanes</i>	<i>Ascet. et Myst.</i>	<i>Cantum Eccl.</i>	<i>Hygenia</i>	Dr. Szilvek Lajos
	Dr. Piliván Mihály	Dr. Wágner János	Dr. Lajos Gyula	Dr. Huzella Lajos	
1934	<i>Sociol., Pædag. et materias ad divers. spec. agriculturæ spectanes</i>	<i>Ascet. et Myst.</i>	<i>Cantum Eccl.</i>	<i>Hygenia</i>	Dr. Szilvek Lajos
	Dr. Piliván Mihály	Dr. Wágner János	Dr. Lajos Gyula	Dr. Huzella Lajos	
1937	<i>Sociol., Pædag. et materias ad divers. spec. agriculturæ spectanes</i>	<i>Ascet. Mystic. et S. Liturg.</i>	<i>Cantum Eccl.</i>		Dr. Hanuy Ferenc (Vice-Prodirector: Dr. Szentkirályi István)
	Dr. Piliván Mihály	Dr. Várkonyi János	Dr. Lajos Gyula		
1940	<i>Sociol., Pædag. et materias ad divers. spec. agriculturæ spectanes</i>	<i>Ascet. Mystic. et S. Liturg.</i>	<i>Cantum Eccl.</i>		Dr. Hanuy Ferenc (Vice-Prodirector: Dr. Szentkirályi István)
	Dr. Piliván Mihály	Dr. Várkonyi János	Dr. Mayer Ferenc		
1943	<i>Sociol., Pædag. et materias ad divers. spec. agriculturæ spectanes</i>	<i>Ascet. Mystic. et S. Liturg.</i>	<i>Cantum Eccl.</i>	<i>Medicina Past.</i>	Dr. Sipos István (Vice-Prodirector: Dr. Szentkirályi István)
	Dr. Piliván Mihály	Dr. Várkonyi János	Dr. Mayer Ferenc	Dr. Hal József	
1948	<i>Pædagogia</i>	<i>Myst.</i>	<i>Cantum Eccl.</i>	<i>Med. Past.</i>	Dr. Sipos István (Vice-Prodirector: Dr. Szentkirályi István)
	Dr. Piliván Mihály	Nyárádi Ádám	Dr. Mayer Ferenc	Dr. Hal József	

3. ábra: A Pécsi Hittudományi Főiskola teológiai alapképzésének adatai a sematizmusok alapján – 2. rész, PEL I.1.fasc.2. (55. oldal)

Pécsi Egyházmegye 1917-1951							
A Pécsi Papnevelő Intézet előljárói						Papnövendékek száma	
<i>Rektor</i>	<i>Vicerektor</i>	<i>Spiritualis</i>	<i>Prefektus</i>	<i>Pécsett</i>	<i>Máshol</i>		
1917	Igaz Béla	Rumtszauer János	Sipos István	Gere Gábor	16	6	Főpásztor
1922	Romaiisz Ferenc	Piliván Mihály	Sipos István	Döry László	33	6	
1925	Hanny Ferenc	Piliván Mihály	Vukov János	Döry László	31	6	Dr. Zichy Gyula
1927	Hanny Ferenc	Piliván Mihály	Hajós György	Gálos László	36	8	
1931	Sipos István	Piliván Mihály	Wagner János	Vértesi Frigyes	61	8	Virág Ferenc
1934	Sipos István	Piliván Mihály	Wagner János	Vértesi Frigyes	59	6	
1937	Sipos István	Piliván Mihály	Várkonyi János	Gálos László	48	6	
1940	Sipos István	Piliván Mihály	Várkonyi János	Grund Béla	50	5	
1943	Dr. Hajós György	Piliván Mihály	Várkonyi János	Nagy Ferenc	45	4	Virág Ferenc (koad. Dr. Rögács Ferenc)
1948	Dr. Hajós György	Solyvár György	Nyarádi Ádám	Dr. Cserháti József és Dr. Hargitai János	N/A	N/A	

4. ábra: A Pécsi Papnevelő Intézet adatai a sematizmusok alapján, PEL I.1.fasc.2. (127. oldal)